

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลในบทนี้จะกล่าวถึงข้อมูลทั่วไปของรัฐบาล ลักษณะความสัมพันธ์ บทบาทและอิทธิพลของระบบทุนนิยมเครือญาติและผลต่อระบบการเมือง ระบบเศรษฐกิจ และระบบสังคมในรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร และพ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร โดยแบ่งเป็น 3 ตอน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ระบบทุนนิยมเครือญาติในรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร

1. ข้อมูลทั่วไปของรัฐบาล
2. ลักษณะความสัมพันธ์ของระบบทุนนิยมเครือญาติ
3. บทบาทและอิทธิพลของระบบทุนนิยมเครือญาติต่อนโยบายรัฐบาล
4. ผลต่อระบบการเมือง ระบบเศรษฐกิจ และระบบสังคม
5. บทสรุป

ตอนที่ 2 ระบบทุนนิยมเครือญาติในรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร

1. ข้อมูลทั่วไปของรัฐบาล
2. ลักษณะความสัมพันธ์ของระบบทุนนิยมเครือญาติ
3. บทบาทและอิทธิพลของระบบทุนนิยมเครือญาติต่อนโยบายรัฐบาล
4. ผลต่อระบบการเมือง ระบบเศรษฐกิจ และระบบสังคม
5. บทสรุป

ตอนที่ 3 การเปรียบเทียบระบบทุนนิยมเครือญาติในรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจรกับรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร

ตอนที่ 1 ระบบทุนนิยมเครือญาติในรัฐบาล จอมพลถนอม กิตติขจร

1. ข้อมูลทั่วไปของรัฐบาล

จอมพลถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรีคนที่ 10 ของประเทศไทย มีระยะเวลาดำรงตำแหน่ง 5 สมัยด้วยกัน ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้ (ชนากิต 2545: 215-216)

สมัยที่ 1 : คณะรัฐมนตรี คณะที่ 28 : 1 มกราคม 2501 - 20 ตุลาคม 2501

สมัยที่ 2 : คณะรัฐมนตรี คณะที่ 30 : 9 ธันวาคม 2506 - 7 มีนาคม 2512

สมัยที่ 3 : คณะรัฐมนตรี คณะที่ 31 : 7 มีนาคม 2512 - 17 พฤศจิกายน 2514

สมัยที่ 4 : คณะปฏิวัติ : 18 พฤศจิกายน 2514 - 17 ธันวาคม 2515

สมัยที่ 5 : คณะรัฐมนตรี คณะที่ 32 : 18 ธันวาคม 2515-14 ตุลาคม 2516

ในสมัยที่ 1 เป็นคณะรัฐมนตรี คณะที่ 28 ตั้งแต่ 1 มกราคม 2501 - 20 ตุลาคม 2501 โดยพลโท ถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรีคณะนี้สิ้นสุดลง เพราะนายกรัฐมนตรี กราบถวายบังคมลาออก เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2501 และในวันนั้นเอง ได้มีคณะปฏิวัติ โดยมี จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ผู้บัญชาการทหารสูงสุด เป็นหัวหน้าทำการยึดอำนาจการปกครองประเทศและ สถาปนันท้หลายอยู่ในความควบคุมของคณะปฏิวัติ ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นไป

คณะรัฐมนตรีคณะที่ 30 สิ้นสุดลง เพราะเหตุที่มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนฯ ตามพระราชกฤษฎีกาให้เลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนฯ พ.ศ. 2511 และพระราชกฤษฎีกาเรียกประชุม รัฐสภา พ.ศ. 2512 ต่อมาเมื่อสมาชิกสภาผู้แทนฯ ได้เข้ารับหน้าที่แล้ว คณะรัฐมนตรีที่บริหารราชการ แผ่นดินอยู่จึงพ้นจากตำแหน่ง แต่ต้องอยู่ในตำแหน่งเพื่อดำเนินงาน ไปจนกว่าจะตั้งคณะรัฐมนตรี ขึ้นใหม่ตามมาตรา 147 วรรค 2 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

คณะรัฐมนตรีคณะที่ 31 สิ้นสุดลงเพราะเหตุที่ จอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรีเป็นหัวหน้าคณะปฏิวัติ ซึ่งได้ทำการยึดอำนาจการปกครองแผ่นดิน ประกอบด้วย ทหารบก ทหารเรือ ทหารอากาศ ตำรวจ และพลเรือนเมื่อเวลา 19.00 น. วันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2514 และได้ออกแถลงการณ์ ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 8 อันมีข้อความสำคัญ ๆ ดังนี้ “ใน ระหว่างที่ยังไม่ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ให้บรรดาอำนาจหน้าที่ที่กฎหมายได้บัญญัติว่าเป็น อำนาจหน้าที่ของนายกรัฐมนตรีหรือคณะรัฐมนตรี เป็นอำนาจหน้าที่ของหัวหน้าคณะปฏิวัติหรือผู้ ซึ่งหัวหน้าคณะปฏิวัตินิโอบหมาย” ประกาศ ณ วันที่ 19 พฤศจิกายน 2514 ต่อมาได้ประกาศใช้ รัฐธรรมนูญ ซึ่งสภานิติบัญญัติแห่งชาติจะได้ลงมตินำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายต่อไป ดังนั้นในช่วง ระหว่างวันที่ 17 พฤศจิกายน 2514 ถึงวันที่ 17 ธันวาคม 2515 บ้านเมืองจึงอยู่ในการปกครองดูแล ของคณะปฏิวัติ โดยมี จอมพลถนอม กิตติขจร เป็นหัวหน้าคณะปฏิวัติ

และคณะรัฐมนตรีคณะที่ 32 สิ้นสุดลงเนื่องจาก จอมพล ถนอม กิตติขจร ได้กราบ ถวายบังคมลาออกจากตำแหน่ง เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2516

จะเห็นได้ว่าส่วนใหญ่คณะรัฐมนตรีจะประกอบด้วย นายทหารและข้าราชการ ที่ เข้ามาดำรงตำแหน่งเป็นส่วนใหญ่ดังรายละเอียดในภาคผนวก ก โดยคณะที่ 30 เป็นข้าราชการและ อื่น ๆ ร้อยละ 77.8 เป็นข้าราชการ (ธุรกิจ) ร้อยละ 16.6 และนักธุรกิจ ร้อยละ 5.6 คณะที่ 31 เป็น ข้าราชการและอื่น ๆ ร้อยละ 80.0 เป็นข้าราชการ (ธุรกิจ) ร้อยละ 16 และนักธุรกิจร้อยละ 4.0 คณะที่ 32 เป็นข้าราชการและอื่น ๆ ร้อยละ 71.4 เป็นข้าราชการ (ธุรกิจ) ร้อยละ 17.9 และนักธุรกิจ ร้อยละ

10.7 (ตระกูล มีชัย 2526: 236) ซึ่งถือว่าเป็นยุคของอำมาตยาธิปไตย และเป็นการปกครองของเผด็จการทหาร ที่กลุ่มอำนาจได้ผนวกเอาอำนาจรัฐ อำนาจการเมืองและอำนาจเศรษฐกิจรวมเข้าด้วยกัน ภายใต้ศูนย์กลางการควบคุมของกลไกรัฐ ตัวแปรสำคัญของอำนาจจึงขึ้นอยู่กับการแข่งขันต่อสู้ เพื่อเข้ากุมอำนาจในตำแหน่งสำคัญของกลไกรัฐ โดยเฉพาะตำแหน่งในกองทัพ อำนาจรัฐและอำนาจการเมืองจึงถูกล้อมเป็นเนื้อเดียวกันภายใต้การครอบงำของอำนาจรัฐ (เชาวนะ ไตรมาศ 2537: 48) และต้องสิ้นสุดลงด้วยการโค่นล้มอำนาจโดยพลังประชาชน อันนำไปสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตยในลำดับต่อมา

การเมืองในช่วงนี้ จอมพลถนอมได้อ้างว่าดำเนินนโยบายตามที่จอมพลสฤษดิ์ได้วางไว้ และพยายามทำให้ประชาชนเห็นว่า รัฐบาลของตนนั้น เป็นรัฐบาลที่ซื่อสัตย์ และมีคำขวัญเป็นทางการว่า “จงทำดี จงทำดี จงทำดี” ซึ่ง ทักษิณ เจริญมิตร (2526) มองระบบการปกครองของจอมพลถนอมว่า เป็นผลของการสืบทอดการปกครองแบบ “ระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการทหาร” จากการปกครองของจอมพลสฤษดิ์ อันทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็ว ปัญหาที่เกิดจากการขยายเมืองอย่างรวดเร็วเช่นนี้ นอกจากจากความไม่สงบสุขของชนบทที่เกิดขึ้นอย่างแพร่หลาย อันมีผลมาจากการส่งเสริมแผนพัฒนาชนบทอย่างไม่เท่าเทียมกัน รวมทั้งจำนวนปัญหาแรงงานที่ว่างงาน เนื่องจากการขยายการศึกษาอย่างไม่เสมอต้นเสมอปลายและไม่สมดุล ทำให้รัฐบาลจอมพลถนอมต้องประสบกับปัญหาทางการเมืองในลำดับต่อมา

ในด้านสภาพเศรษฐกิจและสังคมของรัฐบาลจอมพลถนอม ใน พ.ศ. 2506 ประเทศไทย มีสินค้าขาออกที่สำคัญคือ ข้าว ยางและดีบุก ส่วนสินค้าขาเข้าที่สำคัญอันดับแรกคือ สิ่งทอ หัตถกรรมจำพวกแก้ว (ร้อยละ 32.7) รองลงมาคือ เครื่องจักรและเครื่องบริภัณฑ์ลำเลียงขนส่ง (ร้อยละ 30.5) และเคมีภัณฑ์ (ร้อยละ 9.7) การใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ทำให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศ ผลผลิตขั้นพื้นฐานเพิ่มขึ้นร้อยละ 8.1 ต่อปี มูลค่าสินค้าออกเพิ่มมากขึ้น แต่มีปัญหาและอุปสรรคด้านการขาดแคลนบุคลากรด้านเทคนิควิชาการและการบริหาร ต้องพึ่งเงินทุนและเงินกู้จากต่างประเทศ มีหนี้ทั้งภายในและต่างประเทศเพิ่มขึ้นทุกปี มีการขาดดุลการค้าเป็นจำนวนมาก เพราะต้องสั่งสินค้าประเภททุนเข้ามา และการกระจายรายได้ยังไม่ยุติธรรม ส่วนผลของแผนเศรษฐกิจฉบับที่สอง ภาวะเศรษฐกิจขยายตัวอย่างรวดเร็วในช่วงแรก มีการลงทุนทั้งจากแหล่งเงินทุนภายในและภายนอกประเทศในอัตราที่สูง จนกระทั่ง พ.ศ. 2512 ภาวะทางเศรษฐกิจเปลี่ยนไป เนื่องจากการลดรายจ่ายทางทหารของสหรัฐอเมริกาในประเทศไทย ทำให้เกิดผลกระทบต่อเศรษฐกิจด้านต่าง ๆ มากในปลายแผนพัฒนาฯ เศรษฐกิจขยายตัวช้าลง เนื่องจากราคาข้าวและยางพาราในตลาดโลกตกต่ำลง ในช่วงแผน 1 ถึงแผน 2 รัฐได้เน้นการลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ การส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศ เน้นแนวทางการลงทุน

ในภาคอุตสาหกรรมแบบทดแทนการนำเข้า ช่วงนี้เป็นระยะของรัฐบาลทหารที่เอื้ออำนวยต่อการเข้ามา มีบทบาทของทุนต่างประเทศ ตลอดจนบทบาทและอิทธิพลของนโยบายต่างประเทศด้านเศรษฐกิจ การเมือง และการทหารของรัฐบาลสหรัฐอเมริกาในช่วงสงครามเวียดนาม (วิวัฒน์ชัย อรรถากร 2542: 357) ใน พ.ศ. 2516 ผลิตภัณฑ์ในประเทศมีมูลค่า 215.1 พันล้านบาท ตามราคาประจำปี มีอัตราเพิ่มร้อยละ 32.8 ของ พ.ศ. 2515 ผลิตภัณฑ์ในประเทศตามราคาคงที่เพิ่มร้อยละ 10.5 อันแสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงในด้านราคาสินค้าที่เพิ่มขึ้นตามลำดับ สาขาเกษตรยังคงมีความสำคัญเป็นอันดับหนึ่ง (ร้อยละ 33.91) รองลงมาคือ การค้าขายส่งและการค้าขายย่อย (ร้อยละ 18.27) และอุตสาหกรรม (ร้อยละ 17.02) จำนวนของประชากรใน พ.ศ. 2506 มีจำนวน 28.8 ล้านคน และเพิ่มเป็น 41.3 ล้านคน ใน พ.ศ. 2516 ซึ่งถือว่ายังมีจำนวนของประชากรไม่มากนัก และมีอาชีพหลักคือ เกษตรกรรม โดย วิรพงษ์ รามางกูร (2525) เห็นว่า ในช่วง พ.ศ. 2503-2515 เป็นช่วงของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจของประเทศไทยอย่างรวดเร็ว ผลผลิตในภาคเกษตรมีความสำคัญลดลง ในขณะที่ภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการมีส่วนสูงขึ้น ในด้านการนำเข้าก็เปลี่ยนไปจากเดิมที่เคยนำสินค้าประเภทสำเร็จรูปเข้ามาส่วนใหญ่ มาเป็นการนำสินค้าประเภททุนและวัตถุดิบ หรือกึ่งสำเร็จรูปมากขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของอาชีพและการจ้างงาน ออกไปสู่ภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น จากเดิมที่ผูกพันอยู่กับภาคเกษตร การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างเศรษฐกิจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของสังคมและการเมืองอย่างมากตามมาด้วยความแตกต่างระหว่างคนในเมืองกับคนในชนบทมีมากขึ้น เกิดชนชั้นกลางมากขึ้นพร้อม ๆ กับจำนวนของกรรมกรและบรรดาผู้ที่เป็นเจ้าของโรงงาน และผู้บริหารกิจการในภาคอุตสาหกรรมและบริการ กลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ค่อย ๆ รวมตัวกันเข้าเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลเพื่อรักษาผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจของตน การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมาทั้งหมด ทำให้อำนาจทางการเมืองซึ่งเดิมอยู่ที่ฝ่ายข้าราชการและทหารเริ่มเปลี่ยนไป พ่อค่านักธุรกิจซึ่งเดิมต้องอาศัยอิทธิพลของระบอบราชการและทหารทำธุรกิจของตน โดยไม่เข้ามายุ่งเกี่ยวกับขบวนการทางการเมืองก็เริ่มเปลี่ยนไป ขนาดของธุรกิจเติบโตขึ้น ธุรกิจต่าง ๆ มีฐานะมั่นคงจนยากที่จะถูกทำลายลงด้วยการปฏิบัติของข้าราชการหรืออิทธิพลของนักการเมืองได้ กลุ่มพ่อค้าอุตสาหกรรมจึงกลายเป็นศูนย์อำนาจทางการเมืองอีกอันหนึ่ง ที่แข่งขันกับกลุ่มข้าราชการและกลุ่มทหาร ทางฝ่ายทหารเองเดิมแม้จะพึ่งพาพ่อค้านักอุตสาหกรรม นักธุรกิจอยู่ ก็อยู่ในฐานะที่ค้ำค้ำกว่า แต่แนวโน้มก็เปลี่ยนแปลงไป

ตารางที่ 4.1 ข้อมูลสภาพเศรษฐกิจและสังคม ในสมัยรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร

รายการ	พ.ศ. 2506	พ.ศ. 2516
1. จำนวนประชากร (ล้านคน)	28.8	41.3
2. ผลิตภัณฑ์ประชาชาติต่อประชากร 1 คน (บาท)	2,348	5,195
3. รายได้ประชาชาติต่อประชากร 1 คน (บาท)	2,009	4,289
4. อัตราส่วนร้อยละของผลิตภัณฑ์ในประเทศขั้นต้น (3 อันดับแรก)		
-เกษตรกรรม	35.1	33.91
-การค้าขายส่งและการค้าขายรายย่อย	17.9	18.27
-หัตถกรรม	11.7	-
-อุตสาหกรรม	-	17.02
5. มูลค่ารวมของการค้าภายนอก (พันบาท)		
-สินค้าขาออก (Exports)	9,676,301	32,226,219
-สินค้าขาเข้า (Import)	12,802,765	42,183,876

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2516) สมุดสถิติรายปีประเทศไทย 2515-2516 กรุงเทพมหานคร
สำนักนายกรัฐมนตรี

2. ลักษณะความสัมพันธ์ของระบบทุนนิยมเครือญาติ

2.1 ลักษณะความสัมพันธ์ทางเครือญาติของถนอม- ประภาส- ณรงค์

จอมพลถนอมและจอมพลประภาส เริ่มมีบทบาททางการเมืองเมื่อครั้งเข้าร่วมทำการรัฐประหารเมื่อ พ.ศ. 2490 หลังจากนั้นบทบาทของทั้งสองเติบโตขึ้นตามลำดับภายใต้การสนับสนุนส่งเสริมของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ร่วมกันเรียกทหารกลุ่มนี้ว่า สีเสเทาเวศร์ ซึ่งเป็นคู่แข่งทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจกับผู้นำทางทหารอีกกลุ่มหนึ่งในนามชอวยราชครู ช่วงก่อนการปฏิวัติ พ.ศ. 2500 ของนายทหารจากค่ายสีเสเทาเวศร์ ทั้งสองมีความผูกพันอย่างแน่นแฟ้นแทบทุกด้าน จนกลายเป็นหุ้นส่วนของชีวิตซึ่งกันและกันทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม โดยผ่านการหล่อหลอมจากระบบอำมาตยาธิปไตยที่มีนายทหารเป็นผู้นำ โดยจอมพลถนอมเป็นผู้ประสานผลประโยชน์ในทางการเมือง ภายในกลุ่มสีเสเทาเวศร์ระหว่างจอมพลสฤษดิ์ในฐานะผู้บังคับบัญชา กับจอมพลประภาสในฐานะเพื่อนร่วมงาน เมื่อครั้งจอมพลสฤษดิ์มีอำนาจ จอมพลถนอมจะเป็นที่

ไว้วางใจอย่างมากจากจอมพลสฤษดิ์ ทั้งนี้จะเห็นได้จากการขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีในช่วงแรกหลังเลือกตั้ง พ.ศ. 2500 หรือเป็นรองหัวหน้าคณะปฏิวัติและรองนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ตลอดช่วงที่จอมพลสฤษดิ์เป็นหัวหน้าคณะปฏิวัติและนายกรัฐมนตรี แสดงถึงความไว้วางใจในตัวจอมพลสฤษดิ์โดยแท้ ขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างจอมพลสฤษดิ์กับจอมพลประภาสไม่ค่อยจะดีนัก อันเนื่องมาจากจอมพลประภาสมีผลประโยชน์ทางธุรกิจเป็นจำนวนมาก แม้ว่าจะไม่ได้แข่งขันกับจอมพลสฤษดิ์โดยตรง แต่การครอบครองธุรกิจจำนวนมากจะเป็นที่มาแห่งอำนาจในทางการเมืองและเศรษฐกิจตามมา ภายใต้ระบบอุปถัมภ์ระหว่างผู้นำทางการเมืองกับนักธุรกิจ ทำให้มีอำนาจในการเจรจาต่อรองในทางการเมืองเพิ่มขึ้นด้วยข้อสงสัยที่กล่าวนี้จึงก่อให้เกิดความหวาดระแวงจากจอมพลสฤษดิ์เป็นอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตามด้วยอำนาจผู้นำปฏิวัติ ทำให้จอมพลสฤษดิ์มีอำนาจเบ็ดเสร็จจึงสร้างความเป็นเอกภาพในหมู่ผู้ใต้บังคับบัญชาได้ดี ดังนั้นเมื่อจอมพลสฤษดิ์ได้บำเหน็จความดีความชอบทางการเมือง จอมพลประภาสก็จะได้รับบำเหน็จเช่นเดียวกัน ดังเช่นที่ รองศาสตราจารย์ ดร. ชีรภัทร์ เสรีรังสรรค์ กล่าวถึงความสัมพันธ์ไว้ว่า เป็นความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาตินายทหารด้วยกัน ที่เคยทำงานร่วมกันมา ซึ่งมีความผูกพันกัน และเป็นการปกครองระบอบอำมาตยาธิปไตย ความสัมพันธ์ของระบบทุนนิยมเครือญาติจึงอยู่ในหมู่เครือญาติของคนในวงราชการด้วยกัน ส่วนความสัมพันธ์กับนักธุรกิจภายนอกยังมีเพียงเล็กน้อย ตามคำสัมภาษณ์ว่า

“มีลักษณะที่อยู่ในความสัมพันธ์ของการมีบทบาทหน้าที่ในอาชีพราชการด้วยกันเป็นประการแรก ในบรรดานายทหารด้วยกัน ก็อาจจะมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติที่เกิดขึ้นในบรรดาผู้ใกล้ชิดซึ่งมีตำแหน่งหน้าที่เหมือนกันหรือใกล้เคียงกัน เช่น ลูกชายของนายทหารคนหนึ่งก็อาจจะไปแต่งงานกับลูกสาวของนายทหารอีกคนหนึ่ง ก็จะเป็นจุดเริ่มต้นของความสัมพันธ์ที่เกิดจากผู้ซึ่งปฏิบัติอาชีพเดียวกัน แล้วหลังจากนั้นอาจจะขยายตัวไปในบรรดาพ่อค่านักธุรกิจที่เริ่มเข้ามามีความสำคัญ ในส่วนของรัฐวิสาหกิจที่อยู่ภายใต้หน่วยงานราชการ ด้วยเหตุนี้ ในลักษณะเริ่มต้นในยุครัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ก็เป็นรัฐบาลที่สืบเนื่องมาจากรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ๓ รัชต์ ที่มาจากการปฏิวัติรัฐประหาร ความสัมพันธ์ในหมู่เครือญาติที่เกิดขึ้นนั้น ก็จะเป็นความสัมพันธ์ในระหว่างเครือญาติในบรรดานายทหารด้วยกัน ที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน เป็นหัวหน้าหรือเป็นกลุ่มผู้นำในการทำรัฐประหารมาด้วยกัน ตรงนี้จะมีลักษณะที่เป็นไปโดยธรรมชาติขององค์กรทหารอยู่แล้ว เนื่องจากในสมัยดังกล่าว ภาคธุรกิจเอกชนยังไม่ขยายตัวเต็มที่เหมือนในภาวะปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้ ในช่วงประมาณตั้งแต่ พ.ศ. 2500 ขึ้นมาจนถึง พ.ศ. 2516 เป็นช่วงที่เรียกว่าระบอบอำมาตยาธิปไตย เป็นระบอบการปกครองโดยข้าราชการของข้าราชการเพื่อข้าราชการ หัวใจหลักของการดำเนินการในช่วงดังกล่าวนี้จึงอยู่ในบรรดาหมู่เครือญาติของคนในราชการด้วยกัน จะมีที่เข้า

มาเกี่ยวข้องกับภาคธุรกิจอยู่บ้างก็มี จำนวนไม่มากนัก” (รองศาสตราจารย์ ดร. ชีรภัทร์ เจริญสรรค์ รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี สัมภาษณ์ 16 พฤษภาคม 2550)

เช่นเดียวกับ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วิชัย โถสุวรรณจินดา ที่มองว่าความสัมพันธ์ของระบบทุนนิยมเครือข่ายมีความสัมพันธ์กันอยู่ใน 2 ด้านคือ ความสัมพันธ์แบบญาติจริง กับ ความสัมพันธ์กับกลุ่มปฏิบัติ และมีการเอื้อประโยชน์ แลกเปลี่ยนผลประโยชน์ในกลุ่มกันด้วย ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

“ในยุคจอมพลถนอมมีความสัมพันธ์ 2 ด้าน คือ ด้านหนึ่งเครือข่ายสัมพันธ์แบบญาติจริง จอมพลถนอมมีความสัมพันธ์กับจอมพลประภาส ในแง่ของลูกชายของจอมพลถนอม แต่งงานกับลูกสาวของจอมพลประภาสคือ พันเอกณรงค์ กิตติขจร และก็มีกลุ่มที่ ๆ นื่อง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กัน อีกกลุ่มก็จะเป็นคณะปฏิวัติ ที่เคยทำหน้าที่ประสานงานร่วมกัน ก็จะจับกลุ่มกัน เพียงแต่ว่าจะไม่เห็นกันเป็นรุ่นเหมือนในปัจจุบัน เป็นกลุ่มที่ร่วมกันทำงานกันมาก่อนซึ่งกลุ่มนี้ก็จะมิผลประโยชน์เอื้อกัน ก็มีความสัมพันธ์ การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ ก็มีความสัมพันธ์กัน ต่อเนื่องตั้งแต่สมัยจอมพลสฤษดิ์ จนมาถึงยุคจอมพลถนอม กิตติขจร ซึ่งความสัมพันธ์ก็ทำให้แต่ละฝ่ายมีผลประโยชน์ร่วมกัน ก็เลยทำให้มีความผูกพันมีความสัมพันธ์กันต่อเนื่องมา”

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วิชัย โถสุวรรณจินดา อดีตสมาชิกวุฒิสภา สัมภาษณ์ 20 มิถุนายน 2550)

ตลอดช่วง 25 ปี ที่มีบทบาทในทางการเมืองของจอมพลทั้งสอง จะเห็นได้ว่าเส้นทางการสืบทอดตำแหน่งทางการเมืองและการเมือง เป็นไปตามลำดับดังนี้ (รัตพงษ์ สอนสุภาพ 2539: 106-107)

ด้านการทหาร

จอมพลถนอม กิตติขจร หลังจากปราบกบฏวังหลวงเมื่อ พ.ศ. 2492 ได้ขึ้นเป็นผู้บังคับการกรมทหารราบที่ 11 รักษาพระองค์ ในปีต่อมาขึ้นเป็นผู้บังคับบัญชาการกองพลที่ 1 รักษาพระองค์ จนถึง พ.ศ. 2495 และเลื่อนขึ้นเป็นแม่ทัพภาคที่ 1 ระหว่าง พ.ศ. 2497-2500 ภายหลังจากการเสียชีวิตของจอมพลสฤษดิ์ จอมพลถนอมขึ้นเป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุดและผู้บัญชาการทหารบกสืบแทน จนถึงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2507 จึงดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดอัตราจอมพล จอมพลเรือ จอมพลอากาศ จนกระทั่งหมดอำนาจในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516

จอมพลประภาส จารุเสถียร หลังจากปราบกบฏวังหลวงเมื่อ พ.ศ. 2492 ขึ้นเป็นผู้บังคับการกรมทหารราบที่ 1 รักษาพระองค์ ในช่วง พ.ศ. 2495-2500 ขึ้นเป็นผู้บังคับบัญชาการกองพล 1 รักษาพระองค์ และขึ้นเป็นแม่ทัพภาคที่ 1 ในช่วง 2500-2503 เมื่อจอมพลสฤษดิ์สิ้นชีวิต จอมพลประภาสขึ้นเป็นรองผู้บัญชาการทหารสูงสุดและรองผู้บัญชาการทหารบกและเป็น

ผู้บัญชาการทหารบกในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2507 จนถึงเดือนกันยายน พ.ศ. 2516 และเป็น
รองผู้บัญชาการทหารสูงสุด และอธิบดีกรมตำรวจ อัตราจอมพล จนกระทั่งหมดอำนาจในท้ายสุด
ด้านการเมือง

จอมพลถนอม กิตติขจร ภายหลังจากการรัฐประหารเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน
2494 จึงเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมืองควบคู่ตำแหน่งทางการทหารสืบมา ดังนี้

- สมาชิกประเภทที่ 2 วันที่ 30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2494
- รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงสหกรณ์ เมื่อวันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ. 2498
- รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม วันที่ 21 มีนาคม พ.ศ. 2500
- รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม เมื่อวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2500
- นายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม วันที่ 1 มกราคม พ.ศ.

2501

- นายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม วันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ.

2506 จนกระทั่งหมดอำนาจ

จอมพลประภาส จารุเสถียร ภายหลังจากการรัฐประหารเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน
พ.ศ. 2494 จึงเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมืองควบคู่ตำแหน่งทางการทหารสืบมา ดังนี้

- สมาชิกประเภทที่ 2 วันที่ 30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2494
- รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย วันที่ 21 มีนาคม พ.ศ. 2500
- รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2500
- รองนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย วันที่ 1 มกราคม

พ.ศ. 2501

- รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2501
- รองนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย วันที่ 9 ธันวาคม

พ.ศ. 2506 จนกระทั่งหมดอำนาจ

จึงเห็นได้ว่าจอมพลถนอมและจอมพลประภาส มีความผูกพันแนบแน่นทั้ง
ด้านทหารและการเมือง ตั้งแต่เริ่มมีอำนาจนับจากการรัฐประหาร พ.ศ. 2490 เป็นต้นมา และครอง
อำนาจเด็ดขาดหลังจากการถึงอสัญกรรมของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ.

2506 (บุญชัย ใจเย็น 2533: 91-97)

การดำรงตำแหน่งทางการทหารของจอมพลถนอม กิตติขจร กับจอมพลประภาส
จารุเสถียร มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น โดยเฉพาะภายหลังจากการอสัญกรรมของ
จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2506 พล.อ. ถนอม กิตติขจร ก็ได้เข้ามาแทนที่ใน

ตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดและผู้บัญชาการทหารบก จนถึงเดือนตุลาคม 2507 จอมพลถนอม กิตติขจร จึงได้ดำรงเพียงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดเพียงตำแหน่งเดียว โดย พล.อ. ประภาส จารุเสถียร เข้าดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก

จอมพลถนอม กิตติขจร ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดจากเดือน ธันวาคม 2506 จนถึงวันที่ 16 ตุลาคม 2516

ขณะที่ พล.อ. ประภาส จารุเสถียร ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกจากเดือน ตุลาคม 2507-กันยายน 2516 จึงได้ย้ายเข้าดำรงตำแหน่งรองผู้บัญชาการสูงสุดเพียงตำแหน่งเดียว เพื่อให้สอดคล้องกับการได้ครองยศจอมพล จอมพลเรือและจอมพลอากาศที่มีพระบรมราชโองการ โปรดเกล้าฯ พระราชทานตั้งแต่วันที่ 1 มิถุนายน 2516

นอกจากการได้ดำรงตำแหน่งทางทหาร แล้วจอมพลทั้งสองยังก้าวเข้าสู่ ตำแหน่งทางการเมืองควบคู่กันไปด้วย โดยในระยะเดือนพฤศจิกายน 2490-พฤศจิกายน 2494 ทั้ง พล.ท. ถนอม กิตติขจร กับ พล.อ. ประภาส จารุเสถียร ก็เฉกเช่นเดียวกับสมาชิก “คณะรัฐประหาร 8 พฤศจิกายน 2490” คนอื่น ๆ กล่าวคือ คงดำรงตำแหน่งทางทหารคือ ผู้บัญชาการกองพลที่ 1 รักษาพระองค์กับผู้บัญชาการกรมทหารราบที่ 1 รักษาพระองค์ ยังไม่มีตำแหน่งทางการเมือง แต่ภายหลังจากรัฐประหาร เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2494 ก็สามารถเข้าไป ดำรงตำแหน่งทางการเมืองควบกับตำแหน่งทางทหารได้คือ

วันที่ 30 พฤศจิกายน 2494 พล.ท. ถนอม กิตติขจรและพล.อ. ประภาส จารุเสถียร ได้รับแต่งตั้งเป็นสมาชิกประเภทที่ 2

วันที่ 2 สิงหาคม 2498 พล.ท. ถนอม กิตติขจร ได้รับตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงสหกรณ์

วันที่ 21 มีนาคม 2500 พล.ท. ถนอม ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการ กระทรวงกลาโหม ขณะที่ พล.อ. ประภาส จารุเสถียร ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการ กระทรวงมหาดไทย

ภายหลังจากการรัฐประหารเมื่อวันที่ 16 กันยายน 2500 ในคณะรัฐบาลชั่วคราวที่ นายพจน์ สารสิน เป็นนายกรัฐมนตรีซึ่งจัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 21 กันยายน 2500 พล.ท. ถนอม กิตติขจร เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และ พล.อ. ประภาส จารุเสถียร เป็นรัฐมนตรีว่าการ กระทรวงมหาดไทย

ภายหลังจากการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2500 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้จัดตั้งพรรคชาติสังคมประกอบด้วยสมาชิกประเภท 1 จำนวน 80 คน จากจำนวนทั้งสิ้น

160 คน และสมาชิกประเภท 2 จำนวน 122 คน รวมทั้งสิ้น 202 คน เป็นเสียงส่วนใหญ่ และเป็นผู้จัดตั้งรัฐบาลและได้เลือก พล.ท. ถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี

ในคณะรัฐมนตรีคณะที่ 29 อันแต่งตั้งเมื่อวันที่ 1 มกราคม 2501 นั้น นอกจากเป็นนายกรัฐมนตรีแล้ว พล.ท. ถนอม กิตติขจร ยังดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม โดยมี พล.ท. ประภาส จารุเสถียร เป็นรองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

เมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำการรัฐประหารอีกครั้งในวันที่ 20 ตุลาคม 2501 ในการจัดตั้งคณะรัฐมนตรีคณะที่ 30 เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2500 พล.อ. ถนอม กิตติขจร ดำรงตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม โดย พล.ท. ประภาส จารุเสถียร เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

จนกระทั่งจอมพลสฤษดิ์ถึงแก่อสัญกรรม พล.อ. ถนอม กิตติขจร ก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2506

คณะรัฐมนตรีคณะที่ 31 ซึ่งมี พล.อ. ถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมนั้นมี พล.อ. ประภาส จารุเสถียรเป็นรองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

วันที่ 10 มกราคม 2507 พล.อ. ถนอม กิตติขจร เป็นจอมพล จอมพลเรือและจอมพลอากาศ

นับจากบัดนั้นเรื่อยมาจนถึงวันที่ 14 ตุลาคม 2516 ระหว่างจอมพลถนอม กิตติขจรกับจอมพลประภาส จารุเสถียร ได้จัดสรรตำแหน่งทางการเมืองการทหารกันดังนี้มาโดยตลอด

จอมพลถนอม กิตติขจร ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมและผู้บัญชาการทหารสูงสุด

จอมพลประภาส จารุเสถียร ดำรงตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ผู้บัญชาการทหารบก และต่อมาเมื่อพ้นจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกก็เป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุดและอธิบดีกรมตำรวจไปด้วย

สำหรับ พล.อ. ณรงค์ กิตติขจร เป็นบุคคลที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ในทางเครือญาติระหว่างตระกูลกิตติขจรและตระกูลจารุเสถียรด้วยการแต่งงานกับนางสาวสุภาพร จารุเสถียร ซึ่งเป็นบุตรสาวของจอมพลประภาส ทำให้ความสัมพันธ์ทางเครือญาติของผู้นำทหารมีความแนบแน่นเพิ่มมากขึ้น

จึงเห็นได้ว่าบุคคลแห่งตระกูล “กิตติขจร-จารุเสถียร” ได้เริ่มมีอำนาจทางการเมืองนับจากรัฐประหารเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2490 เป็นต้นมาและครองอำนาจอย่างเด็ดขาดนับตั้งแต่

วันที่ 11 ธันวาคม 2501 และในทางการเมืองได้เริ่มขึ้นในลักษณะ “มีอรอง” ตั้งแต่ภายหลังรัฐประหาร เมื่อวันที่ 16 กันยายน 2500 และครองอำนาจช่วงชิงตั้งแต่วันที่ 9 ธันวาคม 2506 อันแสดงให้เห็นถึงความผูกพันที่มีต่อเนื่องกันมาตลอด ทั้งในด้านการทหารและด้านการเมือง อันเป็นความสัมพันธ์ในบรรดากลุ่มทหารที่ทำการปฏิวัติด้วยกันมา และมีความสัมพันธ์กันแบบญาติจริงระหว่าง พ่อ-พ่อตา-ลูกเขย

2.2 ความสัมพันธ์ในธุรกิจของกลุ่มเครือญาติ

สำหรับบทบาทในทางธุรกิจนั้น นายพลทั้งสองได้ร่วมกับบรรดานักธุรกิจประกอบธุรกิจหลากหลายประเภท ซึ่งธุรกิจที่จอมพลประกาศก่อตั้งขึ้นจะมีจอมพลนอนเป็นผู้ร่วมถือหุ้นอยู่ด้วย หรือหากเป็นธุรกิจที่จอมพลสฤทธิก่อตั้งขึ้น นอกจากจะมีจอมพลนอนแล้ว ยังมีจอมพลประกาศอยู่ด้วยเสมอแม้ว่ามีบทบาทไม่มากก็ตาม เช่น บริษัท เหมืองแร่บูรพาเศรษฐกิจ จำกัด จอมพลสฤทธิ ถือหุ้นร้อยละ 45.0 จอมพลนอน ถือหุ้นร้อยละ 12.5 จอมพลประกาศ ถือหุ้นเพียงร้อยละ 2.5 เท่านั้น และไม่มีตำแหน่งใด ๆ ในช่วงนั้น และนายพลทั้งสามยังแยกกันดูแลสถาบันการเงินที่สำคัญ อาทิ ธนาคารเอเชีย ธนาคารแหลมทอง ธนาคารทหารไทย มีจอมพลสฤทธิควบคุมดูแล ส่วนธนาคารสหธนาคารและธนาคารกสิกรไทย มีจอมพลนอนควบคุมดูแล ขณะที่จอมพลประกาศ จะควบคุมดูแลธนาคารกรุงเทพ และธนาคารกรุงศรีอยุธยา อย่างไรก็ตามจอมพลประกาศ เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจมากที่สุด หากเทียบกับผู้นำอีกสองคน จากการที่จอมพลประกาศมีธุรกิจมากนี้เองมักได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากหลายฝ่ายว่า บริษัทการค้าของจอมพลประกาศ แสวงหาผลประโยชน์และใช้อิทธิพล อันนอกเหนือจากบริษัทการค้าของเอกชน โดยทั่วไป ซึ่งจอมพลนอนในฐานะนายกรัฐมนตรีมักปกป้องผู้เป็นเพื่อนเสมอ จนทำให้จอมพลนอนต้องแสดงเจตนาเพื่อถอนตัวออกไปจากวงการค้าที่เกี่ยวข้องมาก่อน เพื่อป้องกันข้อครหาว่า อาศัยอิทธิพลในตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอำนวยความสะดวกให้แก่บริษัทที่เกี่ยวข้องเหล่านั้น แต่ในความเป็นจริงแล้ว จอมพลนอนและครอบครัวยังคงข้องเกี่ยวกับธุรกิจเพิ่มขึ้นกว่าช่วงก่อน พ.ศ. 2500 กล่าวคือ ช่วงก่อน พ.ศ. 2500 จอมพลนอนและครอบครัวเป็นกรรมการในบริษัทต่าง ๆ รวม 16 บริษัท และเป็นกรรมการ 21 บริษัท หลัง พ.ศ. 2500 การสืบทอดอำนาจเป็นเวลายาวนานเช่นนี้ทำให้พ่อค้านักธุรกิจ วิ่งเข้าหาผู้มีอำนาจทางการเมือง เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตน และนอกจากนี้ตระกูลกิตติขจร ได้เข้าไปประกอบธุรกิจเสียเอง ได้สร้างความมั่งคั่งให้แก่ตนเองและครอบครัวอย่างมาก ซึ่งขุมทรัพย์ธุรกิจของ จอมพลนอนและจอมพลประกาศมีดังนี้ (รัตพงษ์ สอนสุภาพ 2539: 110-115)

ชุมชนธุรกิจของจอมพลถนอม กิตติขจร

ภายใต้การนำรัฐบาลของจอมพลถนอม ได้ดำเนินนโยบายและแบบแผนทางการเมืองและเศรษฐกิจตามแนวทางที่จอมพลสฤษดิ์ ได้วางไว้ทุกอย่าง รวมทั้งอำนาจจะรวมศูนย์ที่จอมพลถนอม-ประภาสอย่างชัดเจน ธุรกิจที่เป็นส่วนตัวจอมพลถนอมเองมีจำนวนไม่มากเมื่อเทียบกับบรรดาผู้นำทหารระดับสูงคนอื่น ๆ ซึ่งธุรกิจขนาดใหญ่ที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจจะเป็นการลงทุนร่วมกับผู้นำทหารและนายทุนที่ใกล้ชิด มีการประสานประโยชน์กันอย่างเป็นระบบ ชุมชนธุรกิจของจอมพลถนอม ที่สำคัญ ได้แก่ ธนาคารทหารไทย จำกัด ธนาคารกสิกรไทย จำกัด ธนาคารสหธนาคาร จำกัด บริษัท ถกลสุข จำกัด บริษัท ประเสริฐสินอุตสาหกรรม บริษัท โรงงานยางมะตอย จำกัด และบริษัท ไทยแลนด์อิเล็กทรอนิกส์ ไมนิ่ง จำกัด ฯลฯ อย่างไรก็ตาม จอมพลถนอมมีหุ้นในบริษัทต่าง ๆ อยู่จำนวนหนึ่ง เมื่อแยกเป็นภาคการเงิน ภาคอุตสาหกรรม และภาคการค้าและบริการ มีรายละเอียดดังนี้

ภาคการเงิน อันมีธนาคารกสิกรไทย จำกัด ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2488 ด้วยเงินทุนจดทะเบียน 3.0 ล้านบาท จอมพลถนอมเข้าเป็นกรรมการเมื่อ พ.ศ. 2496 เพื่อดูแลปกป้องผลประโยชน์ของธนาคาร และเป็นกรรมการตลอดจนถึงวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2507 หลังจากที่ยื่นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้วจึงลาออกจากการเป็นกรรมการ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะไม่มีทหารเข้ามาให้การคุ้มครองธนาคารแต่ยังคงมีนายทุนเพิ่ม ไกรฤกษ์ จากสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์เป็นกรรมการอยู่ด้วย ธนาคารสหธนาคาร จำกัด ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2492 ด้วยทุนจดทะเบียน 10.0 ล้านบาท เข้าเป็นกรรมการเมื่อ พ.ศ. 2496 กรณีของสหธนาคาร จำกัด เป็นแหล่งเงินกู้ในการประกอบธุรกิจของนายทหารกลุ่มนี้ เช่น บริษัท บางกอกกระสอบ จำกัด หรืออีกหลาย ๆ บริษัทที่กล่าวมาแล้ว ส่วนธนาคารทหารไทย จำกัด จอมพลถนอมดำรงตำแหน่งประธานกรรมการบริหารรวม 9 ปี ระหว่าง พ.ศ. 2507-2516

ภาคอุตสาหกรรม เป็นภาคธุรกิจที่ต้องใช้ทุนมาก เทคโนโลยีทันสมัยควบคุมไปกับการบริหารสมัยใหม่ ดังนั้นธุรกิจของจอมพลถนอมในภาคอุตสาหกรรม จึงเป็นการร่วมทุนกับผู้นำทหารระดับสูงคนอื่น ๆ นายทุนไทย และนายทุนต่างชาติ เช่น บริษัท เหมืองแร่บุรพา เศรษฐกิจ จำกัด บริษัท วิจิตรก่อสร้าง จำกัด ร่วมกับจอมพลสฤษดิ์ บริษัท ไทยแลนด์สตีล จำกัด บริษัท ถ่านและน้ำมันไทย จำกัด ร่วมทุนกับเจ้านายระดับสูงและกลุ่มนายทหาร บริษัท ไทยแลนด์อิเล็กทรอนิกส์ ไมนิ่ง จำกัด ร่วมทุนกับต่างชาติ

ภาคการค้าและบริการ ที่สำคัญได้แก่ บริษัท บุรพาเศรษฐกิจ จำกัด บริษัท บางกอกการค้าสากล จำกัด ซึ่งเป็นบริษัทที่ร่วมทุนกับจอมพลสฤษดิ์และนายทหารระดับสูงอื่น ๆ นอกนั้นเป็นเพียงธุรกิจขนาดเล็กที่ใช้ทุนค่อนข้างต่ำ

ขุมข่ายธุรกิจจอมพลประภาส จารุเสถียร

ภายใต้ร่มเงาของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และจอมพลถนอม กิตติขจร กล่าวกันว่า จอมพลประภาส จารุเสถียร เป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จในธุรกิจคนหนึ่ง มีธุรกิจจำนวนมากทั้งภาคการเงิน อุตสาหกรรม และพาณิชยกรรม ประกอบกับช่วงที่กลุ่มจอมพลถนอม-ประภาส ขึ้นมามีอำนาจอย่างจริงจัง ดอกผลแห่งการพัฒนาประเทศ มีผลต่อการเติบโตของภาคเศรษฐกิจของไทยแทบทุกด้าน กลุ่มนายทุนภายใต้การอุปถัมภ์ของผู้มีอำนาจทางการเมือง ได้กระจายการลงทุนในภาคเศรษฐกิจหลัก ๆ เพิ่มขึ้นอย่างมาก โดยเฉพาะภาคอุตสาหกรรมที่มุ่งทดแทนการนำเข้าอันเป็นเป้าหมายหลักของรัฐบาล ปรากฏว่า ได้มีกลุ่มนายทุนจากภาคการเงินร่วมลงทุนกับนายทหารระดับสูงอย่างกว้างขวาง เช่น บริษัท ปูนซีเมนต์นครหลวง จำกัด ก่อตั้งเมื่อวันที่ 19 ตุลาคม 2510 ด้วยเงินทุน 100 ล้านบาท ผู้ก่อตั้งจะเป็นนายทุนการเงิน อาทิ นายชิน โสภณพนิช จากธนาคารกรุงเทพ จำกัด นายชวน รัตนรัักษ์ จากธนาคารกรุงศรีอยุธยา จำกัด นายมงคล กาญจนภาส และนายดิเรก มหาดำรงกุล จากธนาคารนครหลวงไทย จำกัด ร่วมกับผู้มีอำนาจทางการเมืองไทยในขณะนั้น คือ จอมพลประภาส จารุเสถียร ซึ่งเป็นรองนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย และยังเป็นประธานกรรมการของธนาคารกรุงเทพ และยังมีหุ้นในธนาคารนี้อีกจำนวนหนึ่งและมีหุ้นในธนาคารกรุงศรีอยุธยาอีกด้วย ส่วน พล.ต.อ. ประเสริฐ รุจิรวงศ์ มีตำแหน่งทางการเมืองเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทยและอธิบดีกรมตำรวจ ส่วนในธนาคารกรุงศรีอยุธยานั้น ดำรงตำแหน่งประธานกรรมการของธนาคารและเป็นผู้ถือหุ้นรายใหญ่คนหนึ่ง นอกจากนี้ จอมพลถนอม-ประภาสยังมีหุ้นในบริษัท ชลประทานซีเมนต์ จำกัด จำนวน 10,337 หุ้น คิดเป็นร้อยละ 0.5 ของจำนวนหุ้นทั้งหมดซึ่งมากกว่าจอมพลสฤษดิ์ ที่เป็นผู้ก่อตั้ง อย่างไรก็ตามบริษัทนี้ มีกระทรวงการคลัง สวัสดิการชลประทานซีเมนต์ บริษัท ส่งเสริมเศรษฐกิจแห่งชาติและองค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกเป็นผู้ถือหุ้นรายใหญ่วางร่วมกับทุนต่างชาติ คือ บริษัท ไกเซอร์ซีเมนต์และฮิบซัม อันที่จริงแล้วไม่เพียงแต่จอมพลประภาสเท่านั้นที่มีธุรกิจจำนวนมาก คุณหญิงไสว จารุเสถียร ซึ่งเป็นภริยาก็มีธุรกิจของตนเองเป็นจำนวนมากเช่นกัน อาทิ บริษัท กรุงเทพโทรทัศน์และวิทยุ จำกัด ซึ่งก่อตั้งร่วมกับนายชวน รัตนรัักษ์ จากธนาคารกรุงศรีอยุธยาและตระกูลกรรมบุตร ใน พ.ศ. 2510 นอกจากนี้แล้ว บริษัท ไสว จำกัด (2500) ซึ่งเป็นบริษัทร่วมลงทุนของตระกูล บริษัท ชันดารา จำกัด (2501) เงินทุนจดทะเบียน 10 ล้านบาท บริษัท ออโรว่า (1958) เงินทุนจดทะเบียน 5 ล้านบาทและบริษัท ศรีธนาการ จำกัด (2501) ด้วยเงินทุนจดทะเบียน 3 ล้านบาท ซึ่งบริษัทที่กล่าวเหล่านี้มักจะประกอบธุรกิจกับนายทุนและคนใกล้ชิด

นอกจากนี้ จอมพลประภาสยังมีบทบาทในการให้การอุปถัมภ์แก่บริษัทห้างร้านต่าง ๆ อาทิ บริษัท สหชนสงฆทางน้ำ จำกัด ได้จ่ายหุ้นลมกว่าร้อยละ 40 ให้แก่จอมพลประภาส

จารุเสถียร เพื่อเป็นการตอบแทนการอุปการคุณที่ช่วยอำนวยความสะดวกในการก่อตั้งบริษัท หรือ บริษัท กรรมสูตร จำกัด ซึ่งเดิมชื่อจดทะเบียนคือ บริษัท จารุ จำกัดแล้วเปลี่ยนชื่อและวัตถุประสงค์ใหม่ใน พ.ศ. 2495 และเปลี่ยนชื่ออีกครั้งใน พ.ศ. 2503 เป็น บริษัท กรรมสูตรเจเนอรัลแอสเซมบลี จำกัด ในเวลาต่อมา

ส่วนธุรกิจที่จอมพลประภาสเกี่ยวข้องที่สำคัญ ได้แก่ ธนาคารกรุงเทพ จำกัด ธนาคารกรุงศรีอยุธยา จำกัด ธนาคารทหารไทย จำกัด บริษัท บางกอกเดินเรือและการค้า จำกัด บริษัท ชลประทานซีเมนต์ จำกัด บริษัท ปูนซีเมนต์นครหลวง จำกัด บริษัท เหมืองแร่บุรพาสาทล เศรษฐกิจ จำกัด บริษัท กรรมสูตรเจเนอรัลแอสเซมบลี จำกัด บริษัท ไสวประภาสและบุตร จำกัด บริษัท กรุงเทพโทรทัศน์และวิทยุ จำกัด บริษัท เอ็มโก้เมนนิง จำกัด บริษัท ไทยแลนด์เฮ็กซ์พลอ เรชั่นไมนิ่ง จำกัด และบริษัท อุตสาหกรรมน้ำมันและปาล์ม จำกัด ฯลฯ จำแนกประเภทได้ดังนี้

ภาคการเงิน มีธนาคารกรุงเทพ จำกัด ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2488 ด้วยเงินทุนจดทะเบียน 50.0 ล้านบาท จอมพลประภาสเข้ามาเป็นกรรมการเมื่อ พ.ศ. 2500 และดำรงตำแหน่ง ประธานกรรมการตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมาจนถึง พ.ศ. 2516 ในการแสวงหาประธานกรรมการ ธนาคารคนใหม่แทนพลตรีศิริ สิริโยชิน ซึ่งเป็นนายทหารจากชอยราชครู นายชิน โสภณพนิช กล่าวว่า ไม่ต้องการให้ประวัติศาสตร์ซ้ำรอย คือไม่ต้องการให้ธนาคารตนเข้าไปใกล้ชิดกับการเมือง จึงได้เชื้อเชิญจอมพลประภาสเข้ามาเป็นประธานกรรมการแทน เนื่องจากรู้จักชอบพอกันมาก่อน ตั้งแต่ยศพันเอก และนายชินเห็นว่า จอมพลประภาส ขณะนั้นยังไม่มีบทบาททางการเมือง จึงเสนอต่อที่ประชุมกรรมการว่าควรมอบตำแหน่งประธานกรรมการให้แก่จอมพลประภาส เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2500 จอมพลประภาสจึงได้รับหุ้นตอบแทนจากธนาคารแห่งนี้ 397,037 หุ้น หรือร้อยละ 2.65 ของหุ้นทั้งหมด ส่วนธนาคารกรุงศรีอยุธยา จำกัด ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2488 ด้วยเงินทุนจดทะเบียน 30.0 ล้านบาท เข้าเป็นประธานกรรมการเมื่อ พ.ศ. 2502 โดยมีหุ้นในธนาคารถึง 262,150 หุ้น หรือร้อยละ 5.83 ของหุ้นทั้งหมด นอกจากนี้ยังเป็นกรรมการของธนาคาร มณฑล จำกัด ใน พ.ศ. 2499 ซึ่งปัจจุบัน คือ ธนาคารกรุงไทย จำกัด (เป็นการควบกิจการกันระหว่าง ธนาคารมณฑลกับธนาคารเกษตรเมื่อ พ.ศ. 2509) และยังเป็นผู้ก่อตั้งธนาคารทหารไทยที่สำคัญ คนหนึ่ง ขณะเดียวกันจอมพลประภาสยังมีบริษัทร่วมลงทุนของตนอีกด้วยคือ บริษัท ไสว ประภาส และบุตร จำกัด ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2508

ภาคอุตสาหกรรม เป็นภาคธุรกิจที่ต้องใช้ทุนมาก เทคโนโลยีทันสมัยควบคู่ไป กับบริหารสมัยใหม่ ดังนั้น การลงทุนของจอมพลประภาส จึงเป็นการร่วมทุนกับผู้นำทหารระดับสูง คนอื่น ๆ และนายทุนต่างชาติ เช่น บริษัท เหมืองแร่บุรพาสาทล เศรษฐกิจ จำกัด บริษัท วิจิตรก่อสร้าง จำกัด ร่วมกับจอมพลสฤษดิ์และจอมพลถนอม บริษัท กรรมสูตรเจเนอรัล แอสเซมบลี จำกัด บริษัท

เอ็ม ไก่เม่นนิ่ง จำกัด บริษัท ไทยแลนด์เอ็กซ์พลอเรชั่นไมนิ่ง จำกัด เป็นการร่วมทุนกับนายทุนคน ไกล่ซิดและนายทุนต่างชาติ บริษัท ปูนซีเมนต์นครหลวงไทย จำกัด ร่วมทุนกับนายทุนการเงินด้วย ทุนจดทะเบียน 100 ล้านบาท นอกจากนี้ยังมีบริษัท อุตสาหกรรมน้ำมันปาล์ม จำกัด และบริษัท อุตสาหกรรมน้ำมันรำและพืช จำกัด ฯลฯ

ภาคการค้าและบริการ อันมีบริษัท บูรพาเศรษฐกิจ จำกัด บริษัท บางกอก การค้าสากล จำกัด ซึ่งเป็นบริษัทที่ร่วมลงทุนกับจอมพลสฤษดิ์และนายทหารระดับสูงอื่น ๆ บริษัท ออโรรา จำกัด เงินทุนจดทะเบียน 5 ล้านบาท ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2501 บริษัท นุชนันทารา จำกัด เงินทุน จดทะเบียน 10.0 ล้านบาท ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2501 บริษัท ฟาร์อีสท์ไฮเดิล จำกัด ซึ่งประกอบการ โรงแรมขนาดใหญ่ เงินทุนจดทะเบียน 30.0 ล้านบาท ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2502 นอกจากนี้ยังมีบริษัท อื่น ๆ ซึ่งมีขนาดเล็กที่ใช้ทุนค่อนข้างต่ำ

การดำเนินธุรกิจของจอมพลประภาส นอกจากจะประสบความสำเร็จในภาค การเงินแล้ว ในภาคอุตสาหกรรมนั้น จอมพลประภาสเกี่ยวข้องกับธุรกิจที่มีขนาดใหญ่หลายบริษัท ถึงแม้ว่าการดำเนินงานของบริษัทเหล่านั้น ไม่ค่อยประสบความสำเร็จก็ตาม เช่น กรณีบริษัท กรรมสูตรเจนเนอรัลแอสเซมบลี จำกัด เป็นการร่วมทุนกับนายทุนต่างชาติและนักธุรกิจคน ไกล่ตัว เช่น ตระกูลกรรมสูตรและตระกูลมหาคุณ ซึ่งทั้งสองตระกูลมีความสามารถในการบริหารธุรกิจ อย่างมาก แต่การดำเนินงานของบริษัทกลับล้มเหลวจนบริษัทถึงกับล้มละลาย

จะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ของจอมพลถนอมและจอมพลประภาส นอกจากจะ ปรากฏในเรื่องการดำรงตำแหน่งทางการเมือง และการเข้าสู่ตำแหน่งการเมืองแล้ว ยังมี ความสัมพันธ์ในทางเศรษฐกิจด้วย โดยการขยายฐานทางเศรษฐกิจ จากฐานทางการเมือง

แม้ว่าจอมพลถนอม กิตติขจร และจอมพลประภาส จารุเสถียร จะอยู่ทางปีก “บ้านสี่เสาเทเวศร์” อันมีจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นผู้นำ แต่การรุกคืบเข้าไปสร้างและขยายฐาน ทางธุรกิจก็แทบไม่แตกต่างจากวิธีการของกลุ่ม “ซอยราชครู” นั่นก็คือ อาศัยอำนาจทางการเมือง และการเมืองไปก่ออิทธิทธิทางการเมือง จะเห็นได้จากบริษัทและกิจการที่ทั้งจอมพลถนอม กิตติขจร จอมพลประภาส จารุเสถียร และเครือญาติในครอบครัวเข้าไปเป็นประธานกรรมการและกรรมการ ดังนี้ (บุญชัย ใจเย็น 2533: 94-96)

จอมพลถนอม กิตติขจร

1. บริษัท สากลโภคภัณฑ์ จำกัด (2492) 2. บริษัท ไทยโภคทรัพย์ จำกัด (2493)
3. บริษัท วิจิตรก่อสร้าง จำกัด (2493) 4. ธนาคารกสิกรไทย จำกัด (2493) 5. บริษัท รัชตศิลา จำกัด (2494) 6. บริษัท ทหารอยุธยาจำกัด (2494) 7. บริษัท คลังแม่บ่น จำกัด (2494) 8. บริษัท รัชฎะไทย จำกัด (2495) 9. บริษัท คลังสินค้ารัชฎะ จำกัด (2495) 10. บริษัท รัชตสากลการค้า จำกัด (2495) 11.

บริษัท บางกอกสากลการค้า จำกัด (2495) 12. สหธนาคารกรุงเทพ จำกัด (2496) 13. บริษัท สยาม
 เศรษฐกิจการ จำกัด (2496) 14. บริษัท ถ่านและน้ำมันไทย จำกัด (2496) 15. บริษัท สหบริการก่อสร้าง
 จำกัด (2497) 16. บริษัท ไทยท่า จำกัด (2498) 17. บริษัท คิงส์โกชานาไนต์คลับ จำกัด (2499)
 18. บริษัท ไทยแลนด์สตีล จำกัด (2499) 19. บริษัท เหมือนแร่บูรพาเศรษฐกิจ จำกัด (2499)
 20. บริษัท ถกกลสุข จำกัด (2501) 21. บริษัท ประเสริฐสินอุตสาหกรรม จำกัด (2504) 22. บริษัท
 โรงงานยางมะตอย จำกัด (2506) และ 23. บริษัท ไทยแลนด์เอ็กซ์พลอเรชั่นไมนิ่ง จำกัด (ห้ามโก้)
 (2511)

จอมพลประภาส จารุเสถียร

1. บริษัท นครหลวงประกันภัย จำกัด (2491) 2. บริษัท คลังสินค้าแม่น้ำ (2492)
 3. บริษัท บวรมิตร จำกัด (2492) 4. บริษัท สากล โภคภัณฑ์ จำกัด (2492) 5. บริษัท เศรษฐกรรมการ
 พาณิช จำกัด (2492) 6. บริษัท ฤทธิศร จำกัด (2494) 7. บริษัท บางกอกเดินเรือและการค้า จำกัด
 (2494) 8. บริษัท รัชตะเดินเรือ จำกัด (2495) 9. บริษัท รัชตะสากลการค้า จำกัด (2495) 10. บริษัท
 ศิริพัฒนาพาณิชย์ จำกัด (2496) 11. บริษัท สุวรรณศักดิ์พาณิชย์ จำกัด (2496) 12. บริษัท
 พลอิศรวัฒน์ จำกัด (2496) 13. บริษัท จารุ จำกัด (2496) 14. บริษัท ควินส์ จำกัด (2497) 15. บริษัท
 ชัยนคร จำกัด (2497) 16. บริษัท สหชนสงทางน้ำ จำกัด (2497) 17. บริษัท สหสามัคคีค้าสัตว์
 จำกัด (2498) 18. บริษัท จารุพัฒน์ จำกัด (2498) 19. ธนาคารมณฑล จำกัด (2499) 20. บริษัท บูรพา
 เหมือนแร่เศรษฐกิจ จำกัด (2499) 21. บริษัท สหพาณิชย์สามัคคี จำกัด (2499) 22. บริษัท คิงส์
 โกชานาไนต์คลับ จำกัด (2499) 23. บริษัท ไทยยิบซัม จำกัด (2500) 24. บริษัท สามัคคีเดินเรือ จำกัด
 (2500) 25. บริษัท การค้าสามัคคี จำกัด (2500) 26. บริษัท กรุงเทพฯ สรรพกิจ จำกัด (2500)
 27. ธนาคารกรุงเทพ จำกัด (2500) 28. บริษัท หินอ่อน จำกัด (2501) 29. บริษัท สหไทยพาณิชย์
 จำกัด (2501) 30. บริษัท สีลพร จำกัด (2501) 31. บริษัท ออโรรา (1958) จำกัด (2501) 32. บริษัท
 นุชันทารา จำกัด (2501) 33. บริษัท มณฑล จำกัด (2501) 34. บริษัท ฟาร์อีสต์ไฮเต็ล จำกัด (2502)
 35. บริษัท กรรมสุดเจเนอรัลแอสเซมบลี จำกัด (2503) 36. ธนาคารกรุงศรีอยุธยา จำกัด (2502)
 37. บริษัท อุตสาหกรรมพาณิชย์กรรม จำกัด (2504) 38. บริษัท ประสิทธิ์สิน จำกัด (2504)
 39. บริษัท ประสิทธิ์สินอุตสาหกรรม จำกัด (2504) 40. บริษัท ชลประทานซีเมนต์ จำกัด (2502)
 41. บริษัท หล็กเมืองขนสง จำกัด (2505) 42. บริษัท ปักไม้ได้วิสาหกิจ จำกัด (2505) 43. บริษัท ไทย
 วัฒนะเหมือนแร่ จำกัด (2505) 44. บริษัท สหมิตรการค้าสัตว์ปีก จำกัด (2505) 45. บริษัท ส. เสถียร
 จำกัด (2506) 46. บริษัท แอนเนกซ์มอเตอร์ จำกัด (2506) 47. บริษัท สากลร่วมกิจ จำกัด (2507)
 48. บริษัท ทักษิณป่าไม้ จำกัด (2507) 49. บริษัท สหลำเลียงทางน้ำ จำกัด (2507) 50. บริษัท ไสว-
 ประภาสและบุตร จำกัด (2508) 51. บริษัท ซิคส์เรสทัวรังค์ จำกัด (2509) 52. บริษัท อุตสาหกรรม

เครื่องจักรกลไทย จำกัด (2509) 53. บริษัท เอส.พี. มอเตอร์ จำกัด (2509) 54. บริษัท สหรถยนต์ จำกัด (2510) 55. บริษัท อินเตอร์เนชั่นแนลอินคอร์ปอเรชั่น จำกัด (2510) 56. บริษัท อุตสาหกรรมน้ำมันรำและพืช จำกัด (2510) 57. บริษัท บวรวงษ์ จำกัด (2510) 58. บริษัท กรุงเทพโทรทัศน์และวิทยุ จำกัด (2510) 59. บริษัท เอ็มโก้เมเนจิง จำกัด (2511) 60. บริษัท ไทยแลนด์อิเล็กทรอนิกส์ไมนิ่ง จำกัด (เพิ่มโก้) (2511) 61. บริษัท กลางไมนิ่ง จำกัด (2511) 62. บริษัท เอ.เอส.เอ. พัฒนา จำกัด (2511) 63. บริษัท อุตสาหกรรมน้ำมันและสวนป่าส้ม จำกัด (2512) 64. บริษัท ภัคภูมิ จำกัด (2512) 65. บริษัท น้ำตาลรีไฟน์ซิงมงคล จำกัด (2514) 66. บริษัท ประจวบอุตสาหกรรม จำกัด (2516) 67. บริษัท เยนเนอรัลซัพพอร์ต จำกัด (2516) และ 68. บริษัท ปริยอุท จำกัด (2516)

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่าเครือข่ายธุรกิจที่ตระกูล “กิตติขจร-จารุเสถียร” ครอบคลุม ไปถึงนั้นมีตั้งแต่การค้าสัตว์ปีก ร้านอาหาร มหรสพ เครื่องจักร เรือไปจนถึงเหมืองแร่และการขนส่งทางน้ำและทางบก ถือได้ว่าเข้าไปครอบครองธุรกิจที่มีความสำคัญเกือบทุกด้าน

นอกจากนี้ยังมี พ.อ. ณรงค์ กิตติขจร ที่เป็นทายาท “2 จอมพล” ได้เข้าร่วมในบริษัทต่าง ๆ อีกด้วย

พ.อ. ณรงค์ กิตติขจร เป็นนักเรียนนายร้อยหลักสูตรใหม่ (เวสต์ปอยต์) รุ่นที่ 5 หรือ จปร. 5 แต่ไปสำเร็จอย่างแท้จริงจากโรงเรียนนายร้อยแซนด์เฮิสต์ แห่งอังกฤษ เนื่องจากเป็นบุตรคนโตของจอมพลถนอม กิตติขจร ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ตั้งแต่เดือนมกราคม 2501 แม้ว่าหนทางทางการทหารของณรงค์ กิตติขจร ค่อนข้างจะราบรื่น แต่แนวทางด้านธุรกิจกลับเปล่งประกายฉายชัดตั้งแต่ครองยศเป็น ร.ต. โดยเห็นได้จากการเข้าเป็นกรรมการบริษัท สหชาติเศรษฐกิจ จำกัด ตั้งแต่ พ.ศ. 2501 และร่วมกับพ่อค้าชาวจีนตั้งบริษัท เศรษฐกิจไทย จำกัด เมื่อ พ.ศ. 2504 อีกทั้งยังร่วมกับ พ.ต. หลวงจบกระบวนยุทธ ผู้เป็นตา จัดตั้งบริษัท ไทยภัณฑ์กิจ จำกัด เมื่อ พ.ศ. 2505 ขณะครองยศ ร.อ.

นอกจากนั้นในปีเดียวกันนี้ ร.อ. ณรงค์ กิตติขจร ยังร่วมกับ พ.อ. ประเสริฐธรรมศิริ พ.อ. ยศ เทพหัสดิน ณ อยุธยา พ.ท. สม ชัดพันธุ์ จัดตั้งบริษัท ณรงค์สัมพันธ จำกัด ขึ้น

ธุรกิจของ พ.อ. ณรงค์ กิตติขจร ขยายเติบโตอย่างรวดเร็ว ไม่เพียงแต่จะร่วมกับครอบครัวหาญสวัสดิ์ จัดตั้งบริษัท อุตสาหกรรมลูกชิ้น จำกัด (2506) เท่านั้น หากแต่ยังร่วมกับ พล.อ.ท. กระแส อินทรรัตน์ และนายประเวศ โทวรรณสุตตร จัดตั้งบริษัท ชัยประภาปศุสัตว์ จำกัด (2514) ขึ้นอีกด้วย

ส่วนในด้านการเมือง พ.อ. ณรงค์ กิตติขจร เริ่มแสดงฐานะแห่ง “อัศวินม้าขาว” อย่างแจ่มชัดภายหลังการรัฐประหาร เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2514 ไม่เพียงแต่ได้รับการเอาอกเอา

ใจเป็นอย่างมากด้วยการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้บังคับการกรมทหารราบที่ 11 รักษาพระองค์ ภายหลังจากพักรับบำนาญตำรวจที่หลักสี่ บางเขนเท่านั้น หากแต่ยังได้รับแต่งตั้งให้เป็นกรรมการและ เลขานุการคณะกรรมการตรวจและติดตามผลการปฏิบัติราชการ (ก.ต.ป.) ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามคำสั่งของ กองบัญชาการคณะปฏิวัติที่ 377/2515 ลงวันที่ 1 ตุลาคม 2515

จากจุดนี้เอง ด้านหนึ่ง พ.อ. ณรงค์ กิตติขจร อาศัยเงื่อนไขทางตำแหน่งหน้าที่ เช่นนี้แสดงตนเป็นผู้นำหน้าในการปราบปรามทุจริตคอร์รัปชัน แต่อีกด้านหนึ่งก็รุกคืบเข้าไปช่วงชิง และขยายฐานธุรกิจอย่างจริงจังในวงการน้ำตาลและการค้าเชิงอภิสิทธิ์อื่น ๆ จนกระทั่งเกิดความ ขัดแย้งกับนายทหารและนายตำรวจระดับสูง เช่น พล.อ. กฤษณ์ สีวะรา และพล.ต.อ. ประเสริฐ รุจิรวงศ์ เป็นต้น

ในความสัมพันธ์ของภาคธุรกิจกับบรรดาผู้ปกครองนั้น รองศาสตราจารย์ ดร. ชีรภัทร์ เสรีรังสรรค์ ให้ความเห็นไว้ว่า มีจำนวนไม่มากนัก เพราะกลัวความเดือดร้อน ทำให้ ความสัมพันธ์โดยตรงกับภาคเอกชนยังปรากฏไม่เด่นชัด ส่วนใหญ่จะมีความสัมพันธ์อยู่ใน รัฐวิสาหกิจ ดังที่แสดงความเห็นว่า

“มีจำนวนไม่มากนัก ก็จะเห็นได้ว่า ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ถึงแม้จะมี นักธุรกิจ ที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดอยู่บ้างเช่น กลุ่มของนายชิน โสภณพนิช แต่พอเมื่อจอมพลสฤษดิ์ ยึดอำนาจจอมพล ป. ได้สำเร็จ คุณชิน โสภณพนิช ก็ต้องไปพำนักอยู่ต่างประเทศ จึงทำให้บรรดา นักธุรกิจหรือนักการธนาคารทั้งหลายถือเป็นบทเรียนที่จะไม่ฝักฝายกลุ่มอำนาจทางการเมืองฝ่ายใด ฝ่ายหนึ่งเป็นการเฉพาะ เพราะเกรงว่าเมื่อไปฝักฝายฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแล้วเกิดฝ่ายนั้นพลาดพลั้งเสียที่ ฝ่ายตรงกันข้ามขึ้นมา ตัวเองก็จะเดือดร้อนไปด้วย เพราะฉะนั้นบรรดานักธุรกิจ นักการธนาคาร ทั้งหลายส่วนใหญ่ ก็จะอยู่ห่าง ๆ กัน ความสัมพันธ์ของภาคธุรกิจกับบรรดากลุ่มผู้ปกครอง มีอยู่บ้าง แต่ไม่ปรากฏเด่นชัด ก็จะไปปรากฏเด่นชัดอยู่ในกลุ่มรัฐวิสาหกิจที่มีการตั้งขึ้นมาจำนวนมากใน สมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ จอมพลถนอม ตรงนั่นเองก็จะเป็นจุดเชื่อมระหว่างกลุ่มพ่อค่านายทุน อาจจะถูกกล่าวโดยสรุปก็คือว่า จุดเด่นของระบบเครือญาติในสมัยรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ด้านหนึ่งคือความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มนายทหารด้วยกัน อีกด้านหนึ่งคือความสัมพันธ์ในกลุ่ม ชนชั้นการปกครองกับบรรดาพ่อค่านายทุน ซึ่งมีความสัมพันธ์อยู่ในระดับรัฐวิสาหกิจ ส่วน ความสัมพันธ์โดยตรงกับภาคเอกชนทั้งหลาย ยังไม่ถึงขนาดที่จะปรากฏเด่นชัด” (รองศาสตราจารย์ ดร. ชีรภัทร์ เสรีรังสรรค์ รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี สัมภาษณ์ 16 พฤษภาคม 2550)

ในขณะที่ รองศาสตราจารย์ วิทยากร เชียงกุล มองว่าความสัมพันธ์ในสมัย จอมพลถนอม กิตติขจร ยังไม่เงินทุนนิยมเครือญาติที่ชัดเจน โดยเห็นว่าเป็นทุนนิยมขุนนางมากกว่า ที่เป็นทหาร ด้วยความอยากได้ผลประโยชน์ ส่วนนักธุรกิจจะให้การสนับสนุนอยู่หลังจากยังไม่เข้า

มาโดยตรง จะใช้วิธีเชิญนักการเมืองที่เป็นทหารไปเป็นคณะกรรมการบอร์ด เพื่อเป็นเกราะคุ้มครอง ในการทำธุรกิจ ดังที่ให้ความเห็นไว้ว่า

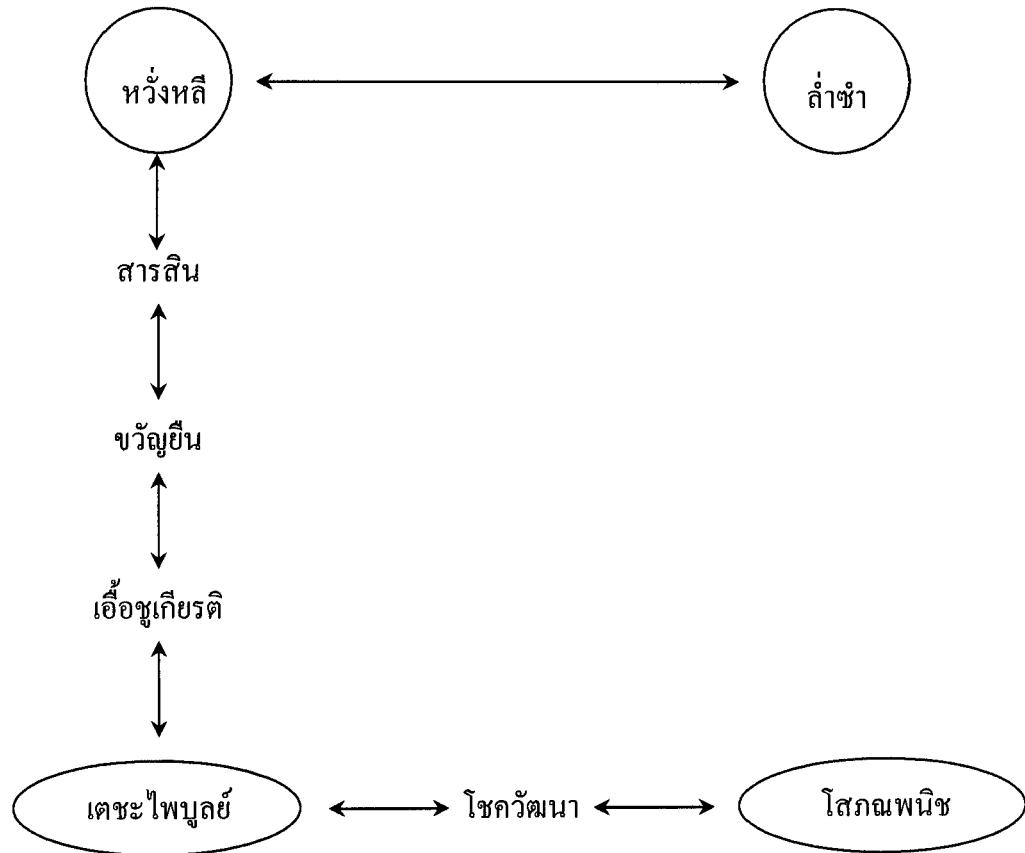
“เป็นลักษณะของทุนขุนนางมากกว่า เขาไม่ได้ลงทุน เพียงแต่อยากได้ ผลประโยชน์ หมายถึงนักการเมืองที่เป็นทหาร ในช่วงนั้นจะเป็นกลุ่มของนายทหารมากกว่า รัฐมนตรีอาจจะเข้าราชการ เทคโนโลยีแครด นักธุรกิจเข้าไปน้อย นักธุรกิจอยู่หลังจาก ให้เงิน สนับสนุน นักธุรกิจ ยังไม่ได้เข้าไปโดยตรง... ลักษณะความสัมพันธ์ของระบบทุนนิยม เป็นทุนนิยม แบบขุนนาง หมายความว่า เขาไม่ใช่ธุรกิจเอง แต่เขาเป็นนักการเมืองที่มีอำนาจเผด็จการนั้น การที่นักธุรกิจจะทำธุรกิจ มันก็ต้องวิ่งเต้น มีคนคุ้มครอง มีอะไรต่าง ๆ จะได้สะดวกขึ้น ประเภทได้ หุ่นลม เอาหุ่นมาให้ หรืออาจจะเงินอื่น ๆ หรืออาจจะเชิญไปเป็นบอร์ดต่าง ๆ ได้เงินเบี้ยประชุม เงินปันผล” (รองศาสตราจารย์ วิทยากร เชียงกูล คณบดีวิทยาลัยนวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต สัมภาษณ์ 28 มีนาคม 2550)

นับตั้งแต่หลัง พ.ศ. 2500 เป็นต้นมาจนกระทั่งถึงจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็น ระบบทุนนิยมสมัยใหม่ที่เน้นการลงทุนของภาคเอกชน ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มธุรกิจกับผู้นำ ทางการเมืองและผู้นำในระบบราชการเป็นความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์ และพึ่งพาต่างฝ่ายต่าง ประสานแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างกัน ในช่วงนี้ผลของการเติบโตทางเศรษฐกิจและการ ขยายตัวของทุนนิยมสมัยใหม่ทำให้ชนชั้นนายทุนทั้งไทยและต่างประเทศ ระดมสะสมทุนและสร้าง ความมั่งคั่งในเศรษฐกิจของตน ได้เป็นอย่างดี ซึ่งผลของการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาดังกล่าวทำให้ สังคมไทย เป็นสังคมวัตถุนิยมเพราะการพัฒนาที่เกิดขึ้นเน้นวัตถุมากกว่าจิตใจ โดยการวัด ความสำเร็จจากการเพิ่มพูนรายได้เป็นหลัก ซึ่งผลของการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาการเศรษฐกิจ ดังกล่าว ยังได้ทำให้ระบบเศรษฐกิจไทยได้ขยายตัวออกจากเศรษฐกิจภาคเกษตรกรรมมาสู่ เศรษฐกิจภาคพาณิชยกรรม อุตสาหกรรม และการบริการต่าง ๆ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2546: 80-84)

ดังนั้น จึงทำให้สังคมไทยในช่วงนี้เกิดกลุ่มใหม่ ๆ ที่ขยายตัวออกมาอย่าง รวดเร็ว กลุ่มใหม่ ๆ ดังกล่าว ได้แก่ กลุ่มทางธุรกิจ ที่กลุ่มเหล่านี้ต่อมาได้มีการมารวมตัวเป็น หอการค้าทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค เป็นสมาคมอุตสาหกรรมไทย สมาคมธนาคารไทย และ สมาคมวิชาชีพต่าง ๆ ตลอดจนสมาคม หรือชมรมที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจ โรงแรมและท่องเที่ยว

กลุ่มเหล่านี้มีความสัมพันธ์ทางครอบครัวระหว่างกัน โดยการสมรสระหว่าง บุตรหลานของตระกูลต่าง ๆ เช่น ในระยะก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ก็มีการสร้างสายสัมพันธ์ ระหว่างตระกูลหวังหลีกับตระกูลลำซ่า หรือในระยะหลังสงครามโลกครั้งที่สองก็มีการแต่งงาน ระหว่างบุตรหลานของตระกูลเดชะไพฑูริย์กับตระกูลโสภณพนิช โดยมีตระกูลโชควัฒนาเป็น

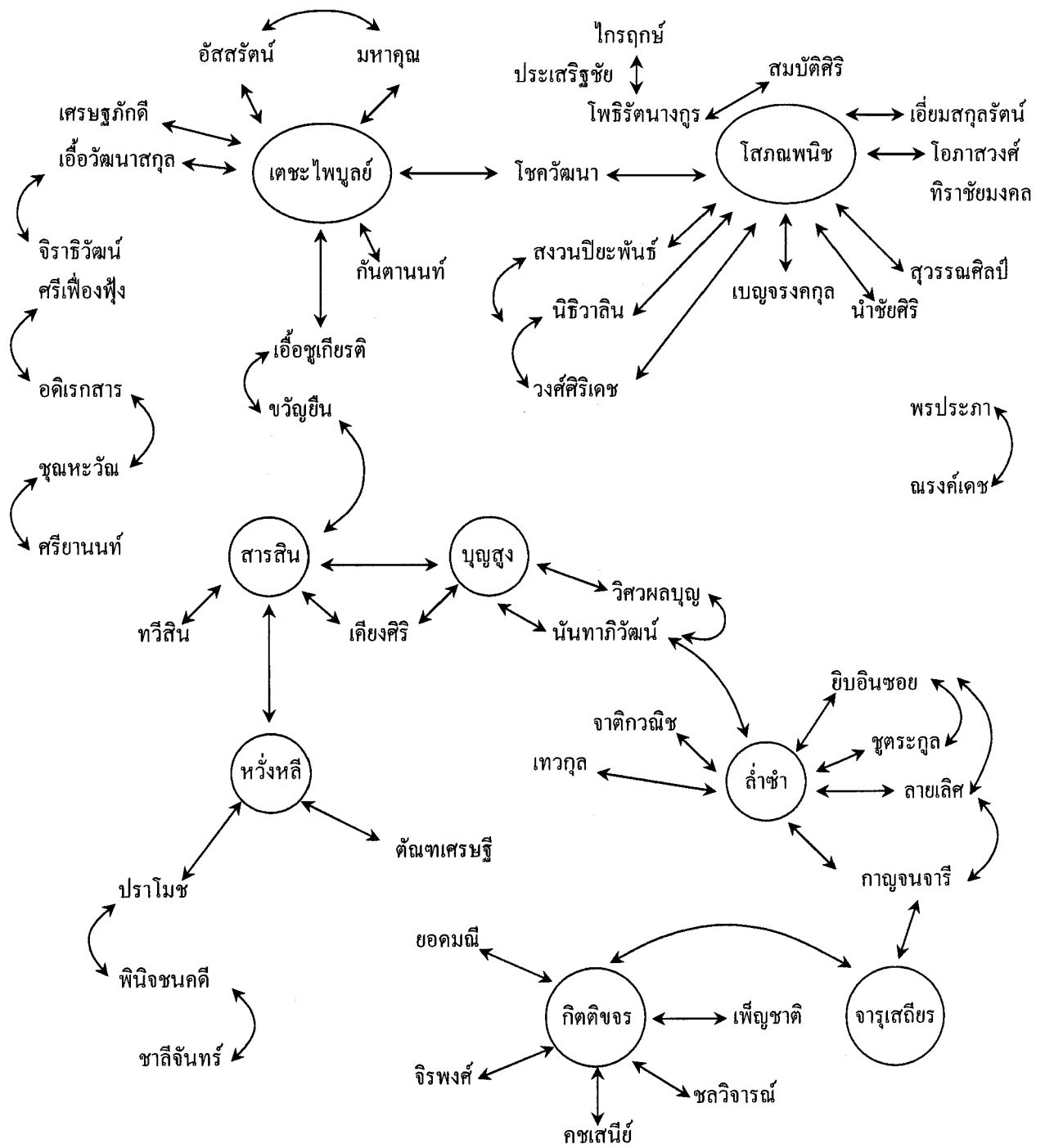
ตัวเชื่อม เป็นต้น รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างตระกูลหวังหลี่กับเตชะไพบูลย์ โดยมีตระกูลสารสิน ตระกูลขวัญยืน และตระกูลเอื้อชูเกียรติเป็นตัวเชื่อม ดังภาพที่ 4.1

ภาพที่ 4.1 แสดงความสัมพันธ์ทางสังคมของครอบครัวธุรกิจชั้นนำในสังคมไทย

ที่มา: เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม (2522) “การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง กับการรวบอำนาจเศรษฐกิจโดยเอกชนในประเทศไทย” ใน *เอกสารการสัมมนาเศรษฐศาสตร์การเมือง ครั้งที่ 5* กรุงเทพมหานคร สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย

นอกจากการมีความสัมพันธ์ทางครอบครัวระหว่างกลุ่มธุรกิจแล้ว ยังมีการสร้างสายสัมพันธ์เข้าไปหาตระกูลของกลุ่มผู้กุมอำนาจทางการเมืองและการทหารอีกด้วย เช่น ความสัมพันธ์ทางครอบครัวระหว่างตระกูลกิตติขจร ตระกูลเพ็ญชาติ และตระกูลชลวิจารณ์ หรือ ความสัมพันธ์ระหว่างตระกูลกิตติขจร ตระกูลจารุเสถียร และตระกูลกาญจนจรี ดังภาพที่ 4.2

ภาพที่ 4.2 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวของธุรกิจชั้นนำในสังคมไทย

ที่มา: เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสวีธรรม (2522) “การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง กับการรวบอำนาจเศรษฐกิจ โดยเอกชนในประเทศไทย” ใน เอกสารการสัมมนาเศรษฐศาสตร์ การเมือง ครั้งที่ 5 กรุงเทพมหานคร สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย

ในช่วงนี้ การผูกขาดทางเศรษฐกิจของไทย จากการศึกษาของ เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม (2525 (ช)) พบว่า การขยายตัวในธุรกิจต่าง ๆ ได้วิวัฒนาการไปในลักษณะที่มีการผูกขาดทางเศรษฐกิจมากขึ้น ธุรกิจด้านการเงินมีบทบาทอย่างสำคัญต่อการขยายตัวของกลุ่มธุรกิจต่าง ๆ กลุ่มธุรกิจที่สำคัญต่าง ๆ จะเป็นกลุ่มธุรกิจการเงินหรือมีการเกาะกลุ่มกับกลุ่มธุรกิจการเงิน อันสืบเนื่องมาจากนโยบายส่งเสริมการลงทุนและแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจ มีส่วนช่วยให้เกิดการรวมตัวและการผูกขาดในทางเศรษฐกิจมากขึ้นด้วย ในระบบธุรกิจการเงินของไทยนั้น มีระดับของการผูกขาด (กระจุกตัว) สูงมาก บริษัทใหญ่ ๆ และธุรกิจการเงินต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะเป็นบริษัทอยู่ในกลุ่มเครดิตทั้ง 11 กลุ่ม อันประกอบด้วย โสภณพนิช เตชะไพฑูริย์ ลำชา สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ รัตนรักษ์ พินิจชนคดี กาญจนพาสน์ ธารวณิชกุล เพ็ญชาติ ชลวิจารณ์ นันทากิวตัน และหวังหลี

ธุรกิจที่อยู่ใต้การคุ้มครองของรัฐบาลจอมพลถนอมส่วนใหญ่จึงเป็นธนาคารพาณิชย์ ที่มีคนไม่กี่ตระกูลเป็นเจ้าของ และมีความสัมพันธ์กับกลุ่มทุนขุนนาง เช่น ธนาคารกรุงเทพ ตระกูลโสภณพนิช ธนาคารกรุงศรีอยุธยา ตระกูลรัตนรักษ์ ธนาคารกสิกรไทย ตระกูลลำชา ธนาคารศรีนคร ตระกูลเตชะไพฑูริย์ รวมทั้งธนาคารเอเชีย ธนาคารมหานคร ธนาคารสหธนาคาร ที่มีกลุ่มเครือญาติจอมพลถนอมเข้าไปเป็นกรรมการ (รัตพงษ์ สอนสุภาพ 2539: 123-127)

สำหรับอิทธิพลหรือบทบาททางการเมืองของกลุ่มธุรกิจก็ได้เพิ่มพูนขึ้นอย่างมาก ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากพรรคการเมืองที่พวกเขาให้การสนับสนุนนั้น มีอำนาจเพิ่มขึ้นเพียงพอที่จะต่อรองกับทหาร นับตั้งแต่ปลายทศวรรษที่ 2510 เป็นต้นมา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภายใต้รัฐบาลทหารหรือรัฐบาลที่ถูกครอบงำโดยทหารนั้นมีอิทธิพลที่น้อยกว่าในปัจจุบัน แต่ก็มีได้หมายความว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกสภาจังหวัด และสมาชิกสภาเทศบาลจะไม่มียุทธพลเสียเลย

ที่สำคัญกว่านั้นก็คือ ในช่วงดังกล่าวกลุ่มธุรกิจสามารถใช้อิทธิพลของนายทหารซึ่งประจำการในอำเภอต่าง ๆ หลาย ๆ อำเภอได้อีกด้วย ขณะเดียวกันกลุ่มธุรกิจสามารถที่จะระดมทรัพยากรผลประโยชน์ต่าง ๆ มาสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวกับนายทหารในรูปของการมีความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ระหว่างกัน และยืมอิทธิพลอันแข็งแกร่งมาให้เหนือข้าราชการพลเรือน

ความสัมพันธ์ระหว่างธุรกิจกับการเมืองในยุคเผด็จการจอมพลถนอม กิตติขจรจะมีลักษณะเป็นความสัมพันธ์ในเชิงแนวตั้ง กล่าวคือ ภาคธุรกิจต้องพึ่งพาภาคการเมืองในอันที่จะช่วยปกป้องและขยายขอบข่ายทางธุรกิจ ในขณะที่ผู้นำทางทหารและการเมืองในยุคนี้ก็ใช้ฐานการเมืองในการหาผลประโยชน์จากภาคธุรกิจ จะเห็นได้ว่าธุรกิจที่เติบโตในยุคนี้จึงมีสายสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับผู้นำทางทหารและการเมือง

ความสัมพันธ์ในเชิงแนวตั้งระหว่างธุรกิจและการเมืองยังเป็นผลมาจากข้อเท็จจริงที่ว่า ธุรกิจส่วนใหญ่ในยุคนี้ยังเป็นของคนจีนที่ยังไม่ได้ฝังรากลึกอยู่ในประเทศไทย บุคคลเหล่านี้ต่างตระหนักถึงปัญหาในด้านเอกลักษณ์ของความเป็นไทย ประเด็นดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งที่อธิบายถึงความจำเป็นที่ธุรกิจต้องพึ่งพาการเมืองในการปกป้องทั้งในด้านส่วนตัวและของธุรกิจ นอกจากนี้ในยุคดังกล่าวการเมืองเป็นเรื่องของการผูกขาดของผู้นำทางทหารและข้าราชการ การเมืองมิได้เปิดกว้างที่จะให้มีการสอดแทรกเข้าไปของธุรกิจดังในยุคปัจจุบัน ในยุคนี้เองลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างธุรกิจและการเมืองจึงออกมาในเชิงความสัมพันธ์ในรูปปิรามิดที่มีการเมืองและข้าราชการอยู่บนยอดปิรามิด และมีธุรกิจอยู่ที่ฐานหรือเรียกว่าในเชิงแนวตั้งหรือความสัมพันธ์ในเชิงอำนาจลดหลั่น (Hierarchical Order)

โครงสร้างการบริหารของธุรกิจในยุคนี้อาจจะกล่าวได้ว่า เป็นยุคแรกแห่งการเจริญเติบโตของธุรกิจภาคเอกชนไทย ยังมีลักษณะเป็นการบริหารแบบครอบครัว ธุรกิจในยุคนี้ยังขาดความเป็นวิชาชีพ (Professionalism) ทั้งนี้อาจจะกล่าวได้ว่า องค์ประกอบที่สำคัญในการดำเนินธุรกิจก็คือ เส้นสายทางการเมือง ในขณะที่การแข่งขันยังมีไม่มากนัก ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากนโยบายผูกขาดและอีกส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากความได้เปรียบที่ได้รับสิทธิประโยชน์ของคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (Board of Investment: BOI) ตลอดจนการคุ้มครองจากนโยบายทดแทนการนำเข้า โครงสร้างการบริหารดังกล่าวยังเป็นเครื่องชี้ชัดถึงการไร้ความสัมพันธ์ทางการเมืองในการเป็นกลไกสู่ความสำเร็จทางธุรกิจ (สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์ 2547: 38-39)

3. บทบาทและอิทธิพลของระบบทุนนิยมเครือญาติต่อนโยบายรัฐบาล

การดำเนินนโยบายส่วนใหญ่ของรัฐบาลจอมพลถนอม จะเป็นการสานต่อจากนโยบายเดิม เช่น การให้ความร่วมมือกับสหรัฐอเมริกาในการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ อนุญาตให้สหรัฐอเมริกาใช้ประเทศไทยเป็นฐานทัพในการทิ้งระเบิดถล่มเวียดนามเหนือ ผลของการอนุญาตให้สหรัฐเข้ามาตั้งฐานทัพในไทยก็คือ การขยายตัวอย่างมากในธุรกิจแหล่งบันเทิง แหล่งอบายมุข ธุรกิจผิดกฎหมาย เช่น ยาเสพติด โสเภณี เมียเช่า และอาวุธสงคราม นอกจากนี้ยังได้นำนโยบายการใช้กำลังปราบปรามและกวาดล้างพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมาใช้อย่างเต็มที่ภายหลัง “วันเสียดินแดน” ร่วมกับนโยบายการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่ยึดแนวทางหลักตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ (จักษ์ พันธ์ชูเพชร 2549: 228-229)

สำหรับแผนพัฒนาการเศรษฐกิจ ฉบับที่ 1 กำหนดระยะเวลาของแผนเอาไว้จาก พ.ศ. 2504 ถึง 2509 โดยแผนฉบับนี้เรียกว่า แผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ยังไม่มีคำว่า “และสังคม” แทรกลงไป

สาระสำคัญของแผนฉบับนี้คือ (แสงไทย คำภูไทยและคณะ 2529: 176-177)

1. ยกระดับอัตราเพิ่มของรายได้ประชาชาติในอัตราร้อยละ 5 และรายได้ประชาชาติโดยเฉลี่ยร้อยละ 3
2. เพิ่มและรักษาระดับการสะสมทุนในอัตราเฉลี่ยร้อยละ 15 ของรายได้ประชาชาติ
3. เพิ่มมูลค่าผลผลิตทางการเกษตรประมาณร้อยละ 3 ต่อปีพร้อมทั้งกำหนดเป้าหมายการผลิตพืชผลที่สำคัญ ๆ เช่น ข้าว ยางพารา ข้าวโพด ไม้สัก มันสำปะหลัง ครั่ง ปศุสัตว์ และการประมง เป็นต้น
4. เพิ่มพูนมูลค่าการผลิตภาคอุตสาหกรรมและเหมืองแร่ จากร้อยละ 10 ของรายได้ประชาชาติ เป็นร้อยละ 12
5. ดำเนินการให้มูลค่าสินค้าออกและสินค้าเข้าเพิ่มขึ้นในอัตราร้อยละ 4 ต่อปี และมีเสถียรภาพในดุลการชำระเงิน
6. กำหนดเป้าหมายเพื่อการพัฒนาการขนส่ง คมนาคม สาธารณสุข การศึกษาและพลังงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการก่อสร้างและการปรับปรุงทางหลวงให้ได้มาตรฐาน
7. เพิ่มงบประมาณรายจ่ายปีละ 500 ล้านบาท โดยเพิ่มในส่วนเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจให้สูงขึ้นจากร้อยละ 20 ของงบประมาณทั้งหมดใน พ.ศ. 2504 เป็นร้อยละ 29 ของงบประมาณรายจ่ายทั้งสิ้น ใน พ.ศ. 2509 รวมทั้งสร้างบรรยากาศที่เหมาะสมต่อการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจเหล่านี้ เป็นต้น

ตามแผนฉบับที่ 1 นั้น ให้มีการแบ่งระยะเวลาของแผนออกเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงแรก ระยะ 3 ปีแรก เป็นการรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ และเป็นการฝึกฝนกำลังคน บุคลากรในองค์กรต่าง ๆ เพื่อขับเคลื่อนการดำเนินตามแผนให้คล่องตัวยิ่งขึ้น

การวางรากฐานในด้านการผลิตให้มุ่งไปที่อุตสาหกรรมขนาดกลางเป็นส่วนใหญ่ เช่น อุตสาหกรรมผลิต อุตสาหกรรมบริการ และการประกอบ (รถยนต์ เครื่องจักร เครื่องมือกล ฯลฯ) เป็นต้น

แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับแรกเป็นแผนที่เน้นถึงการส่งเสริมการประกอบกิจการของเอกชน และการชักชวนต่างประเทศมาลงทุนไว้อย่างชัดเจน โดยรัฐบาลพยายามให้ความช่วยเหลือและสิทธิพิเศษต่าง ๆ แก่การลงทุนนั้นเป็นอย่างมาก การกำหนดนโยบายและแนวทางในการดำเนินงานเน้นหนักไปในการเร่งรัดพัฒนาพื้นฐานเศรษฐกิจ เช่น การชลประทาน การพลังงาน การทาง การรถไฟ และ โทรคมนาคม เป็นต้น นอกจากนี้แล้วก็มีโครงการซึ่งมีลักษณะเป็นการบริการ ที่ได้รับความสำคัญอันดับสูง คือ โครงการวิจัยทดลองและส่งเสริมทั้งในด้านการเกษตรและ

การอุตสาหกรรม โครงการพัฒนาการศึกษาและสาธารณสุข เป็นต้น ส่งเสริมให้ภาคเอกชนเร่งระดมทุนในกิจการสาขาต่าง ๆ ความคิดความเข้าใจในการพัฒนาได้ถอดออกมาเป็นคำขวัญที่จำกันง่ายว่า “น้ำไหล ไฟสว่าง ทางดี มีงานทำ” (ตระกูล มีชัย 2526: 198)

ในระยะเวลา 6 ปีแรกของแผนพัฒนาฯ นี้ ส่วนใหญ่เป็นการวางรากฐานสำหรับการพัฒนาในส่วนกว้างต่อไป ดังนั้นแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 2 จึงรับช่วงงานต่ออีก 5 ปี โดยไม่จำเป็นต้องมีส่วนขยายในด้านฐานเพิ่มเติมอีก

ผลของแผนพัฒนาฯ 2 แผนแรกกระตุ้นความเจริญเติบโตให้แก่ประเทศไทยอย่างดียิ่ง ช่วงระยะเวลา 11 ปี ของแผนปรากฏว่ารายได้มวลรวมประชาชาติ (G.D.P.) เพิ่มขึ้นจาก 15 เปอร์เซ็นต์ ในอัตราเพิ่มเป็น 24 เปอร์เซ็นต์ ขณะที่อัตราการออมสะสมเพิ่มพูนเกินกว่า 13 เปอร์เซ็นต์ต่อปี ขณะที่ดัชนีราคาทั้งขายส่งและขายปลีกยังไม่เพิ่มหรือลดลง

แต่ขณะที่เรากำลังได้ปลื้มกับผลงานของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 และ 2 อยู่ นั้น ได้มีสัญญาณเตือนภัยเศรษฐกิจล่วงหน้าว่า ผลของแผนที่ 1 และ 2 นั้น จะก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างชนบทกับในเมืองมากขึ้น และเป็นการลงทุนที่ให้ผลิตผลไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย

ทั้งนี้จะเห็นได้อย่างชัดเจนจากการลงทุนกับมูลค่าตอบแทนไม่ได้สัดส่วนกัน เพราะประโยชน์ไปตกแก่ผู้ใช้พลังงานในเมืองเท่านั้น ระบบชลประทานที่คาดว่าจะเอื้ออำนวยผลให้แก่เกษตรกรนั้นกลับให้ได้ไม่เต็มที่

ยิ่งกว่านั้น การมุ่งส่งเสริมแต่อุตสาหกรรมและการค้าในเขตกรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียง ก็ถ่างช่องว่างสังคมเมืองกับสังคมชนบทยิ่งขึ้น ช้ำร้ายกว่านั้นอุตสาหกรรมที่มีอยู่แล้ว ก็ไม่ได้รับการพัฒนาให้รองรับสินค้าเกษตรกรรมอย่างได้สัดส่วน ทำให้รายได้จากเมืองไม่สามารถไหลไปสู่ชนบทได้ตามที่ควรจะเป็น

การใช้นโยบายเศรษฐกิจใหม่นี้ เป็นการเริ่มต้นแผนพัฒนาทุนนิยมอย่างจริงจังของไทย อย่างไรก็ตาม เบื้องหลังการใช้นโยบายนี้ มีเพียงผู้นำทางการเมือง พวกพ้อง และนักธุรกิจที่ใกล้ชิดเท่านั้นที่ได้ผลประโยชน์จากการใช้นโยบายนี้อย่างแท้จริง (รัตพงษ์ สอนสุภาพ และวิษณุ บุญมาร์ตน์ 2543: 21)

จากการกำหนดนโยบายที่ต้องอิงตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ จึงกล่าวได้ว่าการกำหนดนโยบายเป็นเรื่องของชนชั้นปกครองมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ ที่จะเข้ามาเกี่ยวข้อง เพราะฉะนั้นนโยบายที่ออกมาจึงเป็นนโยบายของผู้นำทางทหารในขณะนั้น โดยเน้นไปที่แผนพัฒนาเศรษฐกิจที่เน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านสาธารณสุขไปโรค อันเป็นจุดเริ่มต้นที่ธุรกิจเอกชนเข้ามาเกี่ยวข้องกับการพัฒนาประเทศเพิ่มมากขึ้น ดังมีผู้ให้ความเห็นไว้ว่า

“การกำหนดคน โขบายในสมัยรัฐบาลจอมพลถนอมเกิดขึ้นในบรรดากลุ่มชนชั้นนำที่เป็นนายทหาร เพราะเราถือว่าในช่วงการปกครองในสมัยนั้นก็สืบต่อมาจากสมัยจอมพลสฤษดิ์ รัชต์ ก็เป็นกลุ่มอำนาจเดิมที่มีความสัมพันธ์เครือญาติกันเอง ที่จอมพลถนอม กิตติขจรกับ จอมพลประภาส จารุเสถียร ซึ่งนอกจากจะเป็นนักเรียนนายร้อย จปร. รุ่นพี่รุ่นน้องกันแล้ว ก็มีความเป็นเครือญาติกันเนื่องจาก ลูกชายจอมพลถนอมก็คือ พันเอกณรงค์ กิตติขจร ก็แต่งงานกับลูกสาวของจอมพลประภาส จารุเสถียร ความใกล้ชิดของครอบครัวก็มีมากขึ้นตามลำดับ ในบรรดาชนชั้นปกครองในสมัยนั้น ก็คือกลุ่มนายทหารที่ใกล้ชิดจอมพลถนอม ก็มีส่วนในการกำหนดคน โขบายของรัฐบาล แต่ในทั้งนี้ทั้งนั้น ในสมัยนั้นเป็นช่วงที่โลกอยู่ในยุคสงครามเย็น ที่มีความชัดเจนว่าประเทศไทยนั้นอยู่ภายใต้ชาติมหาอำนาจคือสหรัฐอเมริกา ที่มีนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์อยู่แล้ว เพราะฉะนั้นนโยบายหลัก ๆ ของรัฐบาลไทยก็จะพูดว่าเดินตามก้นอเมริกาที่ว่าได้ โดยเฉพาะนโยบายทางด้านต่างประเทศ คืออยู่ในกลุ่มโลกเสรี โดยมีนโยบายที่ค่อนข้างจะต่อต้านฝ่ายคอมมิวนิสต์อย่างแข็งกร้าว ถึงขนาดที่ประเทศไทยส่งทหารไปช่วยรบในสงครามอินโดจีนที่ผ่านมามีส่วนนโยบายอื่น ๆ ในประเทศทั้งหลาย เนื่องจากประเทศไทยอยู่ในช่วงของระบอบเผด็จการเป็นส่วนใหญ่ ในสมัยนั้นนโยบายก็ขึ้นอยู่กับบรรดาชนชั้นนำที่เป็นกลุ่มนายทหารชั้นผู้ใหญ่ เนื่องจากในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ รัชต์ มีการเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เมื่อปี 2504 เป็นต้นมา ซึ่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ก็จะมีพื้นฐานให้ประเทศมุ่งไปในทิศทางของการสร้างความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ เน้นอัตราการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการ เป็นหลักอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นลักษณะดังกล่าวก็เป็นจุดเริ่มต้นของการที่จะทำให้ภาคธุรกิจเอกชนเริ่มขยายตัวเข้ามาเกี่ยวข้องกับด้านการพัฒนาประเทศมากขึ้น” (รองศาสตราจารย์ ดร. ชีรภัทร์ เสรีรังสรรค์ รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี สัมภาษณ์ 16 พฤษภาคม 2550)

นโยบายของรัฐบาลที่ออกมาจึงเป็นการประสานผลประโยชน์กันระหว่างชนชั้นนำกับบรรดานักธุรกิจนายทุนที่เริ่มจะเข้ามามีส่วนในการพัฒนาประเทศ เช่น บริษัทผู้รับเหมา บริษัทอุตสาหกรรมทั้งหลาย นักการธนาคารทั้งหลายก็เริ่มที่จะเข้ามา ทำให้เกิดการพึ่งพาซึ่งกันและกัน โดย รองศาสตราจารย์ ดร. ชีรภัทร์ เสรีรังสรรค์ ให้ความเห็นเพิ่มเติมในประเด็นดังกล่าวว่า

“มันเป็นลำดับขั้นตอนที่ค่อย ๆ ขยายตัว อย่างที่พูดไปในตอนต้นแล้วว่า เน้นกลุ่มเครือญาติก่อน แล้วก็เริ่มในกลุ่มระดับรัฐวิสาหกิจ หลังจากนั้นก็คือนักธุรกิจเอกชนมากขึ้น ตรงนี้ก็จะมามีลักษณะที่ขยายตัวมากขึ้นตามลำดับ...ในส่วนที่เชิญ จอมพลประภาส เข้าไปเป็นกรรมการในส่วนของธนาคารต่าง ๆ เป็นลักษณะโดยทั่วไป ที่นิยมปฏิบัติกันอยู่แล้ว เช่น การเชิญนายทหารชั้นผู้ใหญ่ ผู้มีอำนาจเข้าไปเป็นกรรมการแบงก์ กรรมการบริษัท ในรัฐวิสาหกิจก็เหมือนกัน ส่วนใหญ่ก็

เริ่มจากแบงก์และรัฐวิสาหกิจก่อน... การที่เข้าไปมันช่วยให้ธุรกิจขององค์กรต่าง ๆ เจริญเติบโตขึ้น หรือว่าองค์กรธุรกิจให้ผลประโยชน์ของเบี่ยประชุม หุ่นลม ไม่ใช่เป็นเรื่องของหลักทรัพย์ภาค เป็นการพึ่งพาซึ่งกันและกัน เช่น บริษัทที่มีนายทหารชั้นผู้ใหญ่เป็นกรรมการ บริษัทที่อาจได้รับงานจากหน่วยราชการมากยิ่งขึ้น หรือว่าใช้ช่องทางในการติดต่อประสานงาน” (รองศาสตราจารย์ ดร. ชีรภัทร์ เสรีรังสรรค์ รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี สัมภาษณ์ 16 พฤษภาคม 2550)

ในช่วงรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจถูกขับเคลื่อนด้วยแรงสนับสนุนของรัฐบาล และด้วยการขยายตัวของตลาดภายใน ธุรกิจมีลักษณะผูกขาดในอัตราสูง ธุรกิจหลายประเภทอยู่ในกำมือของนายพลแห่งกองทัพไทยและธนาคารกรุงเทพ มีผู้ประกอบการจำนวนหนึ่งเท่านั้นที่ประสบความสำเร็จในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง และเกี่ยวโยงกับกลุ่มนายพลและธนาคารกรุงเทพดังกล่าว ผู้ประกอบการกลุ่มนี้มีโอกาสได้รับสิทธิพิเศษจากสำนักงานส่งเสริมการลงทุนได้งานรับเหมาจากรัฐบาลและใบอนุญาตต่าง ๆ พวกเขามีเส้นสายเพียงพอที่จะได้ร่วมทุนกับนักลงทุนต่างชาติและอยู่ในฐานะที่จะได้รับการเกื้อหนุนจากรัฐบาลอย่างเต็มที่ ผู้ประกอบการกลุ่มเล็ก ๆ ที่เรียกว่า กลุ่มเจ้าสัวนี้ มีบทบาทครอบงำระบบเศรษฐกิจที่เจริญเติบโตในทศวรรษ 2500 และ 2510 (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์ 2546: 172)

อย่างไรก็ตาม เมื่อจอมพลถนอมและจอมพลประภาสเข้ามา มีบทบาททางการเมืองลึกซึ้งเท่าใด ก็ยังเห็นห่างจากการควบคุมกองทัพโดยตรง พันเอกณรงค์ กิตติขจร บุตรชายของจอมพลถนอมซึ่งแต่งงานกับบุตรสาวของจอมพลประภาสในทศวรรษ 2490 ได้รับเลื่อนตำแหน่งในกองทัพอย่างรวดเร็ว และดูเหมือนว่าจะเป็นผู้สืบทอดอำนาจ หลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2514 พันเอกณรงค์ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นประธานกรรมการต่อต้านการคอร์รัปชัน กล่าวกันว่า พันเอกณรงค์ ใช้องค์กรนี้ข่มขู่ฝ่ายตรงข้ามในกองทัพบก เพื่อให้แน่ใจว่างานรับเหมาต่าง ๆ จะต้องอยู่ในมือของกลุ่มถนอม-ประภาส กลาง พ.ศ. 2516 ฝ่ายคัดค้านคณะทหารกลุ่มนี้ชักชวนให้ พลเอกกฤษณ์ สีวะรา ทำรัฐประหารล้มจอมทัพทั้งสอง (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์ 2546: 382)

ความสัมพันธ์ใกล้ชิดที่ได้เสริมสร้างขึ้นระหว่างผู้นำฝ่ายทหารและนักธุรกิจช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองผ่อนคลายลงในทศวรรษ 2510 ในสมัยนั้น นายพลบางคนสร้างสมความมั่งคั่งส่วนตัว และพัฒนาบทบาททางการเงินของตนจนจากรายได้รายจ่ายของรัฐ และจากระบบกินเมืองมากกว่าจากการแบ่งปันผลกำไรกับนักธุรกิจ การแสวงหาความมั่งคั่งจากระบบกินเมืองคือการใช้อำนาจในตำแหน่งหน้าที่ดึงรายได้รัฐ สร้างระบบภาษีอย่างไม่เป็นทางการ และแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจจากการสนับสนุนธุรกิจผูกขาดในกลุ่มตน

ในสมัยรณรงค์ต่อต้านพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) นายทหารเป็นจำนวนมากมีประสบการณ์ในพื้นที่และการสร้างโครงการสาธารณูปโภคต่าง ๆ ทำให้มีโอกาสทำ

ธุรกิจค้าไม้และธุรกิจเหมืองแร่ เมื่อแรงผลักดันทางสังคมทำให้การค้าไม้เป็นสิ่งผิดกฎหมาย ผู้ค้าไม้จึงต้องได้รับการปกป้องคุ้มครองจากอำนาจทหารเพื่อประกอบธุรกิจให้สำเร็จ นายทหารชั้นผู้ใหญ่บางคนเกี่ยวกับการค้าไม้ข้ามแดน บางครั้งใช้เส้นสายกับนายทหารของประเทศเพื่อนบ้านเพื่อช่วยกิจการของกลุ่มตน นายทหารชั้นผู้ใหญ่หลายคนถูกกล่าวหาว่ามีผลประโยชน์ได้รับสัมปทานทำไม้ในประเทศพม่าและลาว (ผาสูก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเกอร์ 2546: 417)

ในบทบาทที่เกี่ยวข้องกับการก่อตั้งธนาคารพาณิชย์ (โดยตระกูลโสภณพนิช ล้ำชา รัตนรักษ์ และเตชะไพบุลย์) เกิดขึ้นหลังประเทศจีนตกอยู่ภายใต้การปกครองของพรรคคอมมิวนิสต์ นอกจากนั้นการทำธุรกิจธนาคารในปลายทศวรรษ 2490 ถึงต้นทศวรรษ 2500 ยังต้องพึ่งพาอำนาจจากการคุ้มครองของผู้นำสูงสุดทางการเมือง ซึ่งเป็นนายทหาร และนายตำรวจ เช่น ธนาคารกรุงเทพ เคยพึ่งอำนาจของพลเอกประภาส จารุเสถียร ธนาคารกรุงศรีอยุธยาพึ่ง พล.ต.อ. ประเสริฐ รุจิรวงศ์ เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในช่วงเศรษฐกิจโลกกำลังเติบโตในอัตราที่สูง นโยบายดังกล่าวจึงมีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดเศรษฐกิจใหม่จำนวนมากในอุตสาหกรรมที่รัฐให้การคุ้มครอง นโยบายสำคัญได้แก่ การที่รัฐเพิ่มการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานของประเทศเพื่อให้สามารถนำส่วนเกินจากภาคเกษตรมาใช้พัฒนาอุตสาหกรรม

นอกจากนั้น รัฐบาลยังได้แก้ไขกฎหมายส่งเสริมการลงทุนเพื่อชักจูงนักลงทุนต่างประเทศ โดยใช้มาตรการยกเว้นหรือลดภาษีเงินได้ ขณะเดียวกันก็มีการขึ้นกำแพงภาษีนำเข้าสินค้าอุปโภคบริโภคและจำกัดจำนวนโรงงาน เพื่อคุ้มครองอุตสาหกรรมภายในประเทศ

มาตรการเหล่านี้ทำให้พ่อค้าจำนวนมากหันมาตั้งโรงงานผลิตสินค้าอุตสาหกรรม แทนการนำเข้า เพราะการพัฒนาเศรษฐกิจทำให้อุปสงค์ต่อสินค้าอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และสินค้าอุปโภคบริโภคที่ผลิตขึ้นในประเทศมีราคาต่ำกว่าสินค้านำเข้า เนื่องจากกำแพงภาษีขาเข้า

นโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้าในทศวรรษ 2500 แตกต่างจากนโยบายของรัฐในอดีตที่เลือกให้อภิสิทธิ์ผูกขาดหรือการคุ้มครองเฉพาะกับนักธุรกิจบางคน การใช้กำแพงภาษีคุ้มครองอุตสาหกรรม เปิดโอกาสให้ผู้ประกอบการทุกคนที่มีความสามารถเข้ามาแข่งขันได้ จึงไม่น่าแปลกใจที่มีผู้ประกอบการจำนวนมากประสบความสำเร็จจากการประกอบธุรกิจที่ได้รับการคุ้มครองจนกลายเป็นมหาเศรษฐี เช่น ตระกูลพรประภาในอุตสาหกรรมรถยนต์ ตระกูลตั้งคารวคุณในอุตสาหกรรมสี ตระกูล โชควัฒนาและคารกานนท์จากอุตสาหกรรมสินค้าอุปโภคบริโภคในครัวเรือน (เช่น สบู่ ผงซักฟอก ชิป เสื้อผ้า เป็นต้น) เป็นต้น

กระนั้นก็ตาม รัฐบาลก็มีนโยบายจำกัดจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมบางประเภท ทำให้ผู้ผลิตบางรายมีอำนาจผูกขาดสูง ตระกูลที่ประกอบธุรกิจเหล่านี้ ประกอบด้วย อุตสาหกรรม

น้ำตาล ได้แก่ ตระกูลอัสตากร (กลุ่มไทยรุ่งเรือง) ตระกูลว่องวานิช (กลุ่มมิตรผล) ตระกูลพานิช พิเศษชูวงศ์ (กลุ่มบ้านโป่ง) อุตสาหกรรมทอผ้า ได้แก่ ตระกูลโพธิ์รัตนางกูร (กลุ่มไทยเมลอน) ตระกูลอดิเรกสาร อุตสาหกรรมประกอบรถยนต์ (ตระกูลพรประภา และวิริยพันธ์ จากกลุ่มธนบุรีพานิช) อุตสาหกรรมกระดาษ (ตระกูลศรีเฟื่องฟู) อุตสาหกรรมเหล็ก (ตระกูลวิริยะประไพกิจ หอรุ่งเรือง ลีสวัสดิ์ตระกูล) รวมทั้งอุตสาหกรรมเหล็ก (ตระกูลเดชะไพบูลย์ สารสิน กัทรประสิทธิ์ และสิริวัฒนภักดี) (นิพนธ์ พัวพงศกร 2547: 111-112)

การพัฒนาเศรษฐกิจตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ตามหลักวิชาการ ซึ่งปรากฏว่าภายใต้แนวทางระบอบประชาธิปไตยแบบไทย บีบบังคับให้ประชาชนเชื่อว่า นโยบายรัฐบาลเป็นแนวทางที่ถูกต้อง และเหมาะสมกับสังคมไทย ฉะนั้น แนวทางการพัฒนาจึงไม่เอื้ออำนวยให้เกิดสัมพันธภาพทางอำนาจหรือดุลอำนาจ ระหว่างผู้นำประเทศกับประชาชน และนายทุน ผู้ประกอบการกับผู้ใช้งาน ในขณะที่ผู้ปกครองมีแนวโน้มในการสร้างสัมพันธภาพเชื่อมโยงกับนักธุรกิจและนายทุนทั้งทางตรง โดยผ่านการสนับสนุนส่งเสริมของสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน ซึ่งผู้นำเป็นประธานคณะกรรมการเอง และทางอ้อม ในฐานะเป็น “ผู้อุปถัมภ์” นอกระบบราชการที่มีอำนาจและบารมี ซึ่งขัดกับหลักการของการขยายตัวของระบบทุนนิยมเสรี และเปิดทางให้เกิดระบบผูกขาดให้กลุ่มนายทุนผูกขาดที่มีสัมพันธภาพกับผู้นำ

อย่างไรก็ตาม บทบาทของกลุ่มทุนเครือญาติในยุคนี้ต่อนโยบายรัฐบาลนั้น ยังไม่มีอะไรโดดเด่นเป็นพิเศษ เพียงแต่เป็นไปตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติเท่านั้น อาจจะได้ประโยชน์ในการเจริญเติบโตตามปกติ และอาจจะมีบ้างที่เหมือนกินตามน้ำ ดังที่ รองศาสตราจารย์ วิทยากร เชียงกูล ได้กล่าวแสดงความคิดเห็นไว้ว่า

“ไปซ้ำ ๆ ไม่โจ่งแจ้ง ธุรกิจค่อย ๆ ไป รัฐบาลไม่มีโครงการใหญ่... ไม่มีจิตใจอย่างมากมาย ฉะนั้นเขาก็เหมือนกินตามน้ำ คุณก็ทำธุรกิจเติบโต ธุรกิจคุณก็ได้ประโยชน์ กินหรือหาผลประโยชน์จากช่องทางการเจริญเติบโตตามปกติ แผนพัฒนาที่มุ่งความเจริญเติบโต ลงทุนต่าง ๆ อาจจะได้ประโยชน์บ้าง ผู้รับเหมาก่อสร้างอาจจะได้ประโยชน์จากการวิ่งเต้น ไม่ได้โจ่งแจ้ง ไม่ได้สร้างโครงการเพื่อกิน โดยเฉพาะ โครงการที่จะมีเทคโนโลยี คือ ข้าราชการประจำ ก็ขงมาอยู่แล้ว พอขงไป ธุรกิจเอกชนก็วิ่งเต้นธุรกิจ ได้สัมปทาน กินไปตามสถานการณ์ตามแนวทางพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมทั่ว ๆ ไปอยู่แล้ว” (รองศาสตราจารย์ วิทยากร เชียงกูล คณบดีวิทยาลัยนวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต สัมภาษณ์ 28 มีนาคม 2550)

เมื่อนโยบายเป็นไปตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ยุคนี้จึงทำให้มีการส่งเสริมการผลิตเพื่อการส่งออก อันทำให้ เครือญาติของผู้นำได้รับเชิญไปเป็นประธานหรือกรรมการในสถาน

ประกอบการต่าง ๆ เพื่ออำนวยความสะดวกหรือเป็นเกราะป้องกันและในการเอื้อประโยชน์ อยู่เป็นจำนวนมาก ดังที่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วิชัย โสสุวรรณจินดา ให้ความเห็นไว้ว่า

“ในยุคจอมพลถนอมเป็นเรื่องการส่งเสริมการผลิตเพื่อการส่งออก ในยุคนั้นก็มีการส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศเข้ามาเยอะ การเติบโตทางด้านการลงทุน อุตสาหกรรมต่าง ๆ ส่งเสริมการสร้างถนน ส่งเสริมในการสร้างสาธารณูปโภคต่าง ๆ เพื่อจูงใจให้นักลงทุนจากต่างประเทศเข้ามา สิ่งเหล่านี้จะเอื้อประโยชน์ให้กับกลุ่มคนที่เป็นผู้มีอำนาจในเรื่องของการออกไปอนุญาต จับจองที่ ก่อนที่ดินจะไปถึง หรือแม้กระทั่งการที่เขาได้รับเชิญเข้าไปเป็นกรรมการหรือประธานในสถานประกอบการต่าง ๆ หรือธนาคารพาณิชย์ กลุ่มทุนเหล่านี้ ถ้ามีตำแหน่งในฐานะประธาน ส่วนราชการต่าง ๆ ก็จะเกรงใจ การที่จะเข้าไปขออนุญาต ขอสัมปทานต่าง ๆ ก็จะทำได้ง่าย ผลประโยชน์เหล่านี้ก็จะซึมลึกเข้าไป อยู่ในหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งเคยมีในยุคนั้น ที่ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย ตอนนั้นก็คือ ดร. ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ก็เคยกล่าวสุนทรพจน์ในที่ประชุมของสมาคมธนาคารไทยว่าอยากจะให้บรรดารัฐมนตรีทั้งหลาย ถอนตัวจากการเป็นกรรมการของธนาคาร ก็แสดงให้เห็นว่าบรรดาคนที่เป็รัฐมนตรี คนที่มีอำนาจในบ้านเมืองก็มีผลประโยชน์อยู่ในสถานประกอบการมาก ทั้งที่ไปเป็นกรรมการเอง หรือรับสัมปทานเอง หรือใช้เครือข่ายต่าง ๆ เข้าไป แสวงหาผลประโยชน์” (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วิชัย โสสุวรรณจินดา อดีตสมาชิกวุฒิสภา สัมภาษณ์ 20 มิถุนายน 2550)

ภายใต้แผนพัฒนาที่มุ่งเน้นให้ภาคเอกชนเป็นผู้นำ ได้กลายเป็นความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์แนวใหม่ ระหว่างผู้นำทางการเมือง (ผู้นำทหาร) -นายทุนนักธุรกิจ-ทุนต่างชาติ โดยผู้นำทางการเมืองเป็นผู้ผลิตนโยบายออกมาเพื่อให้คนในสังคมปฏิบัติ นโยบายด้านเศรษฐกิจจึงเอื้ออำนวยประโยชน์ให้กับกลุ่มทุนมากกว่ากระจายโอกาสให้กับสังคม นายทุนท้องถิ่นเป็นกลุ่มที่มีความสัมพันธ์กับผู้นำทางการเมืองทั้งในลักษณะเครือข่าย และการมีผลประโยชน์ต่างตอบแทนระหว่างกัน ขณะที่นายทุนต่างชาติ เป็นกลุ่มทุนขนาดใหญ่ มีเทคโนโลยีและระบบการจัดการที่ทันสมัย ต้องการที่จะลงทุนในภาคเศรษฐกิจที่เห็นว่าจะให้ผลตอบแทนสูงสุด จึงนำไปสู่การพึ่งพานายทุนท้องถิ่นในการเป็นนายหน้าติดต่อหน่วยราชการและประสานกลุ่มอำนาจ เพื่อขออนุมัติการลงทุนในโครงการดังกล่าว

รูปแบบของการเข้าไปทำการแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากธุรกิจการค้าต่าง ๆ ของบรรดาชนชั้นนำทางการเมืองทหารเหล่านี้ ก็คือ การเข้าไปร่วมเป็นกรรมการในบริษัทธุรกิจการค้า โดยไม่เข้าไปร่วมในกระบวนการบริหารและตัดสินใจโดยตรง แต่ในขณะเดียวกัน กลุ่มดังกล่าวนี้ ก็สามารถที่จะรับเอาส่วนแบ่งผลประโยชน์ ด้วยการอำนวยความสะดวกในเรื่องต่าง ๆ ในการดำเนินธุรกิจการค้า โดยอาศัยอำนาจหน้าที่จากฐานะตำแหน่งในทาง

การเมือง การทหารและในทางสังคม อันแสดงให้เห็นว่า มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ กับบทบาทของนโยบายที่รัฐบาลกำหนดออกมา

จากการศึกษาของ รัตพงษ์ สอนสุภาพ ในเรื่อง ทุนขุนนางไทย (พ.ศ. 2500-2516) ได้กล่าวถึง รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ว่ามีบทบาทที่ใช้อำนาจในด้านต่าง ๆ เพื่อแสวงหาผลประโยชน์จากระบบเศรษฐกิจ อันประกอบด้วย การแสวงหาผลประโยชน์จากการใช้ตำแหน่งหน้าที่ทางราชการ เช่น การผลักดันด้านกฎหมาย การขอสัมปทานพิเศษ การขึ้นนำเพื่อผลประโยชน์ของบริษัทที่ตนเกี่ยวข้อง การดำเนินธุรกิจโดยไม่มีเงินลงทุนที่แท้จริง การปรับกลไกรัฐแล้วหาประโยชน์ การดำเนินธุรกิจแบบนายหน้าโดยการใช้อิทธิพลทางการเมือง เพื่อให้ได้สัมปทานโครงการจากรัฐ ทั้งนี้ก็เพื่อหวังผลประโยชน์ให้ตกแก่กลุ่มของตนเอง

สำหรับในด้านการเข้ามามีอิทธิพลต่อพรรคการเมืองของกลุ่มธุรกิจในช่วงแรก ๆ นั้น เป็นเพียงแต่ผู้สนับสนุนทางการเงินและตัวประกอบของพรรคเท่านั้น นโยบายของพรรคยังคงเกิดจากตัวผู้นำหลัก ที่จะออกมาในเชิงกว้าง ๆ เพื่อสามารถปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสถานการณ์หรือพรรคการเมืองอื่น หากได้เข้าร่วมรัฐบาลผสม ขณะทีนโยบายของรัฐบาลนั้นก็มักจะมาจากนโยบายชุดเดิม ๆ ที่เคยทำกันมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งส่วนใหญ่จะมีพื้นฐานมาจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่ข้าราชการประจำเป็นผู้ร่างขึ้น ทว่ากลุ่มธุรกิจที่มีความใกล้ชิดกับรัฐบาลหรือข้าราชการประจำก็มักจะได้รับประโยชน์จากนโยบายนั้น ๆ และมีอิทธิพลต่อการออกนโยบายทางเศรษฐกิจหลายด้าน ซึ่งการที่นโยบายรัฐบาลหลายด้านออกมาเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มธุรกิจต่าง ๆ นั้น ไม่ได้เกิดจากการกดดันหรือกลุ่มธุรกิจมีอำนาจต่อรองกับรัฐบาลเท่านั้น แต่ยังเกิดจากการที่ผู้ออกนโยบายได้ประโยชน์จากนโยบายนั้นด้วย ดังจะเห็นได้จากนโยบายด้านการเงินการคลังของรัฐบาลนับตั้งแต่อดีต เช่น พ.ร.บ. ธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 ที่ออกมาเพื่อปกป้องธุรกิจธนาคารของกลุ่มคนใกล้ชิด ทำให้กลุ่มทุนการเงินเติบโตอย่างรวดเร็ว เพราะมีนโยบายรัฐคุ้มครองและจำกัดการแข่งขันจากกลุ่มการเงินกลุ่มอื่น ทำให้เกิดการผูกขาดขึ้น มีเพียงไม่กี่กลุ่มเท่านั้นที่ยังมีบทบาทสำคัญ คือ กลุ่มล่าช้า โสภณพนิช และตระกูลรัตนรักษ์ เท่านั้น ซึ่งก็ล้วนแต่มีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับพรรคการเมือง และด้วยความสำคัญของธนาคารพาณิชย์ ที่มีผลต่อเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ แม้ในช่วงที่เกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจ รัฐบาลก็ยังคงต้องให้ความช่วยเหลือและออกนโยบายการเงินเพื่อเข้าแทรกแซง รวมทั้งจัดตั้งกองทุนฟื้นฟูขึ้นมาเพื่อเพิ่มสภาพคล่องทางการเงิน ขณะเดียวกันก็เป็นการรักษาผลประโยชน์ให้แก่กลุ่มธุรกิจเหล่านี้ด้วย ขณะที่นโยบายด้านการค้าและการลงทุนนั้น ก็สงวนออกมาเพื่อปกป้องธุรกิจของกลุ่มตนเช่นกัน โดยกลุ่มธุรกิจจะต้องสร้างความสัมพันธ์กับผู้ที่มีอำนาจในยุคต่าง ๆ เพื่อให้อำนาจความสะดวกในการทำธุรกิจการค้า รวมทั้งร่วมลงทุนกับรัฐบาลเพื่อใช้กลไกเหล่านี้เป็นเครื่องมือผลักดัน

ธุรกิจของตนให้ได้รับการคัดเลือกจากระบบสัมปทานของรัฐ รวมถึงการตั้งรัฐวิสาหกิจ เพื่อให้ตนได้ประโยชน์ นอกจากนี้ความสัมพันธ์ของกลุ่มธุรกิจ พ่อค้ากับนายทหารและข้าราชการระดับสูง ผ่านการให้ผลตอบแทนด้านต่าง ๆ ก็ทำให้กลุ่มข้าราชการเหล่านี้ไม่เห็นด้วยกับนโยบายเศรษฐกิจชาตินิยมของจอมพล ป. จนทำให้เกิดการยึดอำนาจและหลังจากนั้นเป็นต้นมา รัฐบาลก็จะออกนโยบายเพื่อส่งเสริมการค้าและอุตสาหกรรมด้านต่าง ๆ มีการตั้งสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนขึ้นเพื่อสนับสนุนและให้สิทธิพิเศษการลดหย่อนภาษี ซึ่งการกำหนดโครงสร้างภาษีขาเข้าในอัตราที่สูง เพื่อคุ้มครองสินค้าของกลุ่มธุรกิจนั้น ทำให้ผู้บริโภคภายในประเทศต้องจ่ายค่าสินค้าสูงกว่าราคาที่อาจหาซื้อได้ในตลาดโลก แม้รัฐบาลพยายามปฏิรูประบบภาษีอากร แต่ก็เผชิญกับการลอบบีของกลุ่มธุรกิจเหล่านี้เพื่อให้คงภาษีไว้ ตลอดจนอิทธิพลของกลุ่มที่มีผลต่อการจัดเก็บภาษีส่งออกสินค้าเกษตร ทำให้ราคาข้าวในประเทศต่ำกว่าตลาดโลก ช่วยให้ลูกจ้างมีเงินซื้อบ้าง จึงไม่เรียกร้องเพิ่มค่าแรง ซึ่งช่วยลดต้นทุนค่าจ้างแรงงานให้แก่กลุ่มธุรกิจ

ลักษณะการเข้ามามีอิทธิพลก่อนนโยบายการเมืองของกลุ่มทุนนิยมเครือญาติ

จากการที่ด้านเศรษฐกิจได้ขยายตัวอย่างมากในประเทศไทย มีแนวโน้มของการเป็นประเทศอุตสาหกรรมมากขึ้น ภาคอุตสาหกรรมและธุรกิจการค้าได้กลายเป็นภาคที่มีผลิตภัณฑ์มวลรวมนำหน้าภาคเกษตรกรรมอย่างมาก ทำให้ภาคธุรกิจนั้นต้องสัมพันธ์ใกล้ชิดกับการเมืองมากขึ้น ทั้งนี้เพราะ ความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจและการเมืองนั้นจะเป็นไปในลักษณะของความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน คือ ปังจัยหรือตัวแปรทางเศรษฐกิจอาจเป็นไปได้ทั้งเหตุและผลของปังจัยหรือตัวแปรทางการเมือง และในทำนองเดียวกันปังจัยหรือตัวแปรทางการเมืองก็อาจเป็นไปได้ทั้งเหตุและผลของปังจัยหรือตัวแปรทางด้านเศรษฐกิจ (วินิต ทรงประทุม 2527: 7)

ในยุคสมัยที่พลังอำนาจชาติปไตยครอบงำกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจ กลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ต้องการผลักดันนโยบายเศรษฐกิจบางนโยบายจำเป็นต้องปันส่วนทรัพยากรเศรษฐกิจ ทั้งนี้เพื่อสร้างและกระชับความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ แต่ในยุคสมัยที่ความเป็นประชาธิปไตยมีมากขึ้น ค่าใช้จ่ายในการผลักดันนโยบายมิได้มีแต่เฉพาะต้นทุนการสร้างความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับชนชั้นนำทางอำนาจเท่านั้น หากยังมีต้นทุนในรูปของเงินบริจาคที่ให้แก่พรรคการเมือง เงินที่ปันให้แก่สมาชิกรัฐสภา เงินที่ปันให้แก่คอลัมนิสต์หนังสือพิมพ์ และค่าใช้จ่ายในการปลุกกระดมมวลชนเพื่อเดินขบวนอีกด้วย และแบบแผนในการผลักดันให้มีการปรับเปลี่ยนนโยบายของกลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมีอยู่อย่างน้อย 4 วิธี คือ (รังสรรค์ ธรนะพรพันธ์ 2527: 116-124)

ประการแรก การสร้างสายสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับชนชั้นนำทางอำนาจและกลุ่มขุนนางนักวิชาการ อันเป็นรูปแบบดั้งเดิมและมีความสำคัญมาก ถึงแม้ว่าภายหลัง พ.ศ. 2516 ซึ่งมี

การเปลี่ยนแปลงในองค์ประกอบของชนชั้นนำทางอำนาจ กล่าวคือ มีสมาชิกที่มาจากกระบวนการเลือกตั้งทางการเมืองมากขึ้น แต่ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์นี้ก็ยังคงอยู่โดยเปลี่ยนรูปแบบของหุ่นลม และเงินประจำตำแหน่งกรรมการบริหารของบริษัท มาเป็นรูปของเงินบริจาคทางการเมืองแก่ผู้อุปถัมภ์ในฐานะปัจเจกชนและพรรคการเมืองที่ผู้อุปถัมภ์สังกัด

ประการที่สอง การว่าจ้างให้นักวิชาการศึกษาวิจัยนโยบายเศรษฐกิจที่ต้องการปรับเปลี่ยนและนำผลการวิจัยมาเผยแพร่สู่สาธารณชนเพื่อสร้างประชาคมติ

ประการที่สาม การสร้างสายสัมพันธ์กับสื่อมวลชนในรูปของการให้ผลประโยชน์ การเลี้ยงดูปู่เถื่อ ลงโฆษณา ซองขาว โดยหวังให้สื่อมวลชนตอบแทนด้วยการเสนอข่าวที่เป็นประโยชน์แก่ตน

ประการที่สี่ การสร้างสายสัมพันธ์กับสมาชิกรัฐสภา ซึ่งมีอยู่หลายรูปแบบทั้งการสนับสนุนทางการเงินแก่พรรคการเมืองและผู้ลงสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และอาศัยรัฐสภาเป็นกลไกในการผลักดันนโยบาย

รัตพงษ์ สอนสุภาพ และวิษณุ บุญมาร์ตัน (2543) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ทุนขุนนางกับมิติการพัฒนาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในส่วนของรัฐบาลจอมพลถนอม ที่เป็นทุนขุนนางพบว่า ทุนขุนนางจะปรับเปลี่ยนฐานะและบทบาทของตนให้สอดคล้องกับเงื่อนไขเศรษฐกิจการเมือง และสังคมที่เปลี่ยนไปเสมอ ลักษณะเด่นประการหนึ่งก็คือ ทุนขุนนางจะควบคุมอำนาจทางการเมืองควบคู่ไปกับเศรษฐกิจในฐานะรัฐบาล จัดการทางการเมืองโดยใช้อำนาจเด็ดขาดและคอยประสานผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้แก่ตนและพวกพ้อง เช่น การเข้าไปแก้ไขกฎหมายและจัดตั้งหน่วยงานขึ้นมาเพื่อรองรับการใช้อำนาจของตน อันแสดงให้เห็นถึงกลุ่มทุนนิยมเครือญาติที่เป็นทหาร เข้าควบคุมทั้งอำนาจรัฐและระบบเศรษฐกิจ

เนื่องจากช่วงนั้นเป็นการเมืองแบบปิด จึงทำให้มีผู้นำทางการเมืองจำนวนมากเข้าไปดำเนินธุรกิจอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะนายทหารระดับสูงมีธุรกิจของตนเองและร่วมทุนกับนายทหารและนักธุรกิจอื่น ๆ จำนวนมาก อาทิ จอมพลถนอมและครอบครัวมีกิจการกว่า 68 แห่ง จอมพลประภาสและครอบครัว มีกิจการรวม 63 แห่ง พลเอกกฤษณ์ สีวะรา มีกิจการรวม 50 แห่ง พลตำรวจเอกประเสริฐ รุจิรวงศ์ มีกิจการ 33 แห่ง และจากการศึกษาของ ธรรมบุญ เทียนเงิน พบว่า ในทศวรรษ 1960 มีธุรกิจขนาดใหญ่รวม 347 แห่ง มีข้าราชการชั้นสูงจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นนายทหารหรือข้าราชการพลเรือนถึง 143 คน เข้าไปมีส่วนร่วมในธุรกิจการค้า (รัตพงษ์ สอนสุภาพ 2539: 154)

สำหรับแบบแผนในการดำเนินธุรกิจของทุนขุนนางไทย รัตพงษ์ สอนสุภาพ และวิษณุ บุญมาร์ตัน (2543: 27-28) ได้สรุปไว้ว่ามีอยู่ด้วยกัน 4 รูปแบบ คือ

1. ใช้กลไกของรัฐเป็นเครื่องมือในการหาผลประโยชน์ โดยผู้นำทางการเมืองมักจะผลักดันให้คณะรัฐบาลหรือส่วนราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง อนุมัติโครงการให้บริษัทตนได้รับการดำเนินงานเสมอ

2. การดำเนินธุรกิจที่ปราศจากเงินทุน ไม่มีเงินลงทุนที่แท้จริง (ซึ่งบางครั้งจะใช้หุ้นลมแทน) เพียงแต่ใช้อำนาจจากตำแหน่งหน้าที่การงานของตนบังคับ กดดันให้คณะรัฐมนตรีเห็นชอบตามที่ตนเสนอ โดยมีพรรคพวกหรือคนใกล้ชิดเป็นส่วนหนึ่งในกลไกสนับสนุนการกระทำ

3. การดำเนินธุรกิจกับข้าราชการ จะอาศัยบารมีและอิทธิพลในการประกอบธุรกิจ ซึ่งมักจะเป็นธุรกิจที่ขาดประสิทธิภาพทั้งในการบริหารและการจัดการ บริษัทจะดำรงอยู่ได้ก็ต่อเมื่อมีอิทธิพลให้การคุ้มครองอยู่

4. การทำธุรกิจร่วมกันของทุนขุนนาง และนายทุนต่างชาติ ถึงแม้จะเป็นคู่แข่งทางการเมือง แต่ในทางเศรษฐกิจแล้ว ต่างมีการร่วมมือประสานประโยชน์กันในการทำธุรกิจ

นอกจากนี้ การทำธุรกิจของขุนนางมักสะท้อนออกมาในรูป

1. ผลประโยชน์ต่างตอบแทน ผู้นำทางการเมืองต้องการหาผลประโยชน์จากธุรกิจต่าง ๆ เพื่อมาเป็นฐานอำนาจทางการเมืองของตนและเพื่อแจกจ่ายผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์ที่มีอยู่จำนวนมาก ส่วนนักธุรกิจต้องการดำเนินธุรกิจของตนเพื่อให้ได้รับความสะดวกและได้เปรียบจากการแข่งขันในธุรกิจประเภทเดียวกัน รวมถึงการผูกขาดในธุรกิจที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจสูง เช่น บริษัท อิตาเลียนไทย ดีเวลลอปเม้นต์ ของตระกูลกรรมสูตร บริษัท สุรามหาคุณ ของตระกูลมหาคุณและ เตชะไพบูรณ์ ทั้งสองบริษัทเป็นบริษัทที่ได้รับการคุ้มครองจากผู้นำทางการเมือง เจ้าหน้าที่ และอิทธิพลชาวต่างชาติ จนทำให้บริษัทได้รับสัมปทานและการผูกขาดการผลิตสุราและโครงการก่อสร้าง เป็นต้น

2. สร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มทุนต่าง ๆ ในรูปของความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ อาทิ การแต่งงานของบุตรหลานของผู้นำทางการเมืองกับนักธุรกิจ เช่น ตระกูลกิตติขจรกับจารุเสถียร และยังมีความสัมพันธ์กับตระกูลนักธุรกิจการเงิน เช่น ตระกูลยอดมณี เพ็ญชาติ ชลวิจารณ์ คชเสนีย์ จีรพงศ์ และกาญจนจารี และยังเกี่ยวพันกับตระกูลนักธุรกิจการเงิน เช่น ตระกูล ถ้ำเช่า หวังหลี เตชะไพบูรณ์ รัตนรักษ์ และ ไสภณพนิช ซึ่งตระกูลเหล่านี้สามารถชี้นำรัฐบาลในทางนโยบายได้ เช่น พรบ. ธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 เป็นต้น

จากการศึกษาของ อเนก เหล่าธรรมทัศน์ พบว่า วิธีการที่กลุ่มธุรกิจส่วนใหญ่ใช้ในการผลักดันผลประโยชน์ก็คือ การทำหนังสือร้องเรียนเพื่อเสนอความต้องการ ไปยังกลไกของรัฐที่มีหน้าที่เกี่ยวข้อง การแถลงข่าวทางสื่อมวลชน การเข้าพบข้าราชการที่มีอำนาจตัดสินใจ การจัด

สัมมนาทางวิชาการ การทำวิจัยหาข้อมูลมาสนับสนุนข้อเรียกร้อง การส่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องให้หน่วยงานรัฐบาลพิจารณา รวมไปถึงการคัดค้านและประท้วงหากวิธีการแบบสันติใช้ไม่ได้ผล โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียกร้องความต้องการของกลุ่มผลประโยชน์ผ่านคณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชนเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ (กรอ.) และจากการสำรวจสมาคมการค้ามากกว่า 50 สมาคม ในกรุงเทพฯ พบว่ามากกว่า 90 เปอร์เซ็นต์ เห็นว่ารัฐบาลนั้นตอบสนองต่อปัญหาของพวกเขาในระดับปานกลางหรือระดับสูง และน้อยกว่า 10 เปอร์เซ็นต์ ที่เห็นว่ารัฐบาลนั้นไม่มีประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาของพวกเขาเลย และสุดท้ายเขาได้สรุปว่านายทุน-นักธุรกิจอันเป็นกลุ่มพลังภายนอกกระบบราชการเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในเนื้อหาทางอำนาจการเมืองของไทยในปัจจุบัน (Anek Laothamatas 1998: 461-463)

การดำเนินนโยบายพัฒนาประเทศ ในลักษณะที่มีการเปิดโอกาสให้กับเอกชนนั้น เป็นการระดมสรรพกำลังทั้งระบบเพื่อพัฒนาอย่างแท้จริง แต่ชนชั้นนำทางทหารผู้กุมอำนาจทางการเมืองหาได้กระทำไปโดยปราศจากผลประโยชน์ “ส่วนตัว” ไม่ ดังที่มีการเปิดเผยกิจการของบรรดาผู้นำทางทหารเหล่านั้น ในภายหลังได้สูญเสียอำนาจไปแล้ว ปรากฏว่ามีมากมายมหาศาล และเมื่อรวมครอบครัวด้วยแล้วก็ไม่อาจประเมินมูลค่าที่แน่นอนได้ ทั้งนี้จุดเริ่มต้นของการแสวงหาผลประโยชน์ต่าง ๆ เหล่านี้ ก็มาจากการดำเนินนโยบาย “เร่งรัด” พัฒนาประเทศ ซึ่งอาจเรียกนโยบายนี้ว่า “การขยายตัวของวิธีการผลิตแบบทุนนิยม”

จากข้อมูลดังกล่าว จะเห็นได้ว่า บทบาทของกลุ่มทุนนิยมเครือข่ายจะอยู่เฉพาะในวงของหมู่ชนชั้นนำที่เป็นทหารด้วยกันเท่านั้น ส่วนภาคเอกชนยังมีไม่มากนัก นโยบายที่ออกมาก็ไม่เชิงเป็นบทบาทของกลุ่มทุนนิยมเครือข่ายโดยตรง เพราะในยุคนี้ประเทศไทยเพิ่งเปิดรับการลงทุนจากต่างประเทศ นโยบายที่ออกมาจึงเพื่อมุ่งหวังการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยนักเทคโนโลยีเป็นผู้กำหนดนโยบาย เพื่อตามกระแสโลกในขณะนั้นมากกว่า บทบาทของกลุ่มทุนนิยมเครือข่ายส่วนใหญ่จะพบว่า เน้นที่บทบาทของผู้นำคือ จอมพลถนอม และจอมพลประภาสจะเข้าไปดำรงตำแหน่งเป็นประธานกรรมการหรือกรรมการในธุรกิจที่มีผลประโยชน์จากภาครัฐ เพื่อมุ่งหวังผลประโยชน์ตอบแทนที่จะได้รับเท่านั้น กับอีกบทบาทหนึ่งคือ การจัดตั้งบริษัท เพื่อรองรับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจหรือรับงานจากภาครัฐมากกว่าที่จะเป็นผู้ผลักดันนโยบายโดยตรง ส่วนบทบาทที่เห็นได้ชัดคือ ในธุรกิจธนาคารพาณิชย์ ที่มีการออกกฎหมายเพื่อป้องกันไม่ให้ต่างชาติเข้ามาแข่งขัน เพื่อเอื้อประโยชน์ให้กลุ่มธนาคารที่มีความใกล้ชิดกับรัฐบาล ได้รับการผูกขาด

4. ผลต่อระบบการเมือง ระบบเศรษฐกิจ และระบบสังคม

4.1 ผลต่อระบบการเมือง

การปกครองสมัยจอมพลถนอม กิตติขจร มีการปรับเปลี่ยนเทคนิคการปกครองใน 3 รูปแบบด้วยกัน ได้แก่ ภายหลัง พ.ศ. 2506 เป็นการปกครองแบบเผด็จการสืบทอดจากจอมพลสฤษดิ์ ภายใต้อำนาจการปกครองแผ่นดิน พ.ศ. 2502 ภายหลัง พ.ศ. 2511 ได้ปกครองแบบรัฐสภา ตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2511 โดยมีการเลือกตั้งและพรรคการเมือง แล้วมีการปฏิวัติตนเอง พ.ศ. 2514 ปกครองภายใต้อำนาจรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2515 ซึ่งฝ่ายบริหารมีอำนาจเหนือสภา ทั้งนี้เนื่องจาก จอมพลถนอม ไม่สามารถผนวกอำนาจการเมืองกับอำนาจรัฐให้มีเอกภาพเป็นปึกแผ่นได้ มีแรงกดดันทางการเมืองทั้งภายในกลไกรัฐและนอกกลไกรัฐ สืบทอดเสถียรภาพทางการเมืองและการเมืองไม่ได้ จึงจำเป็นต้องอาศัยเทคนิคการผ่อนคลายนโยบายการเมืองใน พ.ศ. 2511 เป็นผลให้กลุ่มพลังอำนาจนอกกลไกรัฐเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น โดยเฉพาะการเลือกตั้งเมื่อ พ.ศ. 2512 ปรากฏว่า กลุ่มธุรกิจ-การค้า เป็นกลุ่มอาชีพที่ได้รับการเลือกตั้งมากที่สุดในประวัติศาสตร์การเลือกตั้งที่ผ่านมามากครั้ง เป็นผลให้รัฐบาลจอมพลถนอมไม่สามารถควบคุมสภาซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มอำนาจนอกกลไกรัฐ จนต้องปฏิวัติทางเทคนิคเมื่อ พ.ศ. 2514 เพื่อจำกัดการมีส่วนร่วมทางการเมืองอีกครั้ง จนนำไปสู่การขัดแย้งที่รุนแรงทางการเมือง เมื่อ ตุลาคม พ.ศ. 2516 ซึ่งเป็นจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญทางการเมืองจากอำมาตยาธิปไตยสู่กึ่งประชาธิปไตย (เชาวนะ ไตรมาศ 2537: 59)

ผลของการปกครองระบบพ้อขุนเผด็จการของจอมพลสฤษดิ์ รัชสมัยเริ่มกลายเป็นปัญหาในรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร เพราะระบบพ้อขุนเผด็จการของจอมพลสฤษดิ์ รัชสมัย ใช้วิธีการส่งเสริมให้มีการร่วมมือกันระหว่างนายทุนทางเศรษฐกิจกับผู้นำทางการเมือง ในลักษณะของระบบอุปถัมภ์ แต่เนื่องจากบุคลิกของทั้งสองมีความแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง เมื่อจอมพลสฤษดิ์ รัชสมัย นิยมการใช้ทั้งพระเดช คืออำนาจ และพระคุณจากการอุปถัมภ์ ซึ่งมีลักษณะรุนแรงและเหยียบขาด จึงสร้างความหวาดกลัวให้กับฝ่ายตรงข้ามได้เป็นอย่างดี ส่วนจอมพลถนอม กิตติขจร มีบุคลิกที่ไม่นิยมความรุนแรง แต่มุ่งเน้นการรอมชอมและประสานประโยชน์ ซึ่งแม้สามารถลดความขัดแย้งไม่ให้แผ่ขยายออกไปมากกว่าเดิมได้ แต่ก็ก็จะกระทำได้เพียงช่วงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น สุดท้ายความขัดแย้งก็จะทวีความรุนแรงจนเกินกว่าการประสานประโยชน์ และการรอมชอมจะระงับไว้ได้ (จักษ์ พันธ์ชูเพชร 2549: 237-238)

จากการที่รัฐบาลออกมาตรการต่าง ๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อมสนับสนุนส่งเสริม ปกป้องนายทุน ด้วยมาตรการทางการลงทุน มาตรการทางการเงิน มาตรการทางภาษี มาตรการทางกฎหมาย และมาตรการสร้างเสถียรภาพความมั่นคงทางการเมือง ทำให้สัมพันธภาพ

ระหว่างผู้นำ นักการเมือง และข้าราชการ ได้พัฒนาจากระบบอุปถัมภ์ไปสู่ความเป็นหุ้นส่วน จึงกดขี่ข่มเหงและเอารัดเอาเปรียบประชาชนได้ (นงเยาว์ จิตตะปุตตะ 2549: 962) โดยในช่วงระยะของการใช้อำนาจปฏิวัติ จอมพลถนอม กิตติขจรในฐานะหัวหน้าคณะปฏิวัติ เป็นผู้มีอำนาจอันเด็ดขาดและสูงสุด ทำการยึดอำนาจรัฐทั้งหมดแต่เพียงผู้เดียว ไม่ว่าจะเป็นอำนาจบริหาร นิติบัญญัติ และ ตุลาการ (พยนต์ อัสวพิชยนต์ 2530: 82) ยุคนี้จึงเป็นยุคของการใช้อำนาจบีบบังคับผู้คน เพื่อผลประโยชน์ของระบบเผด็จการกับผู้นำล้วน ๆ ลักษณะการใช้อำนาจเพื่ออำนาจของตัวเอง อย่างโจ่งแจ้ง การแสดงอำนาจอย่างไม่คำนึงถึงจิตใจ ศักดิ์ศรีของผู้อื่น (ธีรยุทธ บุญมี 2537: 74-75)

ถึงแม้ว่า คณะผู้ปกครองจะลอกเลียนแบบอย่างของสังคมตะวันตก ในด้านของวิธีการในการพัฒนาประเทศมาใช้ในสังคมการเมืองไทย โดยที่ระบอบการเมืองการปกครองรวมทั้งการบริหารยังคงมีลักษณะดั้งเดิมอยู่โดยไม่เปลี่ยนแปลง กล่าวคือ ยังคงมีลักษณะเป็นแบบอย่างไทยอยู่ มีการใช้ระบบอุปถัมภ์ ระบบความสัมพันธ์ส่วนตัว และความสัมพันธ์ของเครือญาติ จึงเป็นการขัดแย้งกับระบบคุณธรรมในประเทศที่พัฒนาแล้ว แต่สังคมการเมืองไทยในช่วงนั้นกลับมีลักษณะของความเป็นสังคมแบบอนุรักษนิยมสูง โดยมีการรวมศูนย์อำนาจทางการเมืองการปกครองมาไว้ที่คณะบุคคลเพียงคณะเดียว

ผลต่อระบบการเมืองนั้น มีผลมาจากการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ การส่งเสริมการศึกษาจนเกิดชนชั้นกลางเพิ่มขึ้น ที่นำไปสู่การเรียกร้องประชาธิปไตย และการแตกแยกของชนชั้นนำกับผู้มีอำนาจ เนื่องจากกลุ่มเครือญาติได้ครอบครองมาเป็นเวลายาวนาน เป็นเหตุให้กลุ่มเครือญาติเดิมขาดฐานการสนับสนุนที่เข้มแข็ง จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสิ้นสุดยุค ถนอม-ประภาส-ณรงค์ ดังความเห็นที่ว่า

“ถึงแม้ว่า การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ สังคมมันจะไปกระจุกตัวอยู่ในชนชั้นสูงกว่าก็ตาม แต่เนื่องจากผลของการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีแผนพัฒนาฉบับที่ 1 เป็นต้นมา มันก็เปิดช่องให้มีการขยายตัวทางด้านการศึกษา โดยที่ มันปฏิเสธไม่ได้ว่ามันจะต้องเปิดช่องไปสู่คนส่วนใหญ่ มันก็ไปเกิดการขยายตัวทางด้านการศึกษา มีคนไปเรียนมหาวิทยาลัยมากขึ้น มีชนชั้นกลางมากขึ้นเช่นเดียวกัน เมื่อมีคนที่มีสติปัญญามากขึ้น ก็มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงขึ้นบ้าง แล้วกลุ่มคนเหล่านี้ก็คือกลุ่มคนสำคัญ ที่เรียกร้องความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ต่อสู้กับการผูกขาดอำนาจมากขึ้น แม้ว่าคนระดับล่างจะขาดการศึกษาหรือว่ามีความยากจนก็ตาม แต่ว่าก็รับรู้ถึงสภาพปัญหาดังกล่าว แต่การเคลื่อนไหวเพื่อจะก่อให้เกิดผลกระทบทางการเมือง มันมักจะเกิดขึ้นในบรรดาชนชั้นกลาง อันนี้ก็เป็นจุดสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในช่วง 14 ตุลา 16 ซึ่งจริง ๆ แล้วมันก็คือผลของการมีการพัฒนาประเทศการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่เกิดขึ้นติดตามมาที่ชนชั้นปกครองก็คาดไม่ถึง คนชนชั้นกลางมี

มากขึ้น คนมีการศึกษามากขึ้น นิสิตนักศึกษาจำนวนมากก็เรียกร้องประชาธิปไตย เรียกร้องเสรีภาพ จนกระทั่ง นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ซึ่งถือว่าจอมพลถนอมเป็นศูนย์รวมอำนาจต่อ เนื่องมาจากจอมพลสฤษดิ์ ทหารมีอำนาจ คือกลุ่มจอมพลสฤษดิ์ จอมพลถนอม จอมพลประภาส ที่ควบคุมตำแหน่งที่สำคัญของประเทศไว้ไม่ว่าจะเป็นกองทัพบก และกึ่งกองทัพเรือ กองทัพอากาศ ตำรวจ แต่ถึงแม้จะควบคุมรวมศูนย์อำนาจไว้มาก อย่างไรก็ตาม ความแตกแยกกันระหว่างชนชั้นนำ ก็ปรากฏอยู่เสมอ มันไม่สามารถที่จะลงรอยไปด้วยกันได้ เนื่องจากว่า บุคคลที่อยู่ในกลุ่มชนชั้นนำเอง ก็ต่างก็ต้องการอำนาจเพิ่มมากขึ้น เพราะฉะนั้นเมื่อเกิด เหตุการณ์ 14 ตุลา 16 ศูนย์กลางของการเปลี่ยนแปลงมันไปพุ่งเป้าไปที่กลุ่มจอมพลถนอม จอมพลประภาส เนื่องจากทั้งสองคนมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกัน กลุ่มนายทหารกลุ่มอื่นก็อาศัยสถานการณ์ในช่วงนั้น ที่จะคอยทำให้กลุ่มจอมพลถนอม จอมพลประภาส นั้น สูญสิ้นอำนาจไป เผอิญในช่วงดังกล่าวก็เกิดการเปลี่ยนตำแหน่งสำคัญในกองทัพบกก็คือ ตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก ซึ่งเดิมเป็นของจอมพลถนอมมาให้จอมพลประภาสเป็นผู้บัญชาการทหารบก แต่ดูเวลานั้นก็เปลี่ยนแปลงมาให้พลเอกกฤษณ์ สีวะรา มาเป็นผู้บัญชาการทหารบกแทน พลเอกกฤษณ์ สีวะรา ก็เป็นนายทหารอาชีพคนหนึ่งที่มีบรรดากลุ่มผู้ใต้บังคับบัญชาให้ความเคารพรักใคร่ พอมีสถานการณ์เอื้อตรงนั้นก็เป็เหตุผลอันหนึ่งที่ทำให้จอมพลถนอมไม่สามารถที่จะอยู่ในตำแหน่งได้ ขาดฐานสนับสนุนที่เข้มแข็ง ซึ่งฐานนั้นก็เป็ฐานที่ต้องการให้จอมพลถนอม จอมพลประภาส หลุดไปจากอำนาจ อันนี้ก็เป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางการเมืองในวันที่ 14 ตุลาคม 16 ถึงแม้ว่าทุกคนจะอยู่ในกลุ่มเดียวกันก็ตาม แต่การแก่งแย่งอำนาจกันในบรรดาชนชั้นนำก็เกิดขึ้น” (รองศาสตราจารย์ ดร. ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์ รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี สัมภาษณ์ 16 พฤษภาคม 2550)

ในช่วง พ.ศ. 2511 จอมพลถนอม กิตติขจร ได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญและให้มีการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2512 จอมพลถนอม กิตติขจรและคณะ ได้จัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นมีชื่อเรียกว่า “พรรคสหประชาไทย” พรรคนี้ได้ส่งผู้สมัครเข้ารับการเลือกตั้งด้วย แต่ได้รับเลือกตั้งเข้ามามาก รวมทั้งพรรคการเมืองอื่น ๆ ที่เข้าแข่งขันในครั้งนั้น ซึ่ง ไม่มีพรรคใดได้คะแนนเสียงพอจะจัดตั้งรัฐบาลได้ ผู้สมัครอิสระไม่สังกัดพรรคการเมืองก็มีโอกาสได้รับเลือกตั้งเข้ามาด้วย เพราะรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2511 ไม่ได้กำหนดว่าจะต้องสังกัดพรรคการเมือง

ผลของการเลือกตั้ง พรรคสหประชาไทยได้ 76 ที่นั่ง ในจำนวน 219 ที่นั่ง ซึ่งยังไม่ถึงร้อยละ 50 อีกทั้งยังถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่า การเลือกตั้งครั้งนี้ ไม่บริสุทธิ์ยุติธรรม ต่อมาได้มีการซื้อเสียง ส.ส. จากกลุ่มอิสระในรัฐสภาให้สนับสนุนรัฐบาล แต่ก็ต้องประสบกับปัญหายุ่งยาก เพราะ ส.ส. ในพรรคขัดแย้งกันเอง (นงเยาว์ จิตตะปุตตะ 2549: 957)

นักการเมืองจำนวนมากได้ให้การสนับสนุนจอมพลถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรีอีก โดยหวังจะได้พึ่งพาอำนาจทหารในการแสวงหาตำแหน่งหน้าที่ทางการเมือง รวมทั้งผลประโยชน์อื่น ๆ จอมพลถนอม กิตติขจร จึงได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นนายกรัฐมนตรีในระบอบการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 7 มีนาคม 2512

แม้ว่าจะมีสภาผู้แทนราษฎรที่มาจาก การเลือกตั้งแล้วก็ตาม แต่ผู้แทนราษฎรก็มีอำนาจหน้าที่น้อยมากตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2511 ซึ่งมีผู้เรียกรัฐธรรมนูญฉบับนี้ว่า เป็นรัฐธรรมนูญฉบับฟันปลอม ประชาธิปไตยแบบรัฐสภาในช่วง พ.ศ. 2512-2514 จึงดำเนินไปอย่างลุ่ม ๆ ดอน ๆ ทั้งที่พรรครัฐบาลคุมเสียงข้างมากในสภา แต่ก็ไม่สามารถคุมผู้แทนราษฎร ที่เรียกร็องแต้ ผลประโยชน์ส่วนตัวได้ การบริหารประเทศของรัฐบาลภายใต้ระบอบพรรคการเมืองไม่ได้เป็นไปอย่างราบรื่นเหมือนการบริหารภายใต้อำนาจเผด็จการ มีปัญหามากมายที่ส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของรัฐบาล เช่น ความขัดแย้งระหว่างพรรคร่วมรัฐบาลจากการเรียกร้องผลประโยชน์จากการก่อการร้ายของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ภาวะเงินเฟ้อ การไม่สามารถคุมเสียงสมาชิกของพรรคร่วมรัฐบาลได้ ข้าราชการในรัฐบาลมีส่วนเกี่ยวข้องกับการคอร์รัปชันที่ดินของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นต้น อีกทั้งประกอบกับภาวะเศรษฐกิจโดยทั่วไปของประเทศเริ่มตกต่ำ ทหารอเมริกันเริ่มทยอยถอนฐานทัพออกจากประเทศไทย ทำให้เงินทองที่เคยไหลสะพัดคล่องตัว ต้องหยุดชะงัก มีการขึ้นภาษีอากรหลายประเภท ผู้ร่วมงานที่เคยกอดคอกันมาเริ่มมีความริ้วฉานซึ่งกันและกันในทางการเมือง โดยเฉพาะในกลุ่มของพลตำรวจเอกประเสริฐ รุจิรวงศ์ อธิบดีตำรวจในสมัยนั้น กับกลุ่มลูกชายจอมพลถนอม กิตติขจร ถึงขั้นยกกำลังไปพังป้อมยามตำรวจที่บางเขน

ในวันที่ 15 มิถุนายน 2514 มีการต่ออายุราชการทหารให้แก่จอมพลถนอม กิตติขจร อีกหนึ่งปี เพื่อรักษารฐานอำนาจทางทหารระหว่างที่ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี ทำให้เพิ่มความรู้สึกไม่ดีกับผู้คนหลายฝ่ายมากขึ้น การต่อต้านจอมพลถนอม กิตติขจร จึงรุนแรงขึ้น

ภาวะการณ์ทางการเมืองในลักษณะเช่นนี้ เป็นสาเหตุสำคัญทำให้คนทั่วไปมีความอึดอัดมากขึ้นตามลำดับ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยเริ่มมีบทบาททางการเมือง โดยได้จัดชุมนุมเรียกร้องความสนใจ เริ่มต้นจากการรณรงค์ต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น และเลยไปถึงการเคลื่อนไหวต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพและประชาธิปไตยตามลำดับ (ประสงค์ สุนศิริ 2543: 236-237)

จอมพลถนอม กิตติขจร แก้ปัญหาด้วยการปฏิวัติตนเอง ยกเลิกกติกาทางการเมืองในรูปแบบประชาธิปไตยอีกครั้งหนึ่ง เมื่อค่ำวันที่ 17 พฤศจิกายน 2514 ทำการปกครองประเทศโดยไม่มีกฎหมายรัฐธรรมนูญจนกระทั่งวันที่ 15 ธันวาคม 2515 จึงประกาศใช้รัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินอีกครั้ง และให้มีการแต่งตั้งสภานิติบัญญัติแห่งชาติขึ้น ทำหน้าที่สภาผู้แทนราษฎร และเตรียมให้มีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่

การรัฐประหารครั้งนี้มีผลกระทบอย่างมากต่อการเปลี่ยนแนวคิดแบบเสรีนิยม ซึ่งไม่ได้ให้ทางออกอะไรมากนัก นอกจากความคับข้องใจและสับสนมากขึ้น การยุบสภาและเลิกใช้รัฐธรรมนูญได้พังทลายทฤษฎีการเมืองประชาธิปไตยแบบตะวันตกลงไป (ชเนศ อภรณ์สุวรรณ 2536: 30)

ภายหลังจากการปฏิวัติทำให้พันเอกณรงค์ กิตติขจร บุตรชายของจอมพล ถนอม กิตติขจร ซึ่งเป็นบุตรเขยของพลเอกประภาส จารุเสถียร ในฐานะผู้ช่วยเลขาธิการคณะปฏิวัติ มีอำนาจอย่างมาก เพราะพันเอกณรงค์ กิตติขจร ได้ดำรงตำแหน่งรองเลขาธิการคณะกรรมการการตรวจและติดตามผลการปฏิบัติราชการ (กตป.) ที่มีอำนาจมากมาย และการดำรงตำแหน่งที่มีอำนาจของพันเอกณรงค์ กิตติขจร ได้กลายเป็นประเด็นสำคัญประการหนึ่งที่สั่นคลอนอำนาจทางการเมืองของจอมพลถนอม กิตติขจร โดยเฉพาะการพยายามผูกขาดและสืบทอดอำนาจของ “กลุ่มถนอม-ณรงค์-ประภาส” ประกอบกับความขัดแย้งภายในคณะรัฐบาลที่เริ่มเกิดขึ้น เมื่อพลตำรวจเอก ประเสริฐ รุจิรวงศ์ อธิบดีกรมตำรวจไม่ได้รับการต่ออายุราชการ ในขณะที่จอมพลประภาส จารุเสถียร ได้รับการต่ออายุราชการอีก 1 ปี ส่วนจอมพลถนอม กิตติขจรก็ได้รับการต่ออายุราชการมาก่อนหน้าแล้วเช่นกัน ความวุ่นวายเพิ่มมากขึ้นเมื่อเกิดปัญหาทางเศรษฐกิจ ราคาสินค้าแพงขึ้นอย่างมากถึงขนาดต้องต่อแถวตั้งแต่เช้าเพื่อซื้อข้าวสารปันส่วนที่ทางราชการนำมาจำหน่ายในปริมาณที่ควบคุม คือ ซื้อได้คนละไม่เกิน 10 กิโลกรัม รวมไปถึงปัญหาการว่างงานอันเป็นผลมาจากนโยบายการพัฒนาการศึกษาที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน (จักษ์ พันธุ์ชูเพชร 2549: 229-232)

การผูกขาดอำนาจและผลประโยชน์ของกลุ่มผู้ปกครองตระกูล “กิตติขจร-จารุเสถียร” ได้สร้างความแตกแยกขึ้นภายในกลุ่มผู้ปกครองด้วยกันเอง รวมทั้งภายนอกกลุ่มชนชั้นปกครองก็ได้รับผลกระทบตามไปด้วย ส่งผลทำให้เกิดความไม่พอใจต่อการกระทำของกลุ่ม “ถนอม-ประภาส” นำไปสู่ความต้องการในอันที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงตัวผู้ปกครองในระดับบน ทำให้เกิดการผลักดันการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง (พยนต์ อัสวพิชยนต์ 2530) เพราะคณะรัฐบาลใช้อำนาจเผด็จการเบ็ดเสร็จปกครอง โดยมีมาตรา 17 ของธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2502 นั้นมาปรับและประกาศใช้ใน พ.ศ. 2515 โดยมีมาตรา 18* เป็นเครื่องมือในการสร้างอำนาจเพื่อครอบครองอำนาจของตนและพวกพ้องให้ยาวนาน ทั้งปัญหาจากการพัฒนาเศรษฐกิจระบบทุนนิยมที่ไม่สมดุลภายใต้อำนาจปกครองเผด็จการ ได้นำไปสู่วิกฤตการณ์ทางการเมือง ซึ่งรัฐบาล

* มาตรา 18 บรรดากฎหมาย พระราชกฤษฎีกา และพระบรมราชโองการใด ๆ อันเกี่ยวกับราชการแผ่นดิน ต้องมีนายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีเป็นผู้ลงนาม รับสนองพระบรมราชโองการ การแต่งตั้งนายกรัฐมนตรี ให้ประธานสภาเป็นผู้ลงนาม รับสนองพระบรมราชโองการ

จอมพลถนอมได้เสพอำนาจจาก “ระบอบประชาธิปไตย” แบบไทย ภายใต้ “ระบอบปฏิวัติ” และ “ระบบทุนนิยม” พร้อมกับสร้างระบอบ “ถนอม-ประภาส” (นงเยาว์ จิตตะบุตตะ 2549: 956) เพื่อครอบครองอำนาจและผลประโยชน์จากระบอบเผด็จการ ตลอดระยะเวลาเกือบ 10 ปีเต็ม จึงเป็นเหตุให้อีกหลายฝ่ายเกิดความไม่พึงพอใจและต้องการโค่นล้มรัฐบาล

การที่กลุ่มทุนนิยมเครือญาติได้ครอบครองอำนาจทางการเมืองอย่างยาวนาน ได้นำไปสู่จุดศูนย์รวมของผู้นำกลุ่มเครือญาติ ที่มีอำนาจสูงสุดผู้เดียว จึงมักมีการกระทำที่สร้างความไม่พึงพอใจให้ฝ่ายต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น และมีการใช้อำนาจไปในทางแสวงหาผลประโยชน์ ทำให้ประชาชนและกลุ่มอื่น ๆ ที่อยู่ตรงข้ามต้องการโค่นล้มอำนาจ เพื่อแย่งอำนาจกัน ประกอบกับประเทศเผชิญภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ และรัฐบาลไม่สามารถแก้ไขได้ จึงนำไปสู่การโค่นล้มอำนาจของรัฐบาล โดยประชาชน จนทำให้กลุ่มเครือญาติที่ครอบครองอำนาจต้องแตกสลายไปในที่สุด ซึ่งคงปฏิเสธไม่ได้ว่า การที่กลุ่มทุนนิยมเครือญาติเข้าผูกขาดอำนาจในการปกครอง เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และก่อให้เกิดกลุ่มทุนธุรกิจเติบโตเข้ามาสู่ระบบการเมืองเพิ่มมากขึ้น ซึ่งเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 นั้น วิทยากร เชียงกุล (2536: 117) กล่าวว่า เกิดจากสาเหตุหรือปัจจัยจำนวนมากที่ช่วยส่งเสริมกันและกันอย่างพอเหมาะ ไม่ว่าจะเป็นผลของการพัฒนาเศรษฐกิจการเมืองที่ไม่สม่ำเสมอ ไม่ทั่วถึงกัน ที่ทำให้เกิดการผูกขาด การกระจายทรัพย์สินและรายได้ที่ไม่เป็นธรรม ภาวะความเดือดร้อนเรื่องค่าครองชีพ เช่น ข้าวสารแพง ที่เห็นได้ชัด การผูกขาดอำนาจการเมืองการทหารโดยกลุ่มจอมพลถนอม-ประภาส ที่นำไปสู่การปิดกั้นและความขัดแย้งกับกลุ่มชนชั้นผู้นำอื่น ๆ การแพร่ระบาดของคอร์รัปชัน การเล่นพรรคเล่นพวก การใช้อำนาจอย่างไม่เป็นธรรม สะสมถึงจุดที่สร้างความไม่พอใจในหมู่ประชาชนไว้ค่อนข้างสูง จึงเกิดเหตุการณ์ดังกล่าวขึ้น

อย่างไรก็ดี ภายหลังเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสถาบันทหารอย่างมาก คือ (ชัยอนันต์ สมุทวณิช 2525: 43-62)

1. หลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ทำให้ผู้นำทหารที่ได้มีบทบาททางการเมืองไทยอย่างต่อเนื่องสูญเสียอำนาจ ส่วนหนึ่งมาจากความขัดแย้งภายในผู้นำทหารด้วยกันเอง จึงมีผลทำให้การเคลื่อนไหวของนักเรียน นิสิต นักศึกษาและประชาชนเป็นผลสำเร็จได้ ผลได้ขยายวงกว้างออกไปถึงสถานภาพทางอำนาจและเกียรติภูมิของกองทัพโดยทั่วกัน กองทัพบกแตกแยกออกเป็นหลายฝ่าย โดยเฉพาะในระดับสูง การครองอำนาจอย่างต่อเนื่องยาวนาน การที่ผู้นำทหารอาศัยอำนาจทางทหาร การเมือง ไปส่งเสริมผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจส่วนตัวและพรรคพวก ในขณะที่การบริหารงานของรัฐบาลที่ตนเป็นผู้นำอยู่ไม่อาจแก้ไขหรือลดปัญหาทางสังคมเศรษฐกิจได้ เป็นเหตุให้หันติมหาชนต่อต้านคณะทหาร โดยส่วนรวมสูงมากเป็นพิเศษ ทหารได้รับคัดเลือกจาก

สมาชิกแห่งชาติให้เป็นสมาชิกสถานิติบัญญัติ พ.ศ. 2516 เพียง 53 คน จากจำนวน 299 และจำนวน 53 คน เป็นทหารประจำการเพียง 25 คน อีก 28 คนเป็นทหารบำนาญ อาจกล่าวได้ว่าช่วงตุลาคม 2516 ถึง ตุลาคม 2519 อำนาจและบทบาททางการเมืองของคณะทหารได้ตกต่ำลงอย่างมากไม่เคยปรากฏมาก่อน

2. คณะทหารโดยส่วนรวมผสมกับการที่นักการเมืองฝ่ายพลเรือน และกลุ่มพลังทางการเมือง นิสิต นักศึกษา กลุ่มอิทธิพลอื่น ๆ ได้พยายามตัดทอนอำนาจของคณะทหารในส่วนที่เกี่ยวกับการดำเนินนโยบายภายในและนโยบายต่างประเทศอีกด้วย เช่น การพยายามของนักการเมืองพลเรือนที่ต้องการตัดทอนหรือควบคุมงบประมาณทางทหาร โดยเฉพาะงบราชการลับมากขึ้น การโจมตีนโยบายปราบปรามคอมมิวนิสต์ของกองอำนวยการปราบปรามคอมมิวนิสต์ (กอ.ปค.) ต่อมาเปลี่ยนเป็นกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน (กอ.รมน.) เหตุการณ์เหล่านี้ไม่มีนายทหารระดับสูงผู้ใดจะก้าวขึ้นมาปกป้องสถาบันทหาร

3. บทบาททางการเมืองของพรรคการเมืองและกลุ่มอิทธิพล ได้มีขึ้นอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง พรรคการเมืองฝ่ายก้าวหน้าประกาศนโยบายสังคมนิยม (แม้แต่พรรคประชาธิปไตยก็ประกาศนโยบายสังคมนิยมอ่อน ๆ) การแพร่ขยายทางความคิดของแนวคิดสังคมนิยมแบบมาร์กซิส มีการเดินขบวน-ประท้วง-การนัดหยุดงานของกรรมกร ชาวนา นักศึกษา ซึ่งมักได้รับชัยชนะ ทำให้นายทหารจำนวนไม่น้อยมีความวิตกกังวลในสภาวะการณ์ที่เป็นอยู่

4. ศักยภาพที่คณะทหารจะกอบกู้อำนาจทางการเมืองและเกียรติภูมิกลับคืนมามีน้อยมาก เนื่องจากบทบาทของพลเอกกฤษณ์ สีวะรา ในกรณี 14 ตุลาคม 2516 แสดงให้เห็นว่าความขัดแย้งแตกแยกกันระหว่างกลุ่มจอมพลถนอม-ประภาส กับกลุ่มพลเอกกฤษณ์ สีวะรา แม้ผู้นำเดิมจะหมดอำนาจไปแล้วพรรคพวกยังมีอยู่มาก ดังนั้นบทบาทของพลเอกกฤษณ์ สีวะรา จึงเป็นไปเพื่อป้องกันอิทธิพลของพรรคพวกจอมพลถนอม-ประภาส ซึ่งอยู่ในกองทัพ โดยอาศัยมือของผู้นำพลเรือนและสถานการณ์ทางการเมือง มากกว่าการที่พลเอกกฤษณ์ จะสร้างฐานอำนาจทางกองทัพ บทบาทของทหารทางการเมืองจึงถูกจำกัด กองทัพบกเองก็ไม่มีเอกภาพทางอำนาจเพราะกลุ่มทหารที่เคยเป็นพวกของผู้นำเก่ายังมีลูกน้องอยู่มาก ย่อมไม่ต้องการร่วมมือกับพลเอกกฤษณ์ สีวะรา ความไม่ไว้วางใจกันในหมู่นายทหารระดับสูงจึงเป็นเหตุหนึ่งที่บั่นทอนศักยภาพทางการเมืองของคณะทหารและมีการเปิดโปงกรณีทุจริตและการมีอภิสิทธิ์ทางการเมือง รุทธิกิจของนายทหารระดับสูงมากมาย กลุ่มพลังต่าง ๆ ได้พยายามสร้างมาตรการในการป้องกันการเข้ามาแทรกแซงทางการเมืองของคณะทหารมากขึ้น

การเปลี่ยนแปลง 14 ตุลาคม 2516 มิได้มีผลกระทบเฉพาะแต่สถาบันทหารเท่านั้น แต่มีผลต่อโครงสร้างอื่น ๆ ด้วย การพังทลายของกลุ่มผู้นำทหารหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม

2516 เป็นผลให้ระบบการเมืองไทยเปิดกว้างมากขึ้นสำหรับกลุ่มอื่น ๆ ที่จะเข้ามามีบทบาททางการเมืองในช่วงระบบการเมืองปิด นักธุรกิจบางส่วนเข้าไปพึ่งพิงกลุ่มผู้นำทหาร แต่ก็ไม่ใช่ทั้งหมด นักธุรกิจบางส่วนก็ไม่ได้เข้าผูกพันกับกลุ่มผู้นำทหาร

กลุ่มนักธุรกิจบางส่วน ที่ต้องการได้รับผลประโยชน์ในกิจการค้าของตน ในช่วงระบบการเมืองปิด จึงต้องวิ่งเข้าหานักการเมือง รัฐมนตรีหรือข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ การแสวงหาความคุ้มครองในด้านธุรกิจ การค้า จากข้าราชการและผู้มีอำนาจทางการเมืองของพ่อค่านักธุรกิจบางรายนั้นมักจะเป็นการแสวงหาอิทธิพลคุ้มครองกิจการที่ทำไม่ถูกต้องตามระเบียบ ต้องการหลีกเลี่ยงกฎข้อบังคับต่าง ๆ เพื่อจะได้กำไรสูงสุดหรือเพื่อผูกขาดในธุรกิจประเภทนั้น แต่กิจการบางอย่างก็ไม่จำเป็นต้องอาศัยอำนาจอิทธิพลของผู้มีอำนาจทางการเมือง

ดังนั้นการเปลี่ยนแปลง 14 ตุลาคม 2516 เป็นผลให้ผู้นำทางทหารขาดเอกภาพ การเปิดโปงอดีตกลุ่มผู้นำทหารที่เข้ามาครอบงำผลประโยชน์ของชาติ การโจมตีสถาบันทหารว่าเป็นแบบเผด็จการและการผลักดันทหารออกนอกวิถีทางการเมือง ขณะเดียวกับสังคมนิยม ขณะนั้นเกิดการตื่นตัวต่อการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับต่าง ๆ อย่างสูง การเกิดขึ้นของสหภาพแรงงาน องค์กรของนายจ้างและกลุ่มผลประโยชน์อื่น ๆ อีกจำนวนมาก ในส่วนของพ่อค่านักธุรกิจและนักการเมืองที่เป็นนักธุรกิจที่ถูกระบบการเมืองแบบปิดกดขี่มิให้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างเสรี ก็อาศัยบรรยากาศทางการเมืองที่ทหารถูกกดดันออกไปเข้ามามีบทบาททางการเมืองในลักษณะต่าง ๆ กัน ทางด้านพ่อค่านักธุรกิจที่เคยอิงกับกลุ่มผู้นำทางทหารเก่า ก็จำเป็นต้องอาศัยเกราะมากำบังกิจการด้านธุรกิจของตนด้วยการเข้ามามีบทบาททางการเมืองโดยตรง เพื่อจะใช้อำนาจทางการเมืองนั้นปกป้องธุรกิจการค้าขายกิจการค้าของตนเองออกไป และวิ่งเข้าหาผู้นำทางทหารกลุ่มใหม่ที่จะคิดว่าจะสามารถคุ้มครองตนได้ นอกจากนี้กลุ่มอดีตผู้นำสมัยค่ายราชครูเรื่องอำนาจ ที่ต้องหันไปประกอบอาชีพทางด้านธุรกิจการค้า เนื่องจากถูกโค่นอำนาจโดยค่ายสี่เสาเทเวศร์ ก็เข้ามามีบทบาททางการเมืองอีกครั้ง เพื่อหวังอำนาจทางการเมืองนำมาขยายธุรกิจการค้าของตน ด้วยเหตุนี้ การเปลี่ยนแปลงอำนาจทางการเมืองหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 จึงเป็นมูลเหตุหนึ่งผลักดันให้กลุ่มธุรกิจเอกชนเข้ามามีบทบาททางการเมือง

ผลของการที่ข้าราชการ กลุ่มข้าราชการเป็นใหญ่ และเข้าไปมีบทบาทในทางการเมืองในทุก ๆ เรื่อง ซึ่งรวมทั้งการใช้อำนาจในการตัดสินใจทางด้านนโยบายและการพยายามใช้อิทธิพลทางการเมืองที่ตนมี ทำให้ระบอบราชการมีความเข้มแข็ง บดบังบทบาทและอิทธิพลของนักการเมืองที่มาจากทางเลือกตั้ง จนกระทั่งมีนักรัฐศาสตร์เรียกระบอบการเมืองการปกครองของไทยในช่วงดังกล่าวว่า เป็นระบอบอำมาตยาธิปไตย (จุมพล หนิมพานิช 2546: 76-80)

การเมืองไทยในระบอบดังกล่าวได้เริ่มมาตั้งแต่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จนกระทั่งเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ระบอบการเมืองนี้จึงได้เสื่อมลง และจากเหตุการณ์นี้เอง ถือเป็นจุดจบของเผด็จการคณะราษฎรโดยคณะทหาร

ในช่วงหลังเหตุการณ์ตุลาคม 2516 ที่ประชาชนเริ่มเสื่อมความนิยมในระบอบเผด็จการคณะราษฎรโดยคณะทหาร วงการธุรกิจหรือกลุ่มธุรกิจได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับการเมือง อันแสดงให้เห็นว่าธุรกิจเริ่มมีพลังทางการเมืองมากขึ้น ความจริงกลุ่มการเมืองนี้ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับการเมืองตั้งแต่ พ.ศ. 2490-2502 ต่อมาในช่วง พ.ศ. 2502-2506 กลุ่มนี้ได้เข้ามามีอิทธิพลมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงนโยบายทางเศรษฐกิจ ในแง่ที่รัฐบาลได้หันมาเน้นเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเป็นหลักมากขึ้น เป็นผลทำให้โครงสร้างเศรษฐกิจของไทยเปลี่ยนแปลงรูปเข้าสู่ระบอบทุนนิยมอย่างรวดเร็ว ทำให้กลุ่มเศรษฐกิจขนาดใหญ่มีอำนาจผูกขาดเศรษฐกิจมากขึ้น

ขณะเดียวกันก็มีอิทธิพลทางการเมืองมากขึ้น แต่ยังมีได้มีลักษณะเปิดเผยอย่างเป็นทางการ ต่อมาในช่วง พ.ศ. 2511-2514 กลุ่มนี้ได้เริ่มเข้ามาเป็นสมาชิกพรรคการเมืองและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพิ่มขึ้น แต่ขอบเขตของการเข้ามาเกี่ยวข้องกับการเมืองยังมีขอบเขตจำกัด แต่ก็ได้สร้างฐานะบทบาททางพรรคการเมืองมากขึ้น เริ่มมีการจัดตั้งพรรคการเมือง มีการสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

ต่อมาภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 โครงสร้างอำนาจทางการเมือง (Political Structure) ได้มีการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะในช่วง พ.ศ. 2518-2519 กลุ่มธุรกิจได้เข้ามามีบทบาทในกระบวนการทางการเมืองอย่างมากและสามารถควบคุมกลไกรัฐอย่างเปิดเผย จนกล่าวได้ว่าสถานการณ์ของกลุ่มนี้มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มอำนาจเดิม ส่วนกลุ่มการเมืองอื่น เช่น กลุ่มชาวนา ชาวไร่ กลุ่มผู้ใช้แรงงาน หรือกลุ่มกรรมกร กลุ่มนิสิตนักศึกษา เวลาที่มีการเคลื่อนไหวทางการเมืองมักจะถูกขัดขวางจากระบอบการเมืองหรือถูกแทรกแซงโดยรัฐ ทำให้พลังของกลุ่มถูกสกัดกั้น

การที่กลุ่มธุรกิจสามารถเข้ามามีบทบาทในกระบวนการทางการเมืองอย่างเปิดเผย เพราะในช่วงดังกล่าวการเมืองไทยเป็นช่วงประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2517 ที่ได้ชื่อว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่มีความเป็นประชาธิปไตยมากฉบับหนึ่ง ทำให้การเมืองในช่วงนี้เป็นการเมืองในระบอบรัฐสภาอย่างแท้จริง ผลของการที่กลุ่มธุรกิจเข้ามาในกระบวนการทางการเมืองทำให้ในการเลือกตั้งใน พ.ศ. 2518 และ 2519 กลุ่มธุรกิจได้รับเลือกเข้ามาถึง 93 และ 82 คน (คิดเป็นร้อยละ 34.6 และ 29.4 ของจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหมด)

ต่อมาหลังจากมีการนำระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบมาใช้ โดยรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2521 ซึ่งถือเป็นการตอบสนองต่อปัญหาความต้องการมีส่วนร่วมของสังคม

แต่ผลจากความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจจนทำให้ประเทศไทยกำลังจะก้าวเข้าสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมเกิดใหม่ ส่งผลให้เกิดปัญหาทางการเมืองที่ทำให้ระบอบประชาธิปไตยของไทยในช่วงนั้นเสถียร เนื่องจากอำนาจของกลุ่มพลังใหม่ (กลุ่มธุรกิจ) กำลังจะเติบโตเหนืออำนาจกลุ่มพลังเดิม (กลุ่มข้าราชการ) ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นผลเนื่องมาจากการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของกลุ่มธุรกิจ ที่เดิมใช้วิธีหาความคุ้มกันทางการเมืองโดยสร้างพันธมิตร (Alliance) กับกลุ่มข้าราชการ ในลักษณะนำฟุ้งเรือเสือฟุ้งป่า กล่าวคือเชื้อเชิญให้ข้าราชการทหารและพลเรือนเข้าเป็นกรรมการบริหารบริษัท ซึ่งทำให้เกิดพันธมิตรระหว่างข้าราชการและธุรกิจ โดยฝ่ายข้าราชการจะได้รับผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ ส่วนฝ่ายธุรกิจก็จะได้รับความคุ้มกันทางการเมือง รวมทั้งอิทธิพลหรือโอกาสในการออกกฎหมายหรือนโยบายที่เอื้ออำนวยต่อการประกอบธุรกิจ ความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นดังกล่าว ยิ่งก้าวล่วงไปถึงการเกี่ยวข้องเป็นญาติโดยการแต่งงานของลูกหลานอีกด้วย

ในช่วงนี้กลุ่มธุรกิจได้พัฒนาความเกี่ยวข้องกับการเมืองโดยการสนับสนุนนักการเมืองหรือพรรคการเมืองใหญ่ ๆ โดยได้รับผลตอบแทนคือ ประโยชน์ในทางเศรษฐกิจและธุรกิจ นอกจากนี้ นักธุรกิจบางคนบางกลุ่มก็เข้าเกี่ยวข้องกับกระบวนการทางการเมืองโดยตรงมากขึ้น โดยเข้าไปเป็นผู้บริหารโดยใช้อำนาจเงินเป็นฐาน ซึ่งจากการศึกษาภูมิหลังของผู้บริหารพรรคการเมืองใหญ่ ๆ จะเห็นว่าส่วนใหญ่จะเป็นนักธุรกิจระดับสูง ที่บรรดานักธุรกิจเหล่านี้จะลงสมัครรับเลือกตั้งและจะเข้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีทำให้สามารถเข้าสู่ตำแหน่งอำนาจโดยตรง

ในการเข้ามาสู่การเมืองของนักธุรกิจดังกล่าวจะมีนักธุรกิจจำนวนไม่น้อยเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองและตำแหน่งทางการเมืองด้วยความบริสุทธิ์ใจและเพื่อเกียรติคุณและชื่อเสียงของครอบครัว เสียสละเพื่อชาติและสังคม แต่ก็มีนักธุรกิจบางคนใช้กระบวนการทางการเมืองดังกล่าวเป็นวิธีกระทำธุรกิจ ซึ่งเริ่มด้วยการใช้เงินซื้อเสียงเลือกตั้ง บริจาคเงินให้กับพรรคและดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี และหลังจากนั้นได้ใช้ตำแหน่งทางการเมืองเป็นฐานในการทำธุรกิจและหาเงินจากการอนุมัติโครงการ โดยได้ค่าตอบแทน การเข้าเกี่ยวข้องการเมืองจึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของการลงทุนทางธุรกิจ ในลักษณะทางธุรกิจการเมือง ซึ่งสถานะที่มีการใช้การเมืองเพื่อประกอบธุรกิจทำให้ระบอบการเมืองของไทยมีลักษณะเป็น “วณิชยาธิปไตย” และการใช้อำนาจเงินเพื่อเข้าสู่ตำแหน่ง/อำนาจทางการเมือง ทำให้เกิดสภาพ “ธนาธิปไตย” หรือ “อธิปไตยของเงินตรา” ทำให้การเมืองเป็นเรื่องของเงินตรา (Money Politics) การเมืองไทยมีสภาพดังกล่าวมาจนกระทั่งปัจจุบัน

ทั้งหมดนั้นคือ สภาพการเมืองไทยนับตั้งแต่หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ที่ได้มีการถ่ายเทอำนาจทางการเมืองจากกลุ่มข้าราชการมาสู่กลุ่มธุรกิจ ที่เกิดจากกลุ่มข้าราชการเสื่อม

อำนาจลง ในขณะที่กลุ่มธุรกิจเริ่มมีอำนาจทางการเมืองมากขึ้น และได้ทำให้เป็นที่มาของการก่อตัวของ “ระบอบธนารักษ์” ที่เงินเริ่มเข้ามามีบทบาทในการเมืองไทย โดยมีการใช้เงินในแทบทุกขั้นตอนของกระบวนการทางการเมือง นับตั้งแต่กระบวนการขั้นตอนซื้อเสียงจนกระทั่งมีการใช้อำนาจทางการเงินเพื่อให้ได้มาซึ่งตำแหน่งทางการเมืองระดับสูง และหลังจากนั้นใช้ตำแหน่งทางการเมืองเป็นฐานในการทำธุรกิจและหาเงินจากการอนุมัติโครงการ

4.2 ผลต่อระบบเศรษฐกิจ

ตลอดช่วงเวลาระหว่าง พ.ศ. 2475-2516 (ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองในเดือนตุลาคม) สังคมการเมืองไทยมีลักษณะเป็นระบบอำมาตยาธิปไตยอย่างเด่นชัด ประเทศไทยเป็นรัฐของข้าราชการ โดยข้าราชการและเพื่อข้าราชการ (อัมมาร สยามวาลา 2530: 121) กลุ่มข้าราชการระดับนำทั้งฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือนสามารถยึดกุมอำนาจรัฐได้ คณะรัฐมนตรีประกอบด้วยบุคคลที่เป็นข้าราชการเป็นส่วนใหญ่ สมาชิกวุฒิสภาที่มาจากแต่งตั้งไม่ว่าจะเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกพฤฒิสภา หรือสมาชิกวุฒิสภา ก็มาจากข้าราชการเป็นส่วนใหญ่เช่นเดียวกัน แม้ในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2512-2514 ประชาชนจะมีเสรีภาพทางการเมือง แต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2511 ก็มีบทบัญญัติที่จำกัดบทบาทของสภาผู้แทนราษฎรอย่างยิ่ง

การที่พลังอำมาตยาธิปไตยครอบงำสังคมการเมืองไทยเกือบตลอดระยะเวลา ระหว่าง พ.ศ. 2475-2516 ก่อให้เกิดผลกระทบต่อกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจอย่างน้อย 6 ประการ (รังสรรค์ ธาระพรพันธุ์ 2546: 216-223)

ประการแรก ชนชั้นนำทางอำนาจผนวกกับกลุ่มขุนนาง นักวิชาการ สามารถครอบงำกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจในประเทศไทย พลังในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจจึงเป็นพลังด้านอุปทานมากกว่าด้านอุปสงค์ (Supply - determined Process) ระบบการกำหนดนโยบายจึงเป็นระบบการตัดสินใจแบบปิด (Closed System) กล่าวคือ มีการสร้างกำแพงขวางกั้นการมีส่วนร่วมและการรับรู้ของประชาชนนอกระบบราชการ

ประการที่สอง ความโน้มเอียงในการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจบางนโยบาย (Policy Bias) ปรากฏอย่างชัดเจนตลอดช่วงเวลาระหว่าง พ.ศ. 2475-2516 ชนชั้นนำทางอำนาจและกลุ่มขุนนางนักวิชาการต่างก็มีเป้าประสงค์เฉพาะของตนเอง ความขัดแย้งในการดำเนินนโยบายในขณะนั้นเป็นความขัดแย้งในชนชั้นทางอำนาจ เมื่อ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ยึดกุมอำนาจได้ใน พ.ศ. 2481 การดำเนินนโยบายเศรษฐกิจชาตินิยม ซึ่งก่อกระแสมาตั้งแต่ พ.ศ. 2475 ก็ปรากฏอย่างชัดเจน ชนชั้นนำทางอำนาจได้อาศัยนโยบายดังกล่าวนี้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจ พฤติกรรมดังกล่าวนี้ปรากฏอย่างแพร่หลายยิ่งขึ้นหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2490 การ

ดำเนินนโยบายเศรษฐกิจมหภาค โดยให้ความสำคัญแก่เป้าหมายการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ ได้ปรากฏอย่างชัดเจน แต่ในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2504-2516 ชนชั้นนำทางอำนาจมิได้เห็นแตกต่างไป จากกลุ่มขุนนางนักวิชาการ ในการยึดถือแนวนโยบายเศรษฐกิจเสรีนิยม ดังนั้นจึงไม่ปรากฏความ ขัดแย้งที่รุนแรงระหว่างคนสองกลุ่มในกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจ ความโน้มเอียงที่จะ ให้ความสำคัญเป้าหมายการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ และเป้าหมายการจำเริญเติบโตทาง เศรษฐกิจ ระหว่าง พ.ศ. 2475-2516 ยังผลให้มีการละเลยการแก้ปัญหาความยากจนและปัญหาการ กระจายรายได้ แม้รัฐบาลไทยจะให้ความสนใจในการพัฒนาชนบทนับตั้งแต่ พ.ศ. 2493 เป็นต้นมา ก็ตาม

ประการที่สาม กระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจในประเทศไทยเกือบ ตลอดช่วงระยะเวลาดังกล่าวนี้ เป็นกระบวนการที่สั่งการจากเบื้องบนสู่เบื้องล่าง (Top-down Process) ประกอบกับระบอบการเมืองการปกครองมีลักษณะเผด็จการ/คณาธิปไตย และโครงสร้าง ส่วนบนไม่เกื้อกูลให้ประชาชนมีส่วนร่วม ในกระบวนการดังกล่าวนี้ ก่อให้เกิดการสนองตอบอย่าง น้อย 2 ด้าน ด้านหนึ่งเมื่อเกิดปัญหาอันก่อความทุกข์เข็ญยากแค้น ประชาชนจะพากันวิ่งเข้าหา กรุงเทพฯ ซึ่งเป็นศูนย์แห่งอำนาจเพื่อขอให้ผู้มีอำนาจบรรเทาภาวะทุกข์เข็ญดังกล่าว ในอีกด้านหนึ่ง เมื่อประชาชนไม่มีโอกาสผลักดันให้รัฐบาลแก้ปัญหาที่ตนเผชิญอยู่ และไม่สามารถหวังพึ่งรัฐบาล ต่อไปได้ ประชาชนก็จำต้องพึ่งพิงตนเองในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจโดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่น กระบวนการและแนวคิดว่าด้วยการพึ่งพิงตนเองได้ปรากฏขึ้นอย่างแจ่มชัดในชนบทไทยในรอบ ทศวรรษที่ผ่านมา (วิบูลย์ เข้มเฉลิม 2529) การปิดช่องทางของประชาชนในการมีส่วนร่วมในการ กำหนดนโยบายเป็นระยะเวลายาวนานระหว่าง พ.ศ. 2475-2516 ได้ก่อให้เกิดความคับแค้นใจแก่ ประชาชนอย่างมาก ความคับแค้นใจดังกล่าวนี้เป็นพลังส่วนหนึ่งที่ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ทางการเมืองในเดือนตุลาคม 2516 ปัญหาสังคมและเศรษฐกิจซึ่งถูกเก็บกดไว้เป็นเวลานานก็ระเบิด ออกมาในรูปแบบต่าง ๆ (ชัยอนันต์ สมุทวณิช 2528)

ประการที่สี่ ในระหว่าง พ.ศ. 2475-2516 สภาผู้แทนราษฎรไม่มีบทบาทสำคัญ ในกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจเลย ไม่ว่าจะในฐานะผู้ผลิตนโยบายหรือผู้ควบคุมการ ดำเนินนโยบายของรัฐบาล แม้ในช่วง พ.ศ. 2512-2514 ที่ประชาชนมีเสถียรภาพทางการเมือง รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2511 กลับมีบทบาทสำคัญในการสงวนอำนาจการ กำหนดนโยบายเศรษฐกิจไว้กับกลุ่มอำมาตยาธิปไตยเสียอีก

ประการที่ห้า กลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เกือบจะไม่มีบทบาทใน กระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจระหว่าง พ.ศ. 2475-2516 เลย พลังอำมาตยาธิปไตยไม่ ยอมรับบทบาทของกลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สหภาพแรงงานไม่สามารถมีบทบาทเรียกร้อง

ผลประโยชน์ เนื่องจากสถานะทางกฎหมายมีอยู่ในช่วงเวลาอันสั้นระหว่าง พ.ศ. 2499-2501 เท่านั้น ประการที่หก บทบาทของปัจจัยภายนอกประเทศที่มีต่อกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจในประเทศไทยในช่วง พ.ศ. 2475-2488 มีไม่มากนัก อิทธิพลของที่ปรึกษาการค้าของชาวอังกฤษหลังการปฏิวัติ 2475 ได้ลดลงไปเป็นอันมาก และหมดสิ้นไปเมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่สอง ความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในช่วง พ.ศ. 2482-2488 (Swan 1986 อ้างถึงใน รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ 2546: 222) แม้จะเปิดช่องให้รัฐบาลญี่ปุ่นเข้ามาแทรกแซงในตลาดนโยบายเศรษฐกิจ แต่ด้วยแรงต้านทานจากกลุ่มขุนนางนักวิชาการในสังกัดกระทรวงการคลังและธนาคารแห่งประเทศไทยภายใต้การนำของ ม.จ.วิวัฒน์ไชย ไซยันต์ (ธนาคารแห่งประเทศไทย 2504: 15-41) อิทธิพลของญี่ปุ่นจึงถูกลดทอนลง ไปเป็นอันมาก ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง รัฐบาลอเมริกันและองค์การระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งธนาคารโลก และกองทุนการเงินระหว่างประเทศ เข้ามาแทรกแซงตลาดนโยบายเศรษฐกิจภายในประเทศไทยโดยตรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงเวลาระหว่าง พ.ศ. 2492-2503 ทั้งนี้โดยประสานกันกับกลุ่มขุนนางนักวิชาการไทยในการกดดันให้รัฐบาลไทยปฏิบัติตามระเบียบเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ในช่วง พ.ศ. 2504-2515 รัฐบาลอเมริกันสอดแทรกอิทธิพลในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจไทยโดยผ่านที่ปรึกษาชาวอเมริกัน ในขณะที่ธนาคารโลกกำกับยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของไทย โดยอาศัยการจัดสรรเงินกู้เป็นเครื่องมือ ส่วนกองทุนการเงินระหว่างประเทศนั้น ก็คอยกำกับการค้าเงินนโยบายอัตราแลกเปลี่ยนของไทยให้เป็นไปตามระบบค่าเสมอภาค

ข้อพิจารณาทั้งหกประการดังกล่าวข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า พลังอำนาจชาติไปไทย ครอบงำกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2475-2516 เกือบ โดยสิ้นเชิง พลังประชาธิปไตยเกือบจะไม่มีบทบาทในกระบวนการนี้ การปรับเปลี่ยนนโยบายเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น ในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2493-2498 เกิดจากแรงผลักดันของระบบทุนนิยมโลก ซึ่งผสมผสานพลังกับกลุ่มขุนนางนักวิชาการไทย (รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ และนิพนธ์ พัวพงศกร 2531) ความร่วมมือในลักษณะนี้มีส่วนในการทำให้รัฐบาลไทยไม่แตกแถวออกจากระเบียบเศรษฐกิจระหว่างประเทศ และดำเนินนโยบายเศรษฐกิจภายใต้กลไกของระบบทุนนิยมตลอดช่วงเวลาระหว่าง พ.ศ. 2504-2515 การกำหนดนโยบายเศรษฐกิจจึงเป็นการผูกขาดโดยฝ่ายบริหาร ในขณะที่ฝ่ายนิติบัญญัติไม่สามารถถ่วงดุลได้

การครอบงำของพลังอำนาจชาติไปไทยที่มีต่อกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจดังกล่าวข้างต้นนี้ ก่อให้เกิดพฤติกรรมและปรากฏการณ์อย่างน้อย 2 ด้าน ด้านหนึ่งได้แก่ การใช้อำนาจทางการเมืองในการแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจ (Rent-seeking Behavior) และอีกด้านหนึ่งได้แก่ การเติบโตอย่างรวดเร็วของระบบราชการ

การพัฒนาเศรษฐกิจตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่ในรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จนถึงก่อนเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ล้วนแต่มีเป้าหมายไปในแนวทางของการส่งเสริมเศรษฐกิจแบบเกษตรกรรมที่เน้นการส่งออกสินค้าเกษตรกรรม ซึ่งผลก็คือ เกษตรกรหันไปปลูกพืชไร่ส่งออกแทนการปลูกพืชแบบดั้งเดิมที่มีลักษณะผสมผสานและเพื่อยังชีพ แต่ผลผลิตจากพืชไร่ มีความไวต่อระบบราคาและต้องใช้ความรู้ในการผลิต การจัดการ และการตลาดมากกว่าการเกษตรเพื่อยังชีพ ทำให้เกษตรกรของไทยต้องประสบปัญหามากมาย ทั้งในด้านการจัดการ การผลิต การตลาด และการลงทุน จนทำให้เกษตรกรต้องดำเนินชีวิตอยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจแบบพึ่งพา อันมีผลกระทบต่อโครงสร้างอำนาจทางการเมือง เพราะธุรกิจการส่งออกพืชไร่มีความสัมพันธ์กับผลประโยชน์ของกลุ่มอำนาจทางการเมือง ประกอบกับภาคอุตสาหกรรมที่มุ่งส่งเสริมการลงทุนในรูปแบบอุตสาหกรรมแทนการนำเข้าจากต่างประเทศ (Import Substitution Industry) (วิชชชัย ยงกิตติกุล 2524: 33-58 อ้างถึงใน จักษ์ พันธุ์เพชร 2549: 237) ในการส่งเสริมและพัฒนาอุตสาหกรรม กลไกสำคัญในการบรรลุเป้าหมายดังกล่าว ก็คือ การให้สิทธิพิเศษผ่านคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน เป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นมาใน พ.ศ. 2502 หนึ่งปีภายหลังที่จอมพลสฤษดิ์ ได้ขึ้นมามีอำนาจ การส่งเสริมอุตสาหกรรมโดยผ่านคณะกรรมการส่งเสริมการส่งออกก็คือ การให้สิทธิพิเศษในด้านภาษีแก่อุตสาหกรรมที่ได้รับการอนุมัติตลอดจนปกป้องด้วยการเพิ่มกำแพงภาษีสำหรับสินค้านำเข้าที่จะแข่งขันกับอุตสาหกรรมที่ได้รับการส่งเสริม นอกจากนี้ยังมีการใช้ภาษีการค้าเป็นกลไกในการปกป้องอุตสาหกรรมดังกล่าว แรงจูงใจจากมาตรการส่งเสริมได้ทำให้ธุรกิจของภาคเอกชนในส่วนที่ได้รับการส่งเสริมมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว โดยรัฐบาลจะให้สิทธิพิเศษกับนายทุนต่างชาติที่เข้ามาลงทุนในประเทศ เช่น การยกเว้นภาษี และการอนุญาตให้นายทุนต่างชาติสามารถถือครองที่ดินได้ เป็นต้น ด้วยลักษณะทางเศรษฐกิจที่กล่าวมา ทำให้ประเทศไทยเริ่มมีการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกและเพิ่มปริมาณมากขึ้นในเวลาต่อมา ยิ่งเมื่อประเทศไทยมีนโยบายการพัฒนาจากอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้าสู่อุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกในช่วงหลัง ผลกระทบที่เกิดขึ้นก็คือการอพยพแรงงานจากชนบทเข้ามาสู่เมือง อันส่งผลโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองในระยะต่อมา (จักษ์ พันธุ์เพชร 2549: 236-237)

หลังจากการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแล้วพบว่า โครงสร้างการผลิตของเศรษฐกิจไทยยังอ่อนแอ กล่าวคือ การที่รายได้ประชาชาติของเราเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วนั้น ส่วนใหญ่มิได้เพิ่มขึ้นเพราะเราพัฒนาการผลิตสินค้าของเราให้ดีขึ้น แต่เพิ่มขึ้นเพราะการใช้ย่ำทางภาคบริการของเราขยายตัวเร็วขึ้น ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของไทยจึงเป็นไปในทำนองที่ว่าภาคบริการขยายใหญ่ขึ้น ขณะที่ภาคเกษตรยังคงล่าหลังและภาคอุตสาหกรรมยังอ่อนแอ (ตระกูล

มีชัย 2526: 94) เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจในระบบไม่สมดุล กล่าวคือ มีการส่งเสริมการพัฒนาในภูมิภาคหนึ่งให้เจริญก้าวหน้าเพื่อจูงใจให้ภูมิภาคอื่นเจริญรอยตาม เป็นนโยบายที่ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการได้รับโอกาสในการส่งเสริมการพัฒนา ซึ่งทำให้เมืองหรือเขตพื้นที่ที่มีความพร้อมสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจทุนนิยมสามารถสร้างความเข้มแข็งและก้าวหน้า และแทนที่จะจูงใจให้เขตอื่นเจริญรอยตามกลับมีพลังดูดเอาแรงงานจากภาคอื่น ๆ อพยพเข้าไป โดยเฉพาะแรงงานจากภาคเกษตรกรรม (นงเยาว์ จิตตะปุตตะ 2549: 960)

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองตลอดจนการดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจในยุคของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์และจอมพลถนอม กิตติขจร ได้ส่งผลในการปรับโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างธุรกิจและการเมือง ในช่วงของจอมพล ป. พิบูลสงคราม อาจกล่าวได้ว่าฐานอำนาจเศรษฐกิจอยู่ที่รัฐวิสาหกิจ ในช่วงของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และต่อมาถึงยุคจอมพลถนอม กิตติขจร ฐานอำนาจทางเศรษฐกิจของผู้นำทางการเมืองในยุคนี้คือ ธุรกิจในการการเงิน โดยเฉพาะธนาคารพาณิชย์และประกัน ตลอดจนธุรกิจที่ได้รับการส่งเสริมจาก BOI ในยุคนี้เองจะเห็นได้ว่าผู้นำทางทหารได้เข้าไปเป็นประธานหรือกรรมการของธนาคารพาณิชย์และธุรกิจอื่น ๆ เป็นจำนวนมาก จอมพลสฤษดิ์เองมีหุ้นส่วนอยู่ใน 9 บริษัทที่ได้รับการส่งเสริมการลงทุนจาก BOI กล่าวกันว่าใน พ.ศ. 2510 ผู้นำทางการเมืองหรือครอบครัวจำนวน 143 คน มีที่นั่งในฐานกรรมการของบริษัทเป็นจำนวนถึง 347 บริษัท จอมพลประภาส จารุเสถียรเองในยุคนี้เป็นกรรมการอยู่ใน 44 บริษัท (สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์ 2547: 37)

สำหรับผลต่อระบบเศรษฐกิจแล้วก่อให้เกิดทุนนิยมผูกขาด เพราะกลุ่มทุนที่ใกล้ชิดกับชนชั้นปกครองเท่านั้นที่ได้ประโยชน์ โดยใช้ความสัมพันธ์กับชนชั้นปกครองเป็นเครื่องมือหรือเป็นวิธีการในการได้รับประโยชน์ ทำให้เกิดช่องว่างทางชนชั้นมากขึ้น ทำให้ระบบเศรษฐกิจขยายตัวได้ช้า ดังที่ รองศาสตราจารย์ ดร. ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์ ให้ความเห็นไว้ว่า

“ทำให้เกิดระบบทุนนิยมผูกขาด เนื่องจากว่ามีกลุ่มทุนเพียงบางกลุ่มที่ใกล้ชิดกับชนชั้นการปกครอง ก็จะได้ประโยชน์ เพียงกลุ่มเดียว ซึ่งลักษณะนี้ก็เป็นลักษณะโดยธรรมชาติ โดยปกติของประเทศที่อยู่ภายใต้การปกครองโดยระบอบเผด็จการ ก็เริ่มต้นที่จะมีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจแบบมีแบบแผนมากขึ้น เพราะฉะนั้นก็ทำให้เกิดทุนขนาดใหญ่ที่ใช้ความสัมพันธ์กับชนชั้นปกครองเป็นเครื่องมือหรือวิธีการในการได้รับประโยชน์ มันก็จะมีผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจในแง่ที่ทำให้เกิดช่องว่าง ทางชนชั้นมากขึ้น เพราะพวกนายทุนชนชั้นการปกครองอยู่ในระดับชนชั้นสูงก็จะได้รับผลประโยชน์จำนวนมาก เรื่องของประโยชน์ที่จะตกมาให้ชนชั้นกลางหรือชนชั้นล่างมันก็จะถูกปิดกั้นโดยธรรมชาติของระบบแบบนี้ ด้วยเหตุนี้ เศรษฐกิจก็จะขยายตัวได้ช้า เพราะว่ามันจะไปกระจุกอยู่บนส่วนยอดของปิรามิดของสังคม ตรงนี้ก็จะเห็นได้ในประเทศด้วย

พัฒนาทั้งหลาย ที่เริ่มต้นจากการยึดอำนาจ จากการควบคุมโดยกลุ่มเผด็จการทั้งหลาย” (รองศาสตราจารย์ ดร. ชีรภัทร์ เสรีรังสรรค์ รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี สัมภาษณ์ 16 พฤษภาคม 2550)

เมื่อเป็นทุนนิยมที่ผูกขาด จะทำให้มีการวิ่งเต้นต่าง ๆ จนอาจเป็นการคอร์รัปชันได้ อันเป็นเหตุให้ไม่มีการแข่งขันเพื่อประสิทธิภาพ ส่งผลต่อประเทศที่ทำให้ได้รับประโยชน์ลดน้อยลงด้วย ดังคำกล่าวของ รองศาสตราจารย์ วิทยากร เชียงกูล ว่า

“พอเป็นการคอร์รัปชัน เป็นการวิ่งเต้น ทำให้ไม่มีการแข่งขันเพื่อประสิทธิภาพ เหมือนเป็นการผูกขาด เวลาประมูล จะแข่งขันเพื่อประสิทธิภาพ ก็กลับเป็นการแข่งขันกันยัดเงินได้โตะ ไม่เกิดประสิทธิภาพ ทำให้สิ้นเปลืองงบประมาณ เราสร้างถนนแทนที่จะได้ถนน 100 เปอร์เซนต์ กลับได้ถนน 20-30 เปอร์เซนต์ ก็ทำให้ประเทศชาติได้ประโยชน์น้อย”

(รองศาสตราจารย์ วิทยากร เชียงกูล คณบดีวิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต สัมภาษณ์ 28 มีนาคม 2550)

สืบเนื่องมาจากในช่วง พ.ศ. 2506-2516 ไม่มีรัฐสภาตรวจสอบ หนังสือพิมพ์ และองค์กรประชาชนไม่ค่อยมีเสรีภาพ นักการเมืองยังมีโอกาสทุจริตคอร์รัปชันได้มาก รวมทั้งนักการเมืองใช้ข้าราชการเป็นเครื่องมือและเปิดทางให้ข้าราชการได้ทุจริตแบบ “ส่งสวย” ให้ผู้บังคับบัญชา หรือแบ่งกันกินแบ่งกันใช้ด้วย จึงทำให้เกิดการร่วมมือกันคอร์รัปชัน โดยไม่ค่อยมีการตรวจสอบคานอำนาจกัน การทุจริตคอร์รัปชันในยุคนี้มักจะเป็นการคอร์รัปชันจากงบประมาณของกระทรวงและรัฐวิสาหกิจต่าง ๆ โดยเฉพาะงบราชการลับและการเบียดบังจากรัฐวิสาหกิจที่มีกำไรสูง เช่น สำนักงานสลากกินแบ่ง ซึ่งถือเป็นรายได้พิเศษนอกงบประมาณที่แทบไม่มีการตรวจสอบเลย นอกจากนั้นก็เป็นการทุจริตแบบหาผลประโยชน์ค่าหัวคิวและหุ้่นลม จากการให้โครงการสัมปทานแก่บริษัทเอกชน ที่รับเหมาก่อสร้างหรือขายสินค้าและบริการให้ภาครัฐบาล (วิทยากร เชียงกูล 2549 ก: 23)

การพัฒนาเศรษฐกิจโดยภาคเอกชน ซึ่งเป็นกระแสเสรีนิยม รัฐในขณะนั้นจึงทำหน้าที่สองบทบาท คือ เป็นผู้ประกอบการและเป็นผู้คุ้มครองภาคเอกชน โดยเน้นที่ภาคอุตสาหกรรมมากกว่าเกษตรกรรม ธุรกิจเอกชนต่างปรับบทบาทให้สอดคล้อง มีการรวมกลุ่ม มีการแข่งขัน การเพิ่มอำนาจแข่งขัน การต่อรอง ตามมาด้วยการกระจุกตัวของทุน และการผูกขาด ธุรกิจที่สำคัญ เช่น ธนาคาร อุตสาหกรรม และการส่งออก เป็นต้น (ปีทมา ชำรงสิริภาคย์ 2547: 1-4 - 1-5) ในขณะที่ทุนต่าง ๆ ไม่ว่าจะทุนธนาคาร ทุนอุตสาหกรรม ก็ยังคงความสัมพันธ์กับระบบรัฐ เช่นระบบราชการในลักษณะต่างตอบแทนหรือให้ผลประโยชน์ในหลายรูปแบบ นอกจากผลประโยชน์ที่ทุนพึงได้รับจากการพึ่งพิงรัฐ อันปรากฏให้เห็นเป็นรูปผลกำไรและการปกป้องธุรกิจแล้ว ทุนยัง

ได้ประโยชน์จากรัฐ ในการเข้าถึงข้อมูลที่สำคัญด้วยประโยชน์เรื่องข้อมูลวงใน นอกจากนี้ยังสามารถเจรจาให้บริวารและเครือข่าย กรณีเป็นการเข้าร่วมทางการเมืองในระบบตัวแทนด้วย

อันเนื่องมาจากความจำเป็นต้องแสวงหาทรัพยากรของพลังอำนาจชาติไทย ในการเสริมสร้างความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์เพื่อหล่อเลี้ยงและขยายฐานอำนาจทางการเมืองที่มีอยู่ ทำให้พลังอำนาจชาติไทยพยายามกีดกันมิให้พลังประชาธิปไตยล่วงล้ำเข้ามามีบทบาทในกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจด้วยวิธีนานัปการ ทั้งนี้เพราะเหตุว่าความสามารถในการครอบงำกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจ นับเป็นเงื่อนไขอันจำเป็นที่เกื้อกูลให้การแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจจากการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจเป็นไปด้วยความสะดวกยิ่ง ในขณะที่เดียวกันความพยายามของกลุ่มขุนนางวิชาการรุ่นแรกในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ในการสถาปนาวินัยทางการคลังและวินัยทางการเงิน ยังผลให้มีการขัดแย้งอำนาจการดำเนินนโยบายบางส่วนไว้ในระบบราชการ ผลกระทบที่ตามมาโดยมิได้คาดคิดก็คือ การสงวนอำนาจจากการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจไว้ในระบบราชการยังผลให้มีการกีดกันพลังประชาธิปไตยออกจากกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจ (รังสรรค์ ณะพรพันธุ์ 2546: 172)

ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ดังกล่าวนี้ยังคงดำรงอยู่ คราวนี้ขยายตัวไปสู่กลุ่มทุนอุตสาหกรรม แต่ยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจที่ไม่สมดุลได้ก่อให้เกิดกลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่ ดังเช่นที่มีอยู่ในประเทศญี่ปุ่น จะต่างกันก็เฉพาะแต่ขนาดและจำนวนของกลุ่มธุรกิจเท่านั้น (สุวินัย ภรณวลัย 2531 อ้างถึงในรังสรรค์ ณะพรพันธุ์ 2546: 184) กลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่เหล่านี้สามารถที่จะเข้าไปมีบทบาทและอิทธิพลในกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจโดยตรง และประสบความสำเร็จในการเรียกร้องนโยบายอยู่บ่อยครั้ง ดังกรณีของกลุ่มเครือซีเมนต์ไทย เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจไทยดังกล่าว เป็นจุดกำเนิดของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมกึ่งศักดินาในแง่ที่การผลิตถูกกำหนดจากภายนอกและการลงทุนในวงจรเศรษฐกิจเกี่ยวกับการนำสินค้าออกสู่ตลาดโลกถูกควบคุมอยู่ในอำนาจของนายทุนต่างชาติและชั้นสูงของไทย ทำให้สังคมที่เคยพึ่งตนเองได้ในการผลิตกลายมาเป็นเพียงแหล่งวัตถุดิบ แหล่งระบายทุนและตลาดสินค้าสำเร็จรูปของตะวันตก ซึ่งสภาพเช่นนี้เรียกว่า เป็นการผลิตเพื่อพาณิชย์กรรมแบบเมืองขึ้น ซึ่งเมื่อขยายตัวมาก ๆ ก็จะทำให้ระบบเศรษฐกิจไปสู่เศรษฐกิจกึ่งเมืองขึ้นและจากภาวะที่ชนชั้นสูงยังคงรักษาอำนาจของตน ทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจด้วยการปรับเปลี่ยนตนเองมาเป็นนายทุนที่ดิน นายทุนการค้าร่วมกับนายทุนต่างชาติยิ่งทำให้ระบอบเศรษฐกิจมีลักษณะเป็นระบบทุนนิยมกึ่งศักดินากึ่งเมืองขึ้น (จุมพล หนิมพานิช 2546: 52)

4.3 ผลต่อระบบสังคม

ในช่วง พ.ศ. 2503-2513 ประเทศไทยมีอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรมากถึงร้อยละ 38.4 หรือเฉลี่ยปีละหนึ่งล้านคน (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช 2531: 742 อ้างถึงใน จักร์ พันธุ์ชูเพชร 2549: 234) ซึ่งถือว่าเป็นอัตราที่สูงมาก จากการเพิ่มขึ้นของประชากรได้ส่งผลกระทบต่อสภาพทางสังคมหลายประการ เช่น การอพยพของแรงงานจากชนบทเข้ามาอยู่ในเขตเมืองมากขึ้น อันรวมไปถึงการเพิ่มขึ้นของกลุ่มผู้ใช้แรงงาน โดยเฉพาะเมื่อรัฐบาลดำเนินนโยบายส่งเสริมให้ประชาชนได้รับการศึกษามากขึ้น ยิ่งทำให้การว่างงานในกลุ่มผู้ที่จบการศึกษาทวิจำนวนมากขึ้นเช่นกัน ทั้งนี้เพราะรัฐบาลไม่สามารถหาแหล่งงานรองรับผู้จบการศึกษาได้เพียงพอ แม้ว่าในช่วงระยะเวลานั้นจะมีการลงทุนในภาคอุตสาหกรรมสูง แต่ก็เป็นอุตสาหกรรมที่ไม่จำเป็นต้องใช้แรงงานจากผู้ใช้งานมากนัก เพราะเป็นโรงงานอุตสาหกรรมที่ใช้เครื่องจักรกลเป็นส่วนใหญ่ ทำให้เกิดชนชั้นอย่างน้อย 3 กลุ่มชนชั้น ที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองกล่าวคือ (ลิขิต วีระเวทิน 2540: 184-186 และ 188 อ้างถึงใน จักร์ พันธุ์ชูเพชร 2549: 234)

กลุ่มที่หนึ่ง กลุ่มนักธุรกิจในการธนาคาร สถาบันการเงิน และอุตสาหกรรมบริการ เป็นผลสืบเนื่องมาจากรัฐเน้นการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจผนวกกับการไหลเข้ามาของเงินทุนและเงินกู้จากต่างประเทศประกอบกับการใช้จ่ายเงินของสหรัฐอเมริกาในสงครามเวียดนาม ทำให้เกิดภาวะพลวัตในระบบเศรษฐกิจไทยและนำไปสู่การเกิดชนชั้นกลางและเศรษฐกิจใหม่ขึ้นในสังคม ซึ่งแม้ในสภาพความเป็นจริงอำนาจทางการเมืองจะรวมอยู่ในเฉพาะกลุ่มของผู้นำทางการเมืองที่มีไม่มากนัก แต่นักธุรกิจก็สามารถสร้างอิทธิพลได้โดยการเป็นผู้ให้การสนับสนุนทางการเงินแก่นักการเมือง ทำให้เกิดสถานะของการผสมผสานระหว่างอำนาจเศรษฐกิจจากกลุ่มนักธุรกิจกับอำนาจทางการเมืองจากกลุ่มนักการเมือง

กลุ่มที่สอง กลุ่มผู้ใช้แรงงานทั้งในภาคอุตสาหกรรมและบริการ เป็นผลมาจากนโยบายของรัฐที่ส่งเสริมการลงทุนทางด้านอุตสาหกรรม ทำให้แรงงานจำนวนมากจากชนบทหลั่งไหลเข้ามาทำงานในเขตเมือง ซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรม แม้กลุ่มผู้ใช้แรงงานในภาคอุตสาหกรรมจะมีจำนวนไม่มากนักเมื่อเทียบกับแรงงานในภาคเกษตรกรรม แต่เพราะแรงงานในภาคอุตสาหกรรมเป็นกลุ่มที่ทำงานและอาศัยในเขตชุมชน จึงมีประสบการณ์และวิสัยทัศน์ที่กว้างกว่ากลุ่มผู้ใช้แรงงานในภาคเกษตรกรรม ที่ทำการเกษตรและพักอาศัยอยู่ในชนบท ดังนั้นกลุ่มผู้ใช้แรงงานในภาคอุตสาหกรรมจึงเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลมากพอที่จะส่งผลกระทบต่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

กลุ่มที่สาม กลุ่มนิสิตนักศึกษาและนักเรียนอาชีวศึกษา ซึ่งมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างมาก ตามนโยบายการขยายการศึกษา ทั้งในส่วนภูมิภาคและในส่วนกลาง ดังจะเห็นได้จากการ

จัดตั้งมหาวิทยาลัยขึ้นหลายแห่งในภูมิภาค ไม่ว่าจะเป็นมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ใน พ.ศ. 2507 มหาวิทยาลัยขอนแก่น ใน พ.ศ. 2509 และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ใน พ.ศ. 2511 นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยรามคำแหงใน พ.ศ. 2514 เป็นมหาวิทยาลัยเปิด ยิ่งทำให้มีผู้จบการศึกษาจำนวนมาก เมื่อเทียบกับในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา (ประจักษ์ ก้องกีรติ 2548: 46 อ้างถึงใน จักษ์ พันธ์ชูเพชร 2549: 236) ซึ่งนโยบายทั้งหมดเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จากการมีการสำเร็จการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยและระดับอาชีวศึกษาเป็นจำนวนมาก ได้ส่งผลกระทบต่อรัฐบาลในเวลาต่อมา เมื่อส่วนราชการและส่วนเอกชนไม่มีตำแหน่งรองรับผู้จบการศึกษาเข้ามาทำงานได้อย่างเพียงพอ จนเป็นสาเหตุของการว่างงานและกลายเป็นกระแสความไม่พอใจในรัฐบาลของกลุ่มผู้ที่กำลังศึกษาและผู้ที่ว่างงาน

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจ มีผลต่อการก่อตัวของชนชั้นกลาง “ใหม่” ในสังคมการเมืองไทย ซึ่งนอกจากจะเป็นผู้มีการศึกษา มีความรู้ความสามารถในด้านต่าง ๆ แล้ว ยังประกอบไปด้วยผู้ที่มีทรัพยากรทางเศรษฐกิจ อันเป็นฐานอำนาจทางการเมืองที่มีความหมายเป็นอย่างยิ่งอีกด้วย นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มที่สูญเสียอำนาจทางการเมือง ภายหลังจากปฏิวัติตัวเองของจอมพลถนอม กิตติขจร เช่น กลุ่มที่สนับสนุนพลตำรวจเอกประเสริฐ รุจิรวงศ์ ที่รอเวลาและโอกาสในการโค่นล้มกลุ่มของจอมพลถนอม กิตติขจร (จักษ์ พันธ์ชูเพชร 2549: 236) อีกกลุ่มหนึ่งด้วย

การเปลี่ยนแปลงในทางเศรษฐกิจ ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม กล่าวคือ เกิดการขยายตัวของชุมชนเมืองมากขึ้นอันเป็นผลมาจากการขยายตัวของถนนหนทาง สาธารณูปโภคพื้นฐาน ตลอดจนการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ นอกจากนั้นในด้านโครงสร้างสังคมก็ยังมีเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลมาจากพ่อค้า นักธุรกิจ และแรงงานสังคมไทยเริ่มประกอบด้วยกลุ่มสังคมอันหลากหลายมากขึ้น อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ลักษณะการเปลี่ยนแปลงอีกประการหนึ่งของสังคมไทยก็คือ การขยายตัวในด้านการศึกษา ทั้งในแง่จำนวนของนักศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยและในระดับอาชีวศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตกรุงเทพฯ บุคคลเหล่านี้เริ่มที่จะมีการรับรู้ข่าวสารและดุลพินิจและเริ่มมองสังคมในลักษณะวิพากษ์ อีกปัจจัยหนึ่งแห่งการเปลี่ยนแปลงในสังคมก็คือ การเชื่อมโยงของเศรษฐกิจไทยกับต่างประเทศ การเข้ามามีอิทธิพลของสหรัฐอเมริกาในรูปแบบของการให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาเป็นผลสืบเนื่องมาจากการขยายตัวของภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์ ตลอดจนการเปิดประเทศในทางเศรษฐกิจเพื่อรับกระแสการลงทุนจากต่างประเทศ ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในด้านค่านิยมของคนไทย โดยเฉพาะในกลุ่มคนที่อยู่ในเมือง นักศึกษาที่ไปเรียนต่อต่างประเทศบางส่วนที่กลับมาได้นำมาซึ่งค่านิยมตะวันตก การเปลี่ยนแปลงค่านิยมที่เห็นได้ชัดมากที่สุดคือ ในหมู่อาจารย์และนักศึกษาตลอดจนชนชั้นกลางในเมือง โดยเฉพาะในกรุงเทพฯ ที่

ขยายตัวด้วยอัตราเร่งที่เพิ่มขึ้น เงื่อนไขแห่งการเปลี่ยนแปลงทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม และค่านิยม คือ องค์ประกอบที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในทางการเมือง นั่นก็คือ วิกฤตการณ์ทางการเมืองไทย เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2516 อันอาจถือได้ว่าเป็นจุดหักเหแห่งการเปลี่ยนแปลงของการเมืองไทย (สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์ 2547: 32-33)

การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในช่วงนั้น ก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างคนรวย-คนจน คนเมือง-คนชนบทเด่นชัดขึ้น ความอยุติธรรมและความไม่เท่าเทียมกันในทางสังคม ซึ่งเป็นเงื่อนไขสากลที่ก่อให้เกิดการปฏิวัติเพิ่มความรุนแรงมากขึ้น การรวบอำนาจเบ็ดเสร็จของผู้นำทหาร และใช้อำนาจในวงเครือญาติและพรรคพวก พัฒนาสวนทางกับการขยายตัวของอุดมการณ์ประชาธิปไตย (เขียน วีรวิทย์ 2546: 12)

การพัฒนาประเทศโดยยึดหลักตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ได้สร้างปัญหาสำคัญที่เกี่ยวกับสังคม ไว้ดังนี้ (พรณี บัวเล็ก 2543: 35-37)

1. ปัญหาของเมืองหลวง การพัฒนาอย่างไม่สมดุล อีกทั้งรวมศูนย์กลางความเจริญสู่เมืองหลวง มีผลทำให้ชาวชนบทหลั่งไหลเข้าสู่เมืองหลวงมากขึ้น
2. ปัญหากรรมกร ค่าแรงราคาถูก
3. ปัญหาชานานาและชนบท การพัฒนาทำให้ชนบทถูกทิ้ง ทำให้ชีวิตชาวนามีหนี้สินและไร้ที่ทำกินเพิ่ม
4. ปัญหาของปัญญาชน ที่ถูกผลิตขึ้นมาจำนวนมากเพื่อรองรับการพัฒนา แต่กลับมีสภาพตกงานและไร้อนาคต

ในขณะที่ รองศาสตราจารย์ ดร. วีรภัทร์ เสรีรังสรรค์ เห็นว่า ผลต่อระบบสังคม นั้น ก่อให้เกิดช่องว่างทางสังคม มีลักษณะของการกระจุกตัว และกระจายรายได้อย่างไม่เป็นธรรม ผู้ได้รับประโยชน์คือคนส่วนน้อย ผู้ที่เสียประโยชน์คือคนส่วนใหญ่ของสังคม และมีผลกระทบต่อเนื่องมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“เกิดผลกระทบทางสังคมที่ติดตามมา เกิดช่องว่างทางสังคม การกระจายรายได้ไม่เป็นธรรม เกิดกลุ่มชนเพียงจำนวนน้อยที่ได้รับประโยชน์จากการพัฒนา ก็จะมีคนมั่งมี ร่ำรวยก็มีมาก คนจนก็จนมาก โอกาสในการพัฒนาก็ไม่สามารถไปได้ทั่วถึง และก็เพื่อการเอื้อประโยชน์กับคนจำนวนน้อย ซึ่งมีอำนาจ มีบารมี มีผลประโยชน์อยู่แล้ว มันก็จะทำให้สภาพของประเทศ คือชนชั้นสูงหรือคนร่ำรวยของประเทศมีเพียงหยิบมือเดียว ส่วนชนชั้นล่างซึ่งยากจนก็มีจำนวนมาก เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ก็ไปทำให้เกิดการบิดเบือน โครงสร้างของประเทศโดยอัตโนมัติ เช่น คนจำนวนน้อยครอบครองที่ดินส่วนใหญ่ของประเทศ ความเจริญเติบโตอาจจะมากระจุกตัวอยู่ที่กรุงเทพฯ เป็นเมืองโตเดียว มันก็เป็นอย่างนี้มาโดยตลอด อันนี้คือสภาพโครงสร้างประเทศ ทั้ง

ทางด้านกายภาพและทางด้านภูมิศาสตร์ต่าง ๆ ก็มีลักษณะกระจุกตัว ผู้ที่ได้รับประโยชน์คือคนส่วนน้อยของประเทศ ผู้ที่เสียประโยชน์ก็คือคนส่วนใหญ่ ผลกระทบดังกล่าวทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม มันก็มีความติดพันกันมาจนกระทั่งปัจจุบัน” (รองศาสตราจารย์ ดร. ชีรภัทร์ เสรีรังสรรค์ รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี สัมภาษณ์ 16 พฤษภาคม 2550)

สอดคล้องกับความเห็นของ รองศาสตราจารย์ วิทยากร เชียงกูล ที่ได้กล่าว แสดงความคิดเห็นถึงผลกระทบด้านสังคมของระบบทุนนิยมเสรีในสมัยนั้น ไว้ว่า เป็นสังคมแห่งการเล่นเส้น เล่นสาย จนเกิดค่านิยมที่ไม่ดี ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“เกิดการกระจายรายได้ไม่เป็นธรรม เกิดปัญหาความยากจน ปัญหาความเหลื่อมล้ำระหว่างเมืองกับชนบท ความรู้สึกที่ว่าสังคมไม่มีประชาธิปไตย สังคมมันต้องเล่นเส้น เล่นสาย ก็เกิดค่านิยมไม่ดี” (รองศาสตราจารย์ วิทยากร เชียงกูล คณบดีวิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต สัมภาษณ์ 28 มีนาคม 2550)

นอกจากนี้ การอพยพเคลื่อนย้ายของประชากรชนบทสู่ตัวเมืองที่มีแรงงานภาคอุตสาหกรรมรองรับนั้นยังก่อให้เกิดปัญหาหลายด้าน อาทิ ปัญหาชุมชนแออัด แหล่งเสื่อมโทรมในเมือง แหล่งช้อปปิ้งผิดกฎหมาย อาชญากรรม สิ่งเสพติด ฯลฯ ทำให้ส่งผลกระทบต่อปัญหาด้านการดูแลสุขภาพและสาธารณสุขขั้นพื้นฐานของประชาชนไม่ทั่วถึง เพราะได้เข้ามาอาศัยโดยไม่มีทะเบียนราษฎร์ อีกทั้งยังเป็นแหล่งเสี่ยงต่อปัญหาต่าง ๆ ต้องเผชิญกับปัญหาการมีชีวิตที่มีคุณภาพต่ำ เสี่ยงอันตราย อีกทั้งยังถูกสังคมมองว่าความจนเป็นปัญหาหนึ่งของสังคม และเป็นปัญหาหนึ่งร้ายแรงถึงความเจริญก้าวหน้าของสังคมในระบบทุนนิยมอุตสาหกรรม ที่ใช้เงินเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างโอกาสในสังคมให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป จึงเป็นระบบที่เปิดโอกาสให้คนในสังคมเอารัดเอาเปรียบ ขาดเมตตาธรรมและความมีน้ำใจและไม่เกื้อกูลต่อกัน มีความโลภน่าสติปัญญา ขาดจริยธรรม คุณธรรม แม้แต่ผู้นำก็ขาดหลักธรรมาภิบาล (นงเยาว์ จิตตะบุตตะ 2549: 961)

5. บทสรุป

การปกครองในสมัยรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร เป็นยุคของอำมาตยาธิปไตย และเป็นการปกครองของเผด็จการทหาร ที่กลุ่มอำนาจได้ผนวกเอาอำนาจรัฐ อำนาจการเมืองและอำนาจเศรษฐกิจรวมเข้าด้วยกัน การเน้นบทบาทของภาคเอกชนปรากฏมาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 1 โดยเฉพาะในภาคอุตสาหกรรมและการค้า ซึ่งขณะนั้นเป็นช่วงของจอมพลสฤษดิ์ สืบต่อมาจนรัฐบาลจอมพลถนอม การส่งเสริมบทบาทภาคเอกชน ส่งผลให้รัฐบาล โดยเฉพาะผู้นำ ได้พันธมิตรหรือฐานอำนาจทางการเมืองใหม่ คือ ภาคธุรกิจ (บริษัท) และ

ภาคอุตสาหกรรมขยายตัวอย่างรวดเร็วแต่เป็นลักษณะอุตสาหกรรมที่ใช้ทุน มากกว่าอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงาน การส่งเสริมการใช้ทุนก่อให้เกิดความเติบโตอย่างรวดเร็วในภาคธนาคารพาณิชย์ ภายใต้ศูนย์กลางการควบคุมของกลไกรัฐ ระบบข้าราชการเป็นใหญ่ สามารถดำเนินการทางการเมืองได้โดยไม่ต้องหวั่นเกรงแรงต่อต้านจากกลุ่มทางสังคมอื่น ๆ อันเป็นผลมาจากการผูกขาดอำนาจในทางสังคมของข้าราชการซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มสังคมที่ทรงพลังและมีอิทธิพลมากที่สุด นอกจากนั้น สถานการณ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองยังมีส่วนเอื้ออำนวยในการเสริมสร้างพลังและอิทธิพลของข้าราชการ ในทางเศรษฐกิจจะพึ่งพาภาคเกษตร เศรษฐกิจแบบเกษตรกรรมที่เน้นการส่งออกสินค้าเกษตรกรรม ซึ่งก็คือ เกษตรกรหันไปปลูกพืชไร่ เพื่อส่งออก เศรษฐกิจแบบเกษตรกรรมผลิตผลในภาคเกษตรมีความสำคัญลดลง ในขณะที่ภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการมีสัดส่วนสูงขึ้น ในด้านการนำเข้าก็เปลี่ยนไปจากเดิมที่เคยนำเข้าสินค้าประเภทสำเร็จรูปเข้ามาส่วนใหญ่ มาเป็นการนำเข้าวัตถุดิบ หรือกึ่งสำเร็จรูปมากขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของอาชีพและการจ้างงาน ออกไปสู่ภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น จากเดิมที่ผูกพันอยู่กับภาคเกษตร การเปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจมีผลกระทบต่อโครงสร้างอำนาจทางการเมืองประกอบกับภาคอุตสาหกรรมที่มุ่งส่งเสริม การลงทุนในรูปแบบอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้า โดยรัฐบาลให้สิทธิพิเศษกับนายทุนต่างชาติ ที่เข้ามาลงทุน ในประเทศ เช่น การยกเว้นภาษี การอนุญาตให้นายทุนต่างชาติสามารถถือครองที่ดินได้ เป็นต้น ทำให้ประเทศไทย เริ่มมีการผลิตสินค้าอุตสาหกรรม โรงงานเพื่อส่งออกและเพิ่มปริมาณมากขึ้น ยิ่งเมื่อประเทศไทย มีนโยบายการพัฒนา จากอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้าสู่อุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก ผลกระทบที่เกิดขึ้นก็คือ การอพยพแรงงาน จากชนบทเข้าสู่เมือง การเปลี่ยนแปลงทาง โครงสร้างเศรษฐกิจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทาง โครงสร้างของสังคมและการเมืองอย่างมากตามมาด้วย ความแตกต่างระหว่างคนในเมืองกับคนในชนบทมีมากขึ้น เกิดชนชั้นกลางมากขึ้นพร้อม ๆ กับจำนวนของกรรมกรและบรรดาผู้ที่เป็นเจ้าของโรงงาน และผู้บริหารกิจการในภาคอุตสาหกรรมและบริการ กลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ค่อย ๆ รวมตัวกันเข้าเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลเพื่อรักษาผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจของตน

5.1 ลักษณะความสัมพันธ์ของระบบทุนนิยมเครือญาติ

ลักษณะความสัมพันธ์จะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาตินายทหารด้วยกันที่เคยทำงานร่วมกันมา ซึ่งมีความผูกพันกัน ในด้านการทหารและการเมือง ความสัมพันธ์ของกลุ่มทุนนิยมเครือญาติจึงอยู่ในหมู่เครือญาติของคนในวงราชการด้วยกัน และใช้ฐานทางทหารเข้าไปมีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ ส่วนความสัมพันธ์กับนักธุรกิจภายนอกยังมีเพียงเล็กน้อย กล่าวโดยรวมแล้วมีความสัมพันธ์กันอยู่ใน 2 ด้านคือ ความสัมพันธ์แบบญาติจริง กับความสัมพันธ์กับ

กลุ่มปฏิวัติ โดยมีการเอื้อประโยชน์ แลกเปลี่ยนผลประโยชน์ในกลุ่มกันด้วย เป็นความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ ที่สร้างสายสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มธุรกิจเข้าไปหากลุ่มผู้กุมอำนาจทางการเมืองและการทหาร ความสัมพันธ์ระหว่างธุรกิจกับการเมืองในยุคเผด็จการจอมพลถนอม กิตติขจร จะมีลักษณะเป็นความสัมพันธ์ในเชิงแนวตั้ง (Vertical Relationship) ที่กลุ่มการเมืองเป็นผู้นำ กล่าวคือ ภาคธุรกิจต้องพึ่งพาภาคการเมืองในอันที่จะช่วยปกป้องและขยายขอบข่ายทางธุรกิจ ในขณะที่ผู้นำทางการเมืองและการเมืองในยุคนี้ก็ใช้ฐานการเมืองในการหาผลประโยชน์จากภาคธุรกิจ จะเห็นได้ว่าธุรกิจที่เติบโตในยุคนี้จึงมีสายสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับผู้นำทางการเมืองและการเมือง

5.2 บทบาทและอิทธิพลของระบบทุนนิยมเครือญาติก่อนนโยบายรัฐบาล

บทบาทและอิทธิพลของระบบทุนนิยมเครือญาติภายใต้การใช้นโยบายเศรษฐกิจใหม่ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 และ 2 ยังไม่โดดเด่นมากนัก เนื่องจากการเริ่มต้นแผนพัฒนาทุนนิยมอย่างจริงจังของไทย เบื้องหลังการใช้นโยบายนี้ มีเพียงผู้นำทางการเมืองพวกฟ็อง และนักธุรกิจที่ใกล้ชิดเท่านั้นที่ได้ผลประโยชน์จากการใช้นโยบาย โดยนโยบายที่ออกมาเป็นนโยบายของผู้นำทางการเมืองในขณะนั้น ที่เป็นไปตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งเน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านสาธารณูปโภค อันเป็นจุดเริ่มต้นที่ธุรกิจเอกชนเข้ามาเกี่ยวข้องกับการพัฒนาประเทศเพิ่มมากขึ้น กลุ่มทุนนิยมเครือญาติมีการขยายฐานทางเศรษฐกิจ จากฐานทางการเมือง โดยเข้าไปทำธุรกิจที่มีความสำคัญเกือบทุกด้าน ตามที่ปรากฏรายชื่อเป็นกรรมการในบริษัทเป็นจำนวนมาก เป็นการประสานผลประโยชน์กันระหว่างชนชั้นนำกับบรรดานักธุรกิจนายทุนที่เริ่มจะเข้ามามีส่วนในการพัฒนาประเทศ เช่น บริษัทผู้รับเหมา บริษัทอุตสาหกรรมทั้งหลาย นักการธนาคารทั้งหลายก็เริ่มที่จะเข้ามา ทำให้เกิดการพึ่งพาซึ่งกันและกัน ผู้ประกอบการกลุ่มนี้มีโอกาสได้รับสิทธิพิเศษจากสำนักงานส่งเสริมการลงทุน ได้งานรับเหมาจากรัฐบาลและใบอนุญาตต่าง ๆ เพราะพวกเขามีเส้นสาย เพียงพอที่จะได้ร่วมทุนกับนักลงทุนต่างชาติและอยู่ในฐานะที่จะได้รับการเกื้อหนุนจากรัฐบาลอย่างเต็มที่ ในขณะที่กลุ่มทุนนิยมเครือญาติจะแสวงหาความมั่งคั่งจากระบบกินเมืองคือ การใช้อำนาจในตำแหน่งหน้าที่ตั้งรายได้รัฐ สร้างระบบภาษีอย่างไม่เป็นทางการ และแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจจากการสนับสนุนธุรกิจผูกขาดในกลุ่มตน ด้วยการแสวงหาประโยชน์จากการใช้ตำแหน่งหน้าที่ทางราชการ

5.3 ผลต่อระบบการเมือง ระบบเศรษฐกิจ และระบบสังคม

ผลต่อระบบการเมือง ด้วยมาตรการทางการลงทุน มาตรการทางการเงิน มาตรการทางภาษี มาตรการทางกฎหมาย และมาตรการสร้างเสถียรภาพความมั่นคงทางการเมือง

ทำให้สัมพันธภาพระหว่างผู้นำ นักการเมือง และข้าราชการได้พัฒนาจากระบบอุปถัมภ์ไปสู่ความเป็นหุ้นส่วน เป็นยุคของการใช้อำนาจบีบบังคับผู้คน เพื่อผลประโยชน์ของระบบเผด็จการกับผู้นำล้วน ๆ ลักษณะการใช้อำนาจเพื่ออำนาจของตัวเองอย่างโจ่งแจ้ง การแสดงอำนาจอย่างไม่คำนึงถึงจิตใจ ศักดิ์ศรีของผู้อื่น จนนำไปสู่การเรียกร้องประชาธิปไตย และการแตกแยกของชนชั้นนำกับผู้มีอำนาจ ที่กลุ่มเครือข่ายได้ครอบครองมาเป็นเวลายาวนาน เป็นเหตุให้กลุ่มเครือข่ายเดิมขาดฐานการสนับสนุนที่เข้มแข็ง จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง โดยเฉพาะการพยายามผูกขาดและสืบทอดอำนาจของ “กลุ่มถนอม-ณรงค์-ประภาส” การล่มสลายของทุนนิยมเครือข่ายยุคนี้ ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสถาบันทหารอย่างมากที่ต้องลดบทบาททางการเมืองไทยลงไปและเป็นจุดกำเนิดบทบาททางการเมืองของพรรคการเมืองและกลุ่มอิทธิพล ให้มีขึ้นอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ศักยภาพที่คณะทหารจะครอบงำอำนาจทางการเมืองและเกียรติภูมิกลับคืนมามีน้อยมาก นักธุรกิจที่เคยอิงกับกลุ่มผู้นำทางทหารเก่า ก็จำเป็นต้องอาศัยเกราะมากำบังกิจการด้านธุรกิจของตนด้วยการเข้ามียุทธศาสตร์ทางการเมืองโดยตรง เพื่อจะใช้อำนาจทางการเมืองนั้นปกป้องธุรกิจการค้าขยายกิจการค้าของตนเองออกไป และวิ่งเข้าหาผู้นำทางทหารกลุ่มใหม่ที่คิดว่าจะสามารถคุ้มครองตนได้ อันเป็นจุดจบของเผด็จการคณะราษฎร โดยคณะทหาร

ผลต่อระบบเศรษฐกิจ กลุ่มทุนนิยมเครือข่ายที่เป็นชนชั้นนำทางอำนาจผนวกกับกลุ่มขุนนาง นักวิชาการ สามารถครอบงำกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจในประเทศไทย ความโน้มเอียงในการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจบางนโยบาย เป็นไปในทางที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชนในเขตนครมากกว่าเขตชนบท กระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจเป็นกระบวนการที่สั่งการจากเบื้องบนสู่เบื้องล่าง ทำให้การเข้าหาชนชั้นนำทางอำนาจเพื่อขอให้ช่วยแก้ปัญหา กลายเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองไป สถาปผู้แทนราษฎร และกลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ไม่มีบทบาทสำคัญในกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจ บทบาทของปัจจัยภายนอกประเทศที่มีต่อกระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจในประเทศไทยมีไม่มากนัก ถือได้ว่า พลังประชาธิปไตยเกือบจะไม่มีบทบาทต่อนโยบายเศรษฐกิจ ซึ่งก่อให้เกิดพฤติกรรมและปรากฏการณ์อย่างน้อย 2 ด้าน คือ ด้านหนึ่งได้แก่ การใช้อำนาจทางการเมืองในการแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจ (Rent-seeking Behavior) และอีกด้านหนึ่งได้แก่ การเติบโตอย่างรวดเร็วของระบบราชการ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของไทยจึงเป็นไปในทำนองที่ว่า ภาคบริการขยายใหญ่ขึ้น ขณะที่ภาคเกษตรยังด้าหลัง และภาคอุตสาหกรรมยังอ่อนแอ ที่สำคัญคือ ก่อให้เกิดทุนนิยมผูกขาด ส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจขยายตัวได้ช้า และก่อให้เกิดคอร์รัปชัน อันเป็นผลให้ประเทศได้รับประโยชน์น้อยลง นอกจากนี้ยังเป็นจุดกำเนิดของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมกึ่งศักดินา

ผลต่อระบบสังคม การเปลี่ยนแปลงในทางเศรษฐกิจได้ส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม กล่าวคือ เกิดการขยายตัวของชุมชนเมืองมากขึ้นอันเป็นผลมาจากการขยายตัวของถนนหนทาง สาธารณูปโภคพื้นฐาน ตลอดจนการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ นอกจากนี้ในด้านโครงสร้างสังคมก็ยังมี การเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลมาจากพ่อค่านักธุรกิจ และแรงงาน สังคมไทยเริ่มประกอบด้วยกลุ่มสังคมอันหลากหลายมากขึ้น การขยายตัวในด้านการศึกษา บุคคลเหล่านี้เริ่มที่จะมีการรับรู้ข่าวสารและคูลพินิจและเริ่มมองสังคมในลักษณะวิพากษ์ ตลอดจนการเปิดประเทศในทางเศรษฐกิจเพื่อรับกระแสการลงทุนจากต่างประเทศ ได้ส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงในด้านค่านิยมของคนไทยโดยเฉพาะในกลุ่มคนที่อยู่ในเมือง ก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างคนรวย-คนจน คนเมือง-คนชนบทเด่นชัดขึ้น มีลักษณะของการกระจุกตัวและการกระจายรายได้อย่างไม่เป็นธรรม เป็นสังคมแห่งการเล่นเส้น เล่นสาย จนเกิดค่านิยมที่ไม่ดี เป็นระบบที่เปิดโอกาสให้คนในสังคมเอารัดเอาเปรียบ ขาดเมตตาธรรมและความมีน้ำใจและไม่เกื้อกูลต่อกัน มีความโลภนำสติปัญญา ขาดจริยธรรม คุณธรรม และผู้นำขาดหลักธรรมาภิบาล

ตอนที่ 2 ระบบทุนนิยมเครือญาติในรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร

1. ข้อมูลทั่วไปของรัฐบาล

พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรีคนที่ 23 ของประเทศไทย โดยได้ก่อตั้งพรรคไทยรักไทยขึ้นใน พ.ศ. 2541 และดำรงตำแหน่งหัวหน้าพรรคคนแรก พรรคไทยรักไทยมีคำขวัญว่า “คิดใหม่ ทำใหม่ เพื่อไทยทุกคน” และลงสมัครรับเลือกตั้งในการเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่ 20 ในวันที่ 6 มกราคม 2544 (ธนาภิต 2545: 460)

รัฐบาลพรรคไทยรักไทยชนะการเลือกตั้งเมื่อ พ.ศ. 2544 และ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ได้ดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรี รัฐบาลนี้ยังคงเป็นรัฐบาลผสม ด้วยเหตุที่เป็นรูปแบบรัฐบาลที่ลงตัวในสังคมการเมืองไทย แม้พรรคไทยรักไทยจะเป็นพรรคการเมืองขนาดใหญ่ แต่ขนาดของพรรคเป็นผลจากการควบรวมนักการเมืองจากพรรคอื่น (Merger) และการควบรวมพรรคการเมืองขนาดเล็ก (Take-over) ความเป็นเอกภาพของพรรค จึงมีไม่มากเท่าที่ควร นอกจากนี้ความขัดแย้งในด้านผลประโยชน์ระหว่างกลุ่มหรือมุ้งการเมืองต่าง ๆ ภายในพรรคเดียวกันอาจเป็นเหตุให้มีการย้ายพรรคในอนาคต แม้พรรคไทยรักไทยจะอยู่ในฐานะที่จัดตั้งรัฐบาลพรรคเดียวได้ แต่การขาดเอกภาพภายในย่อมมีผลสืบคลอนเสถียรภาพของรัฐบาล トラบเท่าที่พรรคการเมืองขนาดใหญ่เลือกเส้นทางการเติบโตภายนอก (External Growth) แทนที่จะเลือกเส้นทางการเติบโตภายใน (Internal Growth) การจัดตั้งรัฐบาลพรรคเดียวย่อมต้องเผชิญกับสถานะความไม่แน่นอนสูง ด้วยเหตุ

ที่พรรคไทยรักไทยมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมากเป็นประวัติการณ์ พรรคไทยรักไทยจึงมีอำนาจต่อรองสูงในการเป็นแกนจัดตั้งรัฐบาล อีกทั้งพรรคเสรีธรรมก็ถูกผนวกรวมกับพรรคไทยรักไทย ต่อมาพรรคความหวังใหม่ก็ถูกผนวกรวมกับพรรคไทยรักไทยเช่นเดียวกัน การสลายรวมพรรคดังกล่าว เพราะเหตุปัจจัยมาจากเงินทุนเป็นสำคัญ

แม้ว่า พ.ต.ท. ทักษิณ จะประกาศตลอดมาในช่วงก่อนการเลือกตั้งว่าจะตั้งรัฐมนตรีโดยเลือกคนดีมีคุณภาพให้เป็นที่ถูกใจประชาชนมากที่สุด โดยไม่คำนึงถึงโควต้าและจะไม่นำบุคคลที่ประชาชนไม่ยอมรับมาเป็นรัฐมนตรี แต่เมื่อถึงเวลาจัดตั้งรัฐบาลจริง ๆ พ.ต.ท. ทักษิณ ก็ไม่อาจทำได้ดังใจ เมื่อกลุ่มต่าง ๆ เริ่มกดดันนายกรัฐมนตรีในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้ได้ในสิ่งที่ตนเองประสงค์ กลุ่มต่าง ๆ ในพรรคไทยรักไทยที่ทรงอิทธิพลจริง ๆ มีอยู่ด้วยกัน 3 กลุ่มคือ กลุ่มนายกรัฐมนตรี ซึ่งประกอบด้วยผู้ร่วมกันก่อตั้งพรรคมาแต่เดิม กลุ่มเมืองทองธานีหรือวังน้ำเย็นของนายเสนาะ เทียนทอง และกลุ่มวังบัวบานของนางเยาวภา วงศ์สวัสดิ์

ภาพลักษณ์รัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร พ.ศ. 2544 มีหลักการที่กำหนดว่า ผู้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีต้องมีใช้ ส.ส. ในระบบการเลือกตั้งแบบแบ่งเขต ทั้งนี้เพื่อให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ ทำให้ นายบรรหาร ศิลปอาชา หัวหน้าพรรคชาติไทยในฐานะพรรคร่วมรัฐบาลจำต้องเลือกที่จะส่งตัวแทนกลุ่มเข้ารับตำแหน่งอันประกอบด้วยกลุ่มนายทุนพรรค (นายเดช บุญหลง) กลุ่มสุพรรณบุรี (นายพงศกร เลาหวิเชียร) กลุ่มชลบุรี (นายสนธยา คุณปลื้ม) และกลุ่มบุรีรัมย์ (นายนที ขลิบทอง)

แม้พรรคไทยรักไทยจะพยายาม “คิดใหม่ ทำใหม่” และการที่ พ.ต.ท. ทักษิณ พลิกอุดมการณ์ที่ต้องการรับนักการเมืองคนรุ่นใหม่ที่มีความสามารถเท่านั้นมาทำงานการเมืองแต่ภายหลังกลับเปลี่ยนนโยบายรับทุกคนทุกกลุ่ม โดยหวังจะได้เสียงข้างมาก เพื่อจะได้เป็นรัฐบาล ยุทธการกวาดต้อนจึงถูกกำหนดขึ้นหลายรูปแบบ เช่น ดูดเอามาเป็นกลุ่มใหญ่บ้าง กลุ่มเล็กบ้าง ส.ส. ไม่มีสังกัดกลุ่มก็จะถูกดึงเข้ามาในทุกรูปแบบ จึงปรากฏคำศัพท์ในช่วงนั้นหลายคำ เช่น ตกเขี้ยว จอมดูด โสเภณีการเมือง กวาดต้อนราวปศุสัตว์ เป็นต้น

กลุ่มที่ถือว่าใหญ่ที่สุดที่ถูกดูดมา ได้แก่ กลุ่มวังน้ำเย็น มีประมาณ 60-70 คน เป็น ส.ส. บัญชีรายชื่อ 10 คน ส.ส. เขตภาคกลาง 16 คน เขตภาคเหนือ 4 คน และ ส.ส. เขตภาคอีสานมากที่สุดกว่า 30 คน

กลุ่มกิจสังคมสาขา 1 นำโดยนายสมศักดิ์ เทพสุทิน จากการอุปถัมภ์ของนายสุริยะ จึงรุ่งเรืองกิจ ประกอบด้วย ส.ส. บัญชีรายชื่อ 4 คน และ ส.ส. เขตจากพระนครศรีอยุธยา สุโขทัย อุตรดิตถ์ พิษณุโลก ลำปาง (บางส่วน) และสุรินทร์ (บางส่วน) รวมแล้ว 25-30 คน

กลุ่มกิจสังคมสาขา 2 นำโดย นายสุวิทย์ คุณกิตติ มีสมาชิกอยู่ในกลุ่มประมาณ 15 คน กลุ่มนางสุดารัตน์ เกตุราพันธ์ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็น ส.ส. กรุงเทพมหานคร กลุ่มอดีต ส.ส. ที่ไม่สังกัดกลุ่มที่ย้ายมาจากพรรคอื่นอีกประมาณกว่า 20 คน ที่เหลือก็เป็นกลุ่มของ พ.ต.ท. ทักษิณ ซึ่งมี ส.ส. มากที่สุดประกอบด้วย กลุ่มผู้ก่อตั้งพรรค กลุ่มนักวิชาการ กลุ่มอดีตข้าราชการ ส.ส. กรุงเทพ ส.ส. ภาคกลาง ส.ส. ภาคเหนือส่วนใหญ่ และ ส.ส. หน้าใหม่จากภาคอีสาน อีกประมาณ 130 คน

ความที่เป็นพรรคใหม่และหาเสียงโดยใช้รูปแบบการตลาดนำหน้าการเมือง โฆษณาประชาสัมพันธ์ที่ใช้ทุนมหาศาล บวกกับพลังอดีต ส.ส. เข้าพรรคอย่างมากมาย และใช้นโยบายประชานิยม การเลือกตั้งในวันที่ 6 มกราคม 2544 พรรคไทยรักไทย จึงได้รับการเลือกตั้งเข้ามามากที่สุดคือ 248 คน และได้จัดตั้งรัฐบาลร่วมกับพรรคชาติไทย ซึ่งมีจำนวน ส.ส. 41 คน พรรคความหวังใหม่มี ส.ส. 36 คน และพรรคเสรีธรรมมี ส.ส. 14 คน ทำให้การจัดตั้งรัฐบาลเป็นไปอย่างราบรื่น มีจำนวน ส.ส. 339 คน ซึ่งเกินกึ่งหนึ่งของ ส.ส. ทั้งสภา ถึงจำนวน 89 คน พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร จึงได้รับลงคะแนนเสียงให้เป็นนายกรัฐมนตรีคนที่ 23 ของประเทศ

ภายในระยะเวลา 4 ปี ตั้งแต่วันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544-5 มกราคม พ.ศ. 2548 พ.ต.ท. ทักษิณ ปรับคณะรัฐมนตรีมากเป็นประวัติการณ์ถึง 10 ครั้ง คือ (กองบรรณาธิการมติชน 2549: 74)

กรม. ทักษิณ 1 ตั้งเมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544

กรม. ทักษิณ 2 ปรับเมื่อวันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ. 2544

กรม. ทักษิณ 3 ปรับเมื่อวันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ. 2544

กรม. ทักษิณ 4 ปรับเมื่อวันที่ 6 มีนาคม พ.ศ. 2545

กรม. ทักษิณ 5 ปรับเมื่อวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2545

กรม. ทักษิณ 6 ปรับเมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2546

กรม. ทักษิณ 7 ปรับเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2546

กรม. ทักษิณ 8 ปรับเมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2547

กรม. ทักษิณ 9 ปรับเมื่อวันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ. 2547

กรม. ทักษิณ 10 ปรับเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2547

ซึ่งในการปรับแต่ละครั้งนั้น ส่วนใหญ่ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่า ปรับเพื่อประโยชน์ของรัฐบาล เนื่องจากรัฐบาลทักษิณมิได้มีลักษณะเพียงรัฐบาลของตัวแทนกลุ่มการเมืองเท่านั้นหากยังมีลักษณะเป็นรัฐบาลของกลุ่มทุนอีกด้วย ในขณะที่ พ.ต.ท. ทักษิณ เป็นนายทุน ไทรคอมเนคม ผู้ร่วมขบวนการทั้งนายทุนอุตสาหกรรม (นายพิทักษ์ อินทวิทย์นันท์ นายเดช บุญหลง นายสุวิทย์ คุณกิตติ นายปองพล อดิเรกสาร นายสรอรรถ กลิ่นประทุม นายชูชีพ หาญสวัสดิ์ นายสุริยะ

จึงรุ่งเรืองกิจ ฯลฯ) นายทุน โทรมคมนาคม (นายอดิศักดิ์ โปธารามิก) และนายทุนสื่อสาร (นายประชา มาลินินท์) การจัดสรรผลประโยชน์จึงต้องเป็นไปอย่างรอบคอบ

ปรากฏการณ์ที่กลุ่มทุนรุกเข้าไปยึดพื้นที่ในคณะรัฐมนตรีไม่ใช่ปรากฏการณ์ใหม่ หากแต่เริ่มปรากฏอย่างชัดเจนตั้งแต่รัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นต้นมา ในเมื่อกลุ่มทุน ต้องการเข้าไปมีอิทธิพลในกระบวนการกำหนดนโยบายเพื่อให้เกื้อกูลผลประโยชน์ของตน สังคม ทุนนิยมที่เดินบนเส้นทางประชาธิปไตยยากที่จะสกัดอิทธิพลของกลุ่มทุนในกระบวนการทางการเมืองได้ พัฒนาการของสังคมประชาธิปไตยตะวันตกบ่งบอกอย่างชัดเจนว่า ระบบอบ ประชาธิปไตยมิใช่ระบอบการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน หากแต่ เป็น “ระบอบการปกครองของกลุ่มผลประโยชน์ โดยกลุ่มผลประโยชน์ และเพื่อกลุ่มผลประโยชน์”

การที่กลุ่มทุนยึดพื้นที่ในคณะรัฐมนตรีเพิ่มขึ้นได้นั้น มิได้เกิดจากการแทรกตัวของ กลุ่มทุนเข้าสู่ปริมณฑลทางการเมืองเท่านั้น หากยังเป็นเพราะเหล่านักเลือกตั้งแปรสภาพเป็นนัก ลงทุนการเมือง นักธุรกิจการเมืองอีกด้วย อันเป็นเส้นทางที่นำไปสู่ระบอบ “ทุนนิยมประชาธิปไตย”

รัฐบาลของ พ.ต.ท. ทักษิณ เป็นรัฐบาลที่มีมาตรการในรัฐธรรมนูญสนับสนุนให้ ฝ่ายบริหารมีเสถียรภาพและการที่นายกรัฐมนตรีมีภาวะผู้นำ ยังได้เสริมสร้างความมีเสถียรภาพและ ภาวะการณำให้เข้มแข็งขึ้น โดยการดำเนินการตามแผนนโยบายประชานิยม จนทำให้เกิดข้อกล่าวหา ต่าง ๆ อาทิ เผด็จการรัฐสภา ระบบธุรกิจการเมือง การคอร์รัปชันเชิงนโยบาย ผู้แทน (ส.ส. เขต) กลาย สภาพเป็นแค่ลูกจ้างรายวันหรือพนักงานฝ่ายการตลาดประจำพื้นที่ ฯลฯ (ไกรสร จิตธรรม 2546: 351-352)

นอกจากนี้ยังเกิดข้อวิพากษ์วิจารณ์และข้อคิด จากฝ่ายค้านและจากนักวิชาการ มากมาย เช่น (พัคตร์ ไทลักษณ์ไทย 2547: 4)

1. บริษัทในเครือของนายกรัฐมนตรี เจริญก้าวหน้าและมีผลกำไรเพิ่มเยอะมาก
2. พรรคพวกในคณะรัฐบาลมีธุรกิจที่เติบโตก้าวหน้าอย่างมากมาย
3. คำพูดของท่านนายกรัฐมนตรี หาญกล้ามั่นใจในตัวเอง และอหังการจนเกินไป
4. มีการสงสัยเรื่องทุจริตเชิงนโยบาย เอื้อผลประโยชน์ของตนและพวกพ้อง เป็น

ระบบที่นักวิชาการเรียกว่า “ญาติกาธิปไตย” พวกพ้องและวงศาคณาญาติของผู้มีอำนาจเพื่องฟู ผิดสังเกต

5. ปัญหาค่าได้ถูกลามใหญ่โตและไม่สามารถแก้ไขให้ยุติได้
6. ต้องการเสียงข้างมากในสภาจนทำให้ฝ่ายค้านไม่สามารถค้านอำนาจหรือ

ตรวจสอบใด ๆ ได้

7. นักวิชาการหลาย ๆ ท่านเชื่อว่า นายกรัฐมนตรีกำลังนำพาประเทศไทยไปสู่ทาง
แห่งหายนะ ฯลฯ

นับได้ว่า รัฐบาลของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ได้สร้างปรากฏการณ์ใหม่ ๆ หลาย
ด้านต่อระบบการเมืองการปกครองของไทย อย่างที่ไม่มีใครเคยทำมาก่อน เป็นรัฐบาลที่เข้ามาตาม
ระบอบกติกาของประชาธิปไตย ที่ได้รับการยอมรับจากประชาชนอย่างล้นหลาม และมีบรรดากลุ่ม
ทุนนิยมเครือญาติเข้ามาเกี่ยวข้องเป็นจำนวนมาก แต่ก็ต้องสิ้นสุดลงโดย คณะปฏิรูปการปกครองทำ
การรัฐประหาร โดยยกเหตุผลที่สำคัญว่า มีการทุจริตคอร์รัปชันในรัฐบาลเป็นจำนวนมาก

ในด้านสภาพเศรษฐกิจและสังคมของรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร นับเป็นยุค
ของกระแสโลกาภิวัตน์ ที่ใช้เทคโนโลยีสื่อสารสนเทศระดับสูง สามารถติดต่อถึงกันทั่วโลกด้วยการ
แพร่หลายของระบบอินเทอร์เน็ต พ.ต.ท. ทักษิณ ได้นำพาประเทศก้าวไปสู่ระดับโลก ที่มีตลาด
หลักทรัพย์เป็นแหล่งระดมเงินมาทำการลงทุน มีเป้าหมายหลักในการกอบกู้วิกฤตเศรษฐกิจที่
เกิดขึ้นใน พ.ศ. 2540 โดยมุ่งเน้นการกระตุ้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแบบที่ใช้ทั่วไปในตำรา
ทางเศรษฐศาสตร์ แต่มีเป้าหมายทางการเมือง โดยเน้นฐานการเมืองในระดับรากหญ้า จึงเกิด
นโยบายประชานิยมรูปแบบต่าง ๆ ที่เอาใจประชาชนทุกกลุ่มอาชีพ โดยรัฐบาลได้ให้ความสำคัญต่อ
นโยบายการใช้จ่ายเป็นจำนวนมาก ในขณะที่เดียวกันรัฐบาลก็ได้พยายามรักษาความมั่นคงทาง
เศรษฐกิจของประเทศ เพื่อให้นักลงทุนต่างประเทศเชื่อถือในเสถียรภาพทางเศรษฐกิจที่มั่นคงของ
ประเทศ โดยได้ตั้งเป้าหมายที่จำกัดเงินที่กู้ยืมของรัฐบาลไม่ให้เกินร้อยละ 50 ของมูลค่าผลิตภัณฑ์
มวลรวมภายในประเทศ ดังนั้นรัฐบาลจึงต้องหันไปใช้นโยบายและมาตรการต่าง ๆ เพื่อกระตุ้นการ
ใช้จ่ายของประชาชน โดยดำเนินการผ่านทางการใช้ธนาคารของรัฐ รัฐวิสาหกิจและองค์กรของรัฐ
เป็นเครื่องมือ (เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม 2548 (ข): 11-49)

ตารางที่ 4.2 ข้อมูลสภาพเศรษฐกิจและสังคม ในสมัยรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร

รายการ	พ.ศ. 2545	พ.ศ. 2549
1. จำนวนประชากร (ล้านคน)	62.7	62.8
2. ผลิตภัณฑ์ประชาชาติต่อประชากร 1 คน (บาท)	84,919	115,098
3. รายได้ประชาชาติต่อประชากร 1 คน (บาท)	63,087	86,321
4. อัตราการเจริญเติบโตผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ	6.1	5.1
4. รายได้/ค่าใช้จ่าย/หนี้สิน ต่อครัวเรือน		
-รายได้เฉลี่ย	13,736	17,787
-ค่าใช้จ่ายเฉลี่ย	10,889	14,311
-หนี้สินเฉลี่ย	82,485	116,535
5. ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ ตามราคาประจำปี		
จำแนกตามสาขาการผลิต (ล้านบาท)		
เกษตรกรรม	514,257	841,134
นอกเกษตรกรรม	4,936,386	6,989,195
-อุตสาหกรรม	1,836,083	2,748,488
-การขายส่ง ขายปลีก	866,332	1,110,188
6. มูลค่ารวมของการค้าภายนอก (พันบาท)		
-สินค้าขาออก (Exports)	2,923,941,386	4,436,676,421
-สินค้าขาเข้า (Import)	2,774,840,188	4,756,000,460
7. ดัชนีตลาดหลักทรัพย์ (Set Index)	356	713

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2549) สมุดสถิติรายปีประเทศไทย พ.ศ. 2549 กรุงเทพมหานคร

สำนักงานสถิติแห่งชาติ

นโยบายกระตุ้นเศรษฐกิจของรัฐบาลได้ทำให้เศรษฐกิจของประเทศฟื้นตัว และมีอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจประมาณร้อยละ 7 ต่อปีในขณะเดียวกันการฟื้นตัวทางเศรษฐกิจและความมีเสถียรภาพของรัฐบาล ก็ได้ทำให้นักลงทุนชาวต่างประเทศได้หันมาลงทุนในตลาดหุ้นของไทยมากขึ้น ทำให้ดัชนีตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยเพิ่มขึ้นจาก พ.ศ. 2544 มากกว่าอีกเป็นเท่าตัวโดยมีมูลค่าหลักทรัพย์ 1,607,310 ล้านบาท ใน พ.ศ. 2544 เป็น 4,482,920 ล้านบาท ใน พ.ศ. 2547 อย่างไรก็ตามแม้เศรษฐกิจจะได้ฟื้นตัวดีขึ้นก็ตาม ผลของนโยบายการกระตุ้นการใช้จ่ายของรัฐบาลก็ทำให้ประชาชนมีหนี้สินเพิ่มขึ้น กล่าวคือ จากการสำรวจหนี้สินต่อครัวเรือนของสำนักสถิติแห่งชาติ ปรากฏว่าหนี้สินต่อครัวเรือนโดยเฉลี่ยได้เพิ่มขึ้นจากครัวเรือนละ 52,001 บาท ใน พ.ศ. 2539 เป็นครัวเรือนละ 114,571 บาท ใน พ.ศ. 2547 ซึ่งมีหนี้สินต่อรายได้ของครอบครัวประมาณร้อยละ 62 กล่าวโดยทั่วไปคือ คนส่วนใหญ่ยังยากจน ผลจากการดำเนินการของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ต่อมา ทำให้ ใน พ.ศ. 2549 ผลิตภัณฑ์มวลรวมขยายตัวร้อยละ 5.1 โดยเฉพาะภาคการเกษตรที่ขยายตัวสูงกว่า พ.ศ. 2548 มาก เนื่องจากสภาพภูมิอากาศอำนวย นอกจากนี้ การผลิตสินค้าและบริการเพื่อการส่งออกยังคงขยายตัวสูงเช่นกัน ในขณะที่อุปสงค์ภายในประเทศมีทิศทางชะลอลง โดยเฉพาะการอุปโภคของครัวเรือน การใช้จ่ายอุปโภคของรัฐบาลและการสะสมทุนถาวรเบื้องต้น ที่ขยายตัวเพียง ร้อยละ 3.2 2.3 และ 3.8 ตามลำดับ อุปสงค์ภายในประเทศชะงักงัน โดยมีปัจจัยสำคัญ ได้แก่ ราคาน้ำมันที่ปรับตัวสูงขึ้น อัตราเงินเฟ้อ ปัญหาความไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และสถานการณ์ความไม่แน่นอนทางการเมือง

2. ลักษณะความสัมพันธ์ของระบบทุนนิยมเครือญาติ

ความสัมพันธ์ของกลุ่มทุนกับ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร สามารถพิจารณาได้จากการรวมตัวของกลุ่มทุนจัดตั้งพรรคไทยรักไทย ซึ่งคณะกรรมการบริหารพรรคในการจัดตั้งมี 8 คน ประกอบด้วย

1. พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร หัวหน้าพรรค
2. นายคณิต ฒ นคร รองหัวหน้าพรรค
3. ร.ต.อ. ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์ เลขาธิการพรรค
4. นายพันธ์เลิศ ไบหยก รองเลขาธิการพรรค
5. นางสิริกร (สินุดพงษ์) มณีรินทร์ เภรณัฐิกพรรค
6. นายกันตธีร์ ศุภมงคล โฆษกพรรค
7. น.ส. ปัทมรา ตรังคินีนาถ รองโฆษกพรรค
8. นายสุวรรณ วลัยเสถียร กรรมการบริหารพรรค

และนายสารสิน วีระผล กรรมการบริหารพรรค (ต่อมานายสารสินขอลอนตัว เนื่องจากยังเป็นທີ່ปรึกษาด้านเศรษฐกิจการต่างประเทศของนายชวน หลีกภัย)

ส่วนคณะผู้ก่อตั้งพรรคมี 15 คน ประกอบด้วย

1. นายการุณ จันทรางศุ
2. นายกิตติ ลิ้มสกุล
3. พล.อ. ชรรมร์ักษ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา
4. รองศาสตราจารย์ ดร. ชีรภัทร์ เสรีรังสรรค์
5. นพ.ประจวบ อึ้งภากรณ์
6. นายประชา คุณะเกษม
7. นายประสิทธิ์ มะหะหมัด
8. นายพันศักดิ์ วิญญูรัตน์
9. น.ส. ภูวนิดา คุณผลิน
10. นายวิริยะ นามศิริพงศ์พันธุ์
11. นายวีรชัย วีระเมธิกุล
12. นายสุธรรม แสงประทุม
13. นายสำราญ ภูอนันตานนท์
14. นายสมคิด จาตุศรีพิทักษ์
15. นายณรงค์ ปัทมะเสวี

ในจำนวน 23 คน มาจากหลากหลายอาชีพ ทั้งสายนักธุรกิจ สายทหาร สายการเมือง สายนักวิชาการ ข้าราชการและอื่น ๆ

สายทหารมี พล.อ. ชรรมร์ักษ์ ผู้ทรงคุณวุฒิพิเศษประจำกองบัญชาการทหารสูงสุด นักวิชาการและข้าราชการ มีนายคณิต อุดิตอัยการสูงสุด ร.ต.อ. ประชัย อุดิต อธิการบดีสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า) นายกิตติ อาจารย์คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รองศาสตราจารย์ ดร. ชีรภัทร์ อาจารย์คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช นายวิริยะ อาจารย์คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่ง นายวิริยะยังเป็นแกนนำสำคัญในการต่อสู้เพื่อสิทธิคนด้อยโอกาสด้วย เนื่องจากตนเองตาบอด

นายกันตธีร์ อุดิตผู้อำนวยการกองนโยบายและแผนงานกระทรวงการต่างประเทศ และอดีตที่ปรึกษานายกรัฐมนตรีด้านการต่างประเทศ นายการุณ อดีตรองผู้ว่าฯ กทม. และผู้บริหาร บริษัท ระบบขนส่งมวลชนกรุงเทพ จำกัด (มหาชน) นายประชา อดีตปลัดกระทรวงการต่างประเทศ และเป็นอดีตรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

นักการเมือง มี นพ.ประจวบ นายประสิทธิ์ และยังมีตำแหน่งเป็นรองเลขาธิการ คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย รวมถึงเป็นกรรมการพิจารณาร่างกฎหมายที่เกี่ยวกับการบริหารกิจการศาสนาอิสลาม นายสุธรรม อดีต ส.ส.พรรคพลังธรรม และอดีตรองประธานสภา

นักกฎหมายธุรกิจ คือ นายสุวรรณ ซึ่งเป็นนักกฎหมายธุรกิจและเชี่ยวชาญด้านภาษีอากร และเป็นอดีตที่ปรึกษากฎหมายของธนาคาร โลกประจำกรุงวอชิงตัน ดี.ซี.

นักธุรกิจที่มีอยู่หลายสาขา ไม่ว่าจะเป็นนายพันธ์เลิศ เจ้าของตึกใบหยก นางสิริกร ทายาทในตระกูลลินตพงษ์ เจ้าของยন্ত্রกรกฎุป ดำเนินธุรกิจเกี่ยวกับรถยนต์อย่างบีเอ็มดับเบิลยู ซีตรอง เปรอริโยต์ และเป็นภริยาของ พล.ต.ต. วงศ มณีรินทร์ เพื่อนร่วมรุ่นนักเรียนนายร้อยตำรวจ รุ่น 26 โรงเรียนนายร้อยตำรวจของ พ.ต.ท. ทักษิณ น.ส. ภูวนิดา ผู้บริหารบริษัท ไทยพัฒนา ประกันภัย จำกัด นายสำราญ ผู้บริหารระดับสูงในเครือสหกรุป และประธานกรรมการบริษัท ชัมซุง อิเลคทรอนิกส์ จำกัด

ส่วนนายวีระชัย เป็นผู้บริหารระดับสูงของเอ็มไทยกรุป เป็นประธาน ที.เอ็ม. อินเตอร์เนชั่นแนล แบงก์ เชียงไฮ้ ทั้งยังทำธุรกิจด้านอสังหาริมทรัพย์ และทำธุรกิจร่วมกับเครือ เจริญโภคภัณฑ์ (ซีพี) ในประเทศจีนด้วย

หากโยงความสัมพันธ์จะพบว่า นายวีระชัยเป็นบุตรเขยของนายธนินทร์ เกียรติวนนท์ เจ้าสัวซีพี ซึ่งเมื่อครั้งที่ พ.ต.ท. ทักษิณยังทำธุรกิจ เคยควบรวมกิจการเคเบิลทีวี คือ ไอพีซีเข้ากับยูทีวี ของเครือซีพีมาแล้ว

และหากนายสารสิน ซึ่งเป็นผู้บริหารระดับสูงของซีพี ไม่ถอนตัวจากการเป็น กรรมการบริหารพรรคไทยรักไทยไปเสียก่อน ภาพแห่งความแนบแน่นระหว่าง พ.ต.ท. ทักษิณ และ ซีพีคงจะฉายออกอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

นอกจากกรรมการของพรรคแล้ว ทีมงานร่างนโยบายพรรคก็ปรากฏบุคคลที่สร้างความเชื่อมั่นได้พอสมควร ไม่ว่าจะเป็นทีมงานเศรษฐกิจ ที่มีนายสมคิด จาตุศรีพิทักษ์ นายทง พิทยะ อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ทีมงานด้านต่างประเทศ ที่มีนายประชา คุณะเกษม ทีมงานด้านปฏิรูประบบราชการและการศึกษามี ร.ต.อ. ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์ ทีมงานด้าน เกษตรกรรม มีนายอาชวี เตาลานนท์ ทีมด้านกฎหมายและรัฐธรรมนูญมีนายคณิต ณ นคร ทีมด้าน สังคมและวัฒนธรรม นำแนวคิดจาก นพ. ประเวศ วะสี ราษฎรอาวุโส และนายโสภณ สุภาพงษ์ ผู้บริหารระดับสูงของบางจากมาปรับใช้

ส่วนทีมงานการเมืองได้ใช้กลุ่ม “คนเดือนตุลา” เช่น นายสมาน เลือดวงศ์หัด นาย เกรียงกมล เลหาไพโรจน์ นายภูมิธรรม เวชชชัย และทีมงานด้านการสื่อสารคมนาคม นายบุญคณี ปลั่งศิริ และบริษัท ชินวัตร จำกัด (กองบรรณาธิการมติชน 2549: 46-49)

จากข้อมูลดังกล่าว จะเห็นได้ว่า พรรคไทยรักไทยประกอบขึ้นด้วยบุคคลหลากหลายสาขาอาชีพ เช่นเดียวกับพรรคการเมืองทั่วไป แต่ลักษณะพิเศษคือ การผสมผสานระหว่างกลุ่มทุนขนาดใหญ่ของประเทศ อาทิ ตัว พ.ต.ท. ทักษิณเอง ที่ธุรกิจของครอบครัวคือ บริษัทชินคอร์ปอเรชัน เป็นอันดับ 1 ในกิจการด้านโทรศัพท์มือถือและเทคโนโลยีการสื่อสาร นายสุริยะ จึงรุ่งเรืองกิจ จากกลุ่ม “ซั่มมิด” ซึ่งประกอบธุรกิจอุตสาหกรรมรถยนต์รายใหญ่ของประเทศ นายประชา มาสินนทร์ ที่ธุรกิจหลักของตระกูลคือเจ้าของสัมปทานสถานีโทรทัศน์ช่อง 3 นายอดิศักดิ์ โปธารามิก จากกลุ่มจัสมิน นายวัฒนา เมืองสุข บุตรเขยของเครือเจริญโภคภัณฑ์ ผู้นำด้านการเกษตรของไทย เป็นต้น

นอกจากนี้ยังประกอบด้วยนักการเมือง “มืออาชีพ” ที่เคยผ่านงานการเมืองในพรรคการเมืองต่าง ๆ มาอย่างโชกโชน อาทิ นายเสนาะ เทียนทอง แกนนำกลุ่ม “วังน้ำเย็น” นายสมศักดิ์ เทพสุทิน แกนนำกลุ่ม “วังบัวบาน” นายพินิจ จารุสมบัติ แกนนำกลุ่ม “วังพญานาค” นายสุวัจน์ ลิปตพัลลภ แกนนำจากกลุ่ม “พรรคชาติพัฒนา” นายสนธยา คุณปลื้ม แกนนำกลุ่มการเมือง “ภาคตะวันออก” นายสุชาติ ตันเจริญ แกนนำกลุ่ม “พ้อมคด้า” นายเนวิน ชิดชอบ แกนนำกลุ่ม “อีสานใต้” เป็นต้น

สัดส่วนของ “นักธุรกิจ” และ “นักการเมือง” นี้เอง ทำให้พรรคไทยรักไทยมีแนวทางในการทำงานและนโยบายที่แตกต่างจากพรรคการเมืองอื่น ความได้เปรียบของพรรคไทยรักไทยไม่ได้เพียงอยู่ที่จำนวนอดีต ส.ส. ที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ยังอยู่ที่วิธีการบริหารจัดการของ พ.ต.ท. ทักษิณ และกำลัง “ทุน” ที่มีมากกว่าพรรคการเมืองอื่น ๆ ซึ่งเป็นส่วนประกอบสำคัญไม่น้อยที่ทำให้พรรคไทยรักไทยชนะการเลือกตั้งใน พ.ศ. 2544 และชนะแบบถล่มทลายใน พ.ศ. 2548 (กองบรรณาธิการมติชน 2549: 147-148)

จากการวิเคราะห์กลุ่มผลประโยชน์ในพรรคไทยรักไทย ของธานี ชัยวัฒน์ (2546: 66-75) พบว่า มีการร่วมมือของกลุ่มผลประโยชน์ 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มธุรกิจ กลุ่มการเมืองและกลุ่มเทคโนโลยี โดยกลุ่มธุรกิจจะเป็นหัวหอกที่สำคัญในการสื่อสารกับประชาชนเพราะมีภาพพจน์ที่ดีและเป็นขุมกำลังในการจัดหาทุนทรัพย์เพื่อการเลือกตั้ง ในขณะที่กลุ่มการเมืองจะกลับกลายมาเป็นแรงสนับสนุน เพราะมีความเชี่ยวชาญในเกมการเลือกตั้งและยังเป็นกลุ่มที่เข้าถึงพื้นที่มากกว่ากลุ่มอื่น ๆ เพราะในบางพื้นที่ยังมีความยึดติดอยู่กับนักการเมืองเดิม ทำให้โอกาสที่จะได้รับการเลือกตั้งในครั้งต่อไปมีมากกว่าการเสนอทางเลือกใหม่ในทุกพื้นที่ และกลุ่มเทคโนโลยีก็เป็นแรงสนับสนุนที่สำคัญเช่นเดียวกัน เพราะเป็นกลุ่มที่มีภาพพจน์ที่ดีและเป็นที่ยอมรับนับถือในสังคมรวมทั้งเป็นทุนทางปัญญาของกลุ่มด้วย โดยให้เหตุผลประกอบด้วยว่า กลุ่มธุรกิจต้องอาศัยอำนาจรัฐของกลุ่มการเมืองในการปกป้องธุรกิจของตนที่มีมูลค่าสูง เพื่อลดความเสี่ยงจึงต้องการเข้ามา

บทบาทและครอบงำอำนาจรัฐด้วยตนเอง ส่วนกลุ่มการเมืองมักจะมีธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับงบประมาณแผ่นดิน เป้าหมายของนักการเมืองเหล่านี้จึงต้องการเข้าร่วมรัฐบาลเป็นสำคัญ เพราะทำให้เข้าถึงงบประมาณได้ง่ายขึ้น สำหรับกลุ่มเทคโนโลยีเข้ามาเพราะ พ.ต.ท. ทักษิณ ต้องการนำเสนอให้พรรคไทยรักไทยเป็นทางเลือกใหม่ต่อประชาชนที่แตกต่างจากพรรคการเมืองเดิมทั่วไป จึงพยายามรวบรวมนักวิชาการและบุคคลผู้มีชื่อเสียงจากวงการต่าง ๆ มาร่วม เพื่อให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่นนั่นเอง

ในมุมมองของผู้ช่วยศาสตราจารย์ วิชัย โฉมสุวรรณจินดา มองความสัมพันธ์ของทุนนิยมเครือข่ายในรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณว่า มีความสัมพันธ์กันอยู่ 3 กลุ่มใหญ่ ๆ ในพรรคไทยรักไทย อันประกอบด้วย เครือญาติทางสายโลหิต กลุ่มธุรกิจและกลุ่มนักการเมืองเก่า ดังที่ให้ความเห็นไว้ว่า

“ความสัมพันธ์ มีอยู่ 3 สายใหญ่ ๆ คือ 1) เครือญาติทางสายโลหิต คือ นายทักษิณ ก็มีพี่มีน้อง คุณหญิงพจมานก็มีพี่มีน้องเยอะ มีลูกทำธุรกิจต่าง ๆ ก็เกี่ยวเนื่องกับผลประโยชน์ของรัฐบาล 2) กลุ่มธุรกิจ เนื่องจาก พ.ต.ท. ทักษิณ เข้ามาเล่นการเมืองโดยอาศัยกลุ่มนักธุรกิจใหญ่ โดยดูได้จากคณะรัฐมนตรี มีใครบ้างที่เป็นนักธุรกิจ เช่น มีคุณสุริยะเข้ามา เป็นฐานธุรกิจต่าง ๆ เข้ามาสนับสนุนทางการเมือง ธุรกิจที่เข้ามา ก็พยายามที่จะแสวงหาผลประโยชน์ ที่เข้ามาสนับสนุนทางการเมืองของเขา 3) อีกกลุ่มหนึ่งก็คือ นักการเมืองเก่า ที่กระจัดกระจายมาจากพรรคอื่น แล้วก็ดึงเข้ามาร่วมอยู่ในพรรคไทยรักไทย กลุ่มนี้ก็เป็นกลุ่มที่มีความเชี่ยวชาญทางการเมือง และอาจจะมีการธุรกิจในการสนับสนุน ก็เป็นช่องทางในการแสวงหาผลประโยชน์... ทั้ง 3 กลุ่มนี้ก็มาเอื้อทำให้เกิดประโยชน์ร่วมกันในรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ” (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วิชัย โฉมสุวรรณจินดา อดีตรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย สัมภาษณ์ 20 มิถุนายน 2550)

สำหรับตัว พ.ต.ท. ทักษิณ เองมีบทบาทในฐานะของผู้นำของกลุ่มทุนก่อนที่จะเข้ามาเล่นการเมือง โดยมีความสัมพันธ์ใน 2 รูปแบบ คือ (รัตพงษ์ สอนสุภาพและประจักษ์ น้าประสานไทย 2546: 86-88)

รูปแบบที่ 1 การสร้างสายสัมพันธ์ (Connection) ทั้งกลุ่มข้าราชการ ทหาร กลุ่มการเมืองและกลุ่มธุรกิจ เช่น การสร้างสายสัมพันธ์กับกลุ่มผู้นำ รสช. นับตั้งแต่ พล.อ. สุรยุทธ์ คงสมพงษ์ และพล.อ. สุจินดา คราประยูร จนได้รับสัมปทานดาวเทียม

สร้างสายสัมพันธ์กับผู้นำระดับสูงทั้ง องค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย (ทศท.) และการสื่อสารแห่งประเทศไทย (กสท.) ซึ่งทำให้กลุ่มชินคอร์ปมักได้รับสัมปทานโครงการต่าง ๆ จากสองหน่วยงานดังกล่าว โดยเฉพาะ ทศท. และเมื่อผู้นำระดับสูงของ ทศท. เกษียณ มักเข้ามาเป็น

ผู้บริหารหรือกรรมการบริษัทในเครือชินเสมอ เช่น ดร. ไพบุลย์ ติมปพยอม อดีตผู้อำนวยการ
องค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย และนายบุญฤทธิ ปลั่งศิริ เป็นต้น

สร้างสายสัมพันธ์กับพรรคการเมือง คือ พรรคชาติไทย พรรคกิจสังคม พรรคพลัง
ธรรมและพรรคมวลชน จนสามารถผลักดันให้ได้สัมปทานเคเบิลทีวี (ไอบีซี) จากองค์การ
สื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย (อ.ส.ม.ท.) และสัมปทานดาวเทียม และโครงการอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับ
ธุรกิจสื่อโทรคมนาคม

สร้างสายสัมพันธ์กับกลุ่มการเงิน เพื่อสนับสนุนในการทำธุรกิจ เช่น ธนาคารไทย
พาณิชย์ ธนาคารทหารไทย และธนาคารศรีนคร กรณีธนาคารทหารไทย มีความสัมพันธ์อันดีกับ
กลุ่มชินมาก ทำให้ผู้บริหารและอดีตผู้บริหารของธนาคารแห่งนี้ เข้ามาเป็นกรรมการในกลุ่มบริษัท
ชินวัตร เช่น ศาสตราจารย์ประยูร จินดาประดิษฐ์ เป็นประธานกรรมการกิตติมศักดิ์ของ บริษัท
ชินวัตร คอมพิวเตอร์ ในฐานะผู้สนับสนุนทางการเงินให้แก่ธุรกิจในกลุ่มชินวัตรในยุคแรก ๆ นาย
อนุตร์ อัสวนนท์ อดีตกรรมการผู้จัดการธนาคารทหารไทย เข้ามาเป็นประธานกรรมการบริหาร
บริษัท แอดวานซ์ อินโฟร์ เซอร์วิส ซึ่งบุคคลนี้ เคยเป็นผู้ชักชวนให้ พ.ต.ท.ทักษิณเข้าไปซื้อหุ้น
ธนาคารศรีนครประมาณ ร้อยละ 5 รวมถึง ดร. ทนง พิทยะ จากอดีตเคยนั่งตำแหน่งประธาน
เจ้าหน้าที่บริหารด้านการเงิน (CFO) ของกลุ่มชินวัตร โดยเป็นกำลังหลักในการวางแผนนำกลุ่ม
บริษัทชินวัตร เข้าจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ฯ และกลายเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้ธุรกิจ
เครือชินคอร์ป มั่งคั่ง จากมูลค่าหุ้นในตลาดหลักทรัพย์ฯ ดร. ทนง พิทยะ จึงได้รับการตอบแทนด้วย
ตำแหน่งมากมาย เช่น กรรมการหลายบริษัทในกลุ่มชินวัตร และเมื่อพรรคไทยรักไทยเป็นแกนนำ
จัดตั้งรัฐบาล จึงปูนบำเหน็จให้ ดร. ทนง พิทยะ เป็นประธานบอร์ดหลายแห่ง เช่น ประธานบอร์ด
การบินไทย ประธานบอร์ดสภาพัฒน์ฯ และอดีตประธานบอร์ดบริษัทบริหารสินทรัพย์ไทย (Thai
Asset Management Corporation: TAMC) คนแรก เป็นต้น

รูปแบบที่ 2 ผลประโยชน์ต่างตอบแทน โดยอาศัยมิตรภาพต่อผู้มีอุปการคุณที่เคย
ได้รับการอุปถัมภ์มาก่อน เช่น กรณีอดีตผู้บริหารทั้งจากธนาคารทหารไทย และองค์การโทรศัพท์
แห่งประเทศไทย เข้ามาเป็นผู้บริหารหรือกรรมการบริษัทในกลุ่มชินคอร์ป

ในขณะที่เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2547: 211-212) มองวัตถุประสงค์ของการเข้ามากุม
อำนาจรัฐของ พ.ต.ท. ทักษิณว่าน่าจะมาจากสาเหตุหลัก คือการปกป้องความเสี่ยงของธุรกิจปัจจุบัน
ที่มีมูลค่าหลายหมื่นล้านบาทมากกว่าสาเหตุอื่นใด เพราะธุรกิจโทรคมนาคมและอื่น ๆ ที่กลุ่มชินมี
ความถนัดชำนาญนั้น เป็นธุรกิจสัมปทานหรือธุรกิจที่มีลักษณะต้องพึ่งพาอำนาจรัฐ เพื่อให้อยู่รอด

ดังนั้นแรงผลักดันที่สำคัญ คือ การเข้ามากุมอำนาจ เพื่อปกป้องความรวย เพื่อให้
เกิดความมั่นใจว่า ธุรกิจของตนที่ต้องพึ่งพานโยบายและอำนาจของรัฐบาลจะสามารถอยู่รอดและ

เจริญก้าวหน้าได้ต่อไป ความสำเร็จในการบริหารประเทศทำให้เกิดการขยายตัวโดยรวมของ เศรษฐกิจ ทำให้ธุรกิจอื่น ๆ เติบโตไปด้วย ตลอดจนเกียรติยศ ชื่อเสียงที่ได้มาจากครอบครองอำนาจ ทางการเมืองนั้น อาจมองได้ว่าเป็นโบนัสมากกว่าเป็นวัตถุประสงค์ ซึ่งได้แก่ การปกป้องคุ้มครองธุรกิจ ที่มีการผูกขาดทั้งทางธุรกิจ-การเมือง ความสำเร็จทางธุรกิจในอดีตนั้น เป็นสิ่งที่หล่อหลอมแนวคิด เกี่ยวกับนโยบายและการบริหารเศรษฐกิจของบ้านเมือง กล่าวคือ เมื่อร่ำรวยมาจากการขึ้นำ การ แทรกแซง และการได้รับอำนาจผูกขาดจากรัฐบาล เมื่อได้อำนาจและเข้ามาบริหารประเทศ จึง ดำเนินนโยบายลักษณะเดียวกัน กล่าวคือ มีความเชื่อมั่นว่ารัฐบาลจะต้องมีบทบาทอย่างมากในการ ขึ้นำเศรษฐกิจ จะต้องเข้ามาแทรกแซงกลไกตลาด เพราะการหยิбыื่นอำนาจผูกขาดให้กลุ่มธุรกิจของ กลุ่มนั้นย่อมจะนำมาซึ่งกำไรสูง แต่การปล่อยให้แข่งขันอย่างเสรีจะให้กำไรต่ำ รัฐบาลจึง ไม่ใช่ รัฐบาลที่สนับสนุนกลไกตลาดเสรี แต่เป็นรัฐบาลที่สนับสนุนกลุ่มธุรกิจ

สำหรับ ประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ์ มองว่ากลุ่มทุน ไม่ต้องการความเสี่ยงเมื่อมีการ เปลี่ยนรัฐบาล จึงลงมาเล่นการเมืองเสียเอง เพื่อไม่ต้องจ่ายเงินหลายรอบ และสำหรับ พ.ต.ท. ทักษิณ แล้วเข้ามาเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“หากมองจากการวิเคราะห์ค่าเช่าทางเศรษฐกิจ ก็สังเกตได้ว่า ถ้ากลุ่มทุนอยู่ เบื้องหลัง คุณก็ต้องให้นักการเมืองมาเป็นตัวแทนของคุณในการดำเนินนโยบายที่คิดว่าเอื้อ ประโยชน์กับทุนของตัวเอง แต่พวกนี้มันมีค่าใช้จ่ายที่ไม่แน่นอน เพราะว่า 1) รัฐบาลมันเปลี่ยนบ่อย 2) เปลี่ยนรัฐบาลที่รัฐมนตรีก็เปลี่ยนที ก็ต้องจ่ายทุกกลุ่มหรือเปล่า ก็เกิดคำถามขึ้น เช่น โครงการ โสภบเวฬ พอเปลี่ยนรัฐมนตรีคมนาคมที ทำให้กลุ่มทุนเดือดร้อน เพราะฉะนั้น 1) ต้นทุนมันไม่ แน่นนอน 2) ถ้ารัฐมนตรีคนนั้นมันเบี้ยว มันก็ยก มันก็ต้องจ่ายเพิ่ม เพราะฉะนั้นความไม่แน่นอนคือ ความเสี่ยง ฉะนั้นการจะลดความเสี่ยงก็คือ เล่นการเมืองเองเลย ไม่ต้องจ้าง ตัวเองสามารถเล่นบพได้ ด้วยตัวเอง ทุกคนมีผลประโยชน์เล่นได้ด้วยตัวเอง ไม่ต้องกลัวความเสี่ยง เพราะตัวเองเป็นคนคุม นโยบาย ไม่ใช่รัฐ นักการเมืองคุม คุณมองว่าเมื่อคุณคุมความแน่นอน ในการลงทุนมันคุ้ม คือ ไม่มี ความเสี่ยง คุณเล่นเองคุมเองไม่ต้องไปจ่ายใคร นี่ก็คือสาเหตุที่เข้ามาเล่น... เมื่อกลุ่มทุนพรรคไทยรัก ไทยก็ใหญ่ที่สุดแล้ว เป็นวิธีก่อกำเนิด 1) โดยวิธีคิดในทางการสนับสนุนในทางการเมืองมันเปลี่ยน 2) ความทะเยอทะยาน เนื่องจากเมื่อเรารวยสุดขีดแล้ว ทำไมจะหาเกียรติยศได้ การที่คุณต้องกินข้าว ในทางการทูตที่เขาต้อนรับในฐานะพ่อค้า คุณไปประเทศนั้นคุณก็ได้การต้อนรับในฐานะพ่อค้า มัน ไม่มีเกียรติ หากเทียบกับการต้อนรับในฐานะผู้นำประเทศอย่างเป็นทางการดูสมศักดิ์ศรี เพราะฉะนั้นความต้องการของการเข้ามาเล่นการเมืองคือ การเข้ามาเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของ ตัวเองด้วยตัวเอง ผมคิดว่านี่อาจจะเป็นวัตถุประสงค์หลัก หรือเมื่อคุณรวยสุดขีดแล้วคุณก็แสวงหา อำนาจต่อ ถือว่าเป็นธรรมชาติของมนุษย์ เมื่อคุณมีฐานะทางการเงิน คุณก็แสวงหาอำนาจต่อ อะไร

เป็นหลักอะไรเป็นรอง ก็ไม่ปรากฏชัด เมื่อมาถึงจุดนี้ เขาเลือกที่จะปกป้องผลประโยชน์ของเขา คือ ต่อสู้ทุกอย่างเพื่อรักษาทรัพย์สินสมบัติและครอบครัวของตัวเองให้ได้ ผมคิดว่านี่คือเป้าหมาย ในที่สุด เวลาจะพิสูจน์เองว่า คุณสู้เพื่ออะไรกันแน่ คุณเข้ามาสู่การเมืองเพื่ออะไรกันแน่ เพราะขณะนี้สิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับคุณทักษิณคือ ปกป้องทรัพย์สินและครอบครัวนั่นคือลักษณะที่เป็นภาพรวม” (นายประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ์ รองบรรณาธิการอำนวยการ นสพ. มติชน สัมภาษณ์ 28 มีนาคม 2550)

นอกจากบรรดากลุ่มทุนต่าง ๆ แล้ว ภายในพรรคไทยรักไทยยังมีบรรดาเครือญาติของ พ.ต.ท. ทักษิณ ร่วมอยู่ด้วย เช่น นางเยาวภา วงศ์สวัสดิ์ ที่เป็นหัวหน้ากลุ่มวังบัวบาน

นางเยาวภา เป็นลูกคนที่ 6 ในจำนวน 10 คน ของตระกูลชินวัตร มี พ.ต.ท. ทักษิณ เป็นพี่คนที่ 2 เมื่อนางเยาวภาทำธุรกิจ ธุรกิจที่ได้ทำไม่พ้นธุรกิจด้านที่เกี่ยวกับโทรคมนาคม เช่น บริษัท วาย.ชินวัตร เทเลเทค จำกัด ทำธุรกิจนายหน้าตัวแทนจำหน่ายวิทยุและโทรศัพท์มือถือ บริษัท เอสดับบลิว เทเลคอม จำกัด บริษัท เทคนิคเทเลคอม จำกัด นำเข้าโทรศัพท์เคลื่อนที่

นางเยาวภาและนายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ สามี เป็น 1 ใน 5 กรรมการบริษัท บริษัท เอ็มลิงค์ เอเชีย คอร์ปอเรชั่น จำกัด ที่เกิดจากการรวมตัวของบริษัท วาย ชินวัตร เทเลเทค จำกัด กับ บริษัท เทคนิค เทเลคอม จำกัด

ต่อมา บริษัท เอ็มลิงค์ฯ มีการเพิ่มทุนเพื่อเข้าตลาดหลักทรัพย์ จนวันที่ 11 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2545 ก็แปรสภาพบริษัทเป็นบริษัทมหาชน มีนายสรรเสริญ จุฬางกูร พี่ชายนาย สุริยะ จึงรุ่งเรืองกิจ เป็นประธานกรรมการบริษัท (กองบรรณาธิการมติชน 2549: 69-70)

กลุ่มวังบัวบานของนางเยาวภา มีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับกลุ่มวังน้ำยมของนาย สมศักดิ์ เทพสุทิน เพราะเป็นส.ส.กลุ่มภาคเหนือด้วยกัน ทั้งนายสมศักดิ์ยังสนิทกับนายสุริยะ จึงรุ่งเรืองกิจ และนายสุริยะยังเป็นนักเรียน วปรอ. รุ่นเดียวกับนายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ ปลัดกระทรวง ยุติธรรม สามีของนางเยาวภาด้วย การเชื่อมต่องกล่าวจึงทำให้ทั้ง 3 คนมีสายสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน (กองบรรณาธิการมติชน 2549: 70)

นอกจากกิจการของนางเยาวภา วงศ์สวัสดิ์ แล้ว ยังมีธุรกิจของน้องคนอื่น ๆ ของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร อีกหลายประเภทเช่น นางเยาวเรศ ชินวัตร (วงศ์ณาจันทร์) มีกิจการคือ บริษัท ชินวัตร (เชียงใหม่) จำกัด บริษัท ชินวัตร (ภูเก็ต) จำกัด บริษัท ชินวัตร เฮลท์ โปรดักส์ จำกัด และ บริษัท ชินวัตร โฮมมาร์ท จำกัด

นางปิยนุช ลิ้มพัฒนาชาติ มี 1 กิจการ คือ บริษัท มาร์เก็ตแลนด์ จำกัด นายพายัพ ชินวัตร มี 1 กิจการ คือ บริษัท พีโอพี เรสทิวรัลรองซีสเต็ม จำกัด นางมณฑาทิพย์ โกวิทเจริญกุล มี 3 กิจการ คือ บริษัท ฟอรัจูนเวนเจอร์ จำกัด บริษัท สตรองพอยท์ เอ็นเตอร์เทนเมนท์ จำกัด และบริษัท

เอสทีเทลิซิสเต็มส์ จำกัด และรายสุดท้าย นางยิ่งลักษณ์ อมรจักร มี 2 กิจการคือ บริษัท เทเลอินโฟ มีเดีย จำกัด และห้างหุ้นส่วนจำกัด บองชัวร์ซี

นอกจากความสัมพันธ์ทางธุรกิจและความเป็นเครือญาติกันแล้ว กลุ่มทุนของพรรคไทยรักไทยยังมีมูลค่าหุ้นจากบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ฯ อีกจำนวนมาก โดยการจัดอันดับเศรษฐกิจหุ้นไทยของคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จากรายงานการกระจายหุ้นและราคาปิดหุ้น ตั้งแต่ พ.ศ. 2539-2545 พบว่า กลุ่มชินวัตร กลุ่มโพธารามิก และกลุ่มมาลินนท์ ติดอยู่ 5 อันดับแรกมาตลอด ขณะที่กลุ่มมหากิจศิริ พ.ศ. 2543 อยู่อันดับที่ 150 พ.ศ. 2544 อยู่อันดับที่ 18 และพ.ศ. 2545 อยู่อันดับที่ 15 ส่วนกลุ่มสิริวิวัฒนภักดี พ.ศ. 2543 อยู่อันดับที่ 478 พ.ศ. 2544 อยู่อันดับที่ 446 และพ.ศ. 2545 อยู่อันดับที่ 200 ต่อมาเป็นกลุ่มเจียรนวนนท์ กลุ่มจิงรุ่งเรืองกิจและจุฬางกูร มีมูลค่าไม่มากนัก เพราะบริษัทในเครือส่วนใหญ่ไม่ได้จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ฯ

อย่างไรก็ตาม หากคิดมูลค่าโดยรวมของทั้ง 7 กลุ่ม ใน พ.ศ. 2544 เป็นร้อยละ 32.6 และร้อยละ 20.1 ใน พ.ศ. 2545 ของมูลค่าหุ้นทั้งหมดที่ซื้อขายในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย

ตารางที่ 4.3 รายชื่อผู้ที่มีมูลค่าหุ้น 5 อันดับแรก

หน่วย : ล้านบาท

	2539		2544		2545
คุณหญิงพจมาน ชินวัตร	18,946	นายพานทองแท้ ชินวัตร	12,448	นายอนันต์ อัสวโกคิน	9,858
นายเปรมชัย วรรณสูตร	18,764	นายบรรณพจน์ ดามาพงศ์	6,470	นายไพบุลย์ ดำรงชัยธรรม	4,923
พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร	17,974	นายประวิทย์ มาลินนท์	5,162	นายประวิทย์ มาลินนท์	4,566
นายอนันต์ อัสวโกคิน	17,459	นายอนันต์ อัสวโกคิน	4,645	นายพานทองแท้ ชินวัตร	4,418
นายอดิศักดิ์ โพธารามิก	10,663	นางสาวรัตนา มาลินนท์	3,552	นายบรรณพจน์ ดามาพงศ์	4,125
รวม	83,836		32,277		27,892

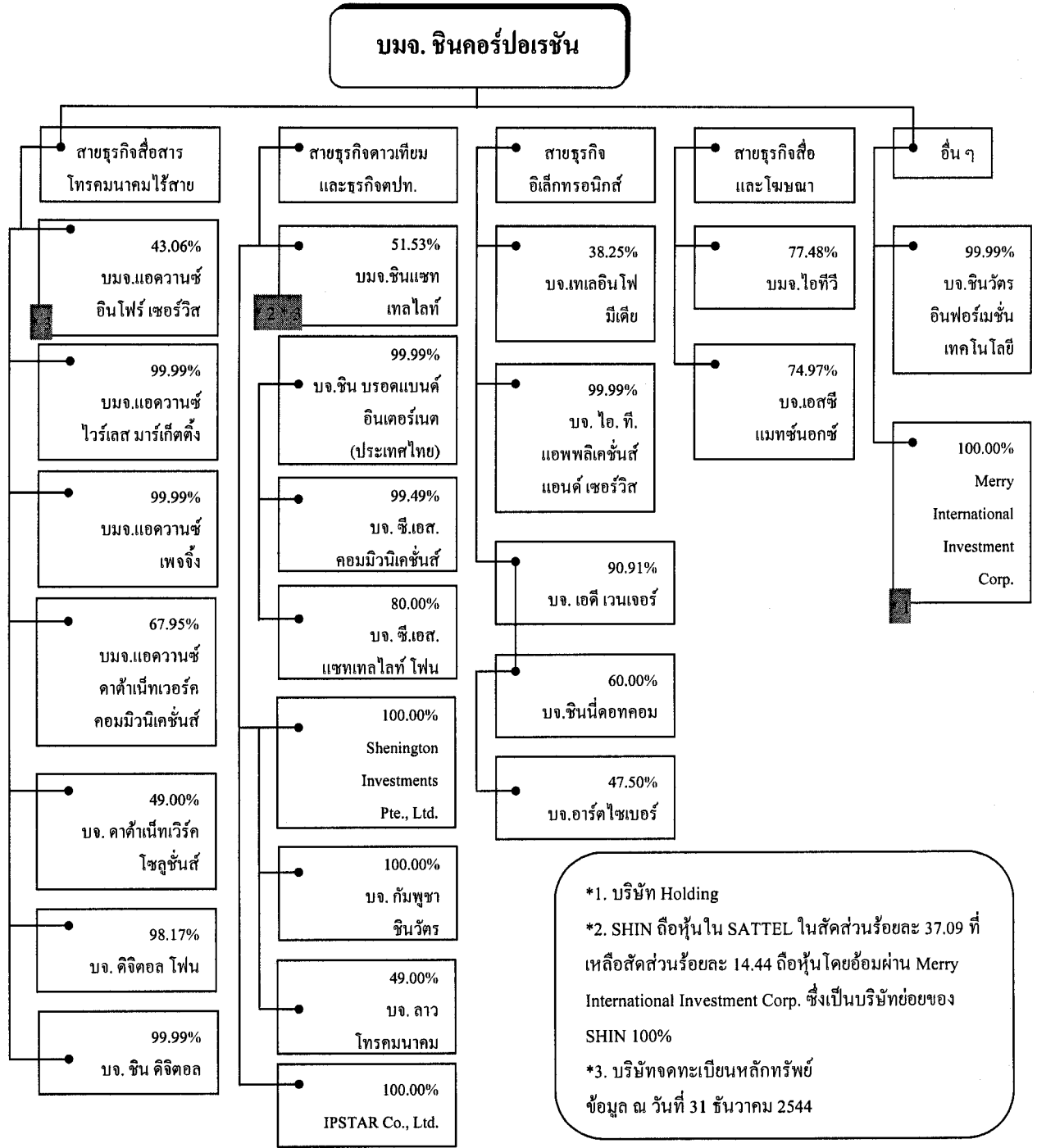
ที่มา: วารสารการเงินการธนาคาร ฉบับเดือนธันวาคม 2545 (อ้างถึงใน ชำนาญ รอดเหตุภัยและคณะ (2546) “อิทธิพลของกลุ่มธุรกิจกับพรรคการเมือง ศึกษาเฉพาะพรรคประชาธิปัตย์และพรรคไทยรักไทย” ใน รายงานวิชาการศึกษาตามหลักสูตรพรรคการเมืองกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยสำหรับผู้บริหารพรรคการเมือง กรุงเทพมหานคร สถาบันพระปกเกล้า

ตารางที่ 4.4 รายชื่อกลุ่มทุนพรรคไทยรักไทยในตลาดหุ้นไทย พ.ศ. 2544-2545

หน่วย : ล้านบาท

กลุ่มทุนพรรคไทยรักไทยในตลาดหุ้นไทย พ.ศ. 2544-2545	2544	2545
กลุ่มชินวัตร	19,239	12,490
กลุ่มมาลินนท์	20,408	18,057
กลุ่มโพธารามิก	471	367
กลุ่มมหากิจศิริ	206	2,358
กลุ่มเจียรนวนนท์	Na	890
กลุ่มจิงรุ่งเรืองกิจ และจุฬางกูร	165	138
กลุ่มสิริวัฒนภักดี	465	584
รวม 7 กลุ่ม	40,954	34,884
รวมทั้งตลาด	125,595	173,615
% ของตลาด	32.6	20.1

ที่มา: ชำนาญ รอดเหตุภัยและคณะ (2546) “อิทธิพลของกลุ่มธุรกิจกับพรรคการเมือง ศึกษาเฉพาะพรรคประชาธิปัตย์และพรรคไทยรักไทย” ใน รายงานวิชาการศึกษาตามหลักสูตรพรรคการเมืองกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยสำหรับผู้บริหารพรรคการเมือง กรุงเทพมหานคร สถาบันพระปกเกล้า

ภาพที่ 4.3 โครงสร้าง เครือข่ายธุรกิจ บมจ. ชินคอร์ปอเรชัน

ที่มา: ชำนาญ รอดเหตุภัยและคณะ (2546) “อิทธิพลของกลุ่มธุรกิจกับพรรคการเมือง ศึกษาเฉพาะ พรรคประชาธิปัตย์และพรรคไทยรักไทย” ใน รายงานวิชาการศึกษาตามหลักสูตร พรรคการเมืองกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยสำหรับผู้บริหารพรรคการเมือง กรุงเทพมหานคร สถาบันพระปกเกล้า

นอกจากนี้ กลุ่มทุนธุรกิจเหล่านี้ยังมีบทบาทสำคัญในด้านการสร้างความมั่นคงให้แก่พรรคทางการเมือง โดยเห็นได้จากยอดเงินบริจาคของพรรคไทยรักไทย ในช่วงเดือนมกราคม-กรกฎาคม 2546 ที่เงินบริจาคส่วนใหญ่มาจากกลุ่มเหล่านี้ และมียอดเงินมหาศาล เช่น นางมณฑาทิพย์ โกวิทเจริญกุล บริจาค 1,500,000 บาท ในระหว่างวันที่ 19-25 มกราคม 2546 คิดเป็น 97 เปอร์เซ็นต์ ของเงินทั้งหมดในช่วงนั้น ขณะที่นายประยุทธ มหากิจศิริ บริจาคเงินถึง 1,800,000 บาท ในช่วงวันที่ 2-8 กุมภาพันธ์ ให้แก่พรรค เช่นเดียวกับคุณหญิงพงมาน ชินวัตร ที่บริจาคเงิน 6,400,000 บาท ในระหว่างวันที่ 2-8 มีนาคม 2546 และบริจาคอีก 5,000,000 บาท ในวันที่ 13-19 กรกฎาคม 2546 ขณะที่นายพลกฤษณ์ สีนุดพงษ์ บริจาคเงิน 1,700,000 บาท ในระหว่างวันที่ 23 กุมภาพันธ์-1 มีนาคม 2546 และบริจาคอีก 500,000 บาท ในวันที่ 11-7 พฤษภาคม เช่นเดียวกับนายพันธุ์เลิศ ไบหยก ที่บริจาคเงิน 1,000,000 บาท ระหว่างวันที่ 4-10 พฤษภาคม และบริจาคอีก 50,000 บาท ในวันที่ 22-28 มิถุนายน (สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง 2546 เอกสารอัดสำเนา)

เงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ประสบความสำเร็จทางการเมืองอย่างรวดเร็วเกิดจากความล้มเหลวในการแก้ไขวิกฤตเศรษฐกิจของพรรคประชาธิปัตย์ และธุรกิจของ พ.ต.ท. ทักษิณ ไม่ประสบปัญหาหนี้เหมือนกิจการอื่น ๆ

หลังจากวิกฤตเศรษฐกิจใน พ.ศ. 2540 นโยบายการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของพรรคประชาธิปัตย์เน้นการเปิดเสรีให้นักลงทุนต่างชาติเข้ามายึดครองกิจการที่อ่อนแอของนักธุรกิจไทย นโยบายดังกล่าวสร้างความไม่พอใจแก่กลุ่มนักธุรกิจ โดยเฉพาะผู้ที่ประสบปัญหาหนี้สิน ดังนั้นเมื่อ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร หัวหน้าพรรคไทยรักไทยประกาศนโยบายให้ความช่วยเหลือแก่ธุรกิจไทย โดยเฉพาะการจัดตั้งบรรษัทบริหารสินทรัพย์แห่งประเทศไทย เพื่อช่วยเหลือนักธุรกิจที่มีหนี้สินกับสถาบันการเงิน พรรคไทยรักไทยจึงได้รับการสนับสนุนอย่างท่วมท้นจากนักธุรกิจเหล่านั้น

แต่สิ่งที่น่าประหลาดใจคือ กลุ่มสื่อสารและโทรคมนาคมเกือบทั้งหมดซึ่งเป็นคู่แข่งทางธุรกิจกับกลุ่มเอไอเอส กลับผลจากพรรคประชาธิปัตย์ โดยหยุดให้การสนับสนุนทางการเมือง และหันมาให้เงินสนับสนุนแก่พรรคไทยรักไทยเพียงพรรคเดียวอย่างเปิดเผย ดังปรากฏในตารางที่ 4.5

แม้เงินสนับสนุนจะเป็นเพียงจำนวนเล็กน้อย แต่ประเด็นสำคัญ คือ การให้เงินสนับสนุนอย่างเปิดเผยแก่พรรคการเมืองเพียงพรรคเดียว ย่อมสะท้อนความไม่พอใจอย่างรุนแรงต่อนโยบายการเปิดเสรีโทรคมนาคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวทางการแปรสัญญาสัมปทานโทรคมนาคมของพรรคประชาธิปัตย์

ถึงแม้ว่าเอไอเอสจะเป็นคู่แข่งที่น่ากลัวที่สุด แต่ความกังวลเรื่องเงินชดเชยการแปลงสัญญาที่ต้องจ่ายให้รัฐบาล ประกอบกับภาวะหนี้สินล้นพ้นตัว ทำให้กลุ่มโทรคมนาคมต้องร่วมมือกันสนับสนุนพรรคไทยรักไทย เพื่อให้มีการเปลี่ยนนโยบายแปลงสัญญาสัมปทาน ซึ่งเป็นประโยชน์มหาศาลต่อทุกบริษัทอันแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มทุนนั่นเอง

ตารางที่ 4.5 รายชื่อบริษัทที่บริจาคเงินให้พรรคการเมือง

ประเภทธุรกิจ	บริษัท	2543		2544	
		ปชป	ทรท	ปชป	ทรท
สื่อสาร	ลือขลย	บริจาค	-	บริจาค	
	ไออีซี	บริจาค	-	บริจาค	
	อินเทอร์เน็ตประเทศไทย	บริจาค	-	-	บริจาค
	จัสมิน	บริจาค	-	-	บริจาค
	ยูไนเต็ดคอมมูนิเคชั่น	บริจาค	-	-	บริจาค
	เทลคอมเอเชีย	บริจาค	-	-	บริจาค
	สามารถคอร์ปอเรชั่น	บริจาค	-	-	บริจาค
	สามารถเทลคอม	บริจาค	-	-	บริจาค
	ทีทีแอนด์ที	บริจาค	-	-	-
	ชินแซทเทลไลท์	-	บริจาค	-	บริจาค
	ชินคอร์ปอเรชั่น	-	บริจาค	-	บริจาค
	เอไอเอส	-	บริจาค	-	บริจาค
	ธุรกิจการเกษตร	เจริญโภคภัณฑ์อาหาร	บริจาค	-	-
เจริญโภคภัณฑ์อีสาน		บริจาค	-	-	บริจาค
จำนวนบริษัทที่บริจาค					
-ธุรกิจคุ้มครอง		29	11	22	18
จำนวนบริษัทที่บริจาค					
-ธุรกิจแข่งขัน		12	5	7	8

ที่มา: เดือนเด่น นิคมบริรักษ์ ข้อมูลจากคณะกรรมการการเลือกตั้ง

ความพยายามใช้การเมืองให้เป็นประโยชน์ต่อธุรกิจไม่ใช่เรื่องน่าประหลาดใจ แต่สิ่งที่แตกต่างจากนักธุรกิจอื่น ๆ ก็คือ แทนที่จะให้เงินสนับสนุนนักการเมือง หรือพรรคการเมือง เพื่อให้ดำเนินนโยบายที่เป็นประโยชน์ต่อธุรกิจของตน หรือเข้าเล่นการเมืองเพื่อรักษาประโยชน์ทางธุรกิจ พ.ต.ท. ทักษิณ กลับตัดสินใจที่จะเป็นนายกรัฐมนตรีเพื่อควบคุมนโยบายของรัฐบาลด้วยตนเอง เพราะในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ กลุ่มธุรกิจของตนเป็นกลุ่มที่ไม่มีปัญหาหนี้สินเลย จึงทำให้ตนมีทรัพยากรที่จะใช้ลงทุนทางการเมืองมากกว่าคู่แข่ง (นิพนธ์ พิวพงศกร 2547: 114-115)

สำหรับ รองศาสตราจารย์ ดร. ชีรภัทร์ เสรีรังสรรค์ มอรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ว่าเป็นยุคธนาธิปไตยสมบูรณ์แบบ เป็นความสัมพันธ์ของกลุ่มทุนเครือข่าย จากการรวมตัวของกลุ่มทุนขนาดใหญ่ ที่อาศัยระบบอุปถัมภ์ อันสืบเนื่องจากคนไทยส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นผลประโยชน์นิยม โดยระบบวงในของรัฐบาล เป็นขอบข่ายทุนนิยมเครือข่ายที่มีขอบข่ายกว้างขวางลึกซึ้ง ทั้งในประเทศ และระดับต่างประเทศ ดังที่ให้ความเห็นไว้ว่า

“การมีรัฐบาลทักษิณ 1 , 2 ถือว่าเป็นช่วงที่ธนาธิปไตยสมบูรณ์แบบคือ เป็นระบอบการปกครองของนายทุน โดยนายทุน และเพื่อนายทุน หรือจะเรียกว่าเป็นระบอบการปกครองของนักธุรกิจการเมือง โดยนักธุรกิจการเมือง เพื่อนักธุรกิจการเมือง โดยมีฐานเสียงของประชาชนเป็นเครื่องค้ำยันอำนาจ ในสภาพโดยทั่วไปรัฐบาลทักษิณก็จะบริหารประเทศโดยใช้นโยบายประชานิยม คือ ให้ประชาชนในระดับรากหญ้ามีความนิยมชมชอบเนื่องจากได้รับอานิสงส์จากงบประมาณแผ่นดินหรือนโยบายที่รัฐบาลนำมาบริหารประเทศ เมื่อนิสัยประชาชนคนไทยส่วนใหญ่อยู่ในระบบอุปถัมภ์อยู่แล้ว ระบบอุปถัมภ์ก็คือ มีผู้ให้กับผู้รับ เมื่อมีผู้ให้วัตถุสิ่งของเงินทอง ผู้รับก็รับแล้วก็ให้อะไรตอบแทน เช่น ให้การยอมรับ ให้ความเชื่อถือ ให้ความสนับสนุน ให้คะแนนเสียงอะไรต่าง ๆ ก็คือ อุปถัมภ์ซึ่งกันและกัน ในลักษณะดังกล่าวนี้ ฐานเสียงของรัฐบาลทักษิณก็เป็นฐานเสียงที่เกิดจากประชาชนที่ยากจน โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ โดยทั่วไป โดยที่ไม่ได้คำนึงว่าผลกระทบหรือความเสียหายที่จะเกิดขึ้นจากนโยบายประชานิยมจะเป็นอย่างไร เนื่องจากคนไทยส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นผลประโยชน์นิยมมากกว่าอุดมการณ์นิยมอยู่แล้ว อะไรที่เขาได้รับมาเขารู้สึกว่าเป็นบุญคุณที่จะต้องตอบแทน เพราะฉะนั้นจุดนี้เป็นจุดที่เกิดขึ้นในสมัยรัฐบาลทักษิณ แต่ในระดับบน คือ ภายในวงในของรัฐบาล วงในพรรค วงในกลุ่มทุนนิยมของรัฐบาล มันมีลักษณะที่เป็นทั้งระบบเครือข่ายและไม่ใช่เครือข่าย ระบบเครือข่ายก็มีส่วนหนึ่ง ก็คือเครือข่ายในบรรดาญาติพี่น้องของคุณทักษิณเอง ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการให้บริษัทธุรกิจของลูกค้าได้รับสัมปทาน ได้รับประโยชน์ต่าง ๆ คนใกล้ชิดได้รับประโยชน์แล้ว มันยังเป็นความสัมพันธ์ของบรรดานักธุรกิจที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันด้วย จึงมีลักษณะที่กว้างขวางและถี่ลึกลงไปในบรรดาธุรกิจแทบทุกด้าน ถ้าจะกล่าวเปรียบเทียบแล้วในสมัยรัฐบาล

จอมพลถนอมเป็นทุนนิยมเครือญาติในวงแคบ ๆ ที่มีเฉพาะในเครือญาติจริง ๆ หรือกับนักธุรกิจที่อยู่
อยู่ในวงจำกัด แต่ในรัฐบาลคุณทักษิณมีความกว้างขวางลึกซึ้ง ขยายขอบข่ายใหญ่โต ไม่ใช่แค่ใน
ระดับภายในประเทศเท่านั้นยังขยายไประหว่างประเทศด้วย” (รองศาสตราจารย์ ดร. ชีรภัทร
เสรีรังสรรค์ รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี สัมภาษณ์ 16 พฤษภาคม 2550)

กล่าวโดยสรุปถึงความสัมพันธ์ของทุนนิยมเครือญาติในรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ได้
ว่า เป็นความสัมพันธ์จากการรวมตัวของกลุ่มทุนขนาดใหญ่เข้ามาร่วมทุนกันก่อตั้งพรรคการเมือง
กลุ่มทุนเหล่านี้ล้วนเป็นกลุ่มทุนใหญ่ระดับชาติ บุคคลในคณะรัฐบาล มีความสนิทสนมคุ้นเคยกัน
เป็นการส่วนตัว มีผลประโยชน์เชิงธุรกิจร่วมกันของบุคคลในรัฐบาล และมีการใช้ระบบพวกพ้อง
ในการคัดเลือกบุคคลเข้าบริหารงานหรือดำรงตำแหน่งสำคัญ และมีการปกป้องช่วยเหลือพวกพ้อง
ที่มีพฤติกรรมคอร์รัปชันของรัฐบาลชุดนี้

กลุ่มทุนเครือญาติส่วนใหญ่ประกอบกิจการที่ได้รับสัญญาสัมปทานผูกขาดกิจการ
กับรัฐ ด้วยวงจรความสัมพันธ์ทางอำนาจ 3 กลุ่ม คือ ฝ่ายการเมือง กลุ่มทุนธุรกิจ และกลไกป้องกันการ
การผูกขาด มีการเอื้อ/ตอบสนองประ โยชน์ซึ่งกันและกันเพื่อผลประโยชน์ที่ทุกฝ่ายจะ ได้รับ
กล่าวคือ กลุ่มธุรกิจผูกขาดซึ่งต้องอาศัยประโยชน์จากนโยบายของรัฐ และสัมปทาน ก็มักจะเป็นผู้
บริจาคเงิน/สนับสนุนหรือเป็นเจ้าของพรรคการเมืองและเมื่อพรรคการเมืองนั้น ๆ ได้เข้าไปเป็น
รัฐบาล ก็จะตอบแทนโดยการให้ผู้สนับสนุนรายใหญ่หรือตัวแทนดำรงตำแหน่งในคณะรัฐมนตรี
หรือตำแหน่งทางการเมืองอื่น ๆ ซึ่งมองได้ว่าเป็นลักษณะของการต่างตอบแทน ในความสัมพันธ์
ทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ที่เป็นความสัมพันธ์สมัยใหม่ที่เน้นเรื่องกำไรและผลประโยชน์ส่วนตน
ความมีผลประโยชน์ในทางธุรกิจร่วมกัน โดยความสัมพันธ์ในลักษณะที่มีประโยชน์ในทางธุรกิจ
ร่วมกันเป็นลักษณะของความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนมากขึ้น รัฐบาลภายใต้การนำของ พ.ต.ท. ทักษิณ
ชินวัตร นั้นเป็นที่ประจักษ์ชัดว่า เป็นรัฐบาลของกลุ่มทุนระดับชาติที่มีศักยภาพสูง ที่ต้องสร้างสาย
สัมพันธ์กับรัฐบาล เพื่อเอื้อกับธุรกิจของตน และปกป้องคุ้มครองธุรกิจของตน

3. บทบาทและอิทธิพลของระบบทุนนิยมเครือญาติต่อนโยบายรัฐบาล

นโยบายรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณที่แถลงต่อรัฐสภาเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2544
เรียกว่า “นโยบายการบริหารเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม” แบ่งเป็น 16 นโยบาย มีนโยบาย
เร่งด่วน ประกอบด้วย (คำแถลงนโยบายของรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร มปป.: 4-5 เอกสาร
อัคราเนา)

1. พักชำระหนี้ให้กับเกษตรกรรายย่อยเป็นเวลา 3 ปี
2. จัดตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง แห่งละ 1 ล้านบาท

3. จัดตั้งธนาคารประชาชน
4. จัดตั้งธนาคารวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดเล็ก
5. จัดตั้งบรรษัทกลางในการบริหารสินทรัพย์
6. พัฒนารัฐวิสาหกิจ
7. สร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า
8. เร่งรัดตั้งสถาบันบำบัดผู้ติดยาเสพติด ควบคู่ไปกับการปราบปรามและป้องกัน
9. ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการป้องกันและปราบปรามคอร์รัปชัน

นโยบายส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ ด้านหลัก ๆ คือ การเร่งรัดการกระตุ้นทางเศรษฐกิจทั้งนโยบายด้านการคลัง ด้วยการ “คงการขาดดุลการคลังต่อไปอีกระยะหนึ่ง” และนโยบายการเงิน ด้วยการ “ดำเนินนโยบายการเงินที่เอื้อต่อการปล่อยสินเชื่อเข้าสู่ภาคเศรษฐกิจจริง เพื่อให้เกิดการขยายตัวของภาคธุรกิจ กระตุ้นเศรษฐกิจให้เติบโตอย่างมีเสถียรภาพ” นโยบายสร้างรายได้ให้ประชาชน นโยบายการพาณิชย์และเศรษฐกิจระหว่างประเทศ เร่งรัดการส่งออกทุกระดับ สนับสนุนการค้าเสรีระหว่างประเทศ เน้นบทบาทเชิงรุกในเวทีการค้าและเศรษฐกิจระหว่างประเทศ นโยบายในส่วนที่เกี่ยวข้องกับรัฐวิสาหกิจและการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ โดยรวมรัฐวิสาหกิจที่มีศักยภาพและมีความพร้อมเข้าด้วยกัน สนับสนุนให้รัฐวิสาหกิจที่มีความพร้อมเข้าจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ เปิดโอกาสให้ประชาชนคนไทยมีโอกาสลงทุนในกิจการของรัฐวิสาหกิจ (วิทยากร เชียงกูล 2549 (ก): 36-37)

ผลงานของรัฐบาลภายใต้การนำของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ตามนโยบายเร่งด่วน เป็นนโยบายที่ได้รับการตอบรับจากประชาชนของประเทศเป็นอย่างมาก ซึ่งนโยบายหลักของรัฐบาลดังกล่าว เป็นนโยบายที่ 1) รักษาความเชื่อมั่น 2) กระตุ้นเศรษฐกิจ 3) เร่งการบริโภคและการขยายตัวของ GDP โดยเน้นที่ความรวดเร็ว เด็ดขาด และรุนแรง ส่วนที่ตามมาคือ การแจก หรือเอื้ออาทร หรือประชานิยม ซึ่งคนไทยจำนวนมากชอบผู้นำที่คอยช่วยอุปถัมภ์ ทั้งอำนาจนิยม และการอุปถัมภ์ คือสองแบบวัฒนธรรมการเมืองที่สืบทอด ผังราก กลายเป็นหัวใจของวัฒนธรรมการเมืองไทยมายาวนาน (ยุค ศรีอาริยะ 2548: 76)

พรรคไทยรักไทยซึ่งเป็นพรรคการเมืองใหม่ เป็นผลผลิตของรัฐสมัยใหม่ ที่เรียกว่า Market State (รัฐเพื่อธุรกิจ หรือการตลาด) ซึ่งนำเสนอภาพการเมืองแบบการตลาด บวกประชานิยม บนฐานวิถีดิจิต และการทำงานที่พลิกผัน รวดเร็ว และถึงลูกถึงคน ที่สำคัญคือ เมืองไทยกำลังกลายสภาพจากรัฐราชการเป็นรัฐธุรกิจมากขึ้นเรื่อย ๆ (ยุค ศรีอาริยะ 2548: 81)

ในขณะที่ วิษณุ บุญมาร์ตัน (2549: 60-61) เห็นว่านโยบายของรัฐบาลมีผลหรือเป้าหมาย 3 ส่วนหลัก ๆ คือ

1. นโยบายที่มีผลต่อคะแนนเสียงในการเลือกตั้งในประเทศและความเป็นผู้นำต่างประเทศ เช่น นโยบายเอื้ออาทรต่าง ๆ (จดทะเบียนคนจน บ้านเอื้ออาทร) ที่มีผลต่อคะแนนเสียงในประเทศ ขณะที่นโยบายต่างประเทศ เช่น พันธบัตรเอเชีย นโยบายต่างประเทศเพื่อนบ้านจะมีผลต่อความเป็นผู้นำในภูมิภาค

2. ผลต่อคะแนนเสียงและความมั่งคั่งที่มีผลต่อความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจหรือจีดีพี เช่น กองทุนหมู่บ้าน หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ การเปิดการค้าเสรีกับประเทศต่าง ๆ เป็นต้น

3. ผลต่อความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เช่น การแปรรูปรัฐวิสาหกิจ เป็นต้น
อย่างไรก็ตาม นโยบายเหล่านี้อาจมีวาระซ่อนเร้นในเรื่อง “คอร์ปชั่นเชิงนโยบาย” มีการหยิบยกวาทะของ พ.ต.ท. ทักษิณ ที่ให้สัมภาษณ์ไว้ในทำนองว่า “ถ้าเศรษฐกิจเติบโต ผมก็ได้บริษัทก็ได้ แม้ค้าขายปลาก็ได้ แต่ทุกคนก็ได้ตามส่วนของตัวเอง” ซึ่งประเด็นคือ ฝนที่ตกนั้นตกทั่วฟ้าหรือไม่ ที่ไหนตกมาก ที่ไหนตกน้อย ทำไมคนอีสานที่จังหวัดนครพนมถึงยากจนที่สุดในประเทศแม้จะมีประธานแก้ไขปัญหาความยากจนที่มาจากภูมิลำเนาจังหวัดนครพนมอย่าง พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ก็ตามที่

แต่ทั้งนี้ตามนโยบายของพรรคไทยรักไทยหลายนโยบาย เป็นไปเพื่อตอบสนองผลประโยชน์ของกลุ่มธุรกิจทั้งหลาย และนโยบายเหล่านี้ก็ส่งผลโดยรวมต่อประเทศชาติ ดังต่อไปนี้

นโยบายกระจายเงินและบริการสู่คนชนบทและคนจนของรัฐบาลไทยรักไทย เป็นนโยบายที่เอื้อประโยชน์ต่อคนจำนวนหนึ่ง ซึ่งรัฐบาลพยายามชี้ว่าเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมทั้งระบบ แต่เมื่อพิจารณาอย่างลึกซึ้งแล้ว นโยบายนี้ก็คงเป็นนโยบายเดินตามทุนนิยมโลก หวังพึ่งพาการกู้ยืม การลงทุนต่างชาติ การส่งออกและการเอาใจนายทุนใหญ่ ด้านหนึ่งนั้นรัฐบาลพยายามระดมเงินลงไปสู่เศรษฐกิจระดับล่างอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่อีกด้านหนึ่งนั้นรัฐบาลยังคงใช้เงินประชาชน (จากธนาคารชาติ การออกพันธบัตร กองทุนเพื่อการฟื้นฟูธนาคาร) จำนวน ไม่ต่ำกว่า 1 ล้านล้านบาท ไปอุ้มคนรวยคือนายธนาคาร สถาบันการเงินที่บริหารผิดพลาด ความจริงแล้วรัฐบาลไทยรักไทยดำเนินนโยบายตามแนวทุนนิยมโลกที่ส่งเสริมให้ต่างชาติมาลงทุนและค้าขายมากขึ้น นโยบายใหญ่ของรัฐบาลไทยรักไทย คือ ต้องการพัฒนาให้ไทยเป็นส่วนหนึ่งของทุนนิยมโลกมากขึ้น เพราะคิดว่าเป็นวิธีเดียวที่จะทำให้คนไทยร่ำรวยขึ้น ซึ่งเป็นกรอบคิดที่ตรงข้ามกับนโยบายที่นักเศรษฐศาสตร์ฝ่ายประชาชนเสนอให้เปลี่ยนนโยบายใหม่มาเน้นเศรษฐกิจพึ่งตนเอง พึ่งตลาดภายในมากขึ้น และลดสัดส่วนการพึ่งพาต่างชาติลง เพราะเราเห็นว่า ระบบทุนนิยมโลกไม่เสร็จจริงและไม่เป็นธรรมจริง คนที่ยังอ่อนแออยู่ยังเข้าไปมากก็ยิ่งจะเสียเปรียบมาก คนที่จะได้ประโยชน์คือนายทุนขนาดใหญ่ นายทุนนายหน้าและคนชั้นกลางส่วนน้อยเท่านั้น นอกจากรัฐบาลไทยรักไทยจะตอบสนองต่างชาติแล้ว ก็ยังสนองตอบนายทุนใหญ่ นักธุรกิจธนาคาร ด้วยการเอาเงินภาษีและ

สาธารณสมบัติของประชาชนไม่ต่ำกว่า 1 ล้านล้านบาท ไปอุ้มคนรวยคือ พวกนายธนาคารที่บริหาร ผิดพลาดผ่านกองทุนเพื่อการฟื้นฟูธนาคารและสถาบันการเงิน

แม้แต่นโยบายกระจายงบและการบริหารสู่คนจน เช่น พักหนี้เกษตรกร กองทุน หมู่บ้านละ 1 ล้านบาท รักษาโรค 30 บาท ธนาคารประชาชน จริง ๆ แล้ว ก็เป็นเพียงโครงการย่อย ๆ ที่ใช้งบประมาณหัวานกระจายเป็นส่วน ๆ แบบเบี้ยหัวแตก เน้นการให้ปัจเจกชนเพื่อพัฒนาเข้าสู่ ระบบตลาดมากกว่าองค์กรในชุมชน เงินบางก้อนก็ใช้ค้ำค่าแต่ส่วนใหญ่ก็ใช้แบบสิ้นเปลืองไม่ คู้มค่า ซึ่งนโยบายที่ถูกมองว่าเป็นไปเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มทุน มีดังต่อไปนี้

- ก. นโยบายพักหนี้เกษตรกร
- ข. นโยบายกองทุนหมู่บ้านละ 1 ล้านบาท
- ค. นโยบายรักษาทุกโรค 30 บาท
- ง. นโยบายจัดตั้งบริษัทบริหารทรัพย์สิน

ปัจจุบันคนไทย 80 เปอร์เซ็นต์ มีสัดส่วนในรายได้แค่ 40 เปอร์เซ็นต์ ของรายได้ ของคนทั้งประเทศ ขณะที่คนรวย 20 เปอร์เซ็นต์ มีสัดส่วนเกือบ 60 เปอร์เซ็นต์ ของรายได้ของคน ทั้งประเทศ คอถัมนิสต์หนังสือพิมพ์ชอบบอกว่าคนไทยไม่จนจริง เพราะรถยนต์แพง ๆ ก็ยังขายดี โดยไม่มองว่ามีคนกลุ่มน้อยเท่านั้นที่รวยมากและยังใช้จ่ายฟุ่มเฟือยได้อยู่ ดังนั้นที่ว่าเศรษฐกิจฟื้นฟู ผลผลิตรวมเพิ่มขึ้น ส่วนที่ฟื้นฟูก็คือธุรกิจส่งออกและสั่งเข้าสินค้าที่ขายให้กับคนรวย คนชั้นกลาง ส่วนน้อยที่มีรายได้สูงเป็นส่วนใหญ่ แต่ธุรกิจส่งออกสั่งเข้าเหล่านี้จะไม่ค่อยกระจายรายได้ถึงมือคน ส่วนใหญ่ แม้แต่ธุรกิจท่องเที่ยวที่ทำรายได้เข้าประเทศพอสมควรก็มักได้แต่คนรวย คนชั้นกลางที่ เกี่ยวข้องเท่านั้น

นโยบายดังกล่าวที่โฆษณาประชาสัมพันธ์มาก ส่วนใหญ่ก็คือการใช้เงินของ ประเทศชาติทั้งในปัจจุบันและอนาคต (จากงบประมาณ การกู้ การออกพันธบัตร การขาย รัฐวิสาหกิจ) เพื่อหวังคะแนนนิยมและการสร้างระบบอุปถัมภ์ ระบบพรรคพวกมากกว่าที่จะคิดหรือ ตั้งใจปฏิรูปคนและองค์กรชุมชนให้เข้มแข็งมีประสิทธิภาพ ปฏิรูปโครงสร้างเศรษฐกิจ และกระตุ้น เศรษฐกิจแบบทุนนิยมบริโภคระยะสั้น ๆ แบบแก้ปัญหาเฉพาะหน้าไปวัน ๆ ไม่เป็นธรรมและยั่งยืน อย่างแท้จริง แม้แต่นโยบายที่เป็นประโยชน์อย่างรักษาโรค 30 บาท ก็มีจุดอ่อนที่ให้บริการได้ คุณภาพแตกต่างกันมาก และจะเป็นปัญหาระยะยาวในเรื่องโรงพยาบาลจะแย่งชิงงบประมาณกัน และรัฐบาลจะมิงบไม่พอเพียง สิ่งที่จะเป็นประโยชน์ต่อภาคประชาชน เช่น การจัดตั้งคณะกรรมการ โทรคมนาคมแห่งชาติ (กทช.) คณะกรรมการวิทยุกระจายเสียง และโทรทัศน์แห่งชาติ (กสช.) เพื่อ ปฏิรูปสื่อโทรคมนาคมและสื่อมวลชน การปฏิรูปการศึกษาให้เป็นประโยชน์ต่อประชาชน (ไม่ใช่ เพื่อประโยชน์นักการเมือง และข้าราชการอย่างที่ทำอยู่) การแก้ปัญหาความยากจนของสมัชชาคน

จน เกษตรกรรายย่อย คนตกงาน การอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพแวดล้อม ฯลฯ ไม่ปรากฏว่ารัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณสนใจ ทำจริงจางบางเรื่อง (การจัดตั้ง กทข. กสช.) อาจจะถ่วงเวลาเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนและพรรคพวกด้วย แต่ถ้าเป็นเรื่องผลประโยชน์ของธุรกิจ เช่น เรื่องการแก้หนี้เสียของธุรกิจขนาดใหญ่ในระบบธนาคาร การขยายกิจการ โทรศัพท์มือถือ โทรคมนาคม สร้างสนามบิน อุตสาหกรรมรถยนต์ สร้างท่อแก๊ส ฯลฯ รัฐบาลนี้กลับทุ่มเทสนับสนุนแข่งขัน ส่วนใหญ่ก็เพื่อประโยชน์ทางธุรกิจของกลุ่มทุนขนาดใหญ่ แต่อ้างว่าเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจสำหรับคนทั้งประเทศ ทั้ง ๆ ที่การเติบโตของธุรกิจหลายอย่างนั้นเห็นได้ชัดว่า เป็นประโยชน์ต่อประชาชนน้อยมาก เช่น ใช้วัตถุดิบในประเทศน้อย ใช้แรงงานน้อย กำไรไปตกอยู่กับทุนต่างชาติและทุนใหญ่ และมีแต่คนชั้นกลางต้องจ่ายเงินเพื่อการบริโภคเพิ่มขึ้น

ปัญหาของรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ เป็นปัญหาเรื่องจุดยืนที่คงยึดติดผลประโยชน์ตนเองและพวกพ้องและกรอบคิดการพัฒนาแบบทุนนิยมผูกขาดที่เน้นการหากำไรของเอกชน การเติบโตของบริษัทขนาดใหญ่ มากกว่าที่จะมีจุดยืนแบบนักปฏิรูปโครงสร้างสังคม

ดังเช่นในกรณีของการทำสงครามกับยาเสพติดได้รับเสียงสรรเสริญจากประชาชนระดับรากหญ้ามากที่สุด แม้ว่าการดำเนินนโยบายดังกล่าวจะทำให้ผู้เสียชีวิตจำนวนมาก แต่ปัญหายาเสพติดในระยะนั้นก็เบาบางลงอย่างรู้สึกได้ (กองบรรณาธิการมติชน 2549: 66)

จากกรณีดังกล่าวนี้เองที่ทำให้เห็นนโยบายของรัฐบาลหลายเรื่องถูกมองว่าเป็นการกีดกันทางการเมือง การประกาศทำสงครามกับการทุจริตคอร์รัปชัน ทางหนึ่งก็เพื่อหาเสียง แต่อีกทางหนึ่งก็คือการกวาดล้าง ขูดคูด และค้นหาข้อมูลเพื่อต่อรองกับพรรคการเมืองคู่แข่ง นโยบายการกวาดล้างผู้มีอิทธิพลก็เช่นกัน แม้ว่าทางหนึ่งจะได้รับการตอบรับจากประชาชนทั่วไปอย่างดี แต่ถูกโจมตีว่าการปราบปรามผู้มีอิทธิพลนั้นไม่ทั่วถึง เพราะรัฐบาลได้นำมาตรการนี้ไปใช้กับหัวคะแนนหรือผู้ให้การสนับสนุนนักการเมือง หรือแม้แต่นักการเมืองฝ่ายตรงข้ามรัฐบาลด้วย คูได้จาก การตรวจค้นและออกหมายจับนายประชา โปธิพิพิธ หรือกำนันเชิยะ จากพรรคประชาธิปัตย์ หรือการค้นบ้านหัวคะแนน นางศิริวรรณ ปราศจากศัตรู หรือแม่เลี้ยงตึก หรือแม่กระทั่งการดำเนินคดีกับนายสมชาย คุณปลื้ม หรือกำนันเป๊าะ บิดานายสนรยา คุณปลื้ม ขณะนั้นเป็นเลขานุการพรรคชาติไทย และด้วยนโยบายที่เป็นคุณกับประชาชน แต่เป็นโทษกับคู่แข่งทางการเมืองนี้เอง ทำให้ พ.ต.ท. ทักษิณ สามารถมีอำนาจการต่อรองมากขึ้น (กองบรรณาธิการมติชน 2549: 82-83)

ส่วนนโยบายในสมัยที่สองที่แถลงต่อรัฐสภาเมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2548 มีนโยบายแก่ประการ ดังนี้ (คำแถลงนโยบายรัฐบาล 2548

http://www.mof.go.th/social/mof_newgov_policy.htm)

1. นโยบายขจัดความยากจน

2. นโยบายพัฒนาคนและสังคมที่มีคุณภาพ
3. นโยบายปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้สมดุลและแข่งขันได้
4. นโยบายการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
5. นโยบายต่างประเทศและเศรษฐกิจระหว่างประเทศ
6. นโยบายพัฒนากฎหมายและส่งเสริมการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี
7. นโยบายส่งเสริมประชาธิปไตยและกระบวนการประชาสังคม
8. นโยบายรักษาความมั่นคงของรัฐ
9. นโยบายตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ

นโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาลทักษิณ มี 2 ด้านใหญ่ ๆ คือ 1) การลงทุนในโครงการขนาดใหญ่ที่เรียกว่า เมกะโปรเจกต์ (MEGAPROJECT) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานเพื่อสนับสนุนให้ภาคอุตสาหกรรม การค้าและบริการในเมืองเจริญเติบโตในอัตราสูง 2) โครงการประชานิยมหรือเอื้ออาทรต่าง ๆ เพื่อช่วยกระตุ้นให้เกิดการหมุนเวียนของการใช้จ่าย และเศรษฐกิจโดยรวมเจริญเติบโต

ในนโยบายด้านโครงการขนาดใหญ่ได้รับข้อสังเกตจาก ชัยอนันต์ สมุทวณิช ว่าเป็นวิธีการหาผลประโยชน์ของทุนขนาดใหญ่ ก็คือการหาภิโครงการม้ามามาทำ ก็คือการที่บริษัทของตนเองซึ่งมีทุนล้นเหลือไม่รู้จะลงทุนทางใดแล้ว จึงสร้างอภิมหาโครงการที่ต้องใช้ทุนมากมายขึ้นมา แล้วไปร่วมกับทุนต่างชาติทำโครงการต่าง ๆ

ส่วนนโยบายเศรษฐกิจด้านประชานิยม มีจุดมุ่งหมายเพื่อการหาเสียงควบคู่ไปกับการกระตุ้นการใช้จ่ายให้ประชาชนได้กู้หนี้ยืมสินและมีเงินใช้สอยเพิ่มมากขึ้น ส่วนหนึ่งประชาชนก็จะใช้ไปซื้อสินค้าบริโภคอุปโภคที่กลุ่มทุนรัฐบาลได้ประโยชน์ เช่น โทรศัพท์มือถือ รถยนต์ รถมอเตอร์ไซด์ การใช้บริการบริษัทเงินทุนและโรงพยาบาลเอกชน ฯลฯ (วิทยากร เชียงกูล 2549 (ก): 38-39)

ในขณะที่ รองศาสตราจารย์ ดร. ชีรภัทร์ เสรีรังสรรค์ เห็นว่า บทบาทของกลุ่มทุนนิยมเครือญาติก่อนนโยบายรัฐบาลนั้น มีเหตุสืบเนื่องมาจาก นักธุรกิจการเมืองได้ลงทุนไปในการให้ได้มาซึ่งการได้รับการเลือกตั้ง ฉะนั้นเมื่อเข้ามาแล้วก็จะหาผลประโยชน์จากงบประมาณแผ่นดินซึ่งในรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ก่อให้เกิดการคอร์รัปชันรูปแบบใหม่ที่เรียกว่า คอร์รัปชันเชิงนโยบาย ที่แตกต่างจากรูปแบบเก่า ๆ โดยการใช้ประโยชน์จากการมีอำนาจในการตัดสินใจ ออกกฎหมายที่เอื้อประโยชน์ให้กับกลุ่มทุนตนเอง เนื่องจากกฎหมายในปัจจุบันยังเข้าไปควบคุมไม่ถึง ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า

“เนื่องจากผู้ที่เข้ามามีอำนาจในทางการเมือง ก็คือบรรดานักธุรกิจการเมือง ที่ลงทุนในการได้มาซึ่งอำนาจ อย่างเช่น ต้องจ่ายเงินซื้อเสียงเยอะ เราจะเห็นได้ว่าการหาเสียงโดยมีการลงทุนมากมาย มีโปสเตอร์ติดไปทั่วประเทศ ต้องใช้เงินทั้งนั้น ให้เงินผู้สมัครรับเลือกตั้งลงไปซื้อเสียงประชาชน หรือว่าไปทำกิจกรรมในทางการเมืองต่าง ๆ ด้วยเงินจำนวนมหาศาลดังกล่าวนี้ เมื่อมาเป็นรัฐบาลเขาต้องพยายามที่จะถอนทุนคืนอยู่แล้ว เป็นธรรมชาติของการเลือกตั้งของบ้านเรา เพราะฉะนั้นวิธีถอนทุนคืนของรัฐบาลในอดีต ก็มักจะหากินกับการคอร์รัปชันจากงบประมาณแผ่นดิน เช่น มีโครงการของรัฐ เปิดประมูลให้สัมปทาน อะไรต่าง ๆ ก็ไปคิดค่าคอมมิชชั่น เงินได้โตะ ให้สินบน อันนั้นเป็นหลักของรัฐบาลก่อน ๆ บางทีก็ พวก ส.ส. ก็ไปหากินจากโครงการในระดับพื้นที่ในระดับท้องถิ่น หรือว่าได้รับงบ ส.ส. ไปพัฒนาพื้นที่อย่างน้อยก็คอร์รัปชันไปแล้ว 20-30 เปอร์เซ็นต์ ใครเป็นนายทุน นักธุรกิจ บริษัทธุรกิจที่ได้รับชัยชนะในโครงการต่าง ๆ ก็มาจ่ายโตะ ให้ันักการเมืองในท้องถิ่น ที่เป็นที่ยี่ ๆ กันอยู่ ตรงนี้เอง มันก็จะปรากฏว่ามีการหากินจากงบประมาณแผ่นดินมาก แต่ว่าในช่วงรัฐบาลทักษิณ การหากินกับงบประมาณแผ่นดิน ผมคิดว่าเป็นการดำเนินการโดยบางคนไม่ใช่ระดับใหญ่ แต่ว่าวิธีการที่จะหาผลประโยชน์นอกจากงบประมาณแผ่นดินก็คือ จะได้ประโยชน์จากที่ให้สัมปทาน ให้การลงทุน ให้อะไรต่าง ๆ จากบรรดาบริษัทธุรกิจข้ามชาติก็ดี ในประเทศก็ดี มันมีปริมาณที่มากมายมหาศาล และนอกจากนั้นแล้ว ปัญหาเกิดขึ้นในรัฐบาลของคุณทักษิณ ในช่วงตั้งแต่ ปี 44 ขึ้นมาสิ่งที่กฎหมายเราไปไม่ถึงคือ การคอร์รัปชันรูปแบบใหม่ ที่เรามักจะได้ยินว่าการคอร์รัปชันเชิงนโยบาย หรือว่าการทุจริตเชิงนโยบาย หรือว่าปัญหาของผลประโยชน์ทับซ้อน เช่น คุณรู้ข้อมูลล่วงหน้าว่าจะอะไรจะเกิดขึ้น คุณก็ระดมทุนไปซื้อหุ้นในตลาดหลักทรัพย์ พอหุ้นขึ้นหุ้นลงคุณก็ได้ประโยชน์ กฎหมายเอื้อมมือไปไม่ถึง เพราะว่าไม่ได้โยงเงินงบประมาณแผ่นดิน แต่ใช้ประโยชน์ในการที่คุณมีอำนาจในการตัดสินใจอะไรล่วงหน้า จะแปรรูปรัฐวิสาหกิจก็ได้หุ้นมาก่อนถูก ๆ แล้วก็ปั่นหุ้นขึ้นไป พอหุ้นสูง ๆ ก็ขายได้เงินมหาศาล อาจจะถือได้ว่าได้ผลประโยชน์มากกว่าการคอร์รัปชันแบบเดิมด้วยซ้ำไป หรือว่ามี การออกกฎหมายมาเอื้อประโยชน์ ในการเก็บภาษีรูปแบบใหม่ เป็นการสกัดกั้นการลงทุนของบรรดานักธุรกิจอื่น ๆ อันนี้ก็เป็นการใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการคอร์รัปชัน หรือว่าได้โครงการใหม่ ๆ ที่มีผลประโยชน์มหาศาล โดยตัวเองเข้าไปเกี่ยว อาจจะมิหุ้นโดยใช้ชื่อคนอื่น อันนี้ก็เรียกว่า ทุจริตเชิงนโยบาย” (รองศาสตราจารย์ ดร. ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์ รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี สัมภาษณ์ 16 พฤษภาคม 2550)

จึงเป็นเหตุให้บรรดากลุ่มทุนถูกจับตามอง เนื่องจากมีการพยายามเข้าไปควบคุมองค์กรที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการตรวจสอบ และการใช้สื่อเพื่อสร้างภาพลักษณ์ให้กับรัฐบาล และอาศัย

สภาในการออกกฎหมายที่เอื้ออำนวยต่อกลุ่มทุนนิยมเครือญาติ ดังที่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วิชัย โถสุวรรณจินดา มีความเห็นต่อบทบาทของกลุ่มทุน โดยกล่าวว่า

“เท่าที่ดูในยุคหลัง กลุ่มทุนถูกจับตามองเยอะ จากการที่เข้าไปแสวงหาผลประโยชน์ เนื่องจากระบบกลไกของรัฐ เงื่อนไขของรัฐธรรมนุญ ที่พูดถึงองค์กรตรวจสอบต่าง ๆ ก็จะมีบทบาทเข้ามามาก ในสิ่งที่คุณทักษิณทำก็คือ 1) พยายามเข้าไปควบคุมองค์การตรวจสอบทั้งหลายไม่ให้เกี่ยวข้องกับกำเนินการต่าง ๆ 2) อาศัยสื่อทางด้านรัฐบาลที่รัฐบาลมี ทั้งทีวี วิทยุ หนังสือพิมพ์ เข้ามาช่วยกันสร้างภาพลักษณ์ของรัฐบาลในทางด้านที่เป็นประโยชน์ต่อรัฐบาล ทางด้านที่ 3) ก็อาศัยทางด้านสภา ผู้แทนราษฎร หรือวุฒิสภา ในการออกกฎหมายที่เอื้ออำนวยให้กลุ่มทุน” (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วิชัย โถสุวรรณจินดา อดีตสมาชิกวุฒิสภา สัมภาษณ์ 20 มิถุนายน 2550)

สำหรับบทบาทต่อการกำหนดนโยบายรัฐบาลนั้น จะใช้การสร้างโครงการต่าง ๆ เพื่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ในขณะที่เดียวกันก็จะโยงไปสู่ผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม และเข้าถึงคะแนนเสียงจากประชาชนอีกด้านหนึ่งด้วย ทำให้เห็นผลประโยชน์ทับซ้อนหลายอย่าง ดังความเห็นที่ว่า

“ทำทุกอย่าง มีโครงการเยอะ เพื่อเร่งรัดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ทำทุกอย่างเพื่อผลประโยชน์แต่ก็เพื่อโยงไปสู่ผลประโยชน์ของกลุ่มทุน โดยเฉพาะสนใจด้านการสื่อสารมาก การลงทุนเกี่ยวกับการสื่อสาร อุตสาหกรรมรถยนต์ พลังงาน อุตสาหกรรม โครงการใช้จ่ายเงินจะได้ประโยชน์ทั้งสองทางจากนโยบายประชานิยม ก็ทำให้ได้คะแนนเสียง ขณะเดียวกันประชาชนก็มีเงินจับจ่ายใช้สอยซื้อสินค้าของพวกเขา ยุครัฐบาลทักษิณมีผลประโยชน์ทับซ้อนหลายอย่าง” (รองศาสตราจารย์ วิทยากร เชียงกุล คณบดีวิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต สัมภาษณ์ 28 มีนาคม 2550)

การที่กลุ่มทุนนิยมเครือญาติได้เข้ามาเป็นรัฐบาล และสามารถกำหนดนโยบายบริหารประเทศได้อย่างอิสระ ก็ทำให้นโยบายเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่กำหนดออกมาเอื้อประโยชน์ให้แก่กลุ่มทุนเครือญาติเป็นอย่างมาก ทั้งนโยบายแปรรูปสัญญาโทรคมนาคม นโยบายให้ไทยเป็นศูนย์กลางในการผลิตรถยนต์ และชิ้นส่วนรถยนต์ในภูมิภาคเอเชีย นโยบายปกป้องอุตสาหกรรมเหล็กกริดเย็น นโยบายให้ไทยเป็นศูนย์กลางแฟชั่นและอาหารโลก ซึ่งล้วนสนับสนุนผลประโยชน์ของกลุ่มทุนที่เป็นสมาชิกพรรคและสนับสนุนพรรคไทยรักไทยแทบทั้งสิ้น ซึ่งจะนำไปสู่การผูกขาดทางการค้าในอนาคต โดยเฉพาะอย่างยิ่งนโยบายหลักด้านเศรษฐกิจของรัฐบาลที่อยู่บนพื้นฐานแบบเสรีประชานิยม (Liberal Populist Policy) ที่เปลี่ยนทรัพยากรทุกอย่างของประเทศ รวมทั้งคนจนให้กลายเป็นทุนและผู้บริโภค ซึ่งเป็นแนวคิดทุนนิยม ทั้งนโยบายกองทุนหมู่บ้าน การ

พหุนี้เกษตรกร การส่งเสริมธุรกิจ SMEs ทำให้ประชาชนเป็นหนี้สิน จนกลายเป็นนักบริโภคนิยม ขณะที่ธุรกิจต่าง ๆ ก็เฟื่องฟูขึ้นเรื่อย ๆ จากการแพร่ขยายของลัทธิบริโภคนิยม และการใช้เงินที่เพิ่มขึ้นในการซื้อสินค้าตามนโยบายรัฐบาล ทำให้มีแนวโน้มเกิดการผูกขาดทางการค้ามากขึ้น ซึ่งผลประโยชน์ก็ตกอยู่ในมือคนไม่กี่กลุ่มก็คือ บรรดานายทุนกลุ่มเครือญาติของนักการเมืองทั้งหลายนั่นเอง

เพื่อให้เกิดความเข้าใจและเห็นภาพที่ชัดเจน ในบทบาทของกลุ่มทุนเครือญาติและความสัมพันธ์ที่มีต่อกัน ภายหลังจากที่ได้รับการไว้วางใจให้จัดตั้งรัฐบาลและบริหารประเทศ ได้มีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับนโยบายหลายด้านด้วยกัน ในที่นี้จึงขอกล่าวถึงบทบาทเกี่ยวกับการแต่งตั้งบุคคลที่ใกล้ชิดให้ได้ดำรงตำแหน่งสำคัญทางการเมืองและราชการ การแทรกแซงองค์กรอิสระและแทรกแซงสื่อ การเอื้อผลประโยชน์ให้กับกลุ่มทุน และการแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจและผลประโยชน์ทับซ้อน ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 การแต่งตั้งบุคคลใกล้ชิดให้ดำรงตำแหน่งสำคัญทางการเมืองและราชการ

พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี คนที่ 23 เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2544 หลังจากนั้นวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2544 จึงมีพระบรมราชโองการแต่งตั้งคณะรัฐมนตรี ชุดที่ 54 จำนวน 35 คน

การจัดตั้งรัฐบาลทักษิณ 1 ยังคงมีการยื้อแย่งตำแหน่งที่ทรงอำนาจและอุดมด้วยผลประโยชน์ แต่ด้วยเหตุที่พรรคไทยรักไทยกวาดที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎรได้มากเป็นประวัติการณ์ จึงมีอำนาจต่อรงในการจัดตั้งรัฐบาลผสมเหนือพรรคพันธมิตรที่เข้าร่วมรัฐบาลอย่างพรรคความหวังใหม่และพรรคชาติไทยเป็นอันมาก ว่ากันว่าการจัดวางตำแหน่งรัฐมนตรีชุดแรกนี้ ได้สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามที่จะสร้างระบบที่ขึ้นตรงต่อ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร โดยตรง โดยเฉพาะในกระทรวงที่มีอำนาจมาก ๆ ล้วนถูกวางเอาไว้ด้วยบุคลากรที่เป็นบุคคลใกล้ชิดกับ พ.ต.ท. ทักษิณ ทั้งสิ้น ในขณะที่บุคลากรที่มาจากกลุ่มอำนาจทางการเมืองภายในพรรคหรือพรรคร่วมรัฐบาลถูกวางไว้ในกระทรวงที่ไม่ค่อยมีบทบาท

ในชื่อของการวางคนในตำแหน่งรัฐมนตรีของ ครม. ทักษิณ 1 และทักษิณ 2 นั้น นอกเหนือจากการตอบแทนยกตำแหน่งต่าง ๆ ให้กับขุนพลของพรรคไทยรักไทยแล้ว ในจำนวนนั้นเป็นการตอบแทนบุญคุณของผู้มีอุปการคุณ และผู้ที่จะสามารถดูแลผลประโยชน์ของกลุ่มชินวัตร (กองบรรณาธิการมติชน 2549: 137-139)

แต่ที่สร้าง “ความขัดแย้ง” ในพรรคอย่างรุนแรงก็คือการเอา “บริวาร” และ “คนใกล้ชิด” พ.ต.ท. ทักษิณและคุณหญิงพจมานมานั่งกุมกระทรวง “เกรดเอ” ทั้งนายสมคิด

จาศุศรีพิทักษ์ รองนายกฯ ควบ รมว. คลัง พล.ต.อ. ชิดชัย วรรณสถิตย์ รองนายกฯ ควบ รมว. มหาดไทย นายสมชาย สุนทรวัฒน์ รมช. มหาดไทย นายเสริมศักดิ์ พงษ์พานิช รมช. มหาดไทย นาย วราเทพ รัตนากร รมช. คลัง นายทอง พิทยะ รมว. พาณิชย์ นายภูมิธรรม เวชยชัย รมช. คมนาคม นายกันตธีร์ ศุภมงคล รมว. การต่างประเทศ นางสุดารัตน์ เกยุราพันธ์ รมว. เกษตรและสหกรณ์ นพ. สุชัย เจริญรัตนกุล รมว. สาธารณสุข นายยงยุทธ ดิยะไพรัช รมว. ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม นายสุรนนท์ เวชชชิวะ รมต. ประจำสำนักนายกรัฐมนตรี (กองบรรณาธิการมติชน 2549: 129)

สำหรับการแต่งตั้ง นพ. สุชัย เจริญรัตนกุล อาจารย์คณะแพทยศาสตร์ ศิริราช พยาบาล ผู้เชี่ยวชาญด้านระบบทางเดินหายใจ วัณโรคและปอด มาเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการ กระทรวงสาธารณสุขนั้น นายแพทย์สุชัยคนนี้เป็นผู้รักษามารดาของคุณหญิงพจมาน ชินวัตร ภริยานายกรัฐมนตรี และ นพ. สุชัยคนนี้จะกลายเป็นบุคคลที่สะท้อนให้เห็นภาพของคุณหญิงพจมานที่เข้ามาดูแลการบริหารบ้านเมืองในอนาคตต่อไปด้วย (กองบรรณาธิการมติชน 2549: 77)

และการที่ นายสุริยะ จึงรุ่งเรืองกิจ เข้าเป็นเลขาธิการพรรคแทน ร.ต.อ. ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์ โดยนายสุริยะ ถูกมองว่าเป็นคนใกล้ชิดของนายกฯ และนางเยาวภา วงศ์สวัสดิ์ ทำให้ได้รับตำแหน่งสำคัญทางการเมืองอย่างรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม โดยไม่มีคู่แข่ง ทั้งที่ยังไม่ค่อยมีประสบการณ์ทางการเมือง แต่กลับได้รับตำแหน่งสำคัญ จึงถูกมองว่าเข้ามาได้เพราะเป็นถุงเงินของพรรค

ส่วนการ “โยกสลับ” ตำแหน่งใน ครม. นั้นก็ไม่ใช่บทลงโทษของผู้ที่มีพฤติกรรมส่อไปในทางไม่ถูกต้อง แต่กลับกลายเป็นว่าทำเพื่อตอบแทนผู้มีคุณูปการต่อครอบครัว และธุรกิจตระกูลชินวัตร เมื่ออำนาจเบ็ดเสร็จอยู่ในมือผู้เป็นใหญ่ในบ้านจันทร์ส่องหล้า รัฐบาลทักษิณ 1 จึงเป็นยุคที่ข้าราชการตกต่ำมากที่สุดยุคหนึ่ง เพราะระบบคุณธรรมล้มเหลว ข้าราชการคนใดที่เป็น “พวกเดียวกัน” มักจะได้รับการตอบแทนถว้นหน้า ข้าราชการประจำไม่ว่าจะสาย ข้าราชการพลเรือน ตำรวจ และทหาร ใครที่มีความ “ใกล้ชิด” ต่างได้รับความดีความชอบปูนบำเหน็จ เป้าหมายอยู่ที่การสนองงานของตระกูลชินวัตร ถ้าการวิ่งเต้นให้ได้ตำแหน่งสูงขึ้นวิ่งเต้นผ่านสายของบ้านจันทร์ส่องหล้าแล้วสามารถเตรียมผลองตำแหน่งใหม่ได้เลย

จึงไม่น่าแปลกที่นายทหารจากโรงเรียนเตรียมทหารรุ่น 10 รุ่นเดียวกับ พ.ต.ท. ทักษิณ จะก้าวหน้าในตำแหน่งอย่างรวดเร็ว ได้ดิบได้ดีในกองทัพ นายตำรวจรุ่นพี่ รุ่นน้อง หรือแม้กระทั่งอาจารย์ที่เคยสอนหนังสือ พ.ต.ท. ทักษิณ ต่างได้รับการปูนบำเหน็จ ได้เลื่อนชั้น ข้าราชการขึ้นมาอยู่ในระดับคุมกำลังพล ควบคุมการขับเคลื่อนขององค์กร เหมือนกับเป็นการวาง ข้าราชการเพื่อเป็นฐานสนับสนุนทางการเมืองของตัวเอง ขนาดญาติผู้พี่ พล.อ. ชัยสิทธิ์ ชินวัตร ยัง

ได้ขึ้นเป็น ผบ.ทบ. ซึ่งดูเหมือนว่าจะมี พลเอกชัยสิทธิ์ ชินวัตร เพียงคนเดียวที่ขึ้นเป็นผู้บัญชาการทหารบก ได้โดยไม่ผ่านตำแหน่งหลักในระดับพลโท ไม่เคยเป็นทั้งแม่ทัพภาคและไม่เคยเป็นผู้ช่วยเสนาธิการทหารบกหรือรองเลขาธิการทหารบกมาเหมือนกับ ผบ.ทบ. คนอื่น ๆ จนเรียกได้ว่า ได้ตำแหน่งเพราะเส้นสายหรือสายญาติ

มีการมองเลยไกลไปถึงการใช้กลไกรัฐที่จะเอื้อต่อการ “ทำเงิน” เพื่อใช้จ่ายในโครงการประชานิยมที่รัฐบาลประกาศเป็นรายวัน ด้วยการตั้ง พล.ต.ต. สุรสิทธิ์ สังขพงศ์ เพื่อนร่วมรุ่นของ พ.ต.ท. ทักษิณ เป็นผู้อำนวยการสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล เพื่อจะได้แบ่งสรรเงินรายได้จากกำไรของการออกหวยบนดิน 2 ตัว 3 ตัว ที่รัฐบาลเปิดทางให้นักพนันทั้งหลายแทงกันอย่างถูกต้องตามกฎหมาย การขยายฐานอำนาจ และสร้างเครือข่ายอิทธิพลของบ้านจันทร์ส่องหล้า ไม่ได้จำกัดเฉพาะวงข้าราชการประจำเท่านั้น ยังลี้ลับไปถึงองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญด้วย

ในช่วง พ.ศ. 2546-2547 พ.ต.ท. ทักษิณ สามารถมีอำนาจเบ็ดเสร็จเหนือภาคการเมือง ภาคข้าราชการและภาคสังคม นายกฯ มากไปด้วยอำนาจและบารมี ได้ใช้กำลังตำรวจที่อยู่ในเครือข่ายของตนเป็นกลไกทำงานทางการเมืองอย่างมีนัยสำคัญ ตัวอย่างเช่น ใช้ตำรวจเข้าไปดูแลสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลเพื่อใช้เป็นแหล่งเงินทุนทางการเมืองของพรรคไทยรักไทย ใช้ตำรวจดูแลสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน (ปปง.) และกรมสอบสวนคดีพิเศษ (DSI) เพื่อเป็นเครื่องมือในการข่มขู่คุกคามผู้ที่วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลและผู้ที่เป็คู่แข่งทางการเมือง ใช้ตำรวจไปควบคุมคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) เพื่อตรวจสอบทรัพย์สินของนักการเมืองฝ่ายตรงกันข้าม ใช้ตำรวจไปควบคุมคณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) เพื่อสกัดกั้นพรรคการเมืองคู่แข่งทางการเมืองในการเลือกตั้ง และมีเสียงร่ำลือกันทั่วไปว่ามีการใช้ตำรวจไปอุ้มฆ่าปรปักษ์ทางการเมืองของรัฐบาลไปจำนวนหนึ่ง (สังคีต พิริยะรังสรรค์ 2549: 15)

ประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ์ กล่าวถึงการแต่งตั้งตำรวจเข้าไปกุมตำแหน่งสำคัญ ในองค์กรต่าง ๆ ว่าเป็นพรรคพวก ญาติพี่น้อง และกลุ่มตำรวจในเครือข่าย จนอาจเรียกได้ว่าเป็น “รัฐตำรวจ” เนื่องจาก พ.ต.ท. ทักษิณ มีอำนาจอย่างเด็ดขาดจึงสามารถกระทำการดังกล่าวได้ ดังความเห็นที่ว่า

“ตำรวจคือตำแหน่งสำคัญ มีตำรวจในเครือข่ายเขา ตำรวจบางพวกเขาอาจจะไม่ใช่พวกในตอนแรก แต่ตอนที่ได้เป็นนายกก็มีการเอาตำรวจเข้าไปเกี่ยวข้อง เช่น การแต่งตั้ง กกต. สำนักงานกองสลาก ศาลรัฐธรรมนูญ ประธาน ปปช. รองปลัดกระทรวงยุติธรรม ถือว่าตำรวจเข้าไปในหน่วยงานที่ไม่จำเป็นต้องอยู่...การแสวงหาอำนาจรัฐ สามารถคุมองค์กรอิสระ มันเป็นการสร้างกลไกหลายชั้น นักการเมืองไทยที่ผ่านมา ไม่ได้เป็นพรรคที่มีเสียงข้างมากในการจัดตั้งรัฐบาล

เด็ดขาด แต่ของ พ.ต.ท. ทักษิณเป็นพรรคเดียวเด็ดขาด” (นายประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ์
รองบรรณาธิการอำนวยการ นสพ. มติชน สัมภาษณ์ 28 มีนาคม 2550)

ทำให้เห็นชัดเจนว่า ไม่เคยมียุคใด สมัยใด ที่ตำรวจทรงอำนาจและมีอิทธิพล
มากถึงขนาดนี้ นับได้ว่าเป็นยุคทองของตำรวจอย่างแท้จริง เลยกี่เดียว

นอกจากนี้ ยังมีการแต่งตั้งกรรมการรัฐวิสาหกิจที่เป็นคนคุ้นเคยให้ดำรง
ตำแหน่งในคณะกรรมการ คณะกรรมการอื่น ๆ เป็นจำนวนมาก ดังปรากฏในตารางที่ 4.6

ตารางที่ 4.6 รายชื่อกรรมการรัฐวิสาหกิจซึ่งเป็นกรรมการในคณะกรรมการ คณะกรรมการอื่น ๆ
และคณะอนุกรรมการมากกว่า 1 แห่ง สูงสุด 10 อันดับแรก และเบี้ยประชุม
(ตั้งแต่ พ.ศ. 2548-31 มี.ค.2549)

ลำดับ ที่	ชื่อ-สกุล	รวม	แยกเป็นกรรมการใน			ค่าเบี้ยประชุม ต่อเดือน (บาท)
			รัฐวิสาหกิจ	คณะกรรมการ อื่น ๆ	คณะอนุ กรรมการ	
1	นายสุภรัตน์ วัฒนกุล	19	8	9	2	368,875 (1)
2	นายสามารถ ยลภักดิ์	16	4	9	3	126,750 (8)
3	นายวุฒิพันธ์ วิชัยรัตน์	16	5	7	4	331,125 (3)
4	นายพิชัย ชุมหวีธร	12	6	3	3	181,250 (7)
5	นายอดิเทพ พิศาลบุตร	10	10	-	-	350,000 (2)
6	นายมนู เลียวไพรัตน์	10	5	4	1	193,500 (6)
7	นายประเสริฐ บุญสัมพันธ์	9	7	2	-	300,000 (4)
8	นายพละ สุขเวช	9	6	3	-	263,750 (5)
9	นายสานิต รังน้อย	9	4	4	1	66,750 (10)
10	นายชงทอง จันทรางศุ	8	1	5	2	100,000 (9)
	รวม	118	56	46	16	2,282,000

ที่มา: สำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน (อ้างถึงใน สังคีต พิริยะรังสรรค์ (2549) *คอร์ปชั่นระบอบทักษิณ*
กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์ร่วมด้วยช่วยกัน
หมายเหตุ: เครื่องหมาย () หมายถึง ลำดับของบุคคลที่ได้รับเบี้ยประชุมกรรมการสูงสุด 10 อันดับ

ปรากฏการณ์ของการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งดังกล่าว นำไปสู่ข้อสรุปเบื้องต้นได้ว่า

- 1) บุคคลที่จะได้รับการแต่งตั้งให้เป็นกรรมการรัฐวิสาหกิจและกรรมการต่าง ๆ มากกว่า 1 คณะ จะต้องเป็นผู้ที่ใกล้ชิดกับนักการเมืองที่มีอำนาจ ยิ่งมีความใกล้ชิดกับนักการเมืองมาก ก็จะมีโอกาสได้รับการแต่งตั้งให้เป็นกรรมการมากคณะตามไปด้วย
- 2) ความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยีกับนักการเมืองที่มีอำนาจ เป็นความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์เชิงแลกเปลี่ยน เพราะในขณะที่เทคโนโลยีมีความรู้และความเชี่ยวชาญ แต่พวกเขาขาดอำนาจ ส่วนนักการเมืองมีอำนาจและต้องการผู้เชี่ยวชาญ
- 3) เทคโนโลยีต้องการใกล้ชิดกับนักการเมืองที่มีอำนาจ เพราะอำนาจคือโอกาสและความฝันของพวกเขา ซึ่ง นีล มุลเดอร์ (Niels Moulder 1985 อ้างถึงในสังคิต พิริยะรังสรรค์ 2549: 77) นักมานุษยวิทยาชาวเนเธอร์แลนด์ ที่ศึกษาเรื่องสังคมไทยมาเป็นเวลาช้านาน มองว่าสำหรับสังคมไทยแล้ว “อำนาจคือหนทางและแก่นแท้แห่งความสำเร็จทางสังคม”
- 4) นักการเมืองที่มีอำนาจใช้ตำแหน่งหน้าที่ในระบบราชการ ธุรกิจของรัฐ และทรัพยากรของรัฐเป็นเครื่องมือในการซื้อความภักดีทางการเมืองจากกลุ่มเทคโนโลยี
- 5) ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ที่ล้ำหลังระหว่างเทคโนโลยีกับนักการเมืองไปด้วยกันได้กับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ที่เป็นความสัมพันธ์สมัยใหม่ที่เน้นเรื่องกำไรและผลประโยชน์ส่วนตัว (สังคิต พิริยะรังสรรค์ 2549: 77)

3.2 การแทรกแซงองค์กรอิสระและการแทรกแซงสื่อ

สำหรับองค์กรอิสระจะปรากฏข่าวการถูกแทรกแซงมาโดยตลอด องค์กรอิสระแรกที่พบกับการแทรกแซงเห็นจะเป็นคณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) อาจจะเป็นเพราะหน่วยงานนี้สามารถชี้เป็นชี้ตายให้กับผู้สมัคร ส.ส. หรือแม้แต่ ส.ส. ที่เข้าไปนั่งในสภาแล้วก็ตาม การแทรกแซงเริ่มต้นตั้งแต่กระบวนการสรรหา ทั้งนี้ รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ว่า ให้มีคณะกรรมการสรรหา ซึ่งประกอบด้วย ตัวแทนจากพรรคการเมืองที่มีอยู่ในสภาผู้แทนราษฎร ตัวแทนจากนักวิชาการ และตัวแทนจากองค์กรอิสระอื่น ๆ

ดังนั้น พอมีการเริ่มต้นของการสรรหา พรรคการเมืองก็เริ่มส่งคนของตนเองไปสมัคร และเริ่มลอบบีให้คนของตัวเองเข้าสู่ตำแหน่ง ขณะเดียวกัน การเมืองในระดับสภาผู้แทนราษฎรต้องไปลอบบีสมาชิกวุฒิสภา เพราะบุคคลที่ได้รับการสรรหานี้จะต้องส่งให้กับสมาชิกวุฒิสภาพิจารณา อย่าลืมว่าสมาชิกวุฒิสภามาจากการเลือกตั้ง ขณะที่การเลือกตั้งนั้นจำเป็นต้องใช้ห้วคะแนนในการจัดตั้งคะแนนเสียง แต่การเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา รัฐธรรมนูญ

กำหนดไม่ให้มีการหาเสียง สิ่งที่ผู้สมัครสมาชิกวุฒิสภาทำได้ในทางลับคือ ขอความร่วมมือจากบรรดานักการเมืองก็คือ ส.ส. ให้ช่วยหาเสียงให้ การช่วยเหลือกันนี้เองทำให้เกิดบุญคุณที่ต้องชำระและเวลาที่ต้องทดแทนคือการคล้อยตามการลอบบีเมื่อต้องมีการโหวต ดังนั้น การโน้มน้ำหนักให้สมาชิกวุฒิสภาโหวตคนที่คณะกรรมการสรรหาฯเข้ามาส่วนใหญ่จึงไม่มีปัญหา (กองบรรณาธิการมติชน 2549: 92-93)

ทั้งนี้เป็นเพราะ องค์กรอิสระเป็นกลไกหนึ่งที่มีความสำคัญมากในการตรวจสอบฝ่ายบริหาร ซึ่งครั้งหนึ่งเกือบจะทำให้ พ.ต.ท. ทักษิณ ไม่ได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีมาแล้ว จากการพิจารณาคดีชุกหุนของศาลรัฐธรรมนูญ

จากประสบการณ์ครั้งนั้น จึงทำให้แกนนำของบ้านจันทน์ส่องหล้าระมัดระวังในการเตรียมผู้คนและองค์กรต่าง ๆ เอาไว้เพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงให้กับการดำรงตำแหน่งผู้นำรัฐบาลของ พ.ต.ท. ทักษิณ ที่เจ้าตัวประกาศว่าอยากจะอยู่ถึง 20 ปี

ในหลายกรณีจึงพบว่า การสรรหาบุคคลในองค์กรอิสระมีการแทรกแซงอย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้แทนของพรรคการเมืองจำนวน 4 คนนั้น มีบางกรณีที่ไม่มีผู้แทนของพรรคฝ่ายค้านเข้าร่วมด้วยเลย และมีอีกหลายกรณีที่ฝ่ายรัฐบาลเป็นผู้แทนในคณะกรรมการสรรหามากกว่าฝ่ายค้าน

หากรัฐบาลเป็นคนกำหนดการสรรหา ก็แน่นอนว่าระบบการตรวจสอบรัฐบาลโดยองค์กรอิสระย่อมล้มเหลวอย่างแน่นอน เพราะอาจเกิดการครอบงำการทำงานด้วยการผลักดันเลือกพรรคพวกของตนเข้าไปดำรงตำแหน่งในองค์กรอิสระต่าง ๆ เกิดภาวะ “คนตรวจสอบกับคนถูกตรวจสอบเป็นพวกเดียวกัน” มิพักที่คนจำนวนมากพูดกันทั่วไปว่า “ไม่ได้มีการแทรกแซงเฉพาะกรรมการสรรหา แต่การแทรกแซงลุกลามไปถึงวุฒิสภาและองค์กรอิสระทั้งหลายด้วย” (สมคิด เลิศไพฑูรย์ 2547: 164)

ฉะนั้น เมื่อมีตำแหน่งตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ หรือองค์กรอิสระใดว่างลง ในการสรรหาและแต่งตั้งคนเข้าไปใหม่ จึงมีข่าวกระเส็นกระสายมาตลอดว่ารัฐบาลส่งคนของตัวเองเข้ามาให้วุฒิสภาเลือกแทบทุกครั้ง วุฒิสภาจึงเลือกเพื่อตอบสนองฝ่ายรัฐบาล จนเกิดการเรียกขานว่า “ส.ว. สายรัฐบาล” โดยเริ่มตั้งแต่การเลือกตั้งประธานวุฒิสภา เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2547 ผลการเลือกตั้งคือ นายสุชน ชาลีเครือ ได้เป็นประธานวุฒิสภา ซึ่งนายสุชนเป็นบุคคลที่ใกล้ชิดกับนายเสนาะ เทียนทอง ประธานที่ปรึกษาพรรคไทยรักไทย และเคยเป็นพยานในคดีชุกหุนของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร จนกระทั่งต่อมาได้รับสมญานามจากสื่อมวลชนว่า “ประธานสุชิน” ที่แสดงถึงความผูกพันกับตระกูลชินวัตร นั่นเอง

สำหรับปัจจัยที่ทำให้เกิดกลุ่มก้อนในวุฒิสภาจนพัฒนาไปสู่การมีวุฒิสภาสาย
รัฐบาลนั้น มีเหตุปัจจัยที่แตกต่างกันหลายประการ เช่น (บรรเจิด สิงคะเนติ 2547: 271-272)

1) ความเป็นเครือญาติ ความสัมพันธ์ในทางอำนาจระหว่างรัฐบาลกับวุฒิสภา
เริ่มต้นจากความเป็นเครือญาติ เช่น บุคคลในรัฐบาลมีความสัมพันธ์เป็นพ่อ ลูก เป็นสามี ภรรยา
หรือเป็นเครือญาติกับสมาชิกวุฒิสภา ดังนั้นความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติจึงเป็นความสัมพันธ์
เบื้องต้นที่นำไปสู่การทำให้เกิดความเป็นพรรคพวกในวุฒิสภา

2) ความมีผลประโยชน์ในทางธุรกิจร่วมกัน ความสัมพันธ์ในลักษณะที่มี
ผลประโยชน์ในทางธุรกิจร่วมกันเป็นลักษณะของความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนมากขึ้น รัฐบาลภายใต้
การนำของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร นั้น เป็นที่ประจักษ์ว่า เป็นรัฐบาลของกลุ่มทุนระดับชาติที่มี
ศักยภาพสูง ด้วยเหตุนี้เอง สมาชิกวุฒิสภาที่มีพื้นฐานมาจากแวดวงในทางธุรกิจอาจจะต้องสร้างสาย
สัมพันธ์กับรัฐบาล เพื่อเอื้อกับธุรกิจของตน เพื่อปกป้องคุ้มครองธุรกิจของตน ดังนั้น สมาชิก
วุฒิสภากลุ่มนี้จึงไม่ประสงค์ที่จะทำอะไรกับรัฐบาล จากพื้นฐานนี้จึงพัฒนาไปสู่การเป็นวุฒิสมาชิก
สายรัฐบาลในที่สุด

3) เพื่อปกป้องอิทธิพลหรือผลประโยชน์ของตน กรณีนี้เป็นกรณีของ ส.ว. ที่
เป็นผู้มีอิทธิพลที่ดี หรือมีการประกอบธุรกิจที่อาจมีปัญหาต่อกฎหมายของบ้านเมืองก็ดี รัฐบาล
ภายใต้ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร มักจะใช้อำนาจในการปราบปรามผู้มีอิทธิพล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
หากเป็นผู้มีอิทธิพลสังกัดฝ่ายการเมืองตรงกันข้าม ด้วยเหตุนี้เอง ส.ว. ในกลุ่มนี้จำเป็นต้องเอื้อ
ไมตรีต่ออำนาจรัฐบาล ทั้งนี้ เพื่อปกป้องผลประโยชน์หรืออิทธิพลของตนไว้ และนี่เป็นอีกเหตุผล
หนึ่งที่ทำให้เกิด ส.ว. สายรัฐบาล

4) เพื่อความมุ่งหมายในการสืบอำนาจทางการเมืองต่อไป ส.ว. ในกลุ่มนี้เป็น
กลุ่มที่เอื้อไมตรีกับอำนาจรัฐบาล เพื่อหวังผลในอนาคตโดยมุ่งหมายที่อยากจะเข้าสู่อำนาจทาง
การเมืองในนามของพรรคไทยรักไทย เช่น เกิดกรณีศรัทธาหัวหน้าพรรคไทยรักไทยอย่างรุนแรง
จนต้องลาออกจาก ส.ว. เพื่อไปสมัคร ส.ส. หรือมิเช่นนั้น ส.ว. ในกลุ่มนี้ก็มุ่งหวังจะให้ลูกของตน
สามี ภรรยา หรือเครือญาติของตนได้มีโอกาสได้ลงเล่นการเมืองภายใต้ร่มการเมืองของพรรค
ไทยรักไทย นี่ก็เป็นเหตุผลหนึ่งที่ก่อให้เกิด ส.ว. สายรัฐบาลขึ้น

5) กรณีสุดท้ายที่นำไปสู่การเป็นกลุ่มก้อนของวุฒิสภาสายรัฐบาล ตามที่
ปรากฏตามสื่อมวลชนทั่วไปคือ การใช้สิทธิผลด้านการเงิน เช่น กรณีที่ปรากฏตามข่าวของ
สื่อมวลชน คือกรณี que เลือกประธานวุฒิสภา ซึ่งมีสมาชิกวุฒิสภาออกมาให้ข้อมูลต่อสังคมว่า ได้มี
การอาศัยอิทธิพลด้านการเงินเพื่อจูงใจสมาชิกวุฒิสภา เพื่อให้เลือกบุคคลที่วุฒิสมาชิกสายรัฐบาลได้
กำหนดตัวบุคคลไว้แล้ว

จากเหตุผลและปัจจัยพื้นฐานดังกล่าวข้างต้น จึงก่อให้เกิด ส.ว. สายรัฐบาล ซึ่งกลายเป็น ส.ว. กลุ่มใหญ่ในวุฒิสภา ดังนั้น การทำหน้าที่ของบรรดา ส.ว. ผู้ทรงเกียรติเหล่านี้ในเรื่องใดที่ไม่ได้กระทบต่ออำนาจรัฐบาล ท่านเหล่านี้ก็อาจทำหน้าที่ได้อย่างอิสระภายใต้มนธรรมสำนึกของแต่ละบุคคล แต่เมื่อใดก็ตามที่เป็นเรื่องไปกระทบต่อรัฐบาลก็ดี หรือเป็นเรื่องที่รัฐบาลมุ่งหมายหรือมุ่งประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว เรามักจะได้ยินว่าเป็นการแจก “โผ” ซึ่งก็คือ ผลที่อำนาจในฝ่ายรัฐบาลมุ่งประสงค์ให้เป็นไป ซึ่งกระบวนการในการเลือกบุคคลให้ไปดำรงตำแหน่งในองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญทั้งหลายก็ได้หลีกเลี่ยงจากวงจรดังกล่าว

ทั้งนี้ หากเป็นองค์กรอิสระที่ไม่ได้อยู่ภายใต้อำนาจของรัฐบาล โดยตรง รัฐบาลจะแทรกแซงผ่านกระบวนการสรรหา โดยประเด็นในการสรรหาที่พบประกอบไปด้วย 4 ประการ ได้แก่ (ธานี ชัยวัฒน์ 2546: 191)

1) คณะกรรมการสรรหา กรรมการจะมีจำนวนที่แน่ชัด ในขณะที่กระบวนการสรรหา รัฐธรรมนูญได้กำหนดให้มติในการเสนอชื่อต้องมีคะแนนเสียงไม่น้อยกว่าสามในสี่ของจำนวนกรรมการสรรหา ทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ ทำให้กรรมการสรรหาในส่วนของผู้แทนพรรคการเมือง ซึ่งเป็นคนของพรรคร่วมรัฐบาล มักจะร่วมกันไม่ลงคะแนนให้ผู้สมัครบางคน อาจจะเป็นด้วยเหตุว่าไม่ใช่พรรคพวกตนหรือเพื่อขัดขวางผลประโยชน์ของกลุ่มอื่น ทั้งที่ผู้สมัครรายนั้นจะมีคุณสมบัติเหมาะสมก็ตาม

2) การสรรหาของคณะกรรมการสรรหา ใช้วิธีการลงคะแนนเสียงเพียงอย่างเดียว ทำให้เกิดปัญหาว่า ผู้สมัครที่มีชื่อเสียงหรือวิงเด่นจนเป็นที่รู้จักหรือมีเส้นสาย ย่อมได้เปรียบผู้สมัครรายอื่นที่อาจมีคุณสมบัติเหมาะสม เพียงแต่ไม่มีชื่อเสียงหรือไม่นิยมการวิงเด่น

3) กระบวนการและวิธีการสรรหาของคณะกรรมการแต่ละชุดมีความลักลั่นไม่เป็นมาตรฐานเดียวกัน เพราะกรรมการสรรหาแต่ละชุดต่างก็สร้างระเบียบวิธีการสรรหาตามที่ตนเองเห็นสมควร กระทั่งบางกรณีเกิดความได้เปรียบเสียเปรียบหรือเกิดลำเอียงเข้าข้างผู้สมัครบางราย นอกจากนี้กรรมการสรรหาบางชุดยังได้มีการปรับเปลี่ยนกฎเกณฑ์ไปมาระหว่างการสรรหาหรือใช้กลวิธีเลี่ยงไปประชุมลับแทน

4) บัญชีรายชื่อที่คณะกรรมการสรรหาบางชุดเสนอให้วุฒิสภาเลือก หลายกรณีพบว่า ผู้ที่ได้รับการสรรหาส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนที่กลุ่มการเมืองฝ่ายรัฐบาลพอใจ จึงเป็นการจำกัดมาตรฐานการใช้วิจารณ์ของวุฒิสภาในการตัดสินใจเลือกบุคคลไปดำรงตำแหน่งสำคัญ

ในมุมมองของ รองศาสตราจารย์ วิทยากร เชียงกูล เห็นว่า มีการแทรกแซงองค์กรอิสระและสื่อค่อนข้างมากด้วยวิธีการต่าง ๆ กัน เนื่องจากมีความเชี่ยวชาญทางด้านการตลาดดังที่กล่าวไว้

“บุคคลกษัตริย์แทรกแซงเยอะ ตอนจัดตั้งองค์กรใหม่ ๆ คนยังไม่ค่อยรู้ นักการเมืองยังไม่รู้ ถึงยุคเขา พยายามแทรกแซงหรือลอบบี พยายามให้ผลประโยชน์ เช่น ศาลรัฐธรรมนูญ ทางสื่อมวลชนเขาเป็นคนฉลาดเก่งด้านการตลาด รู้ว่าสื่อมวลชนสำคัญ แทรกแซงสื่อหลายทาง โดยเฉพาะทางเศรษฐกิจ สื่อต้องพึ่งโฆษณา ใครวิจารณ์เขาก็จะตัดโฆษณาทั้งของรัฐวิสาหกิจ รัฐบาลและบริษัทในเครือ ซึ่งก็มีผลเยอะ ถ้าใครเชียร์ เขาก็จะให้โฆษณา เป็นการบีบโดยใช้วิธีทางอ้อม” (รองศาสตราจารย์ วิทยากร เชียงกูล คณบดีวิทยาลัยนวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต สัมภาษณ์ 28 มีนาคม 2550)

การป้อนข่าวสารด้านการเมืองให้แก่ประชาชนเพียงด้านเดียว ทำให้ประชาชนเกิดความเห็นคล้อยตามความต้องการของรัฐบาล ผู้มีอำนาจทางการเมืองในประเด็นต่าง ๆ สื่อมวลชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์นั้น เป็นสิ่งหล่อหลอมความรู้สึกของมหาชนที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางการเมืองหลายอย่าง

จากความเป็นรัฐบาลพรรคเดียว และการสร้างเครือข่ายไว้อย่างครอบคลุม ยังเป็นผลให้กระบวนการตรวจสอบเป็นเรื่องห่างไกลจากประชาชนยิ่งขึ้น แม้แต่สื่อหลาย ๆ ค่าย ก็ยังลดความเข้มขันการนำเสนอข่าวให้บางเบาลง ซึ่งถือเป็นการปิดกั้นข้อมูลข่าวสารและแทรกแซงสื่อในมิติใหม่ ที่มีเงื่อนไขของธุรกิจและความอยู่รอดเข้ามาเกี่ยวข้อง ที่บางสื่อเองก็ไม่อาจปฏิเสธได้ และส่งผลถึง การขาดโอกาสในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของประชาชน รวมถึงได้รับข่าวที่บิดเบือน และยังทำให้มีองค์กรที่จะทำหน้าที่ตรวจสอบความโปร่งใสของรัฐบาลลดลงไปอีก นอกจากนี้ที่ประชาชนเริ่มรู้สึกผิดหวังกับองค์กรอิสระทั้งหลายมาแล้ว (นฤพน เพชรดี 2549: 21)

จากรายงานสถานการณ์ด้านสิทธิเสรีภาพสื่อมวลชนในรอบปี 2545 (สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย มกราคม 2546) ระบุว่า รัฐบาลในระบบทักษิณนั้นมีการคุกคามสื่อมวลชนโดยใช้อำนาจรัฐ และมีการแทรกแซงด้วยวิธีการหรือรูปแบบที่ซับซ้อนและแนบเนียน รวมทั้งเบียดเบียนมากขึ้น ทั้งการใช้กลไกรัฐ เช่น สำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน (ปปง.) ตรวจสอบทรัพย์สินของสื่อ การใช้อำนาจเงินค่าโฆษณาเป็นเครื่องต่อรอง จนถึงการใช้การแทรกเข้าไปล้วงลึกในกองบรรณาธิการ จนเรียกได้ว่า “ปีแห่งการแทรกซึมสื่อ”

สื่อมวลชน โดยเฉพาะ หนังสือพิมพ์ ถูกผู้มีอำนาจ ใช้วิธีการต่าง ๆ เข้ามาแทรกแซง กดดันการทำงาน ไม่ว่าจะเป็นการส่งกลุ่มทุนพันธมิตรเข้ามาซื้อหุ้นหนังสือพิมพ์ที่เป็นบริษัทมหาชน ในตลาดหลักทรัพย์ หรือการใช้การดำเนินคดีอาญาในข้อหาหมิ่นประมาท และดำเนินคดีแพ่งฐานละเมิด ด้วยการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนเกินความเป็นจริง ทำให้หนังสือพิมพ์หลายฉบับ เกิดความไม่แน่ใจในการนำเสนอข่าวและความคิดเห็นตรวจสอบการกระทำของผู้มีอำนาจ (สฤ์ปหน้า 1 นสพ. ไทยรัฐ 12 กุมภาพันธ์ 2550)

กลยุทธ์ในการควบคุมและปิดกั้นการแสดงความคิดเห็นและเสียงวิพากษ์วิจารณ์ของรัฐบาล จึงมีความรุนแรงและพลิกเพลงไปจากวิธีการเดิมเป็นอย่างมาก (อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ 2547: 179) สื่อมวลชนกระแสหลักในยุคนี้ จึงหาคนออกมาวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลอย่างตรงไปตรงมาน้อยเต็มที ส่วนใหญ่ถูกแทรกแซง แทรกซึม ทั้งโดยอำนาจรัฐ ถอดรายการ ปรับเปลี่ยนผังรายการ หรือโดยอำนาจเงินทุน ดัดสปอนเซอร์ ให้สปอนเซอร์ (เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง มปป.: 27)

สำหรับการควบคุมสื่อ จะมีการแถลงข่าวเกี่ยวกับโครงการต่าง ๆ ของรัฐบาลเป็นประจำ โดยแต่ละโครงการเปิดตัวอย่างเป็นทางการ มีการแจ้งความคืบหน้า และมีการฉลองชัยเมื่อประสบความสำเร็จ มีหลักหมุดปักเครื่องหมายไว้เป็นระยะ ๆ ในขณะรัฐบาลนี้ ผู้สื่อข่าวแทบไม่ต้องพยายามหาข่าว หรือ “ซูด” หาประเด็นเพื่อมาทำข่าวแต่ข่าวจะป้อนมาจากทุกทิศทางอย่างต่อเนื่อง ไม่ให้นักข่าวและผู้เขียนบทความมีเวลาตั้งตัวได้ รัฐบาลทำงานจริงจัง และเล่นบทรุกมากกว่ารับ ผู้เล่นบทรุกได้เปรียบตรงที่เป็นผู้กำหนดข่าวที่จะนำเสนอและสามารถเบียดเนื้อที่ข่าวอื่น ๆ ให้ด้อยความสำคัญลงไปได้ (นวพร เรื่องสกุล 2547: 54)

สำหรับรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ มีบทบาทในการใช้ประโยชน์จากสื่อมวลชนภาครัฐ ครอบงำสื่อมวลชนภาคเอกชนให้เข้าเป็นพวก และกลั่นแกล้งสื่อมวลชนที่วิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวางยิ่งกว่ารัฐบาลชุดใด ๆ ที่ผ่านมา ด้วยการใช้มาตรการหลายมาตรการ เช่น (บุญรักษ์ บุญญะเขตมาลา 2548: 13)

1) ใช้อำนาจทางการเมือง และอำนาจในการคุมงบประมาณรายจ่ายของราชการและรัฐวิสาหกิจ และเครือข่ายธุรกิจพรรคพวกตน เลือกลงสนับสนุนหรือถอนแฉงโฆษณาของทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อบีบบังคับให้สื่อมวลชนต้องช่วยสร้างภาพพจน์ในทางบวกให้รัฐบาลหรือเป็นกลาง มากกว่าจะกล้าวิพากษ์วิจารณ์ เพราะสื่อมวลชนในปัจจุบันต้องพึ่งรายได้จากการโฆษณามากกว่ารายได้จากการขายสื่อให้ประชาชนโดยตรง

2) ใช้อำนาจในการควบคุมสื่อวิทยุ โทรทัศน์ ทั้งทางตรงและทางอ้อม สามารถที่จะจัดสรรเวลาให้แก่ใครหรือถอดถอนรายการของใครก็ได้ ตามที่ฝ่ายรัฐบาลต้องการ หรือให้นักการเมือง นักวิชาการ นักธุรกิจที่อยู่ข้างรัฐบาล โดยเฉพาะนายกรัฐมนตรีมีโอกาสดูออก รายการโทรทัศน์มากกว่าฝ่ายค้านและนักวิชาการอิสระ ซึ่งกล่าวโดยรวมคือ เป็นการใช้งบประมาณและสื่อที่เป็นของสาธารณชน เพื่อผลประโยชน์ส่วนตนมากกว่าเพื่อผลประโยชน์ของประชาชน

3) ใช้อำนาจรัฐในการคุกคามนักหนังสือพิมพ์ นักพัฒนาองค์กรเอกชน ที่ออกมาวิจารณ์รัฐบาล โดยให้หน่วยงานด้านภาษีอากรและหน่วยงานตรวจสอบเรื่องการฟอกเงิน

ไปติดตามสืบประวัติบุคคลเหล่านั้น เพื่อหาช่องทางเอาผิดกฎหมายหากพบว่า มีข้อบกพร่องในการชำระภาษี

4) ใช้วิธียื่นฟ้องเรียกค่าเสียหายจากนักสื่อสารมวลชน รวมทั้งนักพัฒนาองค์กรเอกชนด้านสื่อหลายคดี แต่ละคดีเรียกค่าเสียหายหลายร้อยล้านบาท เพื่อคุกคามไม่ให้สื่อมวลชน นักพัฒนาองค์กรเอกชน นักวิชาการ กล้าออกมาตรวจสอบวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล ในรอบ 5 ปีที่รัฐบาลไทยรักไทยขึ้นบริหารประเทศ (พ.ศ. 2544-2548) มีคตินักการเมือง เจ้าหน้าที่รัฐ และบริษัทของนักการเมือง ฟ้องร้องสื่อมวลชนมากเป็นพิเศษ จากการรวบรวมของสมาคมนักข่าว นักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย สรุปเฉพาะการตัดสินคดีและการฟ้องใหม่ที่เกิดขึ้นใน พ.ศ. 2548 มีถึง 25 คดี เหตุผลสำคัญที่ทำให้ รัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ สามารถแทรกแซงสื่อได้ เนื่องจากกลุ่ม ชินคอร์ปอเรชัน ของ พ.ต.ท. ทักษิณ ทำธุรกิจสัมปทานสื่อสารรายใหญ่ของประเทศ ครอบคลุมธุรกิจเกี่ยวกับสื่อหลายด้าน ดังภาพที่ 4.4

เมื่อสื่อสาธารณะ-เสียงสาธารณะถูกควบคุม ก็เป็นการง่ายที่จะแสกสรรปั้นแต่งเสียงส่วนน้อยบางเสียงให้กลายเป็น “เสียงข้างมาก” และผลประโยชน์เฉพาะบางกลุ่ม บางบุคคลให้กลายเป็น “ผลประโยชน์ส่วนรวม” (majoritization of minority voice & interest) ได้

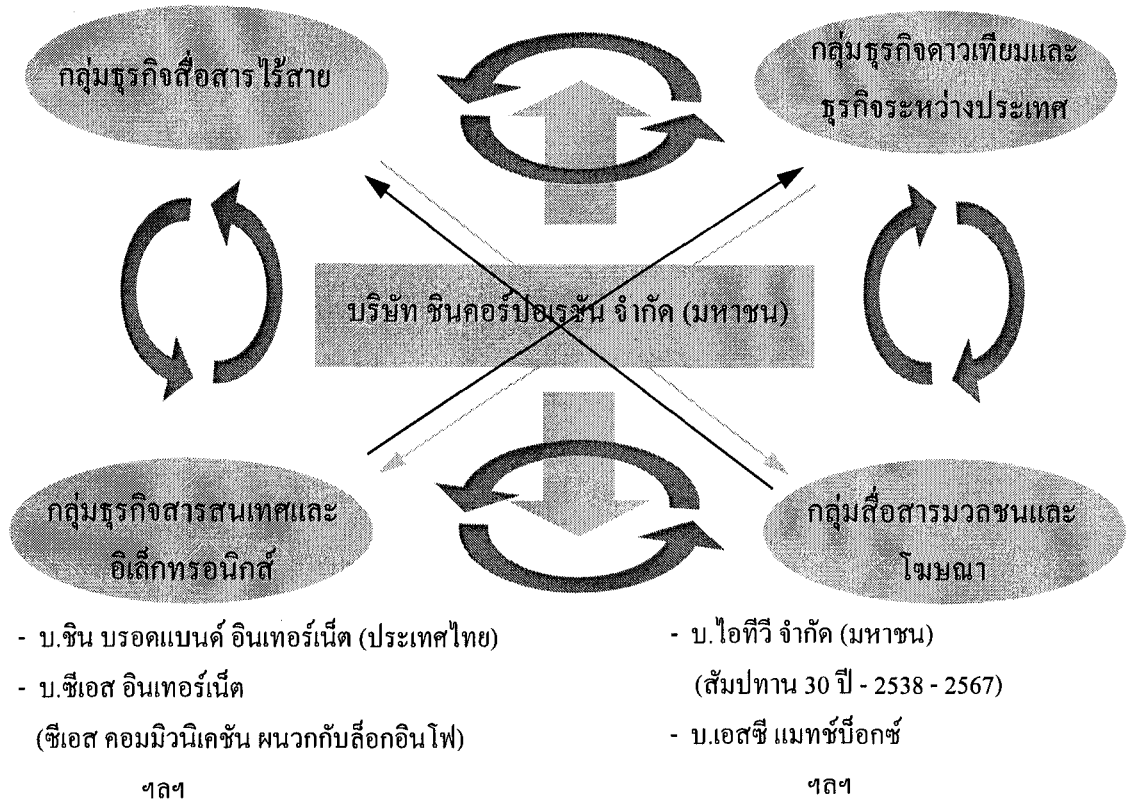
ระบบสื่อมวลชนที่เลือกปฏิบัติ หรือเลือกสื่อเฉพาะบางเสียง บางผลประโยชน์ บางข้อเท็จจริง บางความจริงเสนอต่อสาธารณะตามอำนาจควบคุมของรัฐ เจ้าของสถานีหรือเอกชนเจ้าของกิจการ ทำให้เกิดช่องโหว่ข้อบกพร่องในโครงสร้างการแทนตนเสียงสาธารณะในสังคมไทย อันเป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้างชนิดหนึ่งนี้ เป็นฐานให้พฤติกรรม การขัดกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนบุคคลกับผลประโยชน์ส่วนรวม เป็นมาตรฐานสองหน้า (Conflict of interest & double standard) ทำให้ ทำง่ายและลุกลามขยายวงออกไป

ผลประโยชน์ขัดกันระหว่างฐานะเจ้าหน้าที่รัฐบาลที่ต้องรักษาผลประโยชน์ส่วนรวม กับฐานะบุคคลเอกชนที่มีผลประโยชน์ส่วนตัว ส่วนครอบครัว ส่วนพวกพ้อง ส่วนบริษัทบริวาร ไม่ถูกสื่อ ไม่ถูกแทนตนออกมาให้เห็นในสาธารณะ การปราบปรามทุจริตประพฤติมิชอบที่เน้นเล่นงานฝ่ายตรงข้ามทางการเมือง แต่ละเลยพันธมิตรพรรคพวกฝ่ายเดียวกัน ไม่ถูกสื่อ ไม่ถูกแทนตนให้สังคมตระหนักเท่าทัน ภาพด้านเดียวที่ไม่แสดงความขัดกันของผลประโยชน์เพราะเห็นผลประโยชน์ด้านเดียว ไม่แสดงมาตรฐานสองหน้า เพราะเห็นพฤติกรรมด้านเดียวเหล่านี้ ช่วยธำรงรักษาและผลิตซ้ำพฤติกรรม การขัดกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนบุคคลกับผลประโยชน์ส่วนรวม และมาตรฐานสองหน้า ไปเรื่อย ๆ ในทางปฏิบัติ (เกษียร เตชะพีระ 2547 (ข): 194-195) จึงทำให้ สื่อสารมวลชน นักวิชาการ ปัญญาชนมีความยากลำบาก ไม่สามารถทำหน้าที่ตรวจสอบพิทักษ์รักษาผลประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพได้เท่าที่ควร

- บ.แอดวานซ์อินโฟร์เซอร์วิส (สัมปทาน 30 ปี - 2529 - 2558)
- บ.แอดวานซ์ไวร์เลสแมร์เก็ตติ้ง

ฯลฯ

- บ.ชินวัตร เซทเทลไลท์ (ไทยคม) (สัมปทาน 30 ปี - 2534 - 2564)
- บ. ไอพีสตาร์
- บ. Shenington Investments Pte. (Shenington) > กัมพูชาชินวัตรและลาวโทรคมนาคม

ภาพที่ 4.4 แสดงฐานะทางธุรกิจของบริษัท ชินคอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน)

ที่มา: อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ (2547) “อนาคตสื่อในระบอบทักษิณ” ใน เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง บรรณาธิการ *รู้ทันทักษิณ* กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์ขคิดด้วยคน

3.3 การเอื้อผลประโยชน์ให้กับกลุ่มทุน

เมื่อได้มีการแต่งตั้งบุคคลใกล้ชิดให้ดำรงตำแหน่งสำคัญหรือการแทรกแซงองค์กรอิสระต่าง ๆ ได้แล้ว กลุ่มบุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งจะเป็นผู้ช่วยเหลือ โดยการเอื้อประโยชน์ให้กับกลุ่มทุน ซึ่งมีหลายวิธีด้วยกัน สิ่งที่เห็นได้ชัดเจนในการเอื้อประโยชน์ให้กับกลุ่มทุน ด้วยการปกป้องกลุ่มทุน สามารถพิจารณาได้จากการถูกอภิปรายไม่ไว้วางใจของรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ โดย

หลังจากรัฐบาลของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร เข้าบริหารบ้านเมืองได้เพียงปีเศษ พรรคร่วมฝ่ายค้านซึ่งนำโดยพรรคประชาธิปัตย์ก็ได้ยื่นญัตติขอเปิดอภิปรายทั่วไป เพื่อลงมติไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีเป็นรายบุคคล จำนวน 15 คน ในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

- 1) นายสมคิด จาตุศรีพิทักษ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ถูกอภิปรายเรื่องการช่วยเหลือครอบครัวชินวัตรที่หลีกเลี่ยงการเสียภาษีจากกรณีชุกหุ้น
- 2) ร.อ. สุชาติ เซวานวีชิษฐ์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการคลัง ถูกอภิปรายเรื่องการนำเข้าอุปกรณ์สื่อสารดาวเทียมที่ไม่ถูกต้อง และจงใจหลีกเลี่ยงภาษีของบริษัทชินแซทเทลไลท์ และบริษัท ซีเอส คอมมิวนิเคชัน ของคนในครอบครัวชินวัตร
- 3) ร.ต.อ. ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยถูกอภิปรายเรื่องละเว้นการปฏิบัติหน้าที่กรณีที่ดินสนามกอล์ฟอัลไพน์
- 4) นายสมบัติ อุทัยสาง รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย ถูกอภิปรายเรื่องละเว้นการปฏิบัติหน้าที่กรณีที่ดินสนามกอล์ฟอัลไพน์เช่นเดียวกับรัฐมนตรีว่าการ
- 5) นายอดิศักดิ์ โพธารามิก รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ ถูกอภิปรายเรื่องการขายข้าวให้เกาหลีเหนือ
- 6) นายสุริยะ จึงรุ่งเรืองกิจ รัฐมนตรีกระทรวงอุตสาหกรรม ถูกอภิปรายเรื่องหุ้นการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย และการแก้ไขหลักเกณฑ์ของบีโอไอเพื่อเอื้อประโยชน์ต่อเครือญาติและพวกพ้อง
- 7) พล.อ. ชวลิต ยงใจยุทธ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ถูกอภิปรายเรื่องความไม่ชอบมาพากลในการซ่อมเฮลิคอปเตอร์ฮิวอี้ ฮ.6 HS-IH จำนวน 19 ลำ
- 8) พล.อ. ยุทธศักดิ์ ศศิประภา รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหมถูกอภิปรายเรื่องความไม่ชอบมาพากลในการซ่อมเฮลิคอปเตอร์ฮิวอี้ เช่นเดียวกับรัฐมนตรีว่าการ
- 9) นายพิทักษ์ อินทรวิทย์นันท์ รองนายกรัฐมนตรีถูกอภิปรายเรื่องที่ดินบริเวณอุทยานแห่งชาติหาดในยาง จังหวัดภูเก็ต ว่าได้โฉนดมาอย่างไม่ถูกต้องในช่วงที่เป็นรองนายกฯ
- 10) นายสมศักดิ์ เทพสุทิน รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรีถูกอภิปรายเรื่องการแทรกแซงสื่อและการผลาญงบประมาณ 6,200 ล้านบาทของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
- 11) นายเดช บุญ-หลง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม ถูกอภิปรายเรื่องการกินหัวคิวแรงงาน
- 12) นางลดาวัลย์ วงศ์ศรีวงศ์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ถูกอภิปรายเรื่องความขัดแย้งกับนายเดช บุญ-หลงและโครงการสมาร์ทการ์ด

13) นายประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ถูกอภิปรายเรื่องที่ดินสวนส้มเพชรล้านนาว่าได้มาไม่ถูกต้อง

14) นายประชา มาลินนท์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงคมนาคม ถูกอภิปรายเรื่องเรือขุดและการบินไทย

15) นายสุวิทย์ คุณกิตติ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการถูกอภิปรายไม่ไว้วางใจเรื่องนโยบายการปฏิรูปการศึกษา การจัดซื้อชุดนักเรียนและเครื่องฉายดาวเทียมไม่โปร่งใส

อย่างไรก็ตาม คงปฏิเสธไม่ได้ว่าการอภิปรายครั้งนี้รัฐมนตรีหลายคนอาทรหนัก และมีใช้เพียงกลุ่ม “ชินคอร์ป” และ “เอ็มลิงค์” ของตระกูลชินวัตรเท่านั้นที่ถูกอภิปรายพาดพิงอย่างรุนแรง กลุ่มธุรกิจสื่อสาร “จัสมิน” ของนายอดิศักดิ์ โปธารามิก กลุ่มอุตสาหกรรมชิ้นส่วนรถยนต์ “ซัมมิต” ของนายสุริยะ จรุงเรืองกิจ กลุ่มธุรกิจบันเทิง “บีอีซีเวิลด์” ของนายประชา มาลินนท์ ตลอดจนทุนขนาดกลางขนาดย่อมของพรรคไทยรักไทย ล้วนโดนอภิปรายพาดพิงถึงไปทั่วหน้าเช่นกัน แต่บรรดาพรรคพวกสมาชิกด้วยกัน ก็สามารถยกมือสนับสนุนมติไว้วางใจด้วยเสียงข้างมากไปได้

ส่วนบทบาทก่อนนโยบายรัฐบาลภายใต้การนำของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ได้ดำเนินนโยบายที่ให้ประโยชน์กับคณะรัฐมนตรีและพรรคพวกโดยตรง และยังมีความพัวพันระหว่างการคอร์ปชันเชิงนโยบายกับมูลค่าหุ้นในตลาดหลักทรัพย์ที่เพิ่มอำนาจการผูกขาดตลาดมากขึ้นของบริษัทมหาชนที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับนักการเมือง รัฐมนตรีและ ส.ส. ซึ่ง ผาสุก พงษ์ไพจิตร อาจารย์คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กล่าวในงานปาฐกถาเรื่อง “ชนกิจการเมือง” ในงานสัมมนาของศูนย์เศรษฐศาสตร์การเมือง จุฬาฯ โดยกล่าวว่า ตั้งแต่ พ.ศ. 2544 นับจาก พ.ต.ท. ทักษิณขึ้นครองอำนาจมีหลายนโยบายเศรษฐกิจที่ส่งผลโดยตรงต่อบริษัทในตลาดหลักทรัพย์ ซึ่งมีสายสัมพันธ์ใกล้ชิดกับนายกรัฐมนตรีและนักการเมืองระดับรัฐมนตรี ทั้งยังมีการเอื้อประโยชน์และปกป้องธุรกิจในเครือข่าย เช่น สิทธิพิเศษลดหย่อนภาษี การลดหย่อนค่าสัมปทาน การจำกัดกิจการรายใหม่ไม่ให้เข้าสู่ตลาด การชะลอนโยบายที่ส่งผลเสียหายต่อบริษัทในเครือข่ายทุนทักษิณ ฯลฯ โดยมีการเอื้อประโยชน์ให้กับกลุ่มทุนเครือญาติใกล้ชิด ดังต่อไปนี้ (<http://w3.mamager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=9490000119864>)

1) เอื้อประโยชน์ “ชินคอร์ป”

ตลอดระยะเวลากว่า 5 ปี รัฐบาลทักษิณ ได้ออกนโยบายและมาตรการเอื้อประโยชน์และปกป้องธุรกิจโทรคมนาคมในเครือชินคอร์ปอย่างชัดเจนในหลายกรณี อาทิ

หนึ่ง การออก พ.ร.ก. ภาษีสรรพสามิตบริการโทรคมนาคม เป็นเครื่องมือปกป้องบริษัท เอ ไอเอสและบริษัทอื่นๆ ในธุรกิจเดียวกันจากการแข่งขัน ประเด็นคือ ผู้ประกอบการรายใหม่ต้องจ่ายภาษีอย่างแท้จริง แต่รายเดิมกลับสามารถจ่ายภาษีโดยการหักออกจากค่าสัมปทานที่ต้องจ่ายอยู่แล้ว

สอง การอนุญาตให้หักค่าใช้จ่ายในการโรมมิ่งก่อนคิดส่วนแบ่งรายได้ ทำให้เอไอเอสมีภาระในการจ่ายส่วนแบ่งรายได้น้อยลง เอไอเอสยังได้รับประโยชน์ในการแก้สัญญาร่วมงานกับ บมจ.ทศท. ในส่วนการจ่ายเงินชดเชยของโทรศัพท์เคลื่อนที่ระบบพรีเพด จาก 25 เปอร์เซ็นต์ เหลือ 20 เปอร์เซ็นต์ ทำให้รัฐสูญเสียรายได้กว่า 1,600 ล้านบาท และยังได้รับอานิสงส์จากการลดภาษีนำเข้าโทรศัพท์มือถือจาก 10 เปอร์เซ็นต์ เหลือ 0 เปอร์เซ็นต์ โดยอ้างกฎองค์การค้าโลก (World Trade Organization: WTO) ไม่นับการแก้ไขระเบียบราชการให้ข้าราชการระดับ ซี 8-11 เบิกค่าโทรศัพท์ได้มากขึ้นจาก 1,000 บาทเป็น 4,000 บาท โดยมีฐานข้าราชการส่วนนี้ถึง 40,000 คน

สาม การส่งเสริมการลงทุนโดยยกเว้นภาษีเงินได้นิติบุคคลเป็นเวลา 8 ปี แก่ไอพีสตาร์ ของบริษัท ซินแซทเทลไลท์ ในส่วนที่เป็นรายได้จากต่างประเทศ มูลค่าที่ซินแซทฯ ได้รับยกเว้นภาษีสูงถึง 16,459 ล้านบาท โดยไม่มีเหตุผลที่เหมาะสมเพราะไม่มีผลให้เกิดการลงทุนใดๆ เพิ่มขึ้นในไทย ประชาชนคนไทยไม่ได้รับประโยชน์ใดๆ ผู้ได้รับประโยชน์กลับเป็นผู้ใช้ต่างชาติและผู้ถือหุ้นเท่านั้น

สี่ การให้เงินกู้แก่พม่าของเอ็กซิมแบงก์ ประมาณ 4,000 ล้านบาทในระยะเวลา 12 ปี ดอกเบี้ยต่ำ 3 เปอร์เซ็นต์ ในจำนวนนี้ประมาณ 600 ล้านบาทเป็นการปล่อยกู้เพื่อให้กระทรวงพาณิชย์และโทรคมนาคมของพม่าจัดซื้อจัดจ้างระบบอุปกรณ์ดาวเทียมความเร็วสูง เพื่อใช้กับบริการไอพีสตาร์ของบริษัท ซินแซทฯ ในการบริการโทรศัพท์และบริการอินเทอร์เน็ตความเร็วสูง โครงการนี้เป็นการถ่ายโอนความเสี่ยงจากซินแซทฯ มายังกระทรวงการคลัง ซึ่งเป็นผู้รับประกันความเสี่ยงของเอ็กซิมแบงก์ตามกฎหมายในกรณีที่เกิดความสูญเสียจากการให้สินเชื่อตามนโยบายของรัฐบาล

ห้า การปกป้องไม่เปิดเสรีธุรกิจโทรคมนาคมภายในประเทศแต่เลือกเปิดเสรีบางสาขาแลกเปลี่ยนกับธุรกิจที่กลุ่มทุนทักษิณจะได้ประโยชน์ เช่น ข้อตกลงเอฟทีเอไทย-ออสเตรเลีย ที่รัฐบาลทักษิณเปิดเสรีสาขาเกษตรกรโคเนื้อ โคนม เป็นการเอาชีวิตเลือดเนื้อเกษตรกรไปแลกกับการเปิดตลาดธุรกิจโทรคมนาคมและอุตสาหกรรมชิ้นส่วนรถยนต์ในออสเตรเลีย ทำให้ซินแซทฯ และกลุ่มตระกูลจิ่งรุ่งเรืองกิจได้รับประโยชน์ นอกจากนี้ไอพีสตาร์ ยังจะได้รับประโยชน์

จากการเปิดเอฟทีเอไทย-อินเดีย และ ไทย-จีน โดยนักวิเคราะห์จากตลาดหลักทรัพย์ ประเมินว่า รายได้ของจีนแซงไทย จะเพิ่มขึ้นมหาศาลทันทีที่อินเดียและจีนเปิดรับสัญญาณ ไอพีสตาร์ ซึ่งคาดว่า จะมีมูลค่ากว่า 15,000 ล้านบาท

หก การยินยอมให้เอกชน (บริษัท เทเลอินโฟมีเดีย ซื่อเคิม ชินวัตรไคเร็ก ทอริส) ยกเลิกการจัดพิมพ์สมุดรายนามผู้ใช้โทรศัพท์หน้าขาว เพื่อลดต้นทุนของบริษัทในการ จัดพิมพ์และแจกจ่ายสมุดโทรศัพท์ อีกทั้งเพื่อเพิ่มโอกาสทางธุรกิจของบริการสอบถามเลขหมาย เจ็ด การไม่เร่งรีบบอกกฏหมายประกอบ พ.ร.บ. แข่งขันทางการค้า พ.ศ. 2542 ในส่วนของการมีอำนาจเหนือตลาดและหลักเกณฑ์ในการควบคุมกิจการเพื่อปกป้องธุรกิจ ของเอไอเอสและจีนแซงไทย

แปด กรณีไอทีวี หลังกลุ่มชินคอร์ป เข้าไปถือหุ้นไอทีวี ได้ลดค่าสัมปทาน เหลือ 150 ล้านบาทต่อปี เป็นเวลา 20 ปี ทำให้รัฐเสียรายได้ 17,430 ล้านบาท พร้อมกับปรับสัดส่วน ผังรายการ ให้เพิ่มรายการบันเทิงลดรายการข่าวและสารคดีที่มีสาระประ โยชน์ ทำให้ไอทีวีมีโฆษณา เพิ่มขึ้น

เก้า นโยบายเปิดน่านฟ้าเสรี เปิดทางให้กลุ่มจีนเข้ามาลงทุนในสายการบิน แอร์เอเชีย ซึ่งเป็นสายการบินต้นทุนต่ำ โดยเปิดเส้นทางบินทั้งในและต่างประเทศ ทับซ้อนสายการ บินของการบินไทย การเติบโตของแอร์เอเชียที่ทำรายได้รวม 3,000 ล้านบาทเมื่อสิ้นปี 48 สวนทาง กับการบินไทยที่เริ่มถดถอยทั้งลดเที่ยวบินภายในประเทศ ยกเลิกเส้นทางบินบางสายไปต่างประเทศ ทั้งที่เป็นเส้นทางบินที่ทำเงิน ท่ามกลางข้อครหาว่าถูกบีบเพื่อเปิดทางให้กับแอร์เอเชียขยายปีกคลุม ธุรกิจนี้

สิบ เอื้อประโยชน์ให้โครงการอสังหาริมทรัพย์ของกลุ่มชินคอร์ป เช่น โครงการบางกอก บูเลอวาร์ด ของบริษัท เอสซี แอสเซท จำกัด (มหาชน) ที่ตั้งบนถนนรามอินทรา- วงแหวน-นวมินทร์ ซึ่งที่ประชุม คจร. เมื่อ 4 ก.ค. 46 ออกมติตัดถนนรัชดาภิเษก-รามอินทรา 4.5 กม. ผ่านที่ดินโครงการดังกล่าว พลิกฟื้นสถานะจากที่ตาดอดเป็นทำเลทองในพริบตา ในธุรกิจ อสังหาริมทรัพย์ นี้ เป็นที่ทราบกันทั้งวงการว่า คุณหญิงพจมาน ชินวัตร เป็นนักสะสมที่ดินด้วย มิหนำซ้ำยังสามารถ “ซื้อถูก” ดังเช่น การซื้อที่ดินตรงข้ามสถานทูตเกาหลีเยื้องศูนย์วัฒนธรรม จำนวน 33 ไร่ ที่กองทุนฟื้นฟูฯ เปิดประมูล คุณหญิงสามารถซื้อได้ในราคาถูกกว่าท้องตลาดกว่า 50 เปอร์เซ็นต์ ทำให้รัฐขาดรายได้ไปถึง 715 ล้านบาท จากต้นทุนที่ดินที่ต่ำลงจากการประมูลรอบแรก 700 ล้านบาท และค่าธรรมเนียมการโอนที่ดินอีก 15 ล้านบาท ไม่นับ สนามกอล์ฟอัลไพน์ มูลค่า กว่า 747 ล้านบาทซึ่ง พ.ต.ท. ทักษิณ ชี้อยมาด้วยราคาต่ำ ทั้งถูกขอกกล่าวหาเอาที่ดินวัดมาสร้างเป็น สนามกอล์ฟ

นอกจากนี้ กลุ่มชินยังขยายปีกเข้ามายังธุรกิจสถาบันการเงิน โดยตั้งบริษัท แคปปิตอล โอเค ปล่อยสินเชื่อบุคคล โดยอาศัยฐานลูกค้าเอไอเอส และฐานเงินทุนจากธนาคาร ดีบีเอส สิงคโปร์ ไม่นับบริษัท โฆษณา ซึ่งเป็นธุรกิจส่วนตัวของทายาทอย่าง พานทองแท้ ชินวัตร ที่สามารถได้สัมปทานพื้นที่โฆษณารถไฟฟ้าได้คืนมูลค่า 90 ล้านบาท

2) เครือญาติชินวัตร-วงศ์สวัสดิ์ ร่ำรวยขึ้น

ทางด้านเครือญาติที่ร่ำรวยขึ้นมาอย่างทันตาเห็น คือ “เจ้แดง” นางเยาวภา วงศ์สวัสดิ์ น้องสาวของ พ.ต.ท. ทักษิณ แจ่มใส ได้สร้างเอ็มลิงค์ หรือบริษัท เอ็มลิงค์ เอเชีย คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) เป็นธุรกิจหลักของครอบครัวและทำรายได้ให้ครอบครัววงศ์สวัสดิ์ปี ละหลายพันล้านบาท เอ็มลิงค์ มีเครือข่ายธุรกิจกว้างขวาง โดยเข้าซื้อหุ้นในบริษัทต่าง ๆ มากมาย ทำให้ธุรกิจของตระกูลวงศ์สวัสดิ์ ขยายอาณาจักรออกไปสู่ธุรกิจอื่นนอกจากธุรกิจโทรศัพท์มือถือ โดยธุรกิจสำคัญที่ตระกูลวงศ์สวัสดิ์ เข้าถือหุ้นนั้นส่วนใหญ่มีเป้าหมายเพื่อประมูลงานจากรัฐแทบทั้งสิ้น

อาณาจักรเอ็มลิงค์ของเจ้แดง มีการแตกบริษัทลูกขึ้นมาอีกหลายบริษัท เช่น บริษัท เทลแม็กซ์ เอเชีย คอร์ปอเรชั่น จำกัด บริษัท เอ็ม ซุปเปอร์ โมบาย จำกัด รวมถึงธุรกิจดิจิทัล พาร์ก เรดิโอ ที่ได้รับงานจากบริษัทวิทยุการบิน มูลค่า 226 ล้านบาท นอกจากนี้ ยังลงทุนในบริษัท พอร์ทัลเน็ต จำกัด เพื่อเข้าประมูลงานโครงการโทรคมนาคมจากภาครัฐและเอกชน โดยมีโครงการสำคัญที่ชนะประมูล เช่น โครงการเช่าระบบคอมพิวเตอร์ซอฟต์แวร์สำเร็จรูปสำหรับธุรกิจหลัก มูลค่า 3,192 ล้านบาทจากการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค และโครงการซื้อเครื่องโทรศัพท์สาธารณะแบบหยอดเหรียญและใช้บัตรในเครื่องเดียวกัน มูลค่า 289 ล้านบาท จากบริษัท ทศท. คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน)

ทั้งนี้ ครอบครัววงศ์สวัสดิ์ ยังเข้าถือหุ้นในบริษัท วิน โคอท อินดัสเทียล พาร์ค ทำธุรกิจบริหารคลังสินค้า ลอจิสติกส์ ที่รัฐบาลออกนโยบายสนับสนุนอีกด้วย

นอกจากนั้น ตระกูลวงศ์สวัสดิ์ของเจ้แดง ยังผนึกแน่นกับตระกูลวิไลลักษณ์ เจ้าของกลุ่มสามารถ โดยจับมือกันเข้าถือหุ้นในบริษัท แอสคอน คอนตรัคชัน จำกัด (มหาชน) 50 เปอร์เซ็นต์ พร้อมประกาศชัดเจนว่า จะมุ่งเข้าประมูลงาน โครงการรัฐเป็นหลัก โดยแผนงานคือ โครงการรถไฟฟ้า มูลค่าโครงการหลายแสนล้าน โครงการก่อสร้างศูนย์ราชการแจ้งวัฒนะ มูลค่า 24,000 ล้านบาทของกรมธนารักษ์ และสนใจเข้ารับช่วงงาน โครงการรถไฟฟ้าเชื่อมสนามบินสุวรรณภูมิ หรือแอร์พอร์ตลิงค์ มูลค่า 12,000 ล้านบาท ต่อจากซิโน-ไทย

ไม่เพียงเท่านั้น ชินฉินา วงศ์สวัสดิ์ ลูกสาวของเจ้แดง ยังได้รับจัดสรรหุ้น บริษัท สยามสตรีปมิลล์ กลุ่มอุตสาหกรรมเหล็กขนาดใหญ่ของสมศักดิ์ ลีสวัสดิ์ตระกูล พร้อมกับ พายัพ ชินวัตร มูลค่ารวมกันประมาณ 500 ล้านบาท ทั้งนี้ บริษัท สยามสตรีปมิลล์ฯ ได้รับลดหนี้จาก บสท. สูง

ถึง 56,550 ล้านบาท จากภาระหนี้ทั้งสิ้น 63,857 ล้านบาท เหลือเพียง 7,307 ล้านบาท หลังจากแจกหุ้นเพิ่มทุนราคาถูกให้ วงศ์สวัสดิ์-ชินวัตร และการขายหุ้นแบบเจาะจงให้เครือญาตินักการเมืองไทยรักไทย

ในส่วนธุรกิจสื่อ ตระกูลวงศ์สวัสดิ์ รุกคืบเข้าถือหุ้นในบริษัท ทราฟฟิก คอร์ปเนอรั เพื่อรับงานสัมปทานจากรัฐ แม้ว่าตอนท้ายจะขายหุ้นส่วนหนึ่งให้กับตระกูลวิไลลักษณ์ โดยทราฟฟิกฯ ได้เข้าไปรับสัมปทานจากกรมประชาสัมพันธ์ ผลิตรายการป้อนให้กับช่องเอ็นบีที โดย 6 เดือนแรกไม่เก็บค่าบริการหรือค่าธรรมเนียม โดยกรมประชาสัมพันธ์ถือเป็นช่วงทดลองออกอากาศ ทั้งนี้ ทราฟฟิกฯ ได้ รับสัมปทานทั้งหมด 3 ช่องจาก 9 ช่องด้วยกัน

นอกจากนี้ ยังไม่นับการเข้าไปรับสัมปทานจาก ทอท. ในการให้บริการสื่อโฆษณาบนรถเข็นในสนามบิน 4 แห่ง ในระยะเวลา 3 ปี มูลค่ารวมนับร้อยล้านบาท

กล่าวได้ว่า ยุค พ.ต.ท. ทักษิณ ครองเมือง ตระกูลวงศ์สวัสดิ์ ได้อิงแอบอำนาจทางการเมืองเบิกทางขยายอาณาจักรธุรกิจออกไปเป็นจำนวนมาก ในเกือบทุกภาคส่วนไม่น้อยไปกว่าพีไอใหญ่อย่างชินคอร์ป

คนในตระกูลชินวัตร ที่ร่ำรวยเพิ่มมากขึ้น อีกคนหนึ่งก็คือ “พายัพ ชินวัตร” น้องชายของ พ.ต.ท. ทักษิณ ที่ขึ้นชื่อว่าเป็น “มือปั้นหุ้นด้วยง” และเป็น “ขาใหญ่” ที่ถูกคณะกรรมการตลาดหลักทรัพย์ (ก.ล.ต.) ตรวจสอบหุ้นที่เขาถือไว้เสมอ ไม่ว่าจะเป็น ปิคนิค อีสเทิร์นไวร์ อีเอ็มซี ที่มีราคาเคลื่อนไหวผิดปกติในช่วงเวลาที่เขาเข้าถือหุ้น พายัพ ชินวัตร จึงได้ชื่อว่าเป็นตัวจักรสำคัญที่ปั้นให้ “หุ้นการเมือง” มีมูลค่าหุ้นเพิ่มขึ้นสูงเมื่อเทียบกับหุ้นที่ไม่มีสายสัมพันธ์ทางการเมือง

3) มหากิจศิริ-จิงรุ่งเรื่องกิจ รับจากการลดหนี้-ภาษี

ประยูทธ มหากิจศิริ นายทุนของพรรคไทยรักไทย พันธมิตรสำคัญของ พ.ต.ท. ทักษิณ เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่ได้รับประโยชน์ไปไม่น้อย กล่าวคือ บริษัท ไทยฟิล์มอินดัสตรี ที่ตระกูล มหากิจศิริ ถือหุ้นอยู่นั้น ได้เข้าถือหุ้นของบริษัท ไทยคอปเปอร์ อินดัสตรี ซึ่งได้รับการปรับโครงสร้างหนี้จาก บสท. โดยได้รับการแฮร์ดัดสูงถึง 9,377 ล้านบาท จากโครงสร้างหนี้มูลค่า 11,833 ล้านบาท เหลือเพียง 2,456 ล้านบาท นอกจากนั้น นโยบายของรัฐบาลที่ให้ปรับราคาเหล็กแผ่นรีดเย็นไร้สนิม จาก 88 บาท ต่อ กก. เป็น 105.94 บาท ต่อ กก. ทำให้บริษัทมีกำไรสูงถึง 1,395 ล้านบาท ใน พ.ศ. 2546 จากที่ขาดทุนอยู่ 1,233 ล้านบาท ขณะเดียวกัน บริษัท ไทยน็อกซ์ ก็รับเนื้อ ๆ เมื่อรัฐบาลประกาศปรับภาษีสินค้าเหล็กแผ่นรีดเย็นไร้สนิมจาก 5 เปอร์เซ็นต์ เป็น 15 เปอร์เซ็นต์ ปิดกั้นคู่แข่งจากต่างชาติเอื้อประโยชน์ให้ไทยน็อกซ์ ซึ่งเป็นบริษัทเดียวที่ขายเหล็กแผ่นรีดเย็นไร้สนิม

ปี 48 ที่ผ่านมา ประยุทธ์ มหากิจศิริ ดิฉันดับเศรษฐกิจหุ้น โดยไต่จากอันดับ 23 มาอยู่ที่อันดับ 10 ด้วยมูลค่าหุ้นที่เพิ่มสูงขึ้นถึง 76 เปอร์เซ็นต์ รวมมูลค่า 3,194 ล้านบาท

ส่วนตระกูลจึงรุ่งเรืองกิจการนั้น นอกจากจะร่ำรวยมหาศาลจากการเข้าถือหุ้น ใน ปตท. ยังเข้าไปเกี่ยวข้องกับหุ้นที่ร้อนแรง เช่น ปิคนิค อีสเทิร์นไวน์ ฯลฯ อีกด้วย

ตระกูลจึงรุ่งเรืองกิจการทำธุรกิจเกี่ยวกับ การผลิตอะไหล่รถยนต์และมอเตอร์ไซด์ เมื่อรวมกับธุรกิจของตระกูล จุฬางกูร เครื่องญาติ ซึ่งมีธุรกิจในเรื่องน้ำมันร้อย โดยกลุ่มหลักคือ ไทยซัมมิต ที่ผลิตชิ้นส่วนป้อนให้กับ โตโยต้า ต่างได้รับอานิสงส์จากนโยบายดีทรอยส์แห่งเอเชียของรัฐบาล

ที่สำคัญคือ การเปิดเขตการค้าเสรีไทย-ออสเตรเลีย กลุ่มธุรกิจที่ได้รับประโยชน์มากที่สุดคงไปจากธุรกิจโทรคมนาคมของ พ.ต.ท. ทักษิณ ก็คือ กลุ่มอุตสาหกรรมผลิตชิ้นส่วนและยานยนต์ ของตระกูลจึงรุ่งเรืองกิจการ ขณะที่ผู้เสียประโยชน์มากที่สุดคือ เกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อ โคนม กว่า 3 แสนครอบครัว ที่รัฐบาลทักษิณ ไม่มีมาตรการช่วยเหลือใด ๆ รองรับ

4) อัสวโกทิน ไต่อันดับเศรษฐกิจยี่งขึ้น

ทุนเครือข่ายของ พ.ต.ท. ทักษิณ ต้องนับ “อนันต์ อัสวโกทิน” เจ้าของแลนด์ แอนด์ เฮาส์ เพื่อนสนิท บุญคณี ปลั่งศิริ แห่งชินคอร์ป ตั้งแต่สมัยเรียนวิศวะฯ จุฬาฯ และนายทุนจัดงานชุมนุมศิษย์เก่ามฟอर्ट เข้าร่วมไว้ด้วย

ยุค พ.ต.ท. ทักษิณ อนันต์ได้ไต่อันดับเศรษฐกิจหุ้นเมืองไทย โดยส่วนตัวของ อนันต์นั้นรวยขึ้นถึง 2,588 ล้าน หรือ 21 เปอร์เซ็นต์ จาก พ.ศ. 2546 และ “ตระกูลอัสวโกทิน” ไต่อันดับขึ้นแชมป์เศรษฐกิจหุ้น เป็นอันดับ 2 รองจากตระกูลชินวัตร นับเป็นตัวอย่างหนึ่งในข้อพิสูจน์ว่า “หุ้นการเมือง” มีมูลค่าเพิ่มสูงขึ้นในยุคทักษิณ รวมทั้ง ยังได้รับใบอนุญาตประกอบกิจการธนาคาร แลนด์ แอนด์ เฮาส์ อีกด้วย

นอกจากนั้น อนันต์ ยังได้รับความไว้วางใจจากรัฐบาลแต่งตั้งให้เป็นหนึ่งในคณะกรรมการอิสระกำกับดูแลกิจการไฟฟ้า ธุรกิจพลังงานของกลุ่มชินวัตร สนใจเข้ามาลงทุนผ่านทางโนมินี

5) ตระกูลเจียรนวนนท์ ได้รับประโยชน์หลายอย่าง

สำหรับ ตระกูลเจียรนวนนท์ นั้น ได้รับประโยชน์จากกรณีรัฐบาลไทยปิดข่าวให้หัวหน้า เพื่อให้นักลงทุนส่งออกได้ได้รับประโยชน์ การไม่ยอมรับว่ามีเชื้อให้หัวหน้าแพร่ระบาดส่งผลให้การควบคุมไม่ถูกทิศทางจนกระทั่งทำให้มีคนเสียชีวิตตามมา

ธุรกิจของกลุ่มตระกูลเจียรนวนนท์ ยังขยายตัวอย่างมากในฐานะพันธมิตรธุรกิจกับรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ เช่น ยูบีซี ได้รับอนุญาตให้มีโฆษณาได้ ธุรกิจการส่งออกผลิตภัณฑ์

การเกษตร ไม้ กุ้ง ได้รับประโยชน์จากเอฟทีเอ ไม่นับการได้รับสัมปทานจัดหาปัจจัยการผลิตให้
กระทรวงเกษตรฯ เช่น กล้ายาง ส่วนธุรกิจโทรคมนาคมก็ขยายตัวไม่น้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
หลังจากชินคอร์ป ถูกขายให้กับเทมาเสกแห่งสิงคโปร์

ยิ่งไปกว่านั้น ในการทำข้อตกลงเปิดการค้าเสรี (FTA) ได้ทำให้ กลุ่ม
“ชินวัคร” ได้ประโยชน์จากธุรกิจโทรคมนาคม กลุ่ม “จิงรุ่งเรื่องกิจ” ได้ประโยชน์จากการขยาย
ตลาดชิ้นส่วนยานยนต์ “กลุ่มมหากิจศิริ” ได้ประโยชน์จากการลดภาษีนำเข้าจากออสเตรเลีย กลุ่มซี
พี ได้ประโยชน์จากการขยายตลาดในประเทศจีนและประเทศอื่น ๆ และยังรวมไปถึงกลุ่มทุนที่
ใกล้ชิดคตินายกรัฐมนตรี เช่น กลุ่มทุนเจ้าของโรงพยาบาลเอกชนรายใหญ่ของ นายวิชัย ทองแดง
ทนายความที่รับว่าความคดีชุกหุนให้กับ พ.ต.ท. ทักษิณ ก็ได้รับประโยชน์อีกด้วย (วิทยากร เชียงกูล
2549 (ก))

นอกจากนี้ ยังมีงานวิจัยที่แสดงให้เห็นถึงการเอื้อประโยชน์ให้กับกลุ่มทุน ดังนี้
ในการศึกษาเรื่อง “การผูกขาดทางธุรกิจกับการเมือง” โดย เดือนเด่น
นิคมบริรักษ์และสุณีพร ทวรรณกุล จากสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย
(<http://www.bangkokbiznews.com/2006/specialtdri/tdrioes.pdf>) ได้ทำการศึกษาวงจร
ความสัมพันธ์ระหว่าง “ธุรกิจผูกขาด” “การเมือง” และ “กลไกการกำกับดูแลของรัฐ” โดยกลุ่ม
บุคคลที่เกี่ยวข้องทั้ง 3 ฝ่าย มีลักษณะดังต่อไปนี้

1. ฝ่ายการเมือง หมายถึง (1) คณะรัฐมนตรีในรัฐบาลทักษิณ กรรมการผู้ช่วย
รัฐมนตรี ที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี ที่ปรึกษาและเลขาธิการของรัฐมนตรีว่าการและรัฐมนตรีช่วยว่า
การ และเครือญาติเท่าที่สามารถตรวจสอบสายสัมพันธ์ได้ (2) ผู้ที่บริจาคเงินให้กับพรรคไทยรักไทย
ในช่วง พ.ศ. 2544-2549

2. ฝ่ายธุรกิจผูกขาด หมายถึง กรรมการและผู้ถือหุ้นของบริษัทที่ประกอบธุรกิจ
ที่มีลักษณะผูกขาดรวมถึงเครือญาติเท่าที่จะสามารถตรวจสอบสายสัมพันธ์ได้ เช่น สามี/ภรรยา ลูก
และพี่น้อง (โดยเฉพาะผู้ที่มีนามสกุลเดียวกัน)

3. ฝ่ายปกครอง หมายถึง กรรมการคณะกรรมการแข่งขันทางการค้า 3 ชุด
ตั้งแต่ พ.ศ. 2542-2549 และคณะกรรมการกลางว่าด้วยการกำหนดราคาสินค้าและบริการ

ความสัมพันธ์ของทั้งสามฝ่ายดังปรากฏในภาคผนวก ค

ความสัมพันธ์ของอำนาจทางธุรกิจและการเมือง

ความสัมพันธ์ทางอำนาจทั้ง 3 กลุ่ม ซึ่งประกอบด้วย การเมือง ธุรกิจผูกขาด

และการกำกับดูแลมีการเอื้อประโยชน์ต่อกันและกันตามที่ปรากฏในภาพที่ 4.5 กลุ่มธุรกิจผูกขาดซึ่ง
ต้องอาศัยประโยชน์จากนโยบายของรัฐและสัมปทาน ก็มักจะเป็นผู้บริจาคเงินให้กับพรรคการเมือง

และเมื่อพรรคการเมืองนั้น ๆ ได้เข้าไปเป็นรัฐบาลก็จะตอบแทนโดยการให้ธุรกิจที่ให้การสนับสนุนทางการเงินรายใหญ่หรือตัวแทนของธุรกิจนั้น ๆ ดำรงตำแหน่งในคณะรัฐมนตรี หรือตำแหน่งทางการเมืองอื่น ๆ ซึ่งอาจมองได้ว่าเป็นการกระทำในลักษณะต่างตอบแทน เนื่องจากกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในคณะกรรมการแข่งขันทางการค้าก็มาจากการแต่งตั้งของฝ่ายการเมืองและกรรมการที่เป็นโดยตำแหน่งก็คือข้าราชการประจำที่ต้องอยู่ในอาณัติของนักการเมือง จึงไม่แปลกว่าคณะกรรมการชุดนี้มีโอกาสที่จะถูกธุรกิจการเมืองครอบงำได้ง่าย ส่งผลให้ไม่สามารถทำหน้าที่เป็นผู้กำหนดการแข่งขันของธุรกิจเอกชนหรือคุ้มครองผู้บริโภคได้อย่างแท้จริง

ความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจทางการเมือง ธุรกิจผูกขาด และกลไกการกำกับ

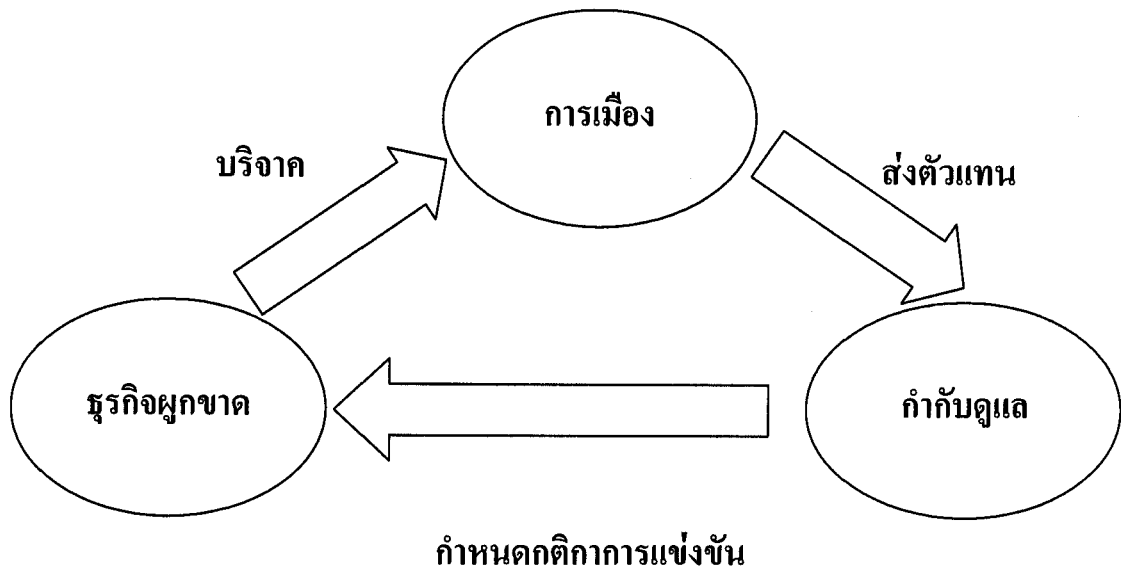
ดูแล

1. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีผลประโยชน์ทางการเมืองกับธุรกิจผูกขาด

จากการรวบรวมรายชื่อบริษัทอาจมีพฤติกรรมที่เป็นการผูกขาดหรือการจำกัดการแข่งขันจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ พบว่า ปัญหาการผูกขาดธุรกิจในประเทศไทยส่วนมากเกิดจากกลุ่มบริษัทขนาดใหญ่ (conglomerate) ที่มีธุรกิจที่หลากหลาย 4 กลุ่ม และธุรกิจอีกหลายรายซึ่งมักมีสายสัมพันธ์กับทางการเมือง ดังต่อไปนี้

1) กลุ่มบริษัทในเครือเจริญโภคภัณฑ์ ของตระกูลเจียรวนนท์- กลุ่มเจริญโภคภัณฑ์มีธุรกิจที่หลากหลายรวมถึงธุรกิจการเกษตร การสื่อสารและค้าปลีก ซึ่งมีกรณีร้องเรียนการผูกขาดหลายกรณี ในภาคการเกษตรมีเรื่องร้องเรียนเรื่องการผูกขาดธุรกิจเมล็ดพันธุ์ พันธุ์ไข่ไก่และอาหารสัตว์ รวมถึงการทุ่มตลาดไข่ไก่ด้วย ในส่วนของธุรกิจการสื่อสารมีเรื่องร้องเรียนเรื่องการขึ้นอัตราค่าบริการของการบริการโทรศัพท์ระบบบอกรับสมาชิกของบริษัทยูบีซี ซึ่งเป็นผู้ประกอบการรายเดียวในเขตกรุงเทพฯ ในส่วนของธุรกิจค้าปลีกมีเรื่องร้องเรียนการค้าที่ไม่เป็นธรรมของบริษัท เทสโก้ ซึ่งเป็นบริษัทค้าปลีกขนาดใหญ่ที่มีบริษัทต่างชาติร่วมทุน

กลุ่มธุรกิจดังกล่าวมีสายสัมพันธ์ทางการเมืองกับรัฐบาลของอดีตนายกฯทักษิณค่อนข้างมาก เช่น นายชินนทร์ เจียรวนนท์ เคยเป็นที่ปรึกษารัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง (นายสมคิด จาตุศรีพิทักษ์) และนายวัฒนา เมืองสุข อดีตรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์ พ.ศ. 2545-2546 รัฐมนตรีกระทรวงพาณิชย์ พ.ศ. 2547 และพ.ศ. 2548 ดำรงตำแหน่ง 2 ตำแหน่ง คือ รัฐมนตรีกระทรวงอุตสาหกรรม (เดือนมีนาคม) และรัฐมนตรีกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (เดือนสิงหาคม) เป็นลูกเขยนายสุเมธ เจียรวนนท์

ภาพที่ 4.5 วงจรความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจทางการเมือง ธุรกิจผูกขาดและกลไกกำกับดูแล

ที่มา: สุริยะใส กตะศิลาและรจิตกนก จิตมั่นชัยธรรม (2545) รายงานการวิจัย “ธุรกิจผูกขาดกับการเมือง” กรุงเทพมหานคร สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนา (ทีดีอาร์ไอ)

2) กลุ่มบริษัทในเครือสุรามหาราชฎราชของตระกูลสิริวัฒนภักดีและเตชะไพบูลย์ กลุ่มบริษัทในเครือสุรามหาราชฎราชมีตระกูลสิริวัฒนภักดีเป็นผู้ถือหุ้นใหญ่ โดยมีครอบครัวเตชะไพบูลย์เป็นผู้ร่วมทุนในหลายบริษัทในเครือ กลุ่มบริษัทดังกล่าวมีธุรกิจที่หลากหลายนอกเหนือจากธุรกิจการผลิตและจำหน่ายสุราซึ่งเป็นธุรกิจหลักรวมถึงธุรกิจโรงแรม การผลิตน้ำตาล การผลิตกระดาษ ฯลฯ ในอดีตที่ผ่านมา มีเรื่องร้องเรียนเกี่ยวกับพฤติกรรมของบริษัทในเครือที่อาจผูกขาดได้แก่ เรื่องการขายฟุ้งเบียร์และน้ำดื่มตราช้างกับสุราและการผูกขาดการจัดซื้อจัดจ้างกระดาษของหน่วยงานภาครัฐของโรงงานผลิตกระดาษบางปะอิน

กลุ่มสุรามหาราชฎราชมีสายสัมพันธ์ทางการเมือง โดยผ่านคนในตระกูลเตชะไพบูลย์โดยตลอด โดยมี ดร. วิรุฬ เตชะไพบูลย์ ซึ่งเป็นกรรมการบริษัทสุรามหาราชฎราช เคยดำรงตำแหน่งผู้ช่วยรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรีและผู้ช่วยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง และนายไชยยศ สะสมทรัพย์ (ลูกเขยนายสุเมธ เตชะไพบูลย์) เคยดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการคลัง นอกจากนี้ นายไชยยศ สะสมทรัพย์ เป็นผู้บริจาคเงินให้กับพรรคไทยรักไทย โดยมียอดเงินบริจาคให้ทุกเดือน ตั้งแต่มกราคม 2544 จนกระทั่ง ถึงเดือนตุลาคม 2549 เป็นที่น่าสังเกตว่า นายเจริญ สิริวัฒนภักดีและครอบครัวไม่เคยมีตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีหรือที่

ปรีการัฐมนตรีอย่างเป็นทางการ และไม่เคยปรากฏรายชื่อผู้บริจาคว่าให้กับพรรคการเมือง แต่ก็เคยประกอบธุรกิจกับอดีตนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท. ทักษิณ

3) บริษัทในเครือปูนซีเมนต์ไทย มีสำนักทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์เป็นผู้ถือหุ้นใหญ่ มีธุรกิจที่หลากหลายนอกจากธุรกิจการผลิตปูนซีเมนต์ เช่น ธุรกิจผลิตวัสดุก่อสร้าง กระเบื้องและยิปซัม ธุรกิจการผลิตกระดาษ รวมถึงธุรกิจผลิตเครื่องจักรทางเกษตร ที่ผ่านมามีกรณีร้องเรียนเกี่ยวกับพฤติกรรมที่บังคับมิให้ผู้ค้าปลีกขายสินค้าของคู่แข่ง และการกำหนดราคาร่วมกัน

การศึกษาไม่พบว่าบริษัทในเครือปูนซีเมนต์ไทยมีสายสัมพันธ์กับฝ่ายการเมืองแต่อย่างใดแต่มีกรรมการผู้จัดการที่เป็นกรรมการแข่งขันทางการค้าถึง 2 คน

4) กลุ่มรัฐวิสาหกิจ ซึ่งมีกระทรวงการคลังเป็นผู้ถือหุ้นใหญ่ รัฐวิสาหกิจในตลาดหลักทรัพย์เป็นรัฐวิสาหกิจขนาดใหญ่ซึ่งล้วนมีอำนาจผูกขาด ไม่ว่าจะเป็นการผูกขาดคลื่นความถี่ของ อสมท. การผูกขาดธุรกิจท่าอากาศยานของการท่าอากาศยานแห่งประเทศไทย หรือการผูกขาดธุรกิจซื้อขายก๊าซของ ปตท. กำไรอันมหาศาล จูงใจให้นักการเมืองเข้ามาถือหุ้นทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น ในกรณีของการจัดสรรหุ้น ปตท. ที่มีการจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ปลาย พ.ศ. 2544 จำนวน 800 ล้านหุ้น ราคาหุ้นละ 35 บาท มูลค่ารวม 28,000 ล้านบาท ที่รายงานต่อสำนักงาน กตล. เมื่อวันที่ 10 มกราคม 2545 นั้น ปรากฏว่ารายชื่อ 10 อันดับแรกที่ได้รับการจัดสรรหุ้นสูงสุด ประกอบด้วย นายทวีฉัตร จุฬางกูร ได้รับการจัดสรรจำนวน 2.20 ล้านหุ้น รวมมูลค่า 77 ล้านบาท คิดเป็นสัดส่วน 0.24 เปอร์เซ็นต์ ของจำนวนหุ้นที่เสนอขายทั้งหมด นายประยุทธ มหากิจศิริ 2.06 ล้านหุ้น มูลค่า 72.10 ล้านบาท สัดส่วน 0.22 เปอร์เซ็นต์

ในกรณีของบริษัทบางจากปิโตรเลียม จำกัด (มหาชน) มีญาติของนักการเมืองเข้ามาถือหุ้นทางอ้อม โดยการถือหุ้นผ่านธนาคารไทยธนาคาร ซึ่งมีนายบรรณพจน์ ดามาพงษ์ พี่ชายคุณหญิงพจมาน ถิรกุลธนาคารไทยธนาคารผ่านบริษัท ทูมธนาชาติ จำกัด (มหาชน) ร้อยละ 2.55 และมีการถือหุ้นผ่านบริษัท เงินทุนฟินันซ่า จำกัด ซึ่งมีนายทวีฉัตร จุฬางกูร หลานชาย นายสุริยะถือหุ้นผ่านบริษัท ฟินันซ่า จำกัด (มหาชน) ร้อยละ 0.85

นอกจากกลุ่มบริษัทธุรกิจขนาดใหญ่ 4 กลุ่มนี้แล้ว ยังมีธุรกิจหลายรายการที่งานวิจัยในอดีตชี้ว่า อาจมีพฤติกรรมที่ผูกขาดหรือมีการร้องเรียนต่อสำนักงานคณะกรรมการการแข่งขันทางการค้าว่ามีพฤติกรรมทางการค้าที่ไม่เป็นธรรม ซึ่งมีครอบครัวนักการเมืองเป็นผู้ถือหุ้นรายใหญ่ เช่น (1) บริษัทแอดวานซ์ อินโฟร์ เซอร์วิส ของอดีตนายกฯ ทักษิณ และครอบครัวซึ่งในอดีตถูกร้องเรียนว่ามีพฤติกรรมในการกำหนดราคาอัตราค่าบริการรายเดือน โทรศัพท์มือถือร่วมกับบริษัทคู่แข่ง คือ ดีแทค และมีพฤติกรรมขายพ่วงโทรศัพท์มือถือถือกับการให้บริการโทรศัพท์เคลื่อนที่

(2) บริษัท ซีวีดี อินเตอร์เนชันแนล ของตระกูลมาลินนท์ ซึ่งนายประชา มาลินนท์ มีตำแหน่งในคณะรัฐมนตรีของรัฐบาลทักษิณ ถึง 3 ตำแหน่ง ในช่วง พ.ศ. 2544-2548 (3) บริษัท ควอลิตี้ คอฟฟี่โปรดักส์ จำกัด ของตระกูลมหากิจศิริซึ่งมีนายประยูทธ มหากิจศิริ เป็นรองหัวหน้าพรรคไทยรักไทย และนายเฉลิมชัย มหากิจศิริ บุตรชายของนายประยูทธ มหากิจศิริ เป็นรองโฆษกสำนักนายกรัฐมนตรี นอกจากนี้แล้ว นายประยูทธ มหากิจศิริ ยังเป็นผู้บริจาคเงินให้กับพรรคไทยรักไทย และมีการบริจาคผ่านบริษัท เลควูดเรียลเอสเตท ที่มีนายประยูทธ เป็นประธานกรรมการและตระกูลมหากิจศิริเป็นกรรมการและถือหุ้นในบริษัท และ (4) บริษัท ปิคนิก คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) ของตระกูลลาภวิสุทธิสิน ซึ่งมีนายสุรียา ลาภวิสุทธิสิน มีตำแหน่งทางการเมืองถึง 3 ตำแหน่ง โดยตำแหน่งใน พ.ศ. 2548 คือ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์

บริษัทที่อาจมีพฤติกรรมที่เป็นการจำกัดการแข่งขันอีกกลุ่มหนึ่งมิได้มีนักการเมืองเป็นเจ้าของหรือผู้ถือหุ้นใหญ่แต่มิมีนักการเมืองหรือผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเป็นกรรมการหรือผู้ถือหุ้นรายย่อยหรือถือหุ้นในบริษัทลูก เช่น บจก. เมเจอร์ซีเนิเพ็คส์ กรุ๊ป และบจก. เอนเตอร์เทน โกลเด้นวิลเลจ (EGV) ของตระกูลพลวรดลัษณ์ ซึ่งมี ดร. วัชรระ พรรณเชษฐ์ เคยดำรงตำแหน่งผู้ช่วยรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี เป็นกรรมการบริษัท จึงอาจกล่าวได้ว่า บริษัทในกลุ่มนี้ มีสายสัมพันธ์ทางการเมืองที่ไม่เด่นชัดเท่าใดนัก

อนึ่ง สำหรับนายเจริญ สิริวัฒนภักดี นั้นไม่ว่าจะเป็นธุรกิจอะไรที่เขาหยิบจับมักกระตุ้นให้เกิดความคึกคักในกิจกรรมทางเศรษฐกิจนั้น ๆ สาเหตุหนึ่งที่ทำให้เขาได้รับการจับตามองและสนใจคงเกิดจากลักษณะของการดำเนินธุรกิจที่เรียกได้ว่า หมู่มวนซื้อทุกอย่างไว้ในครอบครอง ซึ่งรวมถึงการกล้าทุ่มเงินในการใช้เงินเพื่อสร้างเครือข่ายทางอำนาจและธุรกิจ ความกล้าเสี่ยงตรงนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เขาสามารถซื้อใจคนในวงการต่าง ๆ ได้อย่างไม่ยุ่งยาก ไม่ว่าสายการเมืองที่เขาให้ทุนสนับสนุนแก่นักการเมืองทุกพรรคมาโดยตลอด สายธุรกิจ สายข้าราชการในกระทรวงที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจน้ำเมาหรือแม้กระทั่งสายทหาร ทำให้เกิดการสร้างเส้นสายในวงการต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง ดังนั้น ความสำเร็จของธุรกิจของนายเจริญ สิริวัฒนภักดี จึงขนานไปกับความสำเร็จในการสร้างสายสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นทางการเมืองและฐานอำนาจในการเข้าถึงนโยบายต่าง ๆ ของรัฐนั่นเอง ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าธุรกิจของกลุ่มนายเจริญจึงเป็นไปในลักษณะเดียวกันกับการพัฒนาของทุนนิยมในประเทศไทย ที่ทุนนิยมพวกพ้อง (Crony Capitalism) มีบทบาทเป็นด้านหลัก

ภายใต้เครือข่ายอุปถัมภ์ที่มีนายเจริญ สิริวัฒนภักดี เป็นผู้ประกอบการที่แสวงหาค่าเช่า โดยมีนักการเมือง ข้าราชการ นายทหาร เป็นผู้ควบคุมการเข้าถึงและการบริหารจัดการค่าเช่า รูปธรรมที่ชัดเจนสามารถเห็นได้จากการแสวงหาค่าเช่าที่พบในการดำเนินธุรกิจของ

นายเจริญ สิริวัฒนภักดี คือ การที่ผลประโยชน์ของธุรกิจมีกำไรจากการได้ครอบครองสิทธิผูกขาดตลาด ซึ่งก็คือการได้รับสัมปทานในธุรกิจสุรา

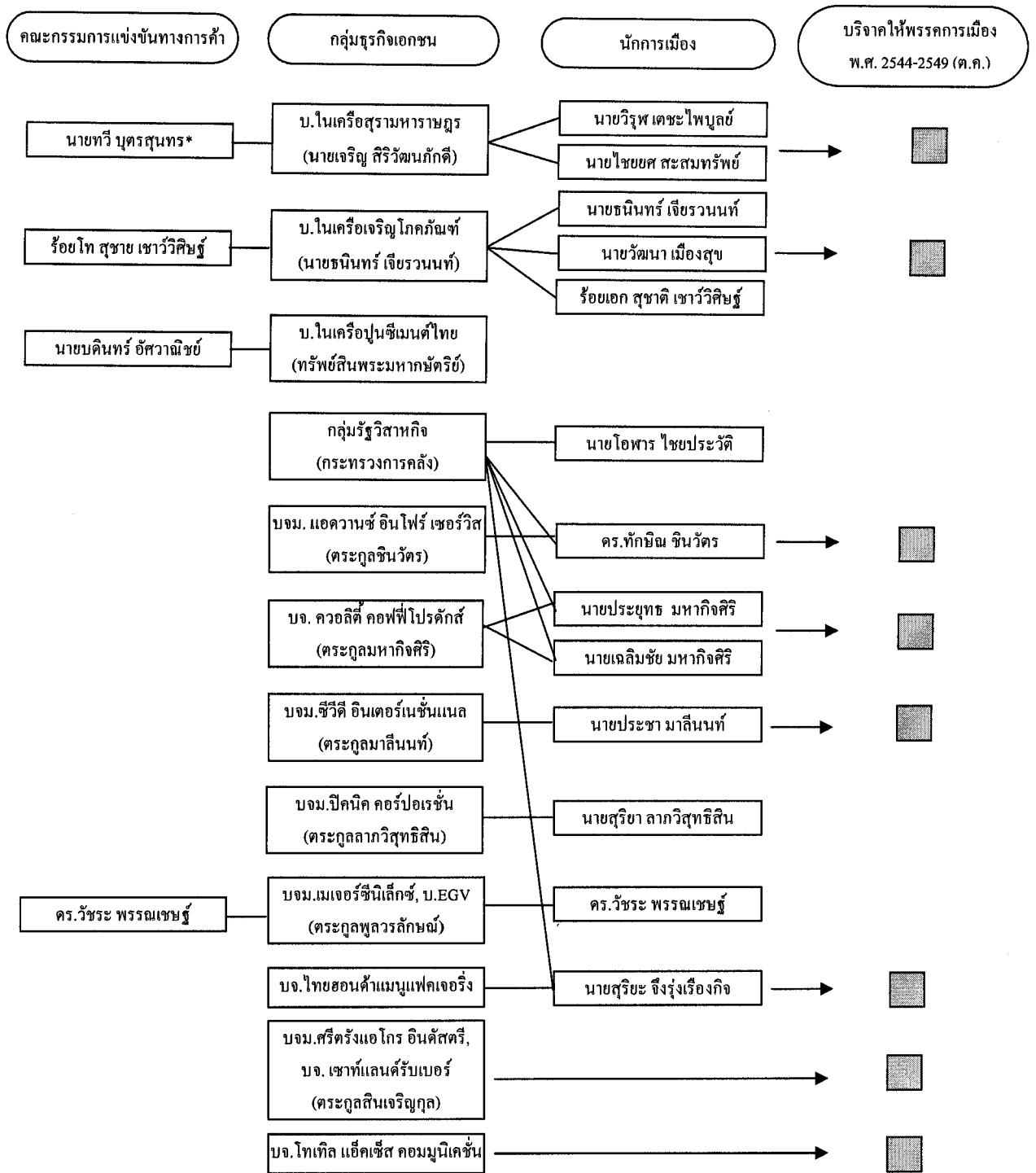
ธุรกิจหลักของนายเจริญ สิริวัฒนภักดี ไม่ว่าจะเป็นสุราหรือเบียร์ถือว่ามีโครงสร้างตลาดผูกขาดหรือกึ่งผูกขาด แม้ว่าจะมีนโยบายสุราเสรีใน พ.ศ. 2542 แล้วก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาจะพบว่าในปัจจุบันยังไม่มีคู่แข่ง กลุ่มใดที่จะมีศักยภาพได้เท่ากับกลุ่มนายเจริญ ซึ่งยังคงได้รับการเอื้อประโยชน์จากนโยบายของรัฐ ผ่านสายสัมพันธ์ทางการเมืองและฐานอำนาจในการเข้าถึงนโยบายต่าง ๆ ของรัฐ ทำให้ธุรกิจของเขาเป็นผู้ผลิตรายเดียวที่ได้รับสิทธิการจัดการระดับผลผลิตในการตลาดจนกลายเป็นผู้ผูกขาดรายเดียว ผลที่ตามมาคือ การสะสมทุนเพิ่มมากขึ้นและขยายไปสู่อาณาจักรธุรกิจอื่น ๆ

ค่าเช่าที่เกิดจากการโอนทรัพย์สินและการผูกขาดในตลาด ได้นำไปสู่การสะสมทุนของกลุ่มนายเจริญ สิริวัฒนภักดี แม้ว่าวิกฤตเศรษฐกิจใน พ.ศ. 2540 กิจการต่าง ๆ ค่อย ๆ ล้มหายไปจากสังคม รวมถึงกิจการของนายเจริญที่ได้สูญเสียฐานที่มั่นในธุรกิจการเงิน โดยบริษัทเงินทุนหลักทรัพย์มหาชน จำกัด ถูกสั่งปิดพร้อมสถาบันการเงิน 56 แห่ง และธนาคารมหานครถูกธนาคารแห่งประเทศไทยยึดเป็นกิจการของรัฐ เพื่อแก้ปัญหาด้านฐานะทางการเงิน แต่เพียงระยะเวลา 2-3 ปี เขาก็สามารถฟื้นฟูฐานะของตนเองได้จากธุรกิจสุราและเบียร์ที่สร้างกำไรให้เขาอย่างมหาศาล (นวลน้อย ตรีรัตน์ 2549: 192-193)

2. ความสัมพันธ์ระหว่างกลไกการกำกับดูแลการแข่งขัน และธุรกิจผูกขาด

จากการสืบหาสายสัมพันธ์ทางธุรกิจคณะกรรมการแข่งขันทางการค้าและคณะกรรมการกลางว่าด้วยการกำหนดราคาสินค้าและบริการ ทั้งในชุด พ.ศ. 2542 และชุด พ.ศ. 2545 พบว่า กรรมการบางท่านมีความสัมพันธ์กับธุรกิจผูกขาด ได้แก่ นายอดิศักดิ์ โพธารามิก นายบัณฑิต อัสวานิชย์ ร.ท. สุชาย เชาววิศิษฐ์ นายทวี บุตรสุนทร ดร. วัชรระ พรรณเชษฐ์ นายวรพล โสคติยานุรักษ์ ดังแสดงในภาพที่ 4.6 จึงทำให้เกิดข้อกังขาต่อสาธารณชนในเรื่องการดำรงตำแหน่งที่อาจก่อให้เกิดปัญหา “ผลประโยชน์ทับซ้อน” (Conflict of Interest)

โดยสรุปแล้ว จะเห็นได้ว่าบุคคลที่มีอำนาจหน้าที่ในการกำกับดูแลการแข่งขันในตลาดให้เป็นธรรมต่อทั้งผู้ประกอบการธุรกิจและผู้บริโภคหลายรายมีประโยชน์เกี่ยวข้องกับธุรกิจผูกขาดไม่ว่าจะเป็นธุรกิจในกลุ่มสื่อสาร กลุ่มก่อสร้าง เช่น ปูนซีเมนต์ไทย กลุ่มอาหาร เช่น เครือเจริญโภคภัณฑ์ และธุรกิจสุรา เช่น กลุ่มแสง โสม เป็นต้น การที่กลุ่มผลประโยชน์ธุรกิจมีหน้าที่เป็นผู้ดูแลกติกาการแข่งขันทำให้ประชาชนตั้งข้อสงสัยว่าผู้คุมกฎซึ่งอาจมีส่วนได้เสียเกี่ยวกับกรณีพิพาทจะทำหน้าที่ปกป้องผลประโยชน์ของผู้บริโภคได้อย่างเต็มความสามารถหรือไม่

ภาพที่ 4.6 สรุปความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มธุรกิจเอกชน นักการเมืองและคณะกรรมการแข่งขันทางการค้า

ที่มา: เดือนเด่น นิคมบริรักษ์และสุณิพร ทวรรณกุล (2549) การผูกขาดทางธุรกิจกับการเมือง
หมายเหตุ * คณะกรรมการกลางว่าด้วยการกำหนดราคาสินค้าและบริการ

งานวิจัยอีกงานหนึ่งของ ประมวล บุญกาญจน์วนิษาและ ยุพนา วิวัฒนา กันตั้ง (2549 อ้างถึงในสมเกียรติ ตั้งกิจวานิช 2549: 9) ได้ศึกษา ผลตอบแทนของบริษัทที่มีสายสัมพันธ์ทางการเมืองในประเทศไทย งานวิจัยดังกล่าวได้พบว่า ราคาหุ้นของบริษัทในกลุ่ม “ธนาภิการ เมือง” เพิ่มขึ้นอย่าง “ผิดปกติ” ซึ่งสามารถวัดได้จาก “ผลตอบแทนสะสมที่ผิดปกติ” (Cumulative abnormal returns: CARs) ในช่วง 3 วัน (นับจากก่อนประกาศนโยบาย 1 วัน ไปถึงหลังประกาศนโยบาย 1 วัน) เมื่อมีการดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจที่เข้าข่ายว่าเอื้อประโยชน์แก่บริษัทในกลุ่มดังกล่าว เช่น

- การออกพระราชบัญญัติการประกอบกิจการโทรคมนาคม เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2544 ซึ่งจำกัดสัดส่วนของหุ้นต่างชาติของผู้ประกอบการกิจการโทรคมนาคมประเภทที่สาม การศึกษาพบว่า บริษัทในกลุ่ม “ธนาภิการเมือง” ที่ได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากกฎหมายดังกล่าวมีราคาหุ้นปรับตัวสูงขึ้นกว่าปกติร้อยละ 3.01

- การที่รัฐบาลมีมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 21 มกราคม 2546 ที่จะออกพระราชกำหนดจัดเก็บภาษีสรรพสามิตกิจการ โทรคมนาคม ซึ่งมีผลในการกีดกันผู้ประกอบการรายใหม่ในการเข้าแข่งขันในตลาด การศึกษาพบว่า บริษัทในกลุ่ม “ธนาภิการเมือง” ได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากกฎหมายดังกล่าวมีราคาหุ้นปรับตัวสูงขึ้นกว่าปกติ ร้อยละ 4.65

- ข่าวการลดค่าสัมปทานของบริษัท ไอทีวี (ITV) โดยคำตัดสินของคณะอนุญาโตตุลาการ เมื่อวันที่ 10 เมษายน 2546 มีผลทำให้ราคาหุ้นของบริษัทดังกล่าวปรับตัวสูงขึ้นกว่าปกติร้อยละ 7.19

- ข่าวการอนุมัติการส่งเสริมการลงทุนแก่บริษัท จีนแซทเทลไลท์ เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2546 โดยคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนมีผลทำให้ราคาหุ้นของบริษัทดังกล่าวปรับตัวสูงขึ้นกว่าปกติ ร้อยละ 12.82

ในกรณีของประเทศไทย การศึกษาที่ผ่านมาพบว่า ในบรรดาตระกูลนักธุรกิจขนาดใหญ่หรือ “เจ้าสัว” (tycoon) ที่มีทรัพย์สินรวมมากที่สุด 100 อันดับแรก มี 13 ตระกูล ที่มีสมาชิกลงสมัครรับเลือกตั้ง ในการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อเดือนพฤศจิกายน 2543 โดยในจำนวนนี้มีถึง 10 ตระกูลที่ทำธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการได้รับสัมปทานจากหน่วยงานของรัฐและพบว่าตระกูลที่มีสมาชิกลงสมัครรับเลือกตั้งมีรายได้จากสัมปทานสูงถึงร้อยละ 22.9 ของรายได้ทั้งหมด ซึ่งมากกว่าตระกูลที่สมาชิกไม่ได้ลงสมัครรับเลือกตั้ง ที่มีรายได้สัมปทานเพียงร้อยละ 2.5 (สมเกียรติ ตั้งกิจวานิช 2549: 52)

นอกจากนี้ยังพบว่า พ.ศ. 2544-2548 บริษัทที่มีสายสัมพันธ์กับรัฐมนตรีในรัฐบาลทักษิณ มีผลกำไรสูงกว่าเฉลี่ยร้อยละ 18.56 เปรียบเทียบผลประกอบการของธุรกิจ

“เจ้าส่วนนอกการเมือง” ปรากฏว่า ช่วง พ.ศ. 2545-2546 บริษัทธุรกิจการเมืองสามารถเพิ่มส่วนแบ่งตลาดได้สูงกว่าบริษัทในกลุ่มเจ้าส่วนนอกรัฐบาล ร้อยละ 11.7 หุ่นของบริษัทในกลุ่มธนาภิบาลเมือง มีผลตอบแทนเฉลี่ย 24 เดือนและ 36 เดือน สูงกว่าร้อยละ 57.3 และร้อยละ 208.1 ระหว่าง พ.ศ. 2543-2544 และ 2545-2546 สามารถเพิ่มสัดส่วนมูลค่าตลาดต่อมูลค่าทางบัญชีจาก 0.918 เป็น 3.414 ขณะที่บริษัทนอกการเมืองเพิ่มสัดส่วนจาก 0.820 เป็น 1.469 เท่านั้น (สายล่อฟ้า 2549: 6)

การบริหารประเทศของรัฐบาลทักษิณ ซึ่งประกอบด้วยนักธุรกิจสัมปทานจำนวนมากเป็นเวลากว่า 5 ปี ได้สร้างหลักฐานเชิงประจักษ์อย่างมากมายในประเด็นที่มีการถกเถียงดังกล่าว ซึ่งให้เห็นว่า การผนวกกันระหว่างอำนาจรัฐและธุรกิจสัมปทานในประเทศไทยได้ก่อให้เกิดการเอื้อประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างมหาศาลแก่กลุ่มธุรกิจสัมปทานดังกล่าว และทำให้เกิดปัญหาธรรมาภิบาลทางการเมืองในการกำหนดนโยบายสาธารณะของประเทศทั้งนโยบายในประเทศและนโยบายกับประเทศเพื่อนบ้าน (สมเกียรติ ตังคิจวานิช 2549: 3)

จากกรณีศึกษาทุนสัมปทานโทรคมนาคมในรัฐบาลทักษิณกับธรรมาภิบาลภาครัฐ ของสมเกียรติ ตังคิจวานิช (2549: 10) พบว่า พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ตั้งพรรคไทยรักไทย และเข้าสู่การเมืองอย่างเต็มรูปแบบในช่วงตลาดโทรคมนาคมของประเทศไทยเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาย ทั้งจากกระแสการปฏิรูประบบกำกับดูแลกิจการ โทรคมนาคม ซึ่งทำให้เกิดการออกกฎหมายองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. 2543 การออกกฎหมายการประกอบกิจการ โทรคมนาคม พ.ศ. 2544 ซึ่งนำไปสู่การเปิดเสรีกิจการ โทรคมนาคม และการแปรรูปรัฐวิสาหกิจในกิจการ โทรคมนาคม สองแห่งคือ องค์กร โทรศัพทแห่งประเทศไทย (ทศท.) และการสื่อสารแห่งประเทศไทย (กสท.) การเปลี่ยนแปลงทั้งหมดนี้ล้วนผูกโยงกับการแก้ไขสัญญาสัมปทาน หรือที่เรียกกันว่า “การแปรสัญญาสัมปทาน” ซึ่งเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์หลายแสนล้านบาท การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมในตลาดดังกล่าวอย่างรุนแรงน่าจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญซึ่งผลักดันให้นักธุรกิจสัมปทาน โทรคมนาคมอย่าง พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร และนายทุนของพรรคไทยรักไทยอีกหลายคนเข้าสู่การเมือง เพราะการโน้มน้าวและผลักดันนโยบายของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับกิจการ โทรคมนาคมผ่านตัวแทนน่าจะเป็นแนวทางที่มีต้นทุนสูงและไม่มีประสิทธิภาพอย่างเพียงพออีกต่อไป

โดยทั่วไป อำนาจรัฐสามารถกำหนดมาตรการและนโยบายที่เอื้อประโยชน์ต่อธุรกิจสัมปทานใน 4 ลักษณะ ตามความสัมพันธ์กับผู้มีส่วนได้เสียแต่ละกลุ่มคือ

1. เอื้อให้ธุรกิจสามารถเอาเปรียบผู้บริโภค เช่น การใช้อำนาจผูกขาดในตลาดหรือร่วมกับธุรกิจรายอื่นในการกำหนดราคาที่สูงเกินไป และการปิดกั้นการเปิดเสรี

2. เอื้อให้ธุรกิจได้เปรียบคู่แข่งในการแข่งขัน เช่น การกีดกันการแข่งขันในลักษณะต่าง ๆ
3. เอื้อให้ธุรกิจได้เปรียบหน่วยงานรัฐในการเจรจาต่อรองในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงแก้ไขสัญญาสัมปทาน
4. เอื้อให้ธุรกิจสามารถเอาเปรียบผู้เสียภาษีในลักษณะต่าง ๆ เช่น การได้รับลดหย่อนภาษีเงินได้ การรับการอุดหนุนจากรัฐในลักษณะอื่น ๆ หรือการได้รับอภิสิทธิ์ในการจัดซื้อจัดจ้างจากภาครัฐ เป็นต้น

นอกจากนี้ในงานวิจัยของ นพนนท์ วรรณเทพสกุล (2549) ในเรื่อง ก่อสร้าง การเมือง การเมืองก่อสร้าง ก็แสดงให้เห็นถึงบทบาทของทุนนิยมเครือญาติในวงการก่อสร้าง ที่เป็นการเอื้อประโยชน์ให้กับกลุ่มทุนเครือญาติ เช่นเดียวกัน ซึ่งในพรรคไทยรักไทยนั้นมีนักการเมืองที่มาจากตระกูลรับเหมาก่อสร้างหลากหลาย นับได้ถึง 36 ตระกูล และมีหลายกลุ่มที่มีความสัมพันธ์กับนักการเมือง

โดยกลุ่มทุนก่อสร้างในกรุงเทพฯ จากการเลือกตั้ง ส.ส. ใน พ.ศ. 2544 สามารถพบเห็นลูกหลานของตระกูลรับเหมาก่อสร้างกลุ่มใหม่ ๆ หลายตระกูลลงสมัครเป็นผู้แทน เช่น ตระกูลมินชัยนันท์ ตระกูลดำรงรัตน์ ตระกูลฝึกการค้า ตระกูลโอสถานุเคราะห์ ลงสมัคร ส.ส. ในเขตกรุงเทพฯ และเป็นผู้บริจาคเงินให้แก่พรรคไทยรักไทย

การเลือกตั้ง พ.ศ. 2548 ตระกูลการเมืองจากต่างจังหวัดหลายกลุ่มเข้มแข็งขึ้น ตระกูลที่มีที่นั่งในรัฐบาลและในสภาตั้งแต่ 2 ที่นั่งขึ้นไป มี 26 ตระกูล ทั้งนี้ไม่รวมรายที่มีเครือญาติอยู่ในบัญชีอื่นของพรรคการเมือง ข้อเท็จจริงประการหนึ่งคือ หลายตระกูลกำลังขยายฐานอำนาจตั้งวงศัวานว่านเครือมาเล่นการเมือง ในการเลือกตั้งครั้งนี้ ตระกูลที่เกี่ยวข้องกับอาชีพรับเหมาก่อสร้างสามารถนำพาทีมเข้าสู่สภาผู้แทนฯ ได้ยกจังหวัดมีหลายกลุ่ม กลุ่มที่โดดเด่น ได้แก่ ตระกูลชิดชอบ (บุรีรัมย์) ตระกูลลิปตพัลลภ (นครราชสีมา) ตระกูลคุณปลื้ม (ชลบุรี) ตระกูลกิตติธเนศวร (นครนายก) ตระกูลวรปัญญา (ลพบุรี) ตระกูลเทพสุทิน (สุโขทัย) ตระกูลเทียนทอง (สระแก้ว) เป็นต้น

การเอื้อประโยชน์ได้แสดงให้เห็นผ่านบริษัทก่อสร้าง ผ่านบุคคลของกลุ่มก่อสร้างต่าง ๆ เช่น พ.ศ. 2545-2546 อิตาเลียนไทยของตระกูลกรรมสูต ได้รับการคัดเลือกให้ทำสัญญาโครงการก่อสร้างในสนามบินสุวรรณภูมิ รวมเป็นมูลค่ากว่า 65,921 ล้านบาท เมื่อสำรวจสมุดทะเบียนผู้ถือหุ้นของอิตาเลียนไทยในช่วงนั้น พบว่ามีชื่อ นายทวีฉัตร จูพางกูร หลานชายนายสุริยะ จึงรุ่งเรืองกิจ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคมในคณะรัฐบาลช่วงเวลานั้นถือหุ้นในบริษัทดังกล่าวอยู่จำนวน 2 ล้านหุ้น

สำหรับนายอนุทิน ชาญวีรกูล เข้าสู่การเมือง โดยเป็นรัฐมนตรีด้วยโควตาของ พรรคชาติพัฒนาในคณะรัฐบาลของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร และคงอยู่ในตำแหน่งรัฐมนตรีสืบมา หลังจากพรรคชาติพัฒนาได้ยุบรวมเข้ากับพรรคไทยรักไทย ซึ่งเป็นตัวแทนของกลุ่ม ชีโน-ไทย พ.ศ. 2547 กลุ่มชีโน-ไทย เข้าร่วมกับกลุ่มบริษัท ซีเมนต์และกลุ่มบริษัท บี.กริม ก่อตั้งเป็นกิจการร่วมค้า ประกอบด้วย บริษัท ซีเมนต์ เอจิ บริษัท ซีเมนต์ จำกัด บริษัท บี.กริม MBM บริษัท ชีโน-ไทย เอ็นจิเนียริง จำกัด (มหาชน) และบริษัท บี.กริม อินเทอร์เน็ตเซ็นแนล จำกัด เข้าประมูลโครงการระบบ ขนส่งทางรถไฟเชื่อมท่าอากาศยานสุวรรณภูมิและสถานีรับส่งผู้โดยสารอากาศยานในเมือง หรือ “แอร์พอร์ต ลิงก์” มูลค่าโครงการ 25,917 ล้านบาท

หรือกรณี บริษัท แอสคอน คอนสตรัคชัน จำกัด (มหาชน) ในช่วง พ.ศ. 2546 นายพัฒนพงษ์ ตันมัทธา ประธานเจ้าหน้าที่บริหารของบริษัท ได้เชิญให้กลุ่มวงศ์สวัสดิ์ร่วมกับ กลุ่มวิไลลักษณ์เข้ามาซื้อหุ้นร้อยละ 50 ของบริษัท แอสคอน คอนสตรัคชัน ที่ประกาศแผน ดำเนินงานอย่างชัดเจนว่าจะมุ่งประมูลโครงการของภาครัฐเป็นส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะเป็น โครงการ รถไฟฟ้า โครงการก่อสร้างศูนย์ราชการแจ้งวัฒนะ มูลค่าโครงการ 24,000 ล้านบาท ของกรม ธนารักษ์ และสนใจเข้ารับช่วงงาน โครงการรถไฟเชื่อมสนามบินสุวรรณภูมิ (แอร์พอร์ตลิงก์) มูลค่า 12,000 ล้านบาท ต่อจากบริษัท ชีโน-ไทย เอ็นจิเนียริง แอนด์ คอนสตรัคชัน จำกัด (มหาชน) ด้วย

และบริษัท เชียงใหม่คอนสตรัคชัน จำกัด ของนายคะแนน สุภา ที่มีนายเนวิน ชิดชอบเป็นบุตรเขย หลังจาก นายเนวิน ชิดชอบ เข้าร่วมกับพรรคไทยรักไทยในการเลือกตั้ง ส.ส. พ.ศ. 2548 กลุ่มบริษัท เชียงใหม่คอนสตรัคชัน สามารถชนะประมูลงานก่อสร้างถนนหลาย โครงการในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นผลพวงจากนโยบายเร่งพัฒนาบ้านเกิดของนายกรัฐมนตรีด้วย งบประมาณอันมหาศาลของรัฐ

การใช้เส้นสายทางการเมืองในวงการก่อสร้างเป็นตัวอย่างสำคัญที่ชี้ให้เห็นว่า การลงทุนทางการเมืองเพื่อเอื้อผลประโยชน์ทางธุรกิจให้แก่พวกพ้องเป็นวิธีที่ง่ายและได้ ผลตอบแทนสูง นอกจากจะให้ผลประโยชน์ตอบแทนในรูปตัวเงินยังให้อำนาจคุ้มครองยามธุรกิจ ต้องมีปัญหา แต่เนื่องจากการเข้าสู่การเมืองเพื่อเป็นหนทางแสวงหาผลประโยชน์ทางธุรกิจของพวก ตน มักนำไปสู่การใช้อำนาจกระทำทุจริตประพฤตินิยมชอบของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ที่ ต้องห้ามตามบทบัญญัติของกฎหมายรัฐธรรมนูญ นักการเมืองที่มีวัตถุประสงค์จะทำธุรกิจการเมือง จึงพยายามเข้าควบคุมองค์กรอิสระต่าง ๆ ตามรัฐธรรมนูญที่จะมาตรวจสอบการใช้อำนาจของพวก ตน และเมื่อวุฒิสภามีบทบาทเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้อย่างมาก นักธุรกิจในการก่อสร้างและนักธุรกิจ การเมืองอื่น ๆ จึงได้ส่งพวกพ้องเครือญาติที่ไว้วางใจเข้ามายึดครองวุฒิสภาด้วย องค์กรอิสระที่คาด ว่าจะมีบทบาทในการตรวจสอบนักการเมืองจึงล้มเหลว และเมื่ออำนาจทุนกระจุกตัวเป็นปัจจัย

ผลักดันให้เกิดการครอบงำอำนาจรัฐอย่างเบ็ดเสร็จ การคอร์ปชั่นจึงเพิ่มทวีคูณ เกิดการแข่งขันที่ไม่เท่าเทียมกันในวงการธุรกิจ และเป็นชนวนแห่งความขัดแย้งรุนแรงขึ้นในสังคมไทย

ผลประโยชน์จากนโยบายต่าง ๆ ของรัฐบาลที่ตกแก่บรรดาเครือข่ายและครอบครัวของนักการเมือง นิพนธ์ พัวพงศกร ได้สรุปไว้ ดังตารางที่ 4.7

ตารางที่ 4.7 ผลประโยชน์จากนโยบายของรัฐบาลที่ตกแก่ธุรกิจของครอบครัวนักการเมือง

นโยบาย	ธุรกิจที่ได้ประโยชน์	มูลค่า (ล้านบาท)
1) แปลงค่าสัมปทานเป็นภาษีสรรพสามิต	บริษัท ที่เปิดดำเนินการอยู่ก่อน เช่น เอไอเอส ดีแทค ทีเอ ฯลฯ	ไม่ทราบค่า
2) ลดค่าสัมปทานสถานีโทรทัศน์เหลือปีละ 150 ล้านบาท	ไอทีวี	17,000
3) การลดภาษีเงินได้ 8 ปี จากการส่งเสริมการลงทุน โครงการดาวเทียม	ชินเซทเทลไลท์	16,459
4) การแก้ไขการเชื่อมต่อโครงข่ายโทรคมนาคม	เอไอเอส	2,186
5) การขึ้นค่าธรรมเนียมพิเศษเหล็กกล้าไร้สนิม BOI และ การขึ้นค่าธรรมเนียมต่อต้านการทุ่มตลาดเหล็กของ กระทรวงพาณิชย์	บริษัทของนักการเมือง พรรค รัฐบาล	ไม่ทราบค่า
6) การจัดจ้างวิธีพิเศษ โครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อการศึกษา	เอไอเอส	ไม่ทราบค่า
7) การจัดซื้อโครงการต้นกล้ายาง	บริษัทในกลุ่มซีพี	2,000
8) การจัดซื้อจัดจ้างในโครงการต่าง ๆ ของรัฐ เช่น กองทุน หมู่บ้าน	บริษัทในครอบครัวของ นักการเมือง	ไม่ทราบค่า
9) กระทรวงคมนาคมให้สิทธิการใช้สนามบินแก่สายการบิน บินราคาถูกและเลิกคุมค่าโดยสารขั้นต่ำ 3.8 บาท ต่อ กม.	แอร์เอเชีย	ไม่ทราบค่า
10) การแทรกแซงและกระตุ้นราคาตลาดหุ้น เช่น กองทุน วายุภักษ์ Net Settlement การนำรัฐวิสาหกิจเข้าตลาด หลักทรัพย์ ฯลฯ	ราคาหุ้นของบริษัทในตลาด หลักทรัพย์และครอบครัว นักการเมืองได้สิทธิซื้อหุ้น รัฐวิสาหกิจในราคาจอง	หุ้นของบริษัทของ ครอบครัว นายกรัฐมนตรีสูงขึ้น กว่าหุ้นอื่น ๆ และได้ กำไรจากส่วนต่าง ระหว่างราคาหุ้นใน ตลาดกับราคาจอง

ที่มา: จากข่าวหนังสือพิมพ์ฉบับต่าง ๆ (อ้างถึงใน นิพนธ์ พัวพงศกร (2547) “การผูกขาดกับระบบทุนนิยมไทย” ใน เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง บรรณาธิการ *รู้ทันทักษิณ* กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์ขคิดด้วยคน

การที่ธุรกิจของครอบครัวนักการเมืองได้รับประโยชน์จากนโยบายต่าง ๆ ของรัฐบาล กระบวนการกำหนดนโยบายแบบนี้จะก่อให้เกิดความเสียหาย ดังนี้ (นิพนธ์ พัวพงศกร 2547: 126-127)

ประการแรก เมื่อไม่มีกติกาแบ่งแยกผลประโยชน์ของครอบครัวกับผลประโยชน์ของสังคม รัฐบาลและนักการเมืองก็อาจทุ่มเทความรู้ความสามารถและเวลาเพื่อประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม เพราะนักการเมืองก็ย่อมมีกิเลสตัณหาเหมือนปุลุชนทั่วไป นักการเมืองบางคนอาจใช้อิทธิพลทางการเมืองสร้างนโยบายที่เอื้อประโยชน์เป็นพิเศษต่อธุรกิจของครอบครัว ระบบทุนนิยมไทยอาจเข้าสู่ยุค “การอุปการะญาติพี่น้อง” (nepotism)

ธุรกิจที่เติบโตจากการอุปการะของญาตินักการเมืองจะอ่อนแอ ไม่มีความสามารถในการแข่งขัน เพราะทรัพยากรส่วนใหญ่ของธุรกิจ (โดยเฉพาะผู้บริหารระดับสูง) ถูกทุ่มเทให้กับการวิ่งเต้นทางการเมืองแทนการพัฒนาขีดความสามารถทางการบริหารหรือเทคโนโลยีต่าง ๆ เมื่อญาตินักการเมืองหมดอำนาจ ธุรกิจเหล่านี้ก็จะล้มหายตายจากไป

ประการที่สอง เมื่อธุรกิจของครอบครัวนักการเมืองเฟื่องฟูรุ่งเรืองเป็นพิเศษ นักธุรกิจระดับอภิมาหาเศรษฐีบางคนที่ต้องการสร้างอาณาจักรทางธุรกิจก็จะหันมาเล่น “ธุรกิจการเมือง” โดยทุ่มเททรัพยากรยึดกุมอำนาจทางการเมืองโดยหวังจะเป็นผู้นำประเทศ ทรัพยากรที่ใช้ในการวิ่งเต้นและทักษะทางการเมืองของนักธุรกิจเหล่านั้นมิได้ทำให้ประเทศชาติมีผลผลิตทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น แม้ความสูญเสียทางเศรษฐกิจแบบนี้จะมีมานาน นับตั้งแต่มีการเลือกตั้งในประเทศไทย แต่ความแตกต่างคือ ผลประโยชน์ทางธุรกิจที่ครอบครัวของนักการเมืองจะได้จากระบบอุปการะญาติมีมูลค่ามหาศาลกว่า เพราะการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองที่ทำให้ผลประโยชน์ทางธุรกิจของครอบครัวเป็นผลประโยชน์ของชาติ การวิ่งเต้นจึงทวีความรุนแรง และอาจก่อให้เกิดการถลุงทรัพยากรอันมีค่าของสังคมเป็นอย่างมาก

ประการที่สาม ธุรกิจไทยจะปราศจากระบบธรรมาภิบาล เมื่อผู้นำประเทศไม่แยกแยะนโยบายเพื่อประโยชน์ส่วนตัวจากประโยชน์สาธารณะ ผู้บริหารบริษัทที่อยู่ในตลาดหลักทรัพย์ก็ไม่จำเป็นต้องบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ตราบดีที่การทำเพื่อประโยชน์ส่วนตัวทำให้บริษัทเติบโต ตราบนั้นผู้บริหารก็ยังมีวัฒนธรรมที่จะบริหารบริษัทต่อไป ไม่ว่าผู้ถือหุ้นรายย่อยจะถูกเอารัดเอาเปรียบอย่างไรก็ตาม ธุรกิจไทยส่วนใหญ่จะยังอยู่ในระบบครอบครัวที่มีเจ้าแก่งเป็นผู้บริหาร โดยไม่สามารถพัฒนาไปเป็นบริษัทที่มีผู้ถือหุ้นรายย่อยจำนวนมากได้

ประการที่สี่ คือการล่มสลายของระบบข้าราชการที่มีความเป็นมืออาชีพและความซื่อตรง หน่วยราชการหลายแห่งและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่หลายคนเริ่มเปลี่ยนแปลงแก้ไขกฎเกณฑ์และมาตรการต่าง ๆ ให้เป็นประโยชน์แก่ธุรกิจของครอบครัวนักการเมืองโดยหวังอำมิส

สินจ้าง จากนักการเมือง หรือเพื่อมิให้ตนถูกปลดจากตำแหน่ง ผลที่ตามมา คือ ระบบการกำกับควบคุมของรัฐกลายเป็นระบบรับใช้ญาตินักการเมือง

แต่ความเสียหายต่อสังคมที่อาจร้ายแรงกว่าความสูญเสียทางเศรษฐกิจ คือ กำเนิด “การเมืองระบบสัมปทานสิทธิพลเมือง”

3.4 การแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจและผลประโยชน์ทับซ้อน

ในการศึกษา ธุรกิจโทรคมนาคมและการให้สัมปทาน โครงการของรัฐ ของ ผาสุก พงษ์ไพจิตรและคณะ (2541) กล่าวว่า ธุรกิจดังกล่าวเป็นธุรกิจที่มีค่าเช่าทางเศรษฐกิจ จึงก่อให้เกิดสภาพที่มีการแสวงหาค่าเช่าเกิดขึ้น เพราะการจัดสรรสิทธิในการผลิตบริการที่มีความต้องการในระดับสูงให้กับภาคเอกชนในลักษณะที่ผูกขาดให้ธุรกิจหนึ่ง จึงเป็นการโอนค่าเช่าทางเศรษฐกิจนั้นให้กับภาคเอกชน โดยที่ภาครัฐเรียกร้องค่าตอบแทนบางส่วนจากค่าเช่าทางเศรษฐกิจนั้น กระบวนการในการแสวงหาค่าเช่าจึงเกิดขึ้น โดยการยอมจ่ายเงินใต้โต๊ะเพื่อให้ได้เป็นผู้ผลิตสินค้าและบริการที่ผูกขาดนั้น ก่อให้เกิดผลกระทบต่อโครงสร้างการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ก่อให้เกิดวัฒนธรรมการพึ่งพาอาศัยแบบอุปถัมภ์ ซึ่งให้เห็นถึงการรั่วไหลของรายได้นอกงบประมาณ ในลักษณะของการถ่ายโอนค่าเช่าทางเศรษฐกิจจำนวนมหาศาลในธุรกิจโทรคมนาคม ให้กับกลุ่มธุรกิจโทรคมนาคมขนาดใหญ่ พรรคการเมือง และกลุ่มข้าราชการในหน่วยงานด้านโทรคมนาคม และพนักงานรัฐวิสาหกิจ ซึ่งการถ่ายโอนค่าเช่าทางเศรษฐกิจดังกล่าวเป็นผลมาจากนโยบายการลดบทบาททางเศรษฐกิจของรัฐและส่งเสริมบทบาทของภาคเอกชนในรูปของการให้สัมปทาน โครงการโทรคมนาคมต่าง ๆ ได้ส่งผลให้การแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจในรูปแบบต่าง ๆ เกิดขึ้นอย่างมากมาย เช่น การให้สินบนหรือผลประโยชน์ต่าง ๆ แก่ข้าราชการและนักการเมือง ในขั้นตอนต่าง ๆ นับตั้งแต่การผลักดันโครงการสัมปทานใหม่ ๆ การช่วยเหลือในขั้นตอนการพิจารณาของข้อเสนอทางเทคนิคและข้อเสนอทางการเงินในการประมูลโครงการ การสนับสนุนร่างสัญญาซึ่งเป็นประโยชน์กับภาคเอกชนในหลายลักษณะ

ในการแสวงหาค่าเช่าของ พ.ต.ท. ทักษิณและครอบครัว มีทั้งการคงสภาพสร้างขึ้นใหม่และถ่ายโอนค่าเช่า ผ่านการเปลี่ยนแปลงสิทธิและสถาบันอันเป็นรากฐานค่าเช่าในการทำธุรกิจ โดยกระบวนการคงสภาพค่าเช่าจะเกิดขึ้นในธุรกิจอันเป็นแหล่งค่าเช่าของ พ.ต.ท. ทักษิณและครอบครัวอยู่แล้ว กระบวนการสร้างค่าเช่าขึ้นใหม่จะเป็นกระบวนการที่ทำกับธุรกิจซึ่งลงทุนไปแล้วแต่ยังไม่สามารถเข้าถึงค่าเช่าได้ และการถ่ายโอนค่าเช่าจะเป็นธุรกิจที่ SHIN ขยายเข้าไปลงทุน

โดยการคงสภาพค่าเช่า ในบริษัท AIS ด้วยกระบวนการแทรกแซงการสรรหา และคัดเลือก กทข. และด้วยการกีดกันทางกฎหมาย ในบริษัท SATTEL ด้วยการใช้การแทรกแซงการสรรหาและคัดเลือก กทข. เช่นเดียวกัน และด้วยการทำข้อตกลงเปิดเสรีทางการค้า และการกำหนดนโยบายต่อประเทศเพื่อนบ้าน

การสร้างค่าเช่าขึ้นใหม่ ในบริษัท ITV ด้วยการใช้การเตรียมการเพื่อแข่งขัน และการตัดสินใจของอนุญาโตตุลาการ และใน TMB ด้วยการใช้การควบรวมกิจการ

ส่วนการถ่ายโอนค่าเช่า จะกระทำผ่านประชาชน ด้วยกลุ่มนโยบายประชานิยม และกลุ่มธุรกิจ ด้วยนโยบายอุตสาหกรรมและมาตรการส่งเสริมธุรกิจ

และในส่วนของการลงทุนใหม่ของค่าเช่า ใน บริษัท SC ด้วยการใช้จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ และใน Air Asia กับ Capital OK ด้วยการใช้การร่วมทุนกับต่างชาติ (ธานี ชัยวัฒน์ 2546:176)

การแสวงหาค่าเช่าจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากอย่างน้อยสองกลุ่มคือ กลุ่มการเมืองซึ่งเข้าถึงอำนาจรัฐบาล และกลุ่มธุรกิจที่มีอำนาจทุนในระดับหนึ่ง แม้จะมีกลุ่มนักวิชาการหรือกลุ่มข้าราชการมาเกี่ยวข้องอยู่ด้วย แต่การแสวงหาผลประโยชน์จะมาจากสองกลุ่มนี้เป็นหลัก

การจัดสรรผลประโยชน์จากคอร์ปชั่น ค่าเช่าที่เหมาะสมให้กับกลุ่มการเมืองและกลุ่มธุรกิจ หากเป็นการคอร์ปชั่นทางงบประมาณแนวนอนจะเป็นของกลุ่มการเมือง และหากเป็นค่าเช่าแนวนอนจะเป็นของกลุ่มธุรกิจ การจัดสรรผลประโยชน์จำเป็นต้องอยู่ในกระบวนการจัดองค์กรเพื่อการดำรงอยู่ขององค์กร โดยกลุ่มการเมืองจะทำหน้าที่รักษากฎเกณฑ์และเงื่อนไขในการเลือกตั้ง และกลุ่มธุรกิจจะทำหน้าที่เป็นฐานทางการเงิน (ธานี ชัยวัฒน์ 2546)

ในงานศึกษาของธานี ชัยวัฒน์ (2546) ได้คำนวณมูลค่าสินทรัพย์และระดับกำไรสุทธิของกิจการ และใช้เป็นตัววัดระดับของค่าเช่าของธุรกิจหลัก ๆ 8 กลุ่ม ในคณะรัฐมนตรีและธุรกิจที่เกี่ยวข้องของรัฐบาลในช่วง พ.ศ. 2543-2546 ได้แก่ กลุ่มชินวัตร โปธารามิก มาลินนท์ เจียรนวนนท์ สิริวัฒนภักดี มหากิจศิริ จุฬางกูรและจิ้งรุ้งเรื่องกิจ พบว่า บริษัทในตลาดหลักทรัพย์ของทุกกลุ่มมีสินทรัพย์รวมกันแล้วเพิ่มขึ้นจาก 639,870 ล้านบาท ใน พ.ศ. 2543 เป็น 663,337 ล้านบาท ในปี 2546 เพิ่มขึ้นร้อยละ 3.66 ขณะที่กำไรสุทธิเพิ่มขึ้นจาก 9,650 ล้านบาท ใน พ.ศ. 2543 เป็น 21,409 ล้านบาท ใน พ.ศ. 2546 หรือสูงขึ้น 2.22 เท่า

อัตราการเพิ่มขึ้นของมูลค่าสินทรัพย์และกำไรสุทธิ ซึ่งให้เห็นถึง การที่กลุ่มธุรกิจโยงกับการเมืองสามารถมีรายได้ “เกินระดับปกติ” ในแบบที่เรียกว่า “ค่าเช่า” สำหรับ พ.ต.ท. ทักษิณและครอบครัว รายได้เกินกว่าระดับปกติหรือค่าเช่าที่เกิดจากการดำเนินงานของบริษัทชินคอร์ปอเรชั่น และการถือหุ้นในธนาคารทหารไทย สมาชิกของครอบครัวชินวัตรในช่วงก่อน

พ.ต.ท. ทักษิณเป็นนายกรัฐมนตรีมีมูลค่า 7,159.47 ล้านบาท หลังจากเป็นนายกรัฐมนตรีเพิ่มเป็น 14,135.75 ล้านบาท มูลค่าเช่าเพิ่มสูงขึ้น 6,616.28 ล้านบาท หรือประมาณ 1 เท่าตัว ภายในเวลาเพียง 3 ปี จาก พ.ศ. 2543-2546

การศึกษานี้แสดงให้เห็นระดับการคอร์รัปชันที่สูงของครอบครัวและกลุ่มธุรกิจสำคัญที่โยงกับคณะรัฐมนตรีของรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ส่งผลให้เกิดภาวะที่เรียกว่าระบบพรรคพวก (Cronyism)

ซึ่งสังคมแห่งการแสวงหาค่าเช่าในรัฐบาลของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร มีข้อแตกต่างจากเดิมอย่างน้อยสองประการ คือ (นิพนธ์ พัวพงศกร 2547: 129-130)

ประการแรก รัฐบาลนี้เพิ่มระดับการแทรกแซงกิจกรรมทางเศรษฐกิจมากกว่าเดิม โดยเน้นเป้าหมายการกระตุ้นเศรษฐกิจ แต่ในเวลาเดียวกัน มาตรการเหล่านี้ก็เป็นประโยชน์ต่อธุรกิจของครอบครัวนักการเมืองด้วย นอกจากการใช้สถาบันการเงินของรัฐอัดฉีดเงินกู้ให้แก่ธุรกิจขนาดเล็ก ขนาดกลาง และประชาชนในระดับรากหญ้าแล้ว ยังมีการแทรกแซงตลาดหุ้น การใช้งบประมาณแผ่นดินจำนวนมากส่งเสริมความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจเอกชนหลายธุรกิจ โดยการลงทุนแทรกแซงในกิจกรรมที่เคยเป็นบทบาทหลักของภาคเอกชน (เช่น การใช้งบประมาณจำนวนมาก เพื่อส่งเสริมให้กรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลางแฟชั่นของเอเชีย) การเปลี่ยนแปลงหลักเกณฑ์การส่งเสริมการลงทุนเพื่อให้สิทธิประโยชน์แก่กิจการบางประเภทเพิ่มขึ้น ตลอดจนการกำหนดค่าธรรมเนียมป้องกันการทุ่มตลาดในอุตสาหกรรมเหล็ก เป็นต้น

ประการที่สอง รัฐบาลของ พ.ต.ท. ทักษิณ เปลี่ยนทิศทางการดำเนินงานจากเดิมที่รัฐเป็นผู้วางกติกาและจัดสรร “ค่าเช่า” ให้แก่นักธุรกิจที่มาวิ่งเต้นขออำนาจผูกขาดและอภิสิทธิ์ต่าง ๆ มาเป็นการกำหนดนโยบายที่เพิ่มค่าเช่าทางเศรษฐกิจให้แก่ธุรกิจของครอบครัวนักการเมืองร่วมรัฐบาลโดยตรง แต่ขณะเดียวกันนักธุรกิจรายอื่นที่อยู่ในธุรกิจประเภทเดียวกันก็พลอยได้รับอานิสงส์จากนโยบายดังกล่าวด้วย เช่น นอกจากบริษัทแอร์เอเชียจะได้สิทธิขึ้นลงสนามบินที่เชียงใหม่ บริษัท โอเรียนแอร์ ก็ได้สิทธิดังกล่าวด้วย เป็นต้น

มาตรการกระตุ้นหลักทรัพย์ และการนำรัฐวิสาหกิจเข้าตลาดหลักทรัพย์ นอกจากจะเป็นประโยชน์ต่อรัฐวิสาหกิจและนักลงทุนทั่วไปแล้ว ยังทำให้ครอบครัวของนักการเมืองสำคัญบางคนได้กำไรมหาศาลจากหุ้นรัฐวิสาหกิจ แต่ในบางกรณีก็มีการเปลี่ยนแปลงนโยบาย/กฎระเบียบที่เป็นประโยชน์เฉพาะธุรกิจของครอบครัวนักการเมืองบางราย

ผลที่ตามมาคือ นอกจากธุรกิจของครอบครัวนักการเมืองจะขยายตัวอย่างรวดเร็วแล้ว ยังจะขยายตัวเข้าสู่กิจการประเภทใหม่ ๆ เช่น สายการบิน โรงพยาบาล บันเทิง

อสังหาริมทรัพย์ ฯลฯ เพราะดูเหมือนว่าหน่วยราชการต่างกระทรวงจะวุ่นวายเปลี่ยนแปลงกฎระเบียบที่จะเป็นประโยชน์กับธุรกิจเหล่านั้นอย่างรวดเร็ว

แม้ในปัจจุบันธุรกิจของครอบครัวนักการเมืองยังเป็นเพียงส่วนน้อยของระบบเศรษฐกิจ แต่ก็มีความโน้มที่จะมีธุรกิจประเภทใหม่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว “ทุนนิยมของครอบครัวนักการเมือง” เริ่มปรากฏให้เห็นเด่นชัดขึ้นกว่าในทุกรัฐบาลที่ผ่านมา

เมื่อธุรกิจเหล่านี้เติบโตขึ้น ฐานะทางการเงินของครอบครัวนักการเมืองย่อมมั่นคงขึ้น อำนาจทางการเงินนี้เป็นเงื่อนไขสำคัญที่สุดประการหนึ่งในการยึดกุมอำนาจทางการเมือง ความเสียหายทางสังคมที่น่ากลัวที่สุดของธุรกิจผูกขาดไม่ใช่ความเสียหายจากกิจกรรมการแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจ ซึ่งอย่างเลวที่สุดก็ทำให้เศรษฐกิจเติบโตช้าลง มีการผูกขาดตัดตอนมากขึ้นและสินค้ามีราคาแพงขึ้น แต่เป็นความเสียหายต่อระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย

ผู้ปกครองที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจสามารถใช้อำนาจเงินควบคุมสื่อมวลชน แทรกแซงองค์การอิสระ บงการรัฐสภา ใช้อำนาจทำลายผู้มีความคิดเห็นฝ่ายตรงข้าม ทำลายธุรกิจของกลุ่มทางการเมือง หรือแม้กระทั่งนักธุรกิจที่มีความเห็น ไม่ตรงกับรัฐบาล

การแสวงหาค่าเช่า ผ่านการอิงหรือเกาะกุมอำนาจทางการเมืองของนักธุรกิจและนักการเมืองที่ทำธุรกิจ มีแนวโน้มที่จะส่งผลกระทบต่อสังคมโดยรวมมากกว่าผลดี เพราะรายได้ที่เกินกว่าระดับปกติจะต้องได้มาจากการถ่ายโอนหรือดึงทรัพยากรจากคนอื่นหรือจากสังคมนั่นเอง นอกจากนี้ การแสวงหาค่าเช่านำไปสู่การฉ้อราษฎร์บังหลวงหลายรูปแบบ ดังนั้นจึงเผชิญกับปัญหาคอร์รัปชันและการพัฒนาการทางเศรษฐกิจในระดับไม่เป็นที่น่าพอใจ จนก่อให้เกิดความขัดแย้งในท้ายที่สุด

ในด้านของผลประโยชน์ทับซ้อน ได้มีการวิพากษ์วิจารณ์อย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่รัฐบาลทักษิณ 1 แล้วในเรื่องของ “ผลประโยชน์ทับซ้อน” การใช้ตำแหน่งหน้าที่ในการเอื้อประโยชน์แก่ตนเองและพวกพ้องอย่างรุนแรง การแจก “หุ้นเอื้ออาทร” ทั้งในชื่อของรัฐมนตรี ส.ส. ส.ว. และนักธุรกิจในเครือข่ายของตนเอง การเอื้ออาทรงานจัดซื้อจัดจ้างของหน่วยราชการอย่างครีครุโครม และอย่างไม่เกรงกลัวใคร

แม้พรรคประชาธิปัตย์และพรรคร่วมฝ่ายค้านจะหยิบยกขึ้นมาเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีในรัฐบาลทักษิณและอาศัยการ “พาดพิง” อภิปรายผู้นำรัฐบาลและครอบครัวติดไปด้วย ก็ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงหรือเกรงกลัวอะไร เว้นเสียแต่พยายามจะแสวงประโยชน์กันแบบเนียนมากยิ่งขึ้น

กระบวนการที่บุคคลสาธารณะมุ่งแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตัวเอง ครอบครัวยุติวงศ์ญาติพี่น้องและคนใกล้ชิด โดยอาศัยตำแหน่งหน้าที่ กฎหมาย อำนาจที่ได้รับมอบหมาย สถานะในระบบราชการหรืออิทธิพลในทางส่วนตัวเป็นเครื่องมือ ไม่ว่าจะกระทำดังกล่าวจะผิดกฎหมาย หรืออาจไม่ผิดกฎหมาย ไม่ว่าจะกระทำดังกล่าวจะนำมาซึ่งผลประโยชน์ทางด้านเงินทองหรือสิ่งตอบแทนหรือไม่ก็ตาม ถ้าหากการกระทำดังกล่าวขัดกับหลักคุณธรรมและจริยธรรมของบุคคลสาธารณะ (ที่จะต้องตัดสินใจปัญหาหรือการกำหนดนโยบายด้วยความสุจริตและเที่ยงธรรม) ขัดกับมาตรฐานความคาดหวังของสาธารณชนที่มีต่อบุคคลสาธารณะ ขัดกับผลประโยชน์ของประชาชนจำนวนมาก และขัดกับหลักการแห่งการมีผลประโยชน์ทับซ้อนก็ถือเป็นการคอร์รัปชันทั้งสิ้น (สังคีต พิริยะรังสรรค์ 2549: 80)

ในความหมายของผลประโยชน์ทับซ้อน (Conflict of Interest) ก็คือ การทับซ้อนของผลประโยชน์ของบุคคลที่มี 2 สถานะ หรือมากกว่าในเวลาเดียวกัน คือ ตำแหน่งสาธารณะ (นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี ฯลฯ) และตำแหน่งในบริษัทเอกชน ซึ่งบุคคลดังกล่าวอาจมีความโน้มเอียงใช้อำนาจและตำแหน่งสาธารณะหาผลประโยชน์ส่วนตัว หรือแสวงหาประโยชน์ให้แก่กลุ่มพวกพ้องของตนเอง ทั้งทางตรงและทางอ้อมได้อย่างง่ายดาย เช่น กรณีนายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีมีหุ้น หรือครอบครัวยุติวงศ์เป็นเจ้าของกิจการ ซึ่งได้รับสัมปทานหรืออยู่ในฐานะจะได้รับสัมปทานธุรกิจจากรัฐ ขณะเดียวกันก็อยู่ในตำแหน่งสาธารณะที่เป็นผู้อนุมัติการให้สัมปทานธุรกิจดังกล่าวด้วย ตัวอย่างที่พบคือ การได้ชนะประมูลโครงการก่อสร้างขนาดใหญ่จากภาครัฐ เพราะผู้ชนะประมูลมีพรรคพวกเป็นนักการเมือง หรือบริษัทที่ชนะประมูลมีนักการเมืองร่วมหุ้นเป็นหุ้นลม การชนะประมูลดังกล่าวด้วยอิทธิพลทางการเมืองจะส่งผลให้บริษัทผู้ชนะประมูลสามารถหากำไรเกินควรได้ การคอร์รัปชันในโครงการขนาดใหญ่จากภาครัฐ ได้กลายเป็นแหล่งหารายได้จากการคอร์รัปชันที่สำคัญของนักการเมืองและข้าราชการที่เกี่ยวข้อง

ตัวอย่างของผลประโยชน์ทับซ้อนอื่น ๆ ได้แก่ อธิบดีแห่งหนึ่งเป็นหุ้นส่วนของบริษัทที่ปรึกษาโครงการซึ่งดูแลโครงการที่ชนะประมูลจากกรมนั้น หรือกรณีรัฐมนตรีตั้งบริษัทซื้อขายที่ดินร่วมกับนักธุรกิจอื่น ๆ ขายที่ดิน เพื่อเป็นที่ตั้งโครงการก่อสร้างที่อนุมัติโดยรัฐบาลที่รัฐมนตรีผู้นั้นเป็นรัฐบาลด้วย การทับซ้อนของผลประโยชน์เกิดขึ้นได้ในกรณีที่ข้าราชการที่เคยดำรงตำแหน่งสำคัญลาออกไปทำงานให้กับบริษัทซึ่งมีสัญญาทำธุรกิจกับรัฐ หรืออยู่ในฐานะจัดทำสัญญา หรือมีส่วนได้เสียในโครงการกับภาครัฐ ผลประโยชน์ทับซ้อนแม้จะไม่ใช่การกระทำ ความผิดกฎหมายโดยตรง แต่ถือเป็นการทุจริตคอร์รัปชันอย่างหนึ่ง ซึ่งรู้จักกันทั่วไปว่า “คอร์รัปชันเชิงนโยบาย” (ผาสุก พงษ์ไพจิตร 2546)

การคอร์ปชันเงินนโยบายมีความหมายที่ซับซ้อนยิ่งกว่านั้นอีก โดยมีลักษณะเป็นคอร์ปชันที่ถูกกฎหมาย เนื่องจากผู้คอร์ปชันเป็นผู้ออกกฎหมาย การดำเนินงานทุกขั้นตอนจึงถูกต้องตามระเบียบและขั้นตอนทางกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นการให้สัมปทาน หรือการแก้สัญญาสัมปทานเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ธุรกิจของตนหรือพวกพ้องหรือการกระทำผิดสัญญาเพื่อทำให้รัฐต้องจ่ายค่าเสียหายเป็น “ค่าโง่” แก่เอกชนที่เป็นคนใกล้ชิดในรัฐบาล และหากมีปัญหาขึ้นมาก็มักกฎหมายที่จะเป็นผู้ตีความเข้าข้างตนเอง (กองบรรณาธิการมติชน 2549: 155)

กลุ่มทุนนิยมเครือญาติได้เปลี่ยนแปลงวิธีการหาผลประโยชน์จากการทุจริตคอร์ปชันรูปแบบเก่า ซึ่งประชาชนอาจเห็นหรือตรวจสอบได้ง่าย มาเป็นการดำเนินนโยบายและโครงการเศรษฐกิจขนาดใหญ่และการออกกฎหมายต่าง ๆ ที่เอื้อประโยชน์กับธุรกิจของพวกเขา รวมทั้งรู้จักการผันเงินนอกงบประมาณประจำปี เช่น การให้ธนาคารรัฐปล่อยกู้เพิ่มขึ้น การใช้รายได้จากกองสลากและรัฐวิสาหกิจอื่น ๆ ไปทำโครงการประชานิยมต่าง ๆ ที่ได้ทั้งคะแนนเสียง ได้ทั้งผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจให้กับพรรคพวก นักการเมืองยุคใหม่มีวิธีการหาผลประโยชน์ในรูปแบบที่มีความซับซ้อนและซ่อนเร้นมากขึ้น จนประชาชนส่วนใหญ่ยากที่จะตามทัน อันเป็นที่มาของสิ่งที่เรียกว่า การคอร์ปชันเงินนโยบาย หรือปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน เป็นรูปแบบใหม่ โดยเฉพาะ แต่ก็เกิดขึ้นควบคู่กันไปกับการทุจริตคอร์ปชันรูปแบบต่าง ๆ

การที่กลุ่มทุนขนาดใหญ่ที่เรียกว่าชนกิจการเมือง (Money Politics) เข้าไป “ยึดอำนาจรัฐ” หรือ “ยึดอำนาจทางการเมือง” แล้วนำไปสู่การครอบงำ “เจ้าหน้าที่รัฐ แทรกแซงการตรวจสอบ และแทรกแซงสื่อ” ซึ่งผลที่ติดตามมากก็คือ การเกิดขึ้นของ “มหาคอร์ปชัน” ที่ครอบคลุมตั้งแต่คอร์ปชันเงินนโยบาย เอื้อประโยชน์กลุ่มทุน (หุ้นของพวกตัวมีมูลค่าสูงขึ้นไป) ข้าราชการวิสาหกิจ (จะได้มาดักซื้อเป็นของตัวเอง) ทำข้อตกลงการค้าเสรีและแก้ไขกฎหมายให้ต่างชาติเข้ามาเป็นเจ้าของกิจการได้มากขึ้น ก็เป็นการชี้ให้เห็นว่าระบบการเมืองเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่กำหนดให้เกิดคอร์ปชัน (ประเวศ วะสี 2549 อ้างถึงในสังคีต พิริยะรังสรรค์ 2549: 34)

ประเด็นการคอร์ปชันและผลประโยชน์ทับซ้อนในยุครัฐบาลทักษิณ มีรวม 14 ประการ ดังนี้ (ณรงค์ โชควัฒนา อ้างถึงในวิทยากร เชียงกูล 2549 (ข): 53-57)

1) นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีบางคนได้มีการเลี่ยงกฎหมายด้วยวิธีการโอนหุ้นในบริษัทของตนให้ลูกและญาติก่อนเข้ารับตำแหน่ง ไม่ได้โอนให้นิติบุคคลดูแลแทน และมีส่วนเกี่ยวข้องทางอ้อมในการใช้อำนาจหน้าที่เอื้อประโยชน์ให้กับธุรกิจของตนหลายทาง

2) มีการออกกฎหมายแก้ไขสัมปทาน ลดค่าสัมปทาน เปลี่ยนวิธีการเก็บภาษีการยกเว้นภาษีให้กับธุรกิจตน

- 3) ร่วมลงทุนกับธุรกิจเอกชน เช่น สายการบินแอร์เอเชีย ใช้อำนาจหน้าที่และการรับรู้ข้อมูลภายในช่วยเอื้อประโยชน์ให้สายการบินแอร์เอเชียเพิ่มเส้นทางการบินได้ ทำให้สายการบินของรัฐเสียประโยชน์
 - 4) สนับสนุนธนาคารรัฐให้เงินกู้กับต่างประเทศ เช่น พม่า เพื่อหวังผลประโยชน์การขยายธุรกิจของตนในระยะยาว เป็นต้น
 - 5) ใช้งบประมาณแผ่นดิน ลงทุนในโครงการที่เอื้อประโยชน์ให้กับธุรกิจที่ตนและพรรคพวกได้รับสัมปทาน
 - 6) การจัดซื้อจัดจ้างและใช้งบประมาณแผ่นดินให้กับตัวเองและพรรคพวก โดยการถือคสปก ให้ข้อมูลภายในที่เป็นประโยชน์ต่อพรรคพวก การจัดซื้อจัดจ้างกรณีพิเศษ เป็นต้น
 - 7) สร้างโครงการลงทุนขนาดใหญ่ โดยเอื้อธุรกิจของตนและพรรคพวกมากกว่าประชาชน
 - 8) การแปรรูปรัฐวิสาหกิจที่มีกำไรให้กับเอกชน
 - 9) ใช้อำนาจรัฐ อำนาจเงินและการรับรู้ข้อมูลข่าวสารภายใน ชี้นำตลาดหลักทรัพย์ สร้างผลกำไรกับกลุ่มตนเองและพรรคพวก
 - 10) เจริญตกลงสัญญาเขตการค้าเสรีแบบทวิภาคี โดยเอื้อประโยชน์ทางธุรกิจสำหรับกิจการบางกิจการ ซึ่งเป็นของกลุ่มพรรคพวกตน
 - 11) ช่วยธุรกิจพรรคพวกหรือที่ตนจะเข้าไปครอบงำกิจการ ที่เป็นลูกหนี้ที่ขาดการชำระหนี้ (NPL) ให้สามารถปรับโครงสร้างหนี้ได้
 - 12) ใช้อำนาจหน้าที่เสนอข่าว จัดรายการทางโทรทัศน์เพื่อประชาสัมพันธ์ตนเอง และถอดรายการวิทยุ โทรทัศน์ที่วิพากษ์วิจารณ์ตนเอง
 - 13) แทรกแซงการดำเนินงานขององค์กรอิสระ
 - 14) ขยายกิจการของครอบครัวที่ใช้สิทธิของประเทศไทยให้กับต่างประเทศ เช่น ดาวเทียม โทรคมนาคม โทรทัศน์ และสายการบิน เป็นต้น และหลีกเลี่ยงการเสียภาษีอากร
- ปัญหาการทุจริต คอร์รัปชันในประเทศไทยเกิดมาจากโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่มีลักษณะผูกขาดอำนาจอยู่ในมือคนกลุ่มน้อยที่มีทั้งทุน ความรู้ อำนาจทางการเมือง อำนาจในการครอบงำข้อมูลข่าวสาร ขณะที่ประชาชนส่วนใหญ่อยากจน การศึกษาต่ำ การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารต่ำ จึงอยู่อย่างกระจัดกระจาย มีการรวมตัวกันน้อย รวมทั้งประเทศไทยมีวัฒนธรรมแบบเล่นพรรคเล่นพวก เป็นผู้ชอบอยู่ภายใต้ความอุปถัมภ์ หวังพึ่งพาคนรวยกว่า และมีอำนาจมากกว่าให้มาช่วยแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเป็นเรื่อง ๆ ให้กับตนได้ มากกว่าเรื่องที่จะเข้าใจสิทธิหน้าที่พลเมืองและ

ความชอบธรรมในระบอบประชาธิปไตยที่ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง การแสวงหาผลประโยชน์ของผู้มีอำนาจ หากรู้จักแบ่งให้กับผู้อยู่ในระบบอุปถัมภ์ด้วยมักถูกถือว่าเป็นเรื่องปกติจากการสำรวจทัศนคติของประชาชน โดยสถาบันพระปกเกล้า เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม 2548 พบว่าคนไทยมีความอดทนต่อการทุจริตคอร์รัปชันเพิ่มมากกว่า พ.ศ. 2544 โดยเฉพาะในกรุงเทพฯ มีประชาชนตอบแบบสอบถาม 32.8 เปอร์เซ็นต์ ตอบว่าสามารถอดทนต่อปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันของรัฐบาลได้ โดยอ้างว่าเพื่อให้งานลุล่วงต่อไป

ดูเหมือนว่าภาพ “ผลประโยชน์ทับซ้อน” จะอยู่คู่กับรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตรไม่ออกจากกันได้เลยจริงๆ ในด้านสมาชิกครอบครัวชินวัตรที่เข้ามาเล่นการเมือง นอกเหนือจาก พ.ต.ท. ทักษิณแล้ว ยังมีน้องชายและน้องสาวของ พ.ต.ท. ทักษิณ คือ นายแพทย์ ชินวัตรและนางเยาวภา วงศ์สวัสดิ์ “เจ้แดง” ภรรยาของนายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ ปลัดกระทรวงแรงงาน ก็ถูกกล่าวหาว่า “เมกมันนี่”

แม้ น้องสาวนายทศ จะไม่ได้เป็นรัฐมนตรี แต่พรรคฝ่ายค้านก็ยังกล่าวถึงบทบาทภายในพรรค และการสร้างธุรกิจของกลุ่มวงศ์สวัสดิ์อยู่ไม่น้อย “เจ้แดง” มีบทบาทโดดเด่น และแผ่อำนาจไปทั้งภาคการเมืองและเศรษฐกิจ เป็นนักการเมืองน้องใหม่ แต่ดีกรีความเป็นน้องรักของ พ.ต.ท. ทักษิณจึงมีอยู่ไม่น้อย และปฏิเสธไม่ได้ว่าตั้งแต่เข้าสู่การเมืองมา ธุรกิจของนางเยาวภา “ไต่วัน ไต่คืน”

มีกระแสข่าวมาตลอดว่า นางเยาวภาเข้าไปซื้อหุ้นและเข้าไปทำธุรกิจอยู่หลายบริษัท สร้างความร่ำรวยจาก “สายสัมพันธ์ทางการเมือง” ที่สามารถเอื้อประโยชน์กับบริษัทของตนเอง โดยเฉพาะธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับบอสังหาริมทรัพย์ ธุรกิจสื่อสาร

เริ่มจากบริษัทเอ็ม ลิงค์ เอเชีย คอร์ปอเรชั่น จำกัด มหาชน เป็นธุรกิจหลักของครอบครัววงศ์สวัสดิ์ โดยมีลูกสาวและลูกชายทั้ง 3 คน เข้ามาถือหุ้น จากนั้นได้ขยายอาณาจักรไปสู่ธุรกิจอื่น ๆ นอกเหนือจากธุรกิจโทรศัพท์มือถือ

น้องสาวของนายทศ ถูกสังคมกล่าวหาว่าจะเข้ามายึดวงการสื่อ เมื่อเข้าไปถือหุ้นในธุรกิจด้านการสื่อสาร เมื่อเข้าไปทำ บมจ. ทราฟฟิก คอร์เนอร์ ซึ่งมองว่า ได้ใช้ความได้เปรียบของการมีเครือข่ายความสัมพันธ์กับภาคการเมืองมาเอื้อธุรกิจ ขนาดการทำโครงการหมู่บ้านจัดสรรยังสามารถดึงงบประมาณของหลวงเข้าไปตัดถนนผ่านหมู่บ้านของตัวเองได้

ต่อมา นางเยาวภาได้ขายหุ้นส่วนหนึ่งไปให้กับธวัชชัย วิไลลักษณ์ กรรมการผู้จัดการใหญ่ บริษัท สามารถคอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) และกลุ่มวิไลลักษณ์นี้เองได้จับมือกับกลุ่มวงศ์สวัสดิ์ไปไล่ซื้อหุ้นในบริษัทสำคัญ ๆ โดยเฉพาะธุรกิจรับเหมาก่อสร้าง อาทิ บริษัท

แอสคอน คอนสตรัคชัน จำกัด (มหาชน) ที่ตั้งเป้าว่าจะมุ่งประมวลโครงการของภาครัฐเป็นส่วนใหญ่ (กองบรรณาธิการมติชน 2549: 141-143)

การหาผลประโยชน์ทับซ้อน ก่อให้เกิดความเสียหายต่อการพัฒนาทาง เศรษฐกิจส่วนรวมในระยะกลางและระยะยาว คือ นำไปสู่การผูกขาด ระบบอภิสิทธิ์ ขัดขวางการ แข่งขันอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นธรรม ทำให้ต้นทุนสูงสำหรับธุรกิจคนอื่นที่ไม่ใช่พรรคพวก ทำให้ผู้ประกอบการขาดการพัฒนาประสิทธิภาพในระยะยาว ธุรกิจโดยรวมแข่งขันสู้ต่างประเทศได้ ยากขึ้น

ปัญหาการทุจริต ผลประโยชน์ทับซ้อน ยังทำให้ธุรกิจต่างประเทศที่มีระบบ บริหารที่ดี ไม่อยากเข้ามาลงทุน ทำให้ประเทศไทยเสียโอกาสในการที่จะได้เรียนรู้เทคโนโลยี ใหม่ ๆ และการขยายความสัมพันธ์กับต่างประเทศ ประชาชนซื้อของแพงและได้คุณภาพต่ำ

การหาผลประโยชน์ทับซ้อน ยังมีผลเท่ากับการสร้างภาษีแบบถอยหลัง (Regressive Tax) ให้กับประชาชน เนื่องจากประชาชนที่ยากจน ต้องจ่ายสินบน เพื่อจะเข้าถึงบริการ ของรัฐ คิดเป็นสัดส่วนต่อรายได้ของเขามากกว่าประชาชนที่ร่ำรวย แม้จ่ายสินบนด้วยเหมือนกัน แต่ เมื่อคิดเป็นสัดส่วนต่อรายได้ของเขาแล้ว คนรวยจะจ่ายต่ำกว่า โดยทั่วไปแล้วคนจนจะได้บริการ จากรัฐน้อยกว่า เพราะคนจนมีความสามารถในการจ่ายสินบน และหรือมีความสามารถในการเอื้อ ประโยชน์ให้เจ้าหน้าที่รัฐน้อยกว่าคนรวย

ดังนั้นการหาผลประโยชน์ทับซ้อน จึงทำให้ประชาชนส่วนใหญ่มีโอกาสได้รับ บริการที่มีคุณภาพจากรัฐลดลง เป็นหนี้และถูกเอาเปรียบ ถูกครอบงำให้ต้องพึ่งพาระบบทุนนิยม แบบผูกขาด มือใครยาวสาวได้สาวเอาเพิ่มขึ้น

ผลประโยชน์ทับซ้อนก่อให้เกิดผลเสียหายทางการเมือง คือ ทำให้ขาดการ พัฒนาทางด้านประชาธิปไตยและสร้างระบบบริหารจัดการที่ดี (Good Governance) ประชาชนขาด ความไว้วางใจในเจ้าหน้าที่รัฐ ขาดความเชื่อมั่นในการนำและบริหารของรัฐ ขาดความเชื่อมั่นใน เรื่องกฎหมายและความถูกต้อง ขาดแรงจูงใจ ความสนใจที่จะเป็นพลเมืองดี มีจิตสำนึกในการ คัดค้านการทุจริตคอร์รัปชัน หรือ ไม่เป็นฝ่ายส่งเสริมการให้สินบนแก่เจ้าหน้าที่รัฐ

นอกจากนี้ ปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อนยังทำให้เกิดผลเสียหายทางสังคม คือ ทำให้ประชาชนหลงใหลได้ปลื้มกับการพึ่งพา โครงการอุปถัมภ์ของรัฐ การเล่นพรรคเล่นพวก แสวงหาระบบอภิสิทธิ์ แก่งแย่งแข่งขันเพื่อเอาชนะกันแบบตัวใครตัวมัน โดยไม่คำนึงถึงเรื่อง คุณธรรม ความเป็นธรรม และการร่วมมือกันเพื่อเอาชนะร่วมกันของหมู่คณะ ประชาชนขาดโอกาส ในการพัฒนาวิสัยตนเอง การพัฒนาค่านิยมและจิตสำนึกที่ดี รวมทั้งประชาชนยังถูกฉ้อ โกง ริด ไล่ ถูกกลั่นแกล้ง ถูกทำลาย ศักดิ์ศรีความภูมิใจและคุณค่าความเป็นมนุษย์

ปัญหาการหาผลประโยชน์ทับซ้อน มีผลกระทบต่อเศรษฐกิจสังคมโดยรวมที่สำคัญ คือ ทำให้มีการเร่งรัดใช้จ่าย ทรัพยากรธรรมชาติ สาธารณสมบัติ งบประมาณ ฯลฯ เพื่อผลประโยชน์ระยะสั้นของนักการเมืองและพรรคพวกซึ่งเป็นกลุ่มคนส่วนน้อย มากกว่าผลประโยชน์ระยะยาวของประชาชนส่วนใหญ่ การเร่งรัดทำลายทรัพยากรเพื่อผลิตสินค้าและบริการที่แสวงหาผลกำไรสูงสุดของเอกชน ยังทำให้เกิดการทำลายสภาวะแวดล้อม การขาดสมดุลในระบบนิเวศ การขาดความสมดุลระหว่างเมืองกับชนบท การกระจายทรัพย์สินและรายได้ที่ไม่เป็นธรรม ปัญหาความยากจนและปัญหาสังคมเพิ่มขึ้น จนอาจเรียกได้ว่าเป็นการสนับสนุนแนวทางการพัฒนาแบบกอบโกยล้างผลาญซึ่งอยู่ตรงกันข้ามกับแนวทางการพัฒนาแบบยั่งยืน (วิทยากร เชียงกูล 2549 (ก))

4. ผลต่อระบบการเมือง ระบบเศรษฐกิจ และระบบสังคม

ธีรยุทธ บุญมี (2547 (ก): 47-49) ได้ประเมินผลงานของรัฐบาลทักษิณ และสรุปเป็นภาพรวมไว้ดังนี้

1. ความสำเร็จเฉพาะหน้าของนายท. ทักษิณ คือการกระตุ้นเศรษฐกิจ การบริหารพรรคไทยรักไทย และพรรคร่วมรัฐบาลได้ดีกว่าที่คาด รวมทั้งการกล้าเผชิญหน้ากับทุกปัญหา อันเป็นบุคลิกผู้นำที่คนไทยชอบ คະแนนนิยมของ พ.ต.ท. ทักษิณ จึงอยู่ในระดับดี

2. ความสำเร็จลักษณะระยะยาว อาจพิจารณาได้ 2 ส่วนคือ “30 บาทรักษาทุกโรค” ซึ่งถือเป็นแนวสวัสดิการนิยม ซึ่งช่วยให้เกิดความยุติธรรมทางสังคม ไม่ใช่นโยบายประชานิยม แต่ควรปรับปรุงนโยบายนี้ให้อยู่ได้ และมีประสิทธิภาพ อีกส่วนคือ การสร้างการเมืองให้มีเสถียรภาพ 2 พรรคใหญ่ ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งผลดีและผลเสีย ซึ่งอยู่กับสภาพการณ์ในอนาคต

3. การบริหารแบบ CEO เป็นบวกในช่วงต้น แต่จะเป็นลบในระยะยาว พ.ต.ท. ทักษิณและพรรคไทยรักไทย นิยมการบริหารแบบมีเป้าหมายชัดเจน คิดเร็ว ทำเร็ว มีลักษณะที่ดีอีกด้านคือ การกล้าศึกษา และเผชิญกับทุกปัญหา จึงได้คะแนนนิยมมากเพราะให้ภาพตรงข้ามกับอดีตนายกฯชวน แต่ CEO ก็ยังมีอีกมิติหนึ่ง ดังสะท้อนจากกรณี Enron World Com คือ การเอาเปรียบผู้ถือหุ้นและประชาชนทั่วไป ด้วยวัฒนธรรมเก่งกำไร สร้างภาพ ปั้นราคา ปั้นความคิด โครงการใหม่ ๆ กระทั่งถือ โกง ตกแต่งบัญชี

รัฐบาลทักษิณมี CEO ประเภทนี้รวมทั้งนักการเมืองเก่า ๆ อยู่มาก คาดการณ์ว่า 2 ปีหลังจากรัฐบาลทักษิณ ฟองสบู่ภาพพจน์และฟองสบู่โครงการ เช่น การทำสงครามกับคอร์รัปชัน การจัดระเบียบสังคม (จะแตกเพราะไม่ปรากฏผลจริงจัง) คนที่ล้อมรอบทักษิณภาพพจน์จะเสื่อมลงแล้ว พ.ต.ท. ทักษิณ ก็จะเสื่อมตามไปด้วย

4. ข้อเสียสำคัญที่สุดของไทยรักไทยคือ ความขัดแย้งทางผลประโยชน์ (conflict of interest) เนื่องจากไทยรักไทยคุมทั้งธุรกิจขนาดใหญ่จำนวนมาก และคุมอำนาจทางการเมืองอย่างเบ็ดเสร็จ ความขัดแย้งทางผลประโยชน์จึงไม่ใช่ลักษณะบุคคล แต่เป็นเชิงระบบหรือโครงสร้าง ซึ่งเกิดขึ้นน้อยแห่งในโลก

คนจะระแวงสงสัยทุกคน นโยบายของรัฐบาล การคอร์รัปชันก็อาจถูกมองว่าเป็นมาตรฐานเชิงซ้อน (double standard) คือ ปราบคอร์รัปชันในหมู่นักการเมืองเดิม ข้าราชการบางส่วน ฯลฯ ซึ่งเป็นเป้าหมายที่ไทยรักไทยต้องการจะสลายฐานอำนาจอยู่แล้ว แต่จะละเลยการปราบคอร์รัปชันแบบบูรณาการหรือเชิงนโยบายหรือการขาดธรรมรัฐภาคธุรกิจของกลุ่มตนเอง ยิ่งสังคมเติบโต มีวุฒิภาวะมากเท่าไร ศรัทธาต่อระบอบทักษิณก็จะยิ่งเสื่อมลง

5. ภาวะหัวเลี้ยวหัวต่อของทักษิณ หากพิจารณาจากคะแนนนิยม ทักษิณและไทยรักไทยยังได้มากกว่าครึ่ง แต่มองเชิงโครงสร้างของวิชาการ สถานะของนายฯ ทักษิณอยู่ในช่วงหัวเลี้ยวพอดี กล่าวคือ ทางสองแพร่งระหว่างการไปสู่การเป็นผู้นำปฏิรูปประเทศกับผู้นำให้ประเทศล้มละลาย (ช่วงหัวเลี้ยว เพราะ (1) หนี้สาธารณะสูง 57 เปอร์เซ็นต์ เกือบติดเพดาน 60 เปอร์เซ็นต์ ของ GDP (2) ช่วงตัดสินใจขยายนโยบายเสรีนิยมแปลงสินทรัพย์เป็นทุน ต้องใช้เงินสูงสุดเกือบ 1 ล้านล้านบาท (3) ควบคุมอำนาจเกือบสมบูรณ์ทั้งการเมือง กองทัพ ตำรวจ (4) องค์กรตรวจสอบ นักวิชาการ เกือบเป็นอัมพาต)

ผลกระทบของทุนนิยมเครือข่ายยิ่งส่งผลให้ ผลประโยชน์ตกแก่กลุ่มทุนพวกพ้อง สังคมเกิดช่องว่างระหว่างคนรวย คนจนเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมาก สื่อมวลชนต้องตกอยู่ใต้อิทธิพลของนักธุรกิจนายทุน ไม่สามารถนำเสนอข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องเป็นจริงได้ ในที่สุดแล้วก็กระทบต่อการเมือง จากการใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์จนสร้างความไม่พอใจให้กับประชาชน และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ดังความเห็นที่กล่าวไว้

“มันก็ทำให้ผลประโยชน์ไปกระจุกตัวอยู่ที่นักธุรกิจการเมือง ยิ่งกว่าในสมัยจอมพลถนอม สิ่งที่จะเป็นประโยชน์ในการนำมาพัฒนาประเทศ มันก็ตกต่ำลงไป แทนที่รัฐบาลจะได้ภาษีเยอะ ๆ มาพัฒนาประเทศก็ได้น้อยลง มีการหลบเลี่ยงภาษี มีการใช้วิธีพลิกแพลงในรูปแบบต่าง ๆ ในขณะที่เดียวกันผลกระทบทางด้านสังคม สังคมเราก็มีช่องว่างมากขึ้น รวยก็รวยมหาศาล จนถึงชนิดที่เรียกว่าไม่มีอะไรจะกิน ก็เป็นอย่างนี้ ตรงนี้เองก็ทำให้คนเข้าใจผิด เชื่อว่าเศรษฐกิจจะมาช่วยขอทาน นี่คือความไม่รู้ของประชาชน ที่ขาดการศึกษา ขาดข้อมูลข่าวสาร สื่อมวลชนบ้านเราก็ไม่สะท้อนถึงปัญหานี้ออกไป ให้สาธารณชนได้รับทราบ เพราะสื่อมวลชนเองก็อยู่ภายใต้อิทธิพลของบรรดานักธุรกิจนายทุน ส่วนหนึ่งไม่ยอมให้เกิดผลกระทบทางการเมือง ที่จะมีต่อตัวเอง อีกส่วนหนึ่งก็คือเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ทางธุรกิจที่ตัวเอง จากสื่อที่ตนเองได้รับสัมปทาน หรือได้รับ

ประมวลไป ตรงนี้ชาวบ้านเองไม่มีโอกาสหรือรับข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง การแก้ไขปัญหของรัฐบาลก็ทำได้ยากขึ้น เพราะมันถูกผูกมัดโดยหลักกฎหมาย หรือสัญญาที่มีอยู่แล้ว...ด้านการเมืองในที่สุดแล้วการใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวและพรรคพวก จนเรียกได้ว่าเป็นระบบธนาธิปไตยสมบูรณ์แบบ ยิ่งกว่าระบอบอำมาตยาธิปไตยแบบเดิม เป็นระบอบที่นักธุรกิจการเมืองอาศัยหลักประชาธิปไตยและการเลือกตั้งเข้ามาสู่อำนาจ การเลือกตั้งโดยไม่บริสุทธิ์ ซื่อเลียงเข้ามาแล้วมาคอร์รัปชัน และบริหารประเทศเพื่อพรรคพวกตัวเอง ก็นำมาซึ่งความไม่พอใจของประชาชนเป็นที่มาของการรัฐประหารในวันที่ 19 กันยายน” (รองศาสตราจารย์ ดร. ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์ รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี สัมภาษณ์ 16 พฤษภาคม 2550)

สิ่งที่ปรากฏแจ้งชัดต่อมาก็คือ ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความไม่ชอบมาพากล เป็นประเทศที่มีคอร์รัปชันค่อนข้างสูง ทำให้ขาดความเชื่อมั่นต่อรัฐบาลในการบริหารประเทศ ดังความเห็นที่ว่า

“ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความไม่ชอบมาพากล เป็นประเทศที่มีคอร์รัปชันมากขึ้น ซึ่งทำให้มองเห็นว่า ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีคอร์รัปชันค่อนข้างสูงในยุครัฐบาลทักษิณ เพราะว่าการที่คนเข้ามา ก็รู้สึกว่าจะต้องวิ่งเต้น ต้องจ่ายเงินให้รัฐบาลในโครงการต่าง ๆ ก็เกิดขาดความเชื่อมั่นต่อรัฐบาล แล้วก็มีข้อมูลอีกอันหนึ่งก็คือ ข้อมูลจาก คณะกรรมการตรวจสอบการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่รัฐ (คตส.) เป็นข้อมูลที่แสดงให้เห็นว่าความไม่ถูกต้องมันมาจากอะไร เช่น การใช้ประโยชน์ ใช้อำนาจการซื้อที่ดินได้ในราคาถูก การได้สัมปทานบางเรื่อง หรือแม้กระทั่งการได้สิทธิจากหน่วยงานของรัฐหรือรัฐวิสาหกิจ เป็นการคอร์รัปชันอีกเยอะ” (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วิชัย โกลสุวรรณจินดา อดีตสมาชิกวุฒิสภา สัมภาษณ์ 20 มิถุนายน 2550)

ในช่วงที่ผ่านมา ทุนนิยมเฟื่องฟู โดยกลุ่มทุนสามารถเข้ากุมอำนาจฝ่ายบริหารรัฐสภา และองค์กรตรวจสอบต่าง ๆ ได้ ทำให้เกิดผลประโยชน์ทับซ้อน การคอร์รัปชันทำให้สังคมเสียคุณภาพ และเกิดวิกฤตทางการเมือง การปฏิรูปการเมืองที่ผ่านมาจึงทำให้การเมืองเสียสมดุลมากขึ้น

4.1 ผลต่อระบบการเมือง

นโยบายการบริหารประเทศของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร เป็นไปในลักษณะสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ จึงได้รับการขานรับจากประชาชนเป็นอย่างมาก ในส่วนของพรรคไทยรักไทย ก็มีการขยายตัวอย่างก้าวกระโดด โดยเฉพาะเมื่อพรรคความหวังใหม่มีมติให้ยุบพรรครวมกับพรรคไทยรักไทย ยิ่งทำให้พรรคไทยรักไทยเป็นพรรคการเมืองที่ใหญ่มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวนมาก และเมื่อพิจารณาเสถียรภาพของฝ่ายรัฐบาล

จะเห็นได้ว่า การมีเสียงข้างมากในสภาผู้แทนราษฎรทำให้ฝ่ายค้านไม่สามารถรวบรวมสมาชิกในสภาเพื่อเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรีได้ จะทำได้เพียงการอภิปรายรัฐมนตรีเป็นรายบุคคลเท่านั้น และสิ่งนี้เองจึงเป็นการสร้างเสถียรภาพให้กับฝ่ายรัฐบาลอย่างไม่เคยมีมาก่อน

ความใหม่ทางการเมืองของระบอบทักษิณ อยู่ตรงกลุ่มทุนใหม่แห่งไทยรักไทย ได้เข้ายึดกุมอำนาจรัฐเอง บริหารเองโดยตรง แทนที่จะเป็นการบริหารเพื่อทุนนิยมผ่านตัวแทน เช่น ทหาร เทคโนแครตหรือนักเลือกตั้งดั้งเดิม เป็นต้น

รัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ได้มีการปรับคณะรัฐมนตรีมาตลอดระยะเวลาที่ดำรงตำแหน่ง คือ 10 ครั้งในรอบ 4 ปี ส่วนหนึ่งเพราะกระแสทางการเมืองและผลประโยชน์ที่จะต้องจัดสรรแก่สมาชิกฝ่ายรัฐบาล ที่เกิดจากการยุบรวมพรรคการเมือง จนเกิดเป็นกลุ่มทางการเมืองอยู่ในพรรคการเมืองของฝ่ายรัฐบาล อย่างไรก็ตาม พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ก็สามารถดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีจนครบวาระ 4 ปี ถือเป็นประวัติศาสตร์ทางการเมืองที่ผู้นำรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตยสามารถอยู่ในตำแหน่งจนครบวาระ (จักษ์ พันธุ์ชูเพชร 2549: 284)

ด้วยเงื่อนไขที่เอื้อแก่พรรคไทยรักไทย ทำให้ผลการเลือกตั้งที่ออกมาในครั้งหลัง (พ.ศ. 2548) ผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของพรรคไทยรักไทยจึงได้รับการเลือกตั้งเข้ามามากที่สุด คือ 377 เสียง เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบแบ่งเขต 310 เสียง และแบบบัญชีรายชื่อ 67 เสียง จากที่นั่งทั้งหมด 500 เสียง แต่ก็ยังเป็นชัยชนะที่เต็มไปด้วยข้อกังขาของผู้สมัครรับเลือกตั้ง การทุจริตในการซื้อสิทธิ์-ขายเสียง การใช้กลโกงที่แยบยล รวมไปถึงการใช้อำนาจที่มีอยู่ในทุกวิถีทาง (จักษ์ พันธุ์ชูเพชร 2549: 287)

สำหรับการปรับคณะรัฐมนตรี ส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นไปเพื่อประสิทธิภาพการบริหารอย่างที่ผู้นำรัฐบาลกล่าวอ้าง เพราะนับแต่การปรับ ครม. ครั้งที่ 4 เป็นต้นมา การปรับ ครม. เป็นไปเพื่อเหตุผลทาง “การเมือง” เพื่อตอบแทนผู้มีบุญคุณทางการเมืองในลักษณะ “เก้าอี้คนตรี” เพราะพรรคไทยรักไทยนั้นยังมีบัญชีอันยาวเหยียดที่จะตอบแทนบุญคุณคนให้ได้นั่งเก้าอี้รัฐมนตรี เพราะคนเหล่านี้เคยช่วยเหลือในการเลือกตั้ง อีกทั้งก็เพื่อลดแรงกดดันภายใน “มุ้ง” ต่าง ๆ ของพรรค (นงนุช สิงหเดชะ 2548: 40) อีกทางหนึ่งด้วย

การเมืองยุคของรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ได้สิ้นสุดสมัยของ “การเมืองเปิด” เนื่องจากมีการใช้ยุทธศาสตร์ของการปกครอง ไว้ดังนี้ (ผาสุก พงษ์ไพจิตร 2547: 217-219)

1) ภายใต้การนำของพรรคไทยรักไทย รัฐไทยสำแดงความเป็น “รัฐพัฒนาการ” (development state) ในความหมายที่ว่ารัฐบาลให้การสนับสนุนธุรกิจ โดยเฉพาะธุรกิจขนาดใหญ่โดยตรง อย่างมีนัยสำคัญ

2) นโยบายแปลงสินทรัพย์ให้เป็นทุน และการจัดระเบียบเศรษฐกิจใต้ดินทั้งที่ถูกต้องและผิดกฎหมาย (เศรษฐกิจมืด) ถือได้ว่าเป็นโครงการพัฒนาทุนนิยมไทยให้ลึกลงไปอีก ด้วยการบูรณาการเศรษฐกิจชานาและเศรษฐกิจมืดเข้ามาอยู่ในระบบเศรษฐกิจที่เป็นทางการเสีย

3) การปฏิรูประบบราชการของรัฐบาลปัจจุบัน การแต่งตั้งโยกย้ายตำแหน่งสำคัญ ๆ ล้วนแล้วแต่เป็นการตัดสินใจโดยฝ่ายบริหาร คือ เป็นเรื่องของการเมืองจริง ๆ อุคมการณ์ซีอีโอทำลายความเป็นใหญ่ของอำมาตยาธิปไตย และกำหนดให้ข้าราชการเป็นผู้รับใช้นักธุรกิจแทนที่จะเป็นผู้กำกับนักธุรกิจดังแต่ก่อน

4) ในระบบรัฐสภา มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างอำนาจจากที่เคยกระจุกอยู่ที่เจ้าพ่อท้องถิ่น อิทธิพล ข้ายมารวมอยู่ที่พรรคการเมืองขนาดใหญ่ที่มีเงินอุดหนุนหนาแน่น

5) การสยบเสียงวิจารณ์และขบวนการเดินขบวนใด ๆ เพื่อให้ “การเมืองนิ่ง” ในช่วง 2 ปี เหตุผลที่รัฐบาลอ้างขึ้นมาเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับนโยบาย “ปิดพื้นที่ทางการเมืองภาคประชาชน” นั้นขัดแย้งกับหลักการประชาธิปไตย กล่าวคือ ผู้ที่ได้รับเลือกตั้งเข้ามาโดยระบบรัฐสภาประชาธิปไตยเท่านั้นที่มีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในการอภิปรายทางการเมืองและในการกำหนดนโยบาย นั่นก็คือ ส.ส. และ ส.ว. เท่านั้นสามารถอ้างตัวเป็น “ชาติ” ในความหมายทางการเมือง คนอื่น ๆ ไม่มีสิทธิ

6) มีการฟื้นฟูประเพณีอนุรักษนิยมบางประการของประเทศไทยในอดีตหลายรูปแบบ เช่น

(1) การฟื้นฟูบทบาททางการเมืองของกองทัพหลังจากที่สูญเสียสถานภาพไปเมื่อเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ พ.ศ. 2535 โครงข่ายอำนาจถูกถักทอขึ้นใหม่ผ่านญาติ ครอบครัว และเพื่อนร่วมรุ่น มิตรภาพภายในกลุ่มทหารและตำรวจระดับสูง พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ดำรงฐานะเสมือน “มือขวา” กองทัพมีบทบาทสำคัญขึ้นในการปฏิบัติการเพื่อควบคุมชายแดน ยาเสพติด และการณรงค์ต่อต้านผู้ก่อการร้าย การทำบัญชีรายชื่อนายทหารที่ได้รับการเลื่อนยศประจำปี หวนกลับมาเป็นเหตุการณ์ทางการเมืองที่สำคัญยิ่งอีกครั้งหนึ่ง

(2) มีการฟื้นฟูบทบาทของรัฐในการจัดระเบียบวัฒนธรรมและสังคม

(3) มีการฟื้นฟูแนวคิดและสัญลักษณ์ของชาตินิยม โดยเฉพาะการใช้ธงชาติ วิธีการต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นการฟื้นฟูประเพณีซึ่งสามารถย้อนรอยไปถึงสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จอมพลแปลก พิบูลสงคราม และอื่น ๆ อีกในประวัติศาสตร์ เป็นแนวความคิด รัฐเข้าควบคุมจัดหมวดหมู่ประชาชนตามแนวทางกองทัพคือ ให้ช่วยกันขว้างตามทีผู้ปกครองต้องการ

นอกจากนี้รัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ยังทำการสร้างโครงร่างใหม่ของประชาธิปไตยไทย โดยสรุป โครงร่างใหม่ของประชาธิปไตยไทย มีองค์ประกอบหลัก คือ

- 1) กลุ่มทุนใหญ่เข้าเกาะกุมระบอบการเมืองอย่างสิ้นเชิง
- 2) ฝ่ายบริหารและพรรคการเมืองใหญ่มีบทบาทนำ
- 3) การใช้ประเพณีอนุรักษ์นิยมของประเทศไทยปิดกั้นพื้นที่ทางการเมืองสำหรับการเมืองภาคประชาชน หรืออีกนัยหนึ่งการเมืองนอกรัฐสภา “การเมืองเปิด” ที่มีองค์ประกอบของการมีส่วนร่วมในการกระบวนกำหนดยุทธศาสตร์ และการประท้วงผนวกกับการเจรจาต่อรอง ใช้ไม่ได้อีกต่อไป

แม้ว่าการที่กลุ่มนักธุรกิจเข้าสู่พรรคการเมืองส่งผลให้เกิดการพัฒนาทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม ระบอบประชาธิปไตยหลายประการ แต่ขณะเดียวกันก็มีผลกระทบทำให้เกิดการทุจริต คอร์รัปชันในระบบมากขึ้น เพราะการกระทำใดหรือนโยบายของพรรคที่ออกมา ก็ย่อมต้องปกป้องกลุ่มเหล่านี้และแสวงหาวิธีการตอบแทนผลประโยชน์ให้แก่คนเหล่านี้มากที่สุด นอกจากนี้ในระบบรัฐสภา มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างอำนาจจากที่เคยกระจุกอยู่ที่เจ้าพ่อท้องถิ่น อิทธิพล ย้ายมารวมอยู่ที่พรรคการเมืองขนาดใหญ่ที่มีเงินอุดหนุนหนาแน่นด้วย

สำหรับปัญหาด้านการเมืองเกิดจากการมีอำนาจ และเป็นศูนย์รวมอำนาจ อยู่ที่ พ.ต.ท. ทักษิณ ที่มีลักษณะกินรวบมากเกินไป ทำให้ฝ่ายตรงข้ามไม่ได้รับผลประโยชน์และเป็นการสร้างศัตรูเพิ่มขึ้นด้วย เช่น จากการปรับโครงสร้างหนี้ การเข้าไปซื้อหุ้นในตลาดหลักทรัพย์ เป็นการแปรผลประโยชน์ของรัฐมาเป็นของตนเอง ดังที่ รองศาสตราจารย์ วิทยากร เชียงกูล ให้ความคิดเห็นไว้ว่า

“เกิดปัญหาเยอะเนื่องจากกินรวบมากเกินไป ไม่ยอมแบ่งกลุ่มต่าง ๆ เห็นได้จากการเลือกตั้งกรณียุบสภา พรรคฝ่ายค้านขอเจรจาทำสนธิสัญญาเพื่อแก้ไขรัฐธรรมนูญ เขาก็ปฏิเสธ เขาถือว่าเขาเป็นใหญ่ เลือกตั้งครั้งนี้เค้าต้องชนะมาก เขาไม่แคร์สามพรรคนี้เลย ทำให้ฝ่ายค้านไม่พอใจ ไม่ยอมลงสมัครรับเลือกตั้ง ทำให้เกิดผลทางการเมือง เกิดการขัดแย้งรุนแรง...มองให้เห็นว่าจุดศูนย์รวมอำนาจอยู่ที่กลุ่มนายทุน ทักษิณทั้งกลุ่ม แต่อยู่ที่ตัวนายทุน ทักษิณสูง กลุ่มเขา กลายเป็นกลุ่มผลประโยชน์ใหญ่ กลุ่ม 10 ตระกูล เป็นกลุ่มที่คุมตลาดทั้งหมด คุมตลาดหุ้น คุมธุรกิจใหญ่ ๆ เป็นสาเหตุที่ทำให้ฝ่ายตรงข้ามไม่ได้เข้ามาแบ่งปันผลประโยชน์ เหมือนการผูกขาด และเป็นการสร้างศัตรูด้วย เช่นกรณี บริษัท TPI ไปยึดมา ไม่ยอมให้ปรับโครงสร้างหนี้ ช่วงวิกฤตเศรษฐกิจหลายบริษัทมีปัญหาไม่สามารถชำระหนี้ได้ วิธีการแก้ปัญหาของธนาคารจะยอมลดหนี้ให้ เพื่อให้เจ้าของฟื้นฟูขึ้นมาได้ พอธนาคารเมืองเข้ามา ทำให้ต้องวิ่งเต้นผ่านนักการเมือง นักการเมืองก็จะเจรจากับธนาคารเพื่อลดหนี้ให้คุณก็จะได้อยู่รอด นักการเมืองก็ได้เงินเข้ากระเป๋า บางกรณีบริษัทมันใหญ่มาก นักการเมืองไม่ต้องการแคเปอร์เซ็นต์ แต่ต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมบริษัทนั้นเลยทำให้มีปัญหา กรณีตลาดหลักทรัพย์ ที่มีการเข้าไปซื้อหุ้นบริษัทที่มีผลประโยชน์เยอะ เป็นผลมาจากกลุ่ม

ทุนที่อยู่ร่วมรัฐบาล การเอาหุ้นของรัฐเข้ามาเป็นของตัวเอง เรื่อง ปตท. เห็นชัด ปตท. กำไรอยู่แล้ว เนื่องจากเป็นรัฐวิสาหกิจผูกขาด เวลาแปรรูปร่างว่ารัฐวิสาหกิจบริหารไม่ดี ไม่มีประสิทธิภาพ กรณีธุรกิจขาดทุน ไม่มีการแปรรูป แปรรูปเฉพาะที่มีกำไร ภาวะน้ำมันขึ้นราคา คนมาถือหุ้น ซื้อหุ้นได้ก็ เป็นนอมินี เป็นบริษัทต่างชาติ ตัวเขาเองไปถือหุ้นในบริษัทต่างชาติ แล้วก็ให้ต่างชาติมาถือหุ้นใน ปตท. ทั้งที่คนอยากซื้อหุ้นของ ปตท. คนอยากซื้อเยอะ คนไปเข้าคิวซื้อไม่ได้ 1 นาที 2 นาที ขายหมดแล้ว เนื่องจากมีการแอบมาขาย แล้วอ้างว่าส่วนหนึ่งให้บริษัทต่างชาติ ซึ่งบริษัทต่างชาติก็เป็นบริษัทนอมินี ดูได้จากการจดทะเบียน เพียงแต่เราไม่รู้ว่าใครถือหุ้นบริษัทไหนอยู่”

(รองศาสตราจารย์ วิทยากร เชียงกุล คณบดีวิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต สัมภาษณ์ 28 มีนาคม 2550)

นอกจากนี้การเมืองของรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ยังเป็นการเมืองแบบ “รัฐศาสตร์ที่ไม่พอเพียง” ที่หมายถึง การเมืองการปกครอง การบริหารประเทศ การแสวงหาอำนาจและการใช้อำนาจไปในทิศทางตรงกันข้ามกับความพอเพียง อันประกอบด้วย (เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง มปป.: 168-171)

- 1) การเมืองการปกครองที่มีพรรคเดียวเป็นใหญ่ มีคน คนเดียวเป็นใหญ่
- 2) การเมืองการปกครองที่มีการดูด ส.ส. การดูดพรรคการเมือง การบีบสลายพรรคการเมือง การเทคโอเวอร์พรรคการเมือง เพื่อเพิ่มขนาดของพรรคการเมือง
- 3) การเมืองการปกครองที่มุ่งสั่งสมจำนวน ส.ส. 400 เสียง เพื่อหลีกเลี่ยงการตรวจสอบและคานอำนาจตามรัฐธรรมนูญ
- 4) การเมืองการปกครองที่มีการแทรกซึมเข้าครอบงำวุฒิสภาและสมาชิกวุฒิสภาโดยหัวหน้าผลประโยชน์ล่อใจ ทำให้การทำงานของวุฒิสภาอ่อนแรง
- 5) การเมืองการปกครองที่มีการแทรกแซงกระบวนการได้มาซึ่งองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ
- 6) การเมืองการปกครองที่มีการกำหนดนโยบายเอื้อประโยชน์ให้กลุ่มทุนของตนเองหรือปูทางให้ธุรกิจพวกพ้อง
- 7) การเมืองการปกครองที่ละเลยหรือจงใจไม่ดำเนินการจัดตั้งองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ
- 8) การเมืองการปกครองที่มีการแต่งตั้งผู้ว่าซีไอ เพิ่มอำนาจให้ตัวแทนของภาครัฐในภูมิภาค โดยมีมีการจัดสรรอำนาจให้ประชาชน

- 9) การเมืองการปกครองที่มีการแทรกแซงสื่อสารมวลชน
- 10) การเมืองการปกครองที่สนับสนุนการพนันอันเป็นอบายมุข
- 11) การเมืองการปกครองที่ไม่เคารพเสียงข้างน้อย ไม่รับฟังเสียงวิจารณ์ มุ่งทำลายความเห็นที่แตกต่าง
- 12) การเมืองการปกครองที่ไม่เคารพรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายสูงสุด อันเป็นการแสดงให้เห็นผลของการกระทำ และผลกระทบในด้านการเมือง ซึ่งในท้ายที่สุด ต้นทุนและผลกระทบของ “รัฐศาสตร์ที่ไม่พอเพียง” จะไม่ตกอยู่กับผู้มีอำนาจหรือผู้ครอบครองอำนาจ แต่จะตกแก่ประชาชนทุกคน

ยิ่งไปกว่านั้น ในระบบการเมือง พ.ต.ท. ทักษิณ ได้ทำการรื้อสร้างระบอบเลือกตั้งธิปไตยจากสภาพที่เป็นเหมือน โขห่วยรายย่อยของ ส.ส. ผู้มีอิทธิพลสังกัดมุ้งนักเลือกตั้งต่าง ๆ ที่ขายปลีกการอุปถัมภ์แก่ชาวบ้าน ให้กลายเป็นเหมือนซูเปอร์สโตร์/เซนสโตร์ (superstores/chain stores) ในทำนอง แมคโคร (Makro), โลตัส (Lotus), คาร์ฟูร์ (Carrefour) และ เซเว่นอีเลฟเว่น (7-11) (เกษียร เตชะพีระ 2547 (ก): 39)

โดยเดินแนวทางมวลชนแบบ 3 เหมาทีปรับแก้ให้เข้ากับรูปแบบของกิจการธุรกิจทุนนิยม คือ เหม้าซื้อ รับเหม้าทำแทน และเหม้าลูกค้ำทั้งหมด

ในฐานะแกนนำไทยรักไทยเป็นนายทุนใหญ่ระดับชาติที่มีฐานในกรุงเทพมหานคร แทนที่จะพึ่งพาเส้นสายนักเลือกตั้งเป็นนายหน้าคนกลางทางการเมืองเพื่อเชื่อมต่อกับผู้ออกเสียงเลือกตั้ง ซึ่งจะจำกัดอำนาจต่อรองทางการเมืองของกลุ่มทุนใหญ่เจ้าของพรรค พวกเขาทำการเมืองเป็นเรื่องนโยบายระดับชาติ ทำการตลาดแบบขายตรงนโยบายให้ชาวบ้าน ผ่านเซลส์แมนและผู้จัดการสาขา โดยมีนโยบายเป็นตัวสินค้า และการอุปถัมภ์เป็นบริการหลังการขาย

จากนั้นก็ค่อย ๆ กัดคั่นลดทอนอิทธิพลของนายหน้าคนกลางทางการเมืองตัวใหญ่ ๆ ลง รื้อปรับเครือข่ายอุปถัมภ์-เลือกตั้งในท้องถิ่นให้ขึ้นตรงต่อพรรค-รัฐ-รัฐบาลส่วนกลางมากขึ้น และลดลักษณะส่วนตัวของเครือข่ายอุปถัมภ์-เลือกตั้งลงให้เป็นส่วนแบ่งของพรรคยิ่งขึ้น

เจ้าของร้าน โขห่วยทั้งหลาย (หมายถึงบรรดาเจ้าพ่อ หัวคะแนน) จะค่อยแปรสภาพไปเป็นแค้เซลส์แมน และผู้จัดการสาขาของพรรคซึ่งเปรียบเหมือนสำนักงานใหญ่ (headquarters) ของซูเปอร์สโตร์/เซนสโตร์ โดยมีนายท. ทักษิณ เป็นซีอีโอของพรรค

นอกจากนี้ พรรคไทยรักไทยยังทำการเปลี่ยนระบบพรรคการเมืองไทยไป ซึ่งจากการสำรวจ 4 ปริณพทลหลัก พบผลดังนี้ (เกษียร เตชะพีระ 2547 (ก): 41-42)

- 1) การวางหลักนโยบายพรรค

เดิมที - มีแต่การอุปถัมภ์รายปลีกของมุ้งแต่ละมุ้งและ ส.ส. แต่ละคนเพื่อ

เคลมเครดิตเข้ามั่งหรือเข้าตัว โดยไร้การพัฒนาเป็นนโยบายภาพรวมของพรรค

ทำใหม่ - พรรคไทยรักไทยสร้างนโยบายประชานิยมเพื่อทุนนิยม ที่ขายตรงให้ทั้งคนชนบทรากหญ้ายากไร้ (เช่น นโยบายกองทุนหมู่บ้าน พักชำระหนี้เกษตรกร 30 บาทรักษาทุกโรค แปลงสินทรัพย์เป็นทุน ฯลฯ) กับกลุ่มทุนไทยเอ็นพีแอลในกรุง (เช่น นโยบายตั้งบริษัทบริหารสินทรัพย์ไทยเพื่อซื้อโอนหนี้เน่าจากธนาคารพาณิชย์มาบริหาร แนวนโยบายเอื้ออาทรทุนไทยโดยทั่วไป ฯลฯ) โดยนโยบาย 2 ด้าน ถูกยึดโยงเข้าไว้ด้วยกัน ด้วยวาทกรรมชาตินิยม ที่ป่าวร้องผลประโยชน์ไทยทั้งในชนบทและธุรกิจเมืองเพื่อต่อสู้กับกองทุนการเงินระหว่างประเทศ

(International Monetary Fund: IMF)

2) ยุทธศาสตร์สร้างรัฐบาลผสม

เดิมที - รัฐบาลชุดต่าง ๆ ในระบอบเลือกตั้งระบอบประชาธิปไตยที่ผ่านมา จะเดินยุทธศาสตร์สร้างรัฐบาลผสมแบบ “ขำเล็ก สุกแซบ ชนะ+สำรองเพื่อเหลือเผื่อขาด” (a minimum winning coalition, plus a safety margin) กล่าวคือ ระดมรวบรวม ส.ส. ต่างพรรคต่างมั่งเข้ามาร่วมรัฐบาลให้เกินกึ่งหนึ่งของจำนวน ส.ส. ในสภาผู้แทนราษฎรไปในระดับไม่มากนัก โดยบวกสำรองไว้เล็กน้อยเท่าที่จำเป็น ในกรณีบางมั่งการเมืองเกิดการถอนตัว

ทั้งนี้ทั้งนั้น เพื่อให้สามารถแบ่งสันปันส่วนตำแหน่งรัฐมนตรีกับมั่งการเมืองต่าง ๆ ที่เข้าร่วมรัฐบาลได้ทั่วถึง ตามสูตรคณิตศาสตร์การเมืองที่คิด โควต้าเก้าอี้รัฐมนตรีอิงจำนวน ส.ส. ในแต่ละมั่ง (ตรราว 5-7 ส.ส. ต่อ 1 เก้าอี้รัฐมนตรี)

ทำใหม่ - พรรคไทยรักไทยแปลงสูตรผสมรัฐบาลไปเป็นยุทธศาสตร์ “ขำใหญ่” (the grand coalition strategy) กล่าวคือ คึง ส.ส. ต่างพรรคต่างมั่งเข้าร่วมรัฐบาลให้ได้จำนวนมากที่สุดเท่าที่ทำได้ ด้วยวิธีดูดซื้อ ส.ส. ต่างพรรคและยุบรวมกิจการของพรรคอื่นเข้ามา (Merger & acquisition)

ผลของยุทธศาสตร์นี้ นอกจากเพิ่มเสถียรภาพของรัฐบาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งตำแหน่งนายกฯในสภา แล้ว ยังเป็นการลดทอนอำนาจต่อรองของแต่ละมั่ง แต่ละพรรคร่วมรัฐบาลที่จะบั่นทอนเสถียรภาพของรัฐบาล และเพิ่มอำนาจควบคุมของหัวหน้าพรรคใหญ่เหนือมั่งร่วมพรรคหรือต่างพรรคมากขึ้น

3) การจัดสรรแจกจ่ายการอุปถัมภ์

เดิมที - การอุปถัมภ์มักทำกันเป็นรายปติกรายย่อย โดยส่งผ่านเงินงบประมาณ สัมปทาน ใบอนุญาต โครงการก่อสร้าง ค่าเช่าเศรษฐกิจหรือส่วนที่อาศัยอำนาจฝ่ายบริหารฉกฉวยได้มา ฯลฯ ไหลเวียนจากเก้าอี้รัฐมนตรีสู่หัวหน้าพรรคและชาวบ้านในเครือข่ายอุปถัมภ์

ทำใหม่ - เปลี่ยนเป็นการอุปถัมภ์โดยรัฐอย่างถูกกฎหมาย (legalized state patronage) หรือที่มักเรียกกันว่า “คอร์ปชันเชิงนโยบาย” ซึ่งให้ก้อนผลประโยชน์มหาศาล เช่น กรณีการออกพระราชกำหนดแปลงสัญญาสัมปทานโทรคมนาคม ยุติการจ่ายส่วนแบ่งรายได้ของ บริษัทโทรคมนาคมยักษ์ใหญ่แก่องค์กรโทรศัพท์แห่งประเทศไทย แล้วเก็บภาษีสรรพสามิตแทน มูลค่าเกือบ 3 แสนล้านบาท เป็นต้น

4) เครือข่ายเลือกตั้งและการซื้อเสียง

เดิมที - เครือข่ายเลือกตั้งและการซื้อเสียงเป็นของมุ้งการเมืองและ ส.ส. ผู้มีอิทธิพลรายคน โดยพรรคเป็นฝ่ายอาศัยพึ่งพาเครือข่ายเหล่านี้

ยังไม่ทำใหม่ - ยังไม่เห็นการเปลี่ยนแปลงชัดเจนในการเลือกตั้งครั้งหลังที่ผ่านมา มีการประกาศนโยบายและแสดงความพยายามที่จะขจัดผู้มีอิทธิพลหรือนายหน้าคนกลางทางการเมืองรายใหญ่ลง ทว่ากระบวนการที่องค์กรจัดตั้งพรรคการเมืองจะคัดสรรบ่มเพาะผู้ปฏิบัติงานเกาะติดยึดกุมมวลชน หยั่งรากเติบโตใหญ่ในแต่ละพื้นที่ได้เข้มแข็งมั่นคงพอจนสามารถเข้าแย่งยึดเครือข่ายการเลือกตั้งเก่าหรือพัฒนาเครือข่ายเลือกตั้งใหม่ของพรรคเองขึ้นแทนที่ ยังไม่ปรากฏประจักษ์ชัดและไม่ง่ายที่จะทำในเวลาอันสั้น

ทั้งนี้ ปมเงื่อนใจกลางอยู่ตรงต้องทำลายห่วงโซ่สัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างมุ้งการเมืองกับชาวบ้านผู้ออกเสียงให้แตกหักสะบั้นลง ซึ่งก็คือตัดหัวคะแนนที่นั่นเอง

ในที่สุด ก็นำไปสู่ รัฐบาลของชนชั้นนายทุนโดยตรง ไม่ใช่โดยอ้อมผ่านทหาร ข้าราชการ เทคโนแครตและนักเลือกตั้งดั้งเคย เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์การเมืองยุคใหม่ และเป็นรัฐบาลที่ชนะการเลือกตั้งแบบประชาธิปไตยมาอีกด้วย กลุ่มอำนาจทางการเมืองดังกล่าว มุ่งมั่นควบคุม ครอบงำ กำลอบ หว่านซื้อที่ตั้งและสถาบันอำนาจอื่นในสังคมไทย ไม่ว่าจะกองทัพ ตำรวจ ระบบราชการ สื่อมวลชน เอ็นจีโอ องค์กรประชาชน ปัญญาชน เทคโนแครต ฯลฯ ให้หมดสิ้น ให้สยบใต้อำนาจ ขอมรับแนวทางการนำเบ็ดเสร็จและเป็นเครื่องมือที่เชื่อถือ ๆ ว่านอนสอนง่ายทางนโยบายและอำนาจของตน

การปฏิรูปการเมือง 3 ด้าน จึงถูกเปลี่ยนแก้ลดทอนให้เหลือแต่ด้านอำนาจนิยมด้านเดียว รวมศูนย์ด้านเดียว ในขณะที่ด้านเสรีนิยม ถูกแทรกแซง ล้อฉล ทำให้เป็นอัมพาตไม่ทำงาน ยิ่งในด้านประชาธิปไตย ยิ่งถูกแซ่แข็ง ถ่วงช้า บิดเบือน ไม่ปรากฏเป็นจริงไปเรื่อย ๆ

ผลของมันคือ ระบบการเมืองทั้งระบบถูกปิดกั้น ทั้งฝ่ายค้านและผู้เห็นต่างในทางปฏิบัติ และอยู่ภายใต้การนำแบบองค์กรเดียวของพรรคใหญ่ที่สุด ภายใต้อำนาจรวมศูนย์เด็ดขาดของท่านผู้นำพรรค (เกษียร เตชะพีระ 2547 (ข): 186-187)

สิ่งที่ตามมาคือวจนรเอื้ออาทร (วจนรอุบาทว์) ของการเมืองไทย (บรรเจิด สิงคะเนติ 2547: 275-279) ซึ่งคำว่า “วจนรอุบาทว์” นั้นเป็นถ้อยคำที่เกิดจากสภาพการณ์ทางการเมืองภายใต้เผด็จการทหารในช่วงหนึ่งของการเมืองไทยในอดีต วจนรการเมืองเริ่มจากประชาชนเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เมื่อเลือกตั้งเสร็จก็มีการจัดตั้งรัฐบาล หลังจากนั้นรัฐบาลก็จะบริหารประเทศไปได้ระยะหนึ่งก็จะมีการปฏิวัติล้มล้างรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง คณะปฏิวัติเข้ามาคุมอำนาจ หลังจากคุมอำนาจระยะหนึ่งก็ค่อยผ่อนคลายให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร นำไปสู่การจัดตั้งรัฐบาลและก็ถูกล้มล้างโดยคณะทหาร วจนรทางการเมืองก็จะวนเวียนอยู่เช่นนี้ จึงเกิดคำว่า “วจนรอุบาทว์” ของการเมืองไทย

แต่ในยุคปัจจุบันนี้ วจนรอุบาทว์เริ่มเปลี่ยนแปลงไป กลุ่มอำนาจทหารที่เคยมีบทบาทในทางการเมืองได้เปลี่ยนแปลงไปกลับมีกลุ่มทุนชาติเข้ามาแทนที่ทหาร

กลุ่มทหารใช้ปืนยึดอำนาจ กลุ่มทุนชาติใช้เงินตรายึดอำนาจ กลุ่มทั้งสองมีเป้าหมายเดียวกันคือ “อำนาจการเมือง”

กลุ่มทหารทำลายสิทธิเสรีภาพของประชาชน แต่คงสถาบันอื่นไว้ เช่น สถาบันข้าราชการ แต่กลุ่มทุนชาติทำลายทุกสิ่งมุ่งหวังเพียงให้ขยายอำนาจได้มากขึ้น เพื่อควบคุมสังคม เปิดเสรีภายใต้อำนาจเงินตรา แม้จะต้องแลกด้วยต้นทุนทางสังคมของประเทศไทย จึงมีคำกล่าวกันว่า ยุคนี้ คือ “ยุคเงินตราสวามีภักดิ์”

เนื่องจาก อำนาจทางการเมืองกับรัฐธรรมนูญในกรณีของสังคมการเมืองไทยมักเกิดจากความขัดแย้งทางการเมือง (Political conflicts) ในเชิงตัวบุคคล (personal) กลุ่มและฝักฝ่าย (factions and cliques) ดังนั้น ระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมการเมืองไทยตั้งแต่อดีตจนถึง พ.ศ. 2540 ยังคงวางอยู่บนพื้นฐานของระบบศักดินา ระบบอุปถัมภ์ และระบบเล่นพรรคเล่นพวก ทั้งนี้โดย “ทุน/ “เงิน” เป็นทรัพยากรของอำนาจทางการเมืองที่สำคัญ

ลักษณะเด่นของการเมืองไทยอีกประการหนึ่งก็คือ การได้มาซึ่งอำนาจทางการเมือง หมายถึงการได้มาซึ่งอำนาจรัฐ (Authority) ผลประโยชน์ (Interests) และความมีอภิสิทธิ์ (Privilege) ดังนั้น การได้มาซึ่งอำนาจก็คือ การได้มาซึ่งตำแหน่งแห่งอำนาจตามกฎหมาย สิ่งก็ตามมาก็คือ การใช้อำนาจที่เกิดจากการดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ทางการเมืองนั้นเป็นไปโดยถูกต้องตามกฎหมาย (นิตินัย/de jure) และ/หรือ โดยความชอบธรรมในการใช้อำนาจ (Legitimacy) ซึ่งเป็นหน้าที่ของพลังประชาชนที่พึงตรวจสอบการใช้อำนาจทางการเมืองของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง (วิวัฒน์ เอี่ยมไพรวัน 2547: 327)

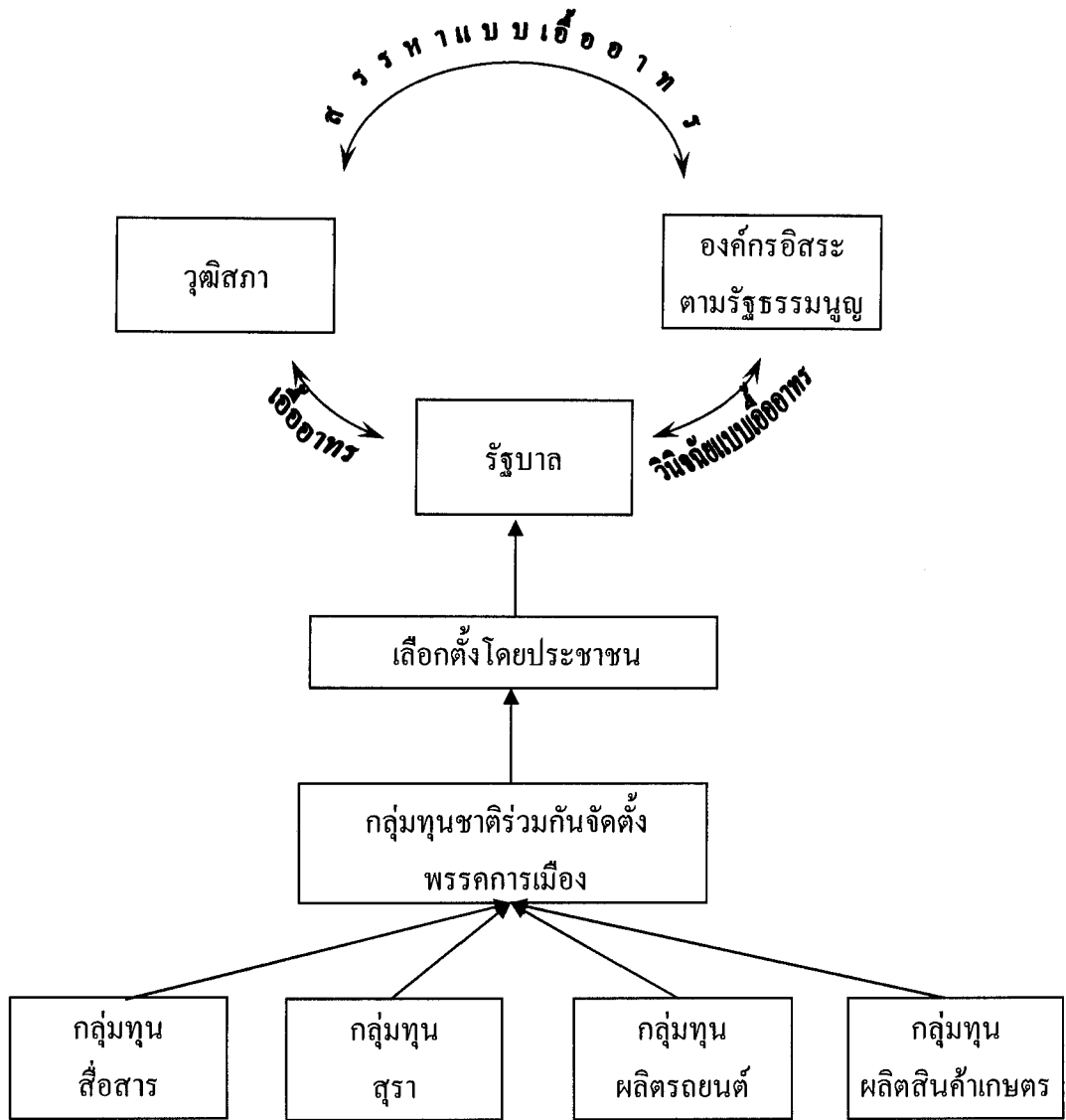
วงจรถืออาหารดังกล่าวที่เข้าแทรกแซงองค์กรอิสระ ส่งผลที่แสดงให้เห็นถึงความล้มเหลวของการปฏิรูปการเมือง ไม่สามารถเป็นระบอบประชาธิปไตยได้อย่างแท้จริง แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครองมากกว่า 75 ปี ดังแสดงได้ในภาพที่ 4.7

สภาพการณ์ของปัญหาของการเมืองไทยที่ดำรงอยู่ในขณะนี้เรียกว่า “เผด็จการทางรัฐสภาโดยกลุ่มทุนชาติ” นั้น มีเหตุปัจจัยหลายประการ กล่าวคือ

ประการหนึ่งนั้น คงปฏิเสธไม่ได้ว่าเกิดจากปัญหาของรัฐธรรมนูญเองที่ต้องการให้มีรัฐบาลที่เข้มแข็ง

ประการหนึ่งนั้น เกิดจากบุคลิกลักษณะของตัวผู้นำเอง พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ต้องถือว่าเป็นผู้นำที่มีความเด็ดขาด มีความขยัน มีความมุ่งมั่น ความเด็ดขาด ความขยัน มุ่งมั่น ดังกล่าว หากใช้ไปในทางที่ทำให้เกิดความเจริญมั่งคั่งต่อประเทศ เกิดความเข้มแข็งต่อ โครงสร้างของรัฐโดยรวมก็จะเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติไม่น้อย แต่ความเด็ดขาด ขยัน และมุ่งมั่นดังกล่าว หากถูกใช้ไปในทิศทางเพื่อประโยชน์ส่วนตัว ประโยชน์ของพวกเขาเอง ความเด็ดขาด ขยันมุ่งมั่น ดังกล่าว ก็จะกลายเป็นเครื่องมือทำลายสังคมโดยรวม ตลอดจนตัวผู้นำและพวกพ้องในท้ายที่สุด

ประการหนึ่งนั้น เกิดจากปัจจัยความเป็นกลุ่มทุนขนาดใหญ่ระดับชาติ การเป็นกลุ่มทุนขนาดใหญ่ระดับชาตินี้เอง ที่ทำให้กลุ่มการเมืองในนามพรรคไทยรักไทยได้เปรียบกลุ่มการเมืองอื่น ๆ เพราะทุนนั้นเป็นปัจจัยชี้ขาดของการแพ้หรือชนะในสนามเลือกตั้ง และจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก็เป็นเงื่อนไขในทางตัวเลขที่นำไปสู่การชี้ขาดว่าใครจะได้จัดตั้งรัฐบาล การเข้ามาจัดตั้งรัฐบาลเป็นผู้ใช้อำนาจรัฐก็ย่อมสามารถใช้อำนาจรัฐเอื้อต่อกลุ่มผลประโยชน์ในทางธุรกิจที่ให้การสนับสนุนพรรค ดังนั้น กลุ่มทุนระดับชาติจึงมีอำนาจในทางการเงินสูง เมื่อเปรียบเทียบพรรคไทยรักไทยกับพรรคการเมืองอื่น ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มทุนระดับภูมิภาคเท่านั้น

โครงสร้างทางเมืองแบบเอื้ออาทรของไทย

ภาพที่ 4.7 การแทรกแซงองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญที่เป็นเครื่องวัดความล้มเหลวของการปฏิรูปการเมือง

ที่มา: บรรเจิด สิงคะเนติ (2547) “การแทรกแซงสื่อองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญเครื่องชี้วัดความล้มเหลวของการปฏิรูปการเมือง” ใน *รู้ทันทักษิณ เล่ม 2 เจมส์คีย์ ปันทอง บรรณาธิการ กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์ขอคิดด้วยคน*

เหตุผลประการสุดท้าย ในอดีตที่ผ่านมาต้องถือว่าภาคราชการหรือระบบราชการประจำเป็นส่วนที่มีบทบาทสำคัญในการถ่วงดุลอำนาจทางการเมืองในรูปแบบต่าง ๆ แต่ในวันนี้ต้องถือว่าระบบข้าราชการประจำถูกทำลายจนหมดสิ้น เหลือเพียงระบบลูกจ้างของบริษัท ซึ่งขึ้นอยู่กับนายจ้างจะให้ออกเมื่อใดก็ได้ ระบบข้าราชการประจำต้องสูญเสียสถานะอันสำคัญในสังคมที่ดำรงมาอย่างยาวนาน และด้วยเหตุนี้ยิ่งทำให้ภาวะผู้นำและการรวมศูนย์อำนาจยิ่งไปรวมศูนย์ที่บุคคลเพียงคนเดียว และด้วยเหตุเช่นนี้เองบริษัทประเทศไทย (เอกชน) จำกัด จึงมีโครงการอีกมากมายที่ไม่เกี่ยวกับการดำเนินภารกิจของรัฐ

ในด้านของวัฒนธรรมการเมืองยุคทักษิณนิยม ระบอบทักษิณนิยมได้สร้างปัญหาสำคัญเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการเมืองของไทย คือการเติบโตและเฟื่องฟูขึ้นอย่างรวดเร็วของวัฒนธรรมอำนาจนิยม (ยศ สันติสมบัติ 2547: 60-61)

ช่วง 2-3 ทศวรรษที่ผ่านมา สังคมไทยเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การพัฒนาที่กระจุกตัวอยู่ในเมืองทำให้ช่องว่างระหว่างเมืองกับชนบท คนรวยกับคนจนถ่างออกมากขึ้นเป็นลำดับ การเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของระบบทุนนิยมโลก วิฤตเศรษฐกิจ กระแสผลักดันให้เกิดรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ องค์กรอิสระ การเฟื่องฟูขึ้นของการเมืองภาคประชาชน การปฏิรูประบบราชการและระบบการเมือง ทั้งหมดนี้จำเป็นต้องได้รับการแก้ไขทั้งระบบ

แต่ยี่งนานวันเข้า วัฒนธรรมแห่งอำนาจก็เริ่มก่อตัวขึ้น ทำให้การตัดสินใจและการบริหารเป็นแบบรวมศูนย์และจำกัดเฉพาะคนใกล้ชิดกับท่านผู้นำเท่านั้น พ.ต.ท.ทักษิณก็เริ่มฟังน้อยลง ๆ และตอบได้เสียวิพากษ์วิจารณ์ด้วยคำตอบเดิม ๆ ที่เกือบจะมีลักษณะสำเร็จรูป คนที่วิพากษ์รัฐบาลไม่รู้จัก ได้ข้อมูลไม่ครบ เอ็นจีโอรับเงินต่างชาติ มันไม่ใช่พอ คำตอบได้เหล่านี้ดังขึ้นซ้ำแล้วซ้ำอีกจนกลายเป็นแบบแผนที่คาดเดาได้

ระบบการบริหารจัดการแบบรวมศูนย์อำนาจเพื่อตอบสนองต่อคำสั่งของผู้นำ เริ่มกระจายตัวจากบริวารรอบข้างไปสู่ระบบราชการและกระทรวงมหาดไทย ผู้ว่าซีอีโอ กลายเป็นตัวอย่างสำคัญของการเพิ่มอำนาจบริหารจัดการให้กับ “พ่อเมือง” แทนที่จะถ่ายโอนอำนาจให้กับองค์กรบริหารส่วนจังหวัดและส่วนตำบล ซึ่งน่าจะได้รับการโอกาสในการบริหารจัดการเพื่อการกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่นอย่างแท้จริง

ในทำนองเดียวกัน การปฏิรูประบบราชการแทนที่จะทำให้ระบบราชการเล็กลง กลับทำให้เกิดการขยายกระทรวงเพิ่มมากขึ้น เกิดปลัดกระทรวงและเจ้าขุนมูลนายเพิ่มขึ้น ระบบราชการปรับตัวหนีตายจากการปฏิรูปด้วยการเน้น “สนองนโยบาย” ให้ถูกใจท่านผู้นำเหนือกว่าสิ่งใด

นักวิชาการทยอยกลับเข้านั่งจิบกาแฟสูมหัวบ่นกันในโรงอาหารมหาวิทยาลัย หันมาเน้นพิธีการเพื่อตอบสนองผู้มีอำนาจมากกว่าสาระสำคัญที่จำต้องใช้สติปัญญาในการนำเสนอ แง่คิดและการวิพากษ์วิจารณ์สังคม

วัฒนธรรมแห่งอำนาจยังคงดำเนินไปด้วยการใช้เงินงบประมาณกลบเกลื่อน การบริหารจัดการที่ด้อยประสิทธิภาพ เมื่อปฏิรูประบบการศึกษาล้มเหลว รัฐบาลก็ประกาศนโยบาย ให้การศึกษาฟรี 12 ปี แทนที่จะเรียนรู้ปัญหาที่แท้จริงและเผชิญหน้ากับปัญหาด้วยสติปัญญา

การพัฒนาชนบทที่ล้มเหลวเสมอมา ถูกกลบเกลื่อนด้วยการเร่งนโยบาย ประชาธิปไตยในลักษณะแผ่ส่วนบุญด้วยการแจกเงิน ในรูปกองทุนหมู่บ้าน พักหนี้เกษตรกร ฯลฯ สำหรับชาวชนบทที่หนีตายไปจมอยู่ตามสลัมในเมือง ก็ได้รับอานิสงส์จากนโยบายแผ่ส่วนบุญด้วยการจัดบ้านเอื้ออาทรให้มีที่ซุกหัวนอนตามอัตภาพ

วัฒนธรรมอำนาจนิยมใช้การแจกเงินตามนโยบายประชาธิปไตยเพื่อกลบเกลื่อน การทุบทำลายการเมืองภาคประชาชน ปิดกั้นการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในระดับ รากหญ้า และอนุญาตแต่เพียงการมีส่วนร่วมของประชาชนตามนโยบายที่รัฐบาลกำหนดเอาไว้ก่อน แล้วเท่านั้น

ผู้นำชุมชนประท้วงต่อภาษีถูกจับกุมตัวอย่างไม่จำเป็น และเผชิญหน้ากับความรุนแรงโดยกลไกรัฐ แทบไม่แตกต่างไปจากยุคสมัยของเผด็จการทหาร สื่อและองค์กรอิสระถูก แทรกแซงด้วยรูปแบบและวิธีการต่าง ๆ การปราบปรามยาเสพติดอย่างเหี้ยมขาด ทำให้เกิดการสร้างความชอบธรรมให้กับการใช้ความรุนแรงของเจ้าหน้าที่รัฐในการ “ตัดตอน” แม้ว่าปัญหาเสพติด จะดูเหมือนว่าเบาบางลงไป แต่ก็อาจเป็นเพียงการเบาลงเพียงชั่วคราว ก่อนที่จะฟื้นตัวกลับขึ้นมา ใหม่อีกครั้งหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม นโยบายปราบยาเสพติดอย่างเหี้ยมขาด ซึ่งลามมาสู่ นโยบายการปราบผู้มีอิทธิพลในเวลาต่อมา กลับส่งผลดีต่อพรรคไทยรักไทยในหลายด้านด้วยกัน เพราะนโยบาย ทั้งสองประการข้างต้น เป็นการลดทอนขุมกำลังของพรรคการเมืองหลายพรรค ที่อาศัยอานิสงส์จาก ขบวนการค้าของเถื่อนที่ผิดกฎหมายประเภทต่าง ๆ เป็นฐานการเงินของพรรคมาช้านาน

นโยบายดังกล่าว จึงทำให้พรรคการเมืองเหล่านี้ขาดการเชื่อมโยงกับอิทธิพล ท้องถิ่น เพราะไม่สามารถดูแลปกป้องผู้มีอิทธิพลท้องถิ่นได้อีกต่อไป นักการเมืองในพรรคเล็ก พรรคน้อยเหล่านี้จึงมีทางเลือกน้อยลง และอาจถูกบังคับให้จำต้องรับเงื่อนไฉจากพรรคไทยรักไทย โดยปราศจากการต่อรอง การรวมพรรค ย้ายพรรค จะเกิดขึ้นอย่างมากก่อนการเลือกตั้งทั่วไปอีก เช่นเดิม

พรรคไทยรักไทยสามารถรวมศูนย์อำนาจได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาดมากขึ้น และวัฒนธรรมอำนาจนิยมในนามของ “ประสิทธิภาพ” ในการบริหารจัดการประเทศจะเฟื่องฟูขึ้น จนคนไทยคุ้นชินและเลิกคิดที่จะตั้งคำถามว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้น

ผลต่อระบบการเมืองที่เห็นได้อย่างชัดเจนอีกอย่างหนึ่งก็คือ กลุ่มทุนนิยมเสรีหรือ ญาติได้เปลี่ยนแปลงระบอบประชาธิปไตย ที่ใช้เงินและการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์เป็นปัจจัย สำคัญในการได้มาซึ่งอำนาจรัฐ พอจะสรุปโดยสังเขปได้ดังนี้ (เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม 2548 (ก): 91-92)

ประการแรก การใช้เงินเพื่อการเลือกตั้ง นอกจากการใช้เงินในการซื้อเสียงใน รูปแบบที่หลีกเลี่ยงข้อห้ามของกฎหมายแล้ว ก็ยังได้พัฒนาเป็นการซื้อตัวนักการเมือง หรือซื้อทั้ง พรรค หรือทั้งกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนด้วยเงิน และผลประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อการสร้างความ เข้มแข็งของพรรคการเมืองที่เป็นรัฐบาลแบบ “เรียนลัด” โดยไม่ผ่านกระบวนการสร้างพรรค การเมืองชั่วคราว การยอมรับจากประชาชน

ประการที่สอง นอกจากใช้เงินซื้อนักการเมืองและกลุ่มการเมืองแล้ว ก็ยังมี การซื้อและจ่ายเงินประจำแก่ ส.ส. ที่เข้ามาอยู่ในกลุ่มหรือพรรค โดยจ่ายเป็นค่าสนับสนุนการเมืองแก่ ส.ส. เป็นรายเดือนเพิ่มเติมอีกเดือนละหลายหมื่นและหลายแสนบาท นอกจากนี้ ก็ได้ใช้ ผลประโยชน์ในรูปแบบอื่น ๆ เพื่อควบคุม ส.ส. ให้อยู่ภายใต้อาณัติ ทำให้นักการเมืองอยู่ในบังคับบัญชา ของนายทุนการเมือง

ประการที่สาม เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ขาดการตื่นตัวทางการเมือง และ ขาดจิตสำนึกประชาธิปไตย จึงทำให้เงินเข้ามามีบทบาทและอิทธิพลต่อชัยชนะในการเลือกตั้ง และ การช่วงชิงอำนาจรัฐ จึงทำให้การทำกิจกรรมทางการเมือง กลายเป็นการทำธุรกิจการเมือง โดยมี การแสวงหากำไรและผลประโยชน์ของกลุ่มเป้าหมายมากกว่าผลประโยชน์ของสังคมส่วนรวม เนื่องจากในการเลือกตั้งเงินเป็นปัจจัยสำคัญ ในแต่ละครั้งต้องใช้งเงินมาก ผลปรากฏว่ามีการใช้เงิน ทุกรูปแบบทำกันอย่างเปิดเผย ทั้งในรูปแบบที่ผิดกฎหมายและในรูปของการใช้นโยบายรัฐ

ในบทความวิเคราะห์ทางการเมืองของหนังสือพิมพ์ เช่น ในหนังสือพิมพ์ ไทยรัฐ โดยทีมการเมือง วิเคราะห์ว่า พ.ศ. 2547 คือปีแห่งการซื้ออำนาจโดยการใช้เงินและอิทธิพล ซื้อประเทศไทย โดยวิเคราะห์ไว้ดังนี้ (ทีมการเมือง 2547: 3)

1) ปีแห่งการซื้ออำนาจใช้ศักยภาพทุกอย่างเพื่อให้ได้อยู่ในอำนาจต่อไป

เมื่อผู้นำรัฐบาลครองอำนาจอยู่ก็เป็นธรรมดาที่จะต้องพยายามต่อท่ออำนาจ ไปอีกหนึ่งเทอม ในปีนี้จึงมีร่องรอยการใช้อำนาจรัฐเพื่อความได้เปรียบทางการเมือง ปรากฏให้เห็น อย่างเข้มข้น ทั้งการใช้งบประมาณ โปรยหว่านพื้นที่ การเอื้อประโยชน์ต่อยุทธศาสตร์หาเสียงของ

พรรค และการสกัดคู่แข่ง ที่สำคัญ ผู้นำรัฐบาลใช้ศักยภาพเสียงข้างมากเปิดเสรีจู่โจมทางอนาคต
ทางการเมือง

2) พลังเงินยังเป็นตัวชี้ขาดทุกเรื่อง เนื่องจากองค์การตรวจสอบทำงานไม่ได้ผล

ในรอบปีนี้มีการใช้ยุทธศาสตร์กินรวบ ตัดต่อพันธกรรมทางการเมือง โดยไม่เลือกสายพันธ์ ทำให้พรรคไทยรักไทยที่โตอยู่แล้ว พองโตอย่างรวดเร็ว กระแสข่าวทั้งการดูดซื้อ ลือลั่นสนั่นเมือง ตั้งแต่ต้นปียันปลายปี แสดงให้เห็นว่าพรรคนี้ทุนหนาแน่น ไหลมาเติมหน้าตัด เหนืออื่นใด สภาพการณ์ดังกล่าวยังเป็นการสะท้อนภาพการเมืองยุคนี้ พลังเงินยังเป็นตัวชี้ขาดทุก เรื่อง การทำงานขององค์กรตรวจสอบ ในทางปฏิบัติจริงไม่สามารถตรวจสอบอะไรได้เลย ส่งผลให้ การใช้เงินในการเลือกตั้ง แทนที่จะเจือจางกลับเข้มข้นมากยิ่งขึ้น

3) องค์กรอิสระที่ทำหน้าที่ตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ ถูกแทรกแซงทาง
การเมือง ทำงานไม่ได้ผล

ในปีนี้อักริอิสระสำคัญ อาทิ คณะกรรมการการเลือกตั้ง คณะกรรมการ
ป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ และศาลรัฐธรรมนูญ บางองค์กรเปลี่ยนประธานใหม่
บางองค์กรมีการเปลี่ยนตัวกรรมการแบบยกแผง ขณะที่บางองค์กรก็เปลี่ยนแปลงกรรมการบางส่วน
แต่การเข้ามาใหม่ของประธานและกรรมการในองค์กรอิสระเหล่านี้ ส่วนใหญ่เข้ามาด้วยการผลักดัน
ของการเมืองฝ่ายเสียงข้างมาก ส่งผลให้องค์กรอิสระถูกมองว่า โคนการเมืองครอบงำไม่เป็นอิสระ
อย่างแท้จริง และเมื่อปกป้องคุ้มครองการครอบงำเอาไว้ไม่มิด จึงทำให้เกิดวิกฤตศรัทธา

4) รัฐบาลสามารถครอบงำอำนาจฝ่ายนิติบัญญัติอย่างมั่นคง

รัฐบาลมีเสียงประมาณ 350 เสียง ในสภาผู้แทนราษฎรซึ่งมีทั้งหมด 500
เสียง ดังนั้น รัฐบาลจึงสามารถกุมสภาได้อย่างเบ็ดเสร็จ ในส่วนของวุฒิสภา พื้นที่ที่ผ่านการ
เปลี่ยนแปลงที่สำคัญเพราะมีการเลือกประธานสภาคนใหม่ คือ นายสุชน ชาลิศเรื่อ ส.ว. เสียงข้าง
มาก จึงถูกมองว่าเป็นฝ่ายหนุนรัฐบาล ทำให้การทำงานของวุฒิสภานี้ มีสภาพแบ่งฝักแบ่งฝ่าย
อย่างชัดเจน ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรง ถึงขั้น ส.ว. ชกกันในวุฒิสภา

นอกจากนี้สื่อยังสะท้อนภาพ ความไม่มีประสิทธิภาพของรัฐสภาไทย ออกมา
ให้เห็นผ่านการตั้งฉายาให้กับรัฐบาล โดยสื่อมวลชนประจำรัฐสภาได้สะท้อนภาพของสภา
ผู้แทนราษฎรในการตั้งฉายาประจำปี โดยเฉพาะ พ.ศ. 2547 ซึ่งเป็นการให้ฉายาครั้งสุดท้าย ด้วยการ
ให้ฉายาสภาผู้แทนราษฎรว่า “ฮั้ว-ฮุบ” ซึ่งหมายถึง ตลอดระยะเวลา 4 ปี จะเห็นได้ชัดเจนว่าได้มี
ความพยายามรวบรวมเสียง ส.ส. ให้ไปอยู่กับพรรคการเมืองพรรคเดียวให้มากที่สุด นับตั้งแต่การ
ยุบรวมพรรค การตั้ง ส.ส. จากพรรคการเมืองอื่น รวมถึงการเสนอผลประโยชน์ให้ ส.ส. พรรคอื่น

เข้าไปอยู่กับพรรคไทยรักไทย เพื่อให้เป็นพรรคการเมืองขนาดใหญ่ อย่างไรก็ตาม แม้จะมีจำนวน ส.ส. มาก แต่เมื่อฝ่ายค้านขอตรวจสอบองค์ประชุมปรากฏว่าสภายังล้มซ้ำซาก ทำให้ทราบถึงเหตุผลหลักที่ต้องการรวบรวมเสียงให้มากที่สุด เพียงเพื่อต้องการปิดกั้นการตรวจสอบจากฝ่ายค้าน มากกว่า 4 ปีของสภาผู้แทนราษฎรชุดนี้ จึงมีข้อครหาว่าดีแต่ปกป้องผลประโยชน์ให้ตนเองและพวกพ้อง

นอกจากสภาผู้แทนราษฎรแล้ว สื่อมวลชนประจำรัฐสภายังสะท้อนภาพของ วุฒิสภาชุดนี้ว่า มีการแบ่งฝักแบ่งฝ่ายกันอย่างชัดเจน มีการเล่นเกม ไม่ต่างจากสภาผู้แทนราษฎรที่มี ฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายค้าน โดยแยกยื่นกันคนละข้าง ช่วงชิงความได้เปรียบเพื่อต่อรองผลประโยชน์ บางอย่าง จนไม่มีภาพของความเป็นกลางในการทำหน้าที่ตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลอย่างแท้จริง โดยเฉพาะในการเลือกตั้งคณะกรรมการในองค์กรอิสระต่าง ๆ มักจะมีปัญหาการเมืองเข้ามาครอบงำ จนเชื่อกันว่ามีโผหรือใบสั่งจากรัฐบาล แม้ ส.ว. ด้วยกันเองยังวิพากษ์วิจารณ์ทุกครั้งที่มีการคัดเลือก สร้างความอึดฉาวในการทำงานจนถูกมองว่า “ละเป็นโจ๊ก”

สรุปว่า ไม่ว่าสภาผู้แทนราษฎรหรือวุฒิสภา ซึ่งมาจากการเลือกตั้งเหมือนกัน ตกอยู่ในสภาพที่ไม่ต่างกัน คือ ยังเป็นที่พึ่งของประชาชนไม่ได้ โดยทำตัวเป็นร่างทรง เป็นตัวแทนของผู้มีอำนาจในทุก ๆ เรื่อง ก็มีอยู่เหมือนกันที่หลาย ๆ คนทำหน้าที่เป็นตัวแทนของประชาชน แต่สุดท้ายก็ไม่อาจทัดทานฝ่ายเสียงข้างมากได้ จึงมีผู้เรียกขานการปกครองระบอบนี้ว่า “เผด็จการรัฐสภา” (หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ 2 มกราคม 2548)

สิ่งที่ปฏิเสธไม่ได้อีกประการหนึ่งก็คือ รัฐบาลของกลุ่มทุนนิยมเครือญาติทำให้ประชาชนเกิดความตื่นตัวทางการเมือง เปลี่ยนวัฒนธรรมความคิด สร้างความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เด่นชัดที่ทำให้พรรคการเมืองอื่น ๆ ต้องเสนอนโยบายมาแข่งขันกัน แม้หมดอำนาจทางการเมืองไปแล้ว ก็ยังมีบทบาทในความทรงจำของประชาชน ที่เกี่ยวกับเงิน โดยเฉพาะระดับรากหญ้าในเขตต่างจังหวัด ดังความเห็นของ ประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ์ ที่กล่าวว่า

“เรื่องเงิน เนื่องจากทักษิณมีอำนาจทางการเงินต่อรอง แม้หมดอำนาจทางการเมืองแต่จะมีบทบาทอยู่เพราะมีอำนาจทางการเงิน...ทุกคนยังรอความหวัง นโยบายที่ทักษิณทำไว้ ประชาชนไม่เคยได้รับจากรัฐบาลชุดใดเลย ตลอดชีวิตไม่เคยได้รับเลย เนื่องจากประชาชนได้รับทราบข่าวจากรัฐบาล มีเหตุการณ์เคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ทำให้ประเทศคึกคัก ทำให้ประชาชนประทับใจ เนื่องจากได้รับประโยชน์ที่ไม่เคยมีรัฐบาลใดหยิบยื่นให้มาก่อน และยังมีการเปลี่ยนวัฒนธรรมความคิด สร้างความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองให้เห็นเด่นชัด ที่ทำให้พรรคการเมืองต้องเสนอนโยบายออกมาแข่งขันกัน” (นายประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ์ รองบรรณาธิการอำนวยการ นสพ. มติชน สัมภาษณ์ 28 มีนาคม 2550)

แต่ในท้ายสุดรัฐบาลของกลุ่มทุนนิยมเครือญาติก็ต้องประสบปัญหาวิกฤตการเมือง ภายใต้การนำของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ที่เริ่มก่อตัวมาตั้งแต่ช่วงปลาย พ.ศ. 2548

จากกรณีที่โดนกล่าวหาเรื่องการทุจริตคอร์รัปชันสารพัดโครงการ รวมไปถึงปัญหาคอร์รัปชันเงินโยบาย มีพฤติกรรมใช้อำนาจหน้าที่เอื้อประโยชน์ธุรกิจครอบครัวและพวกพ้องบริวาร ก็เริ่มปะทุขึ้นมา มีอบสวนลุมฯ เคลื่อนไหวเดินขบวนบุกทำเนียบรัฐบาลขับไล่ พ.ต.ท. ทักษิณออกจากตำแหน่งนายกฯ การชุมนุมประท้วงขยายตัวขึ้นเรื่อย ๆ ในช่วงเดียวกันนั้นเองก็ได้เกิดเหตุการณ์ที่เปรียบเสมือนฟางเส้นสุดท้าย นั่นคือ กรณีการเทขายหุ้นในเครือบริษัทชินคอร์ปอเรชัน จำกัด (มหาชน) ของคนในครอบครัวชินวัตร ให้กับกองทุนเทมาเสกของสิงคโปร์ มูลค่า 73,300 ล้านบาท โดยไม่เสียภาษี ส่งผลให้ข้อกล่าวหาเรื่องผลประโยชน์ทับซ้อน ใช้อำนาจรัฐเอื้อธุรกิจครอบครัว มีความชัดเจนยิ่งขึ้น ทำให้ผู้คนที่กำลังเคลือบแคลงสงสัยพฤติกรรมคอร์รัปชันเงินโยบายของผู้บริหาร เกิดความรู้สึกรับไม่ได้ กระแสความไม่พอใจผู้นำไร้จริยธรรม ขยายวงอย่างรวดเร็วจนกลายเป็นวิกฤตผู้นำ กลุ่มนักวิชาการ อาจารย์มหาวิทยาลัย นิสิต นักศึกษา องค์กรเครือข่ายประชาธิปไตย ออกมาเคลื่อนไหวผนึกกำลังมีอบสวนลุมฯ รวมตัวเป็นกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย จัดชุมนุมใหญ่ต่อต้าน พ.ต.ท. ทักษิณและรัฐบาลไทยรักไทย แบบยึดเชื้อ ทั้งที่ลานพระบรมรูปทรงม้า ห้องสนามหลวงและหน้าทำเนียบรัฐบาล จนในที่สุดวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2549 พ.ต.ท. ทักษิณ ได้ประกาศยุบสภา และกำหนดให้มีการเลือกตั้งใหญ่ ส.ส. ในวันที่ 2 เมษายน 2549 แต่พรรคประชาธิปัตย์ พรรคชาติไทยและพรรคมหาชน คว่ำบาตรไม่ส่งผู้สมัครลงเลือกตั้ง โดยอ้างเหตุผลว่าการยุบสภาไม่ชอบธรรมและคณะกรรมการการเลือกตั้งถูกครอบงำ ส่งผลให้เกิดกรณีปัญหาพรรคใหญ่อ้างพรรคเล็กลงสมัครและพรรคใหญ่อ้างพรรคเล็กล้มเลือกตั้ง และกลายเป็นคดีฟ้องร้องยุบพรรคไทยรักไทย พรรคประชาธิปัตย์ จนกระทั่งวันที่ 4 เมษายน 2549 พ.ต.ท. ทักษิณ ก็ได้ประกาศขอเว้นวรรคทางการเมือง ไม่รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีหลังการเลือกตั้ง และวันรุ่งขึ้นก็ประกาศลาพักราชการ ยุติการปฏิบัติหน้าที่นายกรัฐมนตรีรักษาการ หลังจากนั้นวันที่ 8 พฤษภาคม ศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยชี้ขาดให้การเลือกตั้งเมื่อวันที่ 2 เมษายน 2549 เป็นโมฆะ และ กกต. ก็ได้เรียกประชุมพรรคการเมืองต่าง ๆ โดยไม่มีฝ่ายค้านเข้าร่วม เสนอให้รัฐบาลออกพระราชกฤษฎีกากำหนดวันเลือกตั้งใหม่วันที่ 22 ตุลาคมและต่อมาได้เลื่อนเป็นวันที่ 15 ตุลาคม ท่ามกลางเสียงวิจารณ์คัดค้านว่าเป็นการกำหนดวันเลือกตั้งที่ไม่ชอบธรรม เอื้อประโยชน์รัฐบาล ในขณะเดียวกัน พ.ต.ท. ทักษิณ ก็ฉวยจังหวะที่ศาลรัฐธรรมนูญสั่งให้การเลือกตั้ง 2 เมษายนเป็นโมฆะ กลับเข้ามาปฏิบัติหน้าที่นายกรัฐมนตรีรักษาการอีกครั้งหนึ่ง ทำให้เกิดกระแสการต่อต้านจากกลุ่มพันธมิตรฯ และผู้คนในสังคมอย่างหนักหน่วง มีการชุมนุมขับไล่ยึดเชื้อ ทำให้สังคมแตกแยกแบ่งฝ่าย ความขัดแย้งลุกลามไปทั่วประเทศ อย่างไม่เคยมีมาก่อน (ทีมการเมือง นสพ.ไทยรัฐ 2549: 3)

ในการชุมนุมเรียกร้องของ คณะกรรมการณรงค์เพื่อประชาธิปไตย หรือ ครป. เห็นว่า พ.ต.ท. ทักษิณ ได้ล้มละลายทางความน่าเชื่อถือ และความชอบธรรมพื้นฐานของการเป็น ผู้นำประเทศสิ้นสุดลงแล้วเพราะ (นฤพน เพชรดี 2549: 83)

1) ทำลายโอกาสที่ประชาชน 19 ล้านคน มอบความไว้วางใจเลือกเข้ามา แต่ กลับเอาโอกาสไปปรับใช้จุดหมายทางการเมืองส่วนตัว ปิดปากเสียงส่วนน้อยหรือความเห็นที่ แตกต่าง

2) ใช้อำนาจมิชอบและก้าวร้าว ด้วยการแทรกแซงจัดระเบียบพลังอิสระของ สังคม เพื่อให้สวามีภักดีและขึ้นตรงต่อผู้นำเพียงคนเดียว

3) จริยธรรมผู้นำต่ำกว่ามาตรฐาน โดยเฉพาะกรณีขายหุ้นชินคอร์ป

4) ทำลายกระบวนการปฏิรูปการเมืองด้วยการสถาปนาระบอบเผด็จการ

ทุนนิยม

5) ใช้อำนาจทางเศรษฐกิจแปรรูประบบการเมือง เป็นระบอบธุรกิจการเมือง ที่ จัดตั้งโดยกลุ่มทุนผูกขาดไม่กี่กลุ่ม ชี้นำและกำกับกระบวนการ กำหนดนโยบายสาธารณะของชาติ อย่างลำเอียง เอื้อประโยชน์ให้กับกลุ่มทุนธุรกิจของตระกูลและพวกพ้องอย่าง ไม่มีที่สิ้นสุด

ในขณะที่คณาจารย์จากสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ หรือนิด้า 36 คนมี ความเห็นร่วมกันระบุว่าสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาทางการเมืองจากการบริหารของ พ.ต.ท. ทักษิณ มีดังนี้ (นฤพน เพชรดี 2549: 87)

1) มีการละเมิดเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ในเรื่องหลักการตรวจสอบและถ่วงดุล

2) เปิดโอกาสให้มีการคอร์ปชันอย่างกว้างขวางในหมู่พรรคพวกและญาติพี่น้อง โดยไม่ใส่ใจตรวจสอบและดำเนินการตามกฎหมาย

3) ประเมินสถานการณ์การแก้ไขปัญหาทาง 3 จังหวัดชายแดนใต้บกพร่อง

4) นายกรัฐมนตรีมีพฤติกรรมไม่เป็นแบบอย่างที่ดีด้านจริยธรรมในฐานะผู้นำ ประเทศ ในหลาย ๆ กรณี

5) ปิดกั้นสื่อด้วยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งมีผลต่อการลิดรอนสิทธิและเสรีภาพในการ รับรู้ข่าวสารของประชาชนตามรัฐธรรมนูญ

แล้วในคืนวันที่ 19 กันยายน 2549 พล.อ. สนธิ บุญยรัตกลิน ผู้บัญชาการทหารบก ในฐานะประธานคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็น ประมุข (คปค.) ก็ทำการรัฐประหารยึดอำนาจ โดยประกาศเหตุผลในการทำรัฐประหาร 4 ข้อคือ 1) การบริหารของรัฐบาลก่อให้เกิดความแตกแยกในสังคมอย่างรุนแรง 2) มีพฤติกรรมทุจริตคอร์ปชัน

อย่างกว้างขวาง 3) ครอบงำแทรกแซงองค์กรอิสระ 4) มีพฤติกรรมหมิ่นเหม่ต่อการหมิ่นสถาบัน
เบื้องสูง เป็นการสิ้นสุจริตรัฐบาลทุนนิยมเครือญาติของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร

4.2 ผลต่อระบบเศรษฐกิจ

ผลต่อระบบเศรษฐกิจ ถ้าเหลือบมองในแง่ของการขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจ
ด้วยโครงการเอื้ออาทรสารพัดของรัฐบาล ยังทำให้เห็นว่าในบางครั้งรัฐบาลไป “เตะตัดขา”
ภาคเอกชน หรือทำให้กลไกเศรษฐกิจบิดเบี้ยวอีกด้วย ในขณะที่รัฐบาลเล่นบทล้ำเส้นไปเป็น
ผู้ลงทุน (Investor) เสียเอง แทนที่จะเป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) หรือผู้ควบคุม
กติกา (Regulation) (บางครั้งแม้ไม่ลงทุนเอง แต่ก็เอื้อให้ธุรกิจของคนในรัฐบาลมีโอกาสเข้าถึงลงทุน
มากกว่าคนอื่น ซึ่งเป็นการเลือกปฏิบัติ) อันเป็นการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจที่ย้อนไปสู่ยุคเดิม ที่ใน
ที่สุดแล้วเอกชนก็จะไม่แข็งแรงแรง ไม่เป็นแกนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศอีกต่อไป
(นงนุช สิงหเดชะ 2548: 38)

ผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจ ได้เปลี่ยนดุลอำนาจทางการเมืองระหว่างพลัง 3
กลุ่ม กล่าวคือ ทำให้บรรดากลุ่มทุนใหญ่ไทยอื่น ๆ และเจ้าพ่อผู้มีอิทธิพลในหัวเมืองต่างจังหวัด
ทั้งหลายอ่อนแอลงทางเศรษฐกิจ จึงหันมาแสดงความสนับสนุนให้หรือพึ่งพิงเงินทุนและเข้าร่วมพรรค
ไทยรักไทยเป็นขบวน ทำให้กลุ่มทุนใหญ่เจ้าของพรรคไทยรักไทยมีอำนาจต่อรองและควบคุม
เหนือมุ้งการเมืองต่าง ๆ อย่างเข้มแข็งเด็ดขาด

พรรคไทยรักไทยจึงนับเป็นพรรคการเมืองพรรคแรกของชนชั้นนายทุนใหญ่
ไทย เพื่อชนชั้นนายทุนใหญ่ไทย และโดยชนชั้นนายทุนใหญ่ไทยอย่างแท้จริง (เกษียร เตชะพีระ 2547
(ก): 42)

ในปัจจุบันรัฐกลับเป็นผู้ผูกขาดการจัดสรรผลประโยชน์เศรษฐกิจต่าง ๆ ของ
ประเทศเกือบจะโดยผู้เดียว โดยดูเหมือนจะได้รับฉันทานุมัติจากเสียงสังคมด้วย (ธีรยุทธ บุญมี
2546: 26)

อำนาจเด็ดขาดของพรรคไทยรักไทยทำให้กลุ่มธุรกิจต่าง ๆ ถือว่า “อำนาจคือ
ความสำเร็จ” จะหวังเข้าร่วมกับแกนเดิมของไทยรักไทย คือ กลุ่มธุรกิจสื่อสาร กลุ่มบันเทิง
เกษตรกรรม อุตสาหกรรมรถยนต์ มีโอกาสเกิดระบบพรรคการเมืองที่คุม โดยกลุ่มทุนใหม่ ดังเช่น
พรรคเสรีประชาธิปไตย (Liberal Democratic Party: LDP) ของญี่ปุ่น เป็นต้น

ถึงที่สุดการบูรณาการกลุ่มทุนใหม่เข้ากับภาคการเมือง ภาคราชการ และอำนาจ
มาเฟีย ก็คือ การจัดระเบียบอำนาจและผลประโยชน์ใหม่ให้ลงตัวตามกำลังของแต่ละส่วนในสภาพ

การเมืองใหม่นั้นเอง กล่าวคือ กลุ่มทุนใหม่ได้ประโยชน์ชัดเจน กลุ่มการเมืองท้องถิ่นอิทธิพลมาเฟีย และข้าราชการผูกขาดผลประโยชน์ลง (ธีรยุทธ บุญมี 2546: 2, 15)

ในเมื่อการสร้างความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์มีความสำคัญต่อการขยายและการธำรงไว้ซึ่งฐานอำนาจทางการเมือง ผู้นำทางการเมืองจึงต้องมีทรัพยากรสำหรับสร้างความสัมพันธ์ดังกล่าว ด้วยเหตุนี้เอง ชนชั้นปกครองจึงต้องแสวงหาฐานอำนาจทางเศรษฐกิจและสร้างสายสัมพันธ์กับกลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่สำคัญ ทั้งนี้เพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพยากรเพื่อใช้ในการอุปถัมภ์ทางการเมือง การกำหนดนโยบายเศรษฐกิจจึงเป็นกระบวนการแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจของชนชั้นปกครอง ภายใต้ระบบความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ ดังนี้ การดำเนินนโยบายเศรษฐกิจเพื่อสวัสดิการสูงสุดของสังคม (Social Welfare Maximization) เป็นเรื่องที่มีอาจเป็นไปได้ เพราะการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจกลายเป็นกระบวนการแบ่งปันผลประโยชน์เพื่อการอุปถัมภ์ทางการเมือง ด้วยเหตุนี้เอง การณ์จึงปรากฏว่า บรรดามาตรการทางนโยบาย ซึ่งดูเหมือนว่าจะเป็นประโยชน์แก่สังคมโดยรวมหรือเป็นประโยชน์ต่อชนส่วนใหญ่ของประเทศ กลับกลายเป็นเครื่องมือในการจัดสรรทรัพยากรของแผ่นดิน เพื่อประโยชน์ของชนชั้นปกครองเพียงกระหีบมือเดียว ดังเช่น มาตรการ การพยุง/ประกันราคาข้าว มาตรการการจัดสรรสินเชื่ออัตราดอกเบี้ยต่ำแก่พ่อค้าส่งออก และโรงสี เพื่อผลักดันให้ราคาข้าวภายในประเทศสูงขึ้น เป็นต้น (รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ 2546: 99-100)

รัฐบาลทักษิณ ไม่ยอมให้ลัทธิเสรีนิยมใหม่ทางสากลและธรรมเนียมอนุรักษนิยมด้านการคลังของเทคโนโลยีมาเป็นอุปสรรคขัดขวางการ “ริเริ่ม”/ “ทุ่มเท” ดำเนินนโยบายเคนเซียนแบบรากหญ้า (grassroots Keynesianism) ของตน โดยใช้เงินภาครัฐทั้งในและนอกงบประมาณ ไปกระตุ้นและเน้นความสำคัญของตลาด-อุปสงค์-เศรษฐกิจในประเทศมากกว่ารัฐบาลชุดที่ผ่านมา ๆ มา เดินเส้นทางที่เรียกว่า dual-track policy คือ เดินคู่ขนานกันไปทั้งตลาดในประเทศ/ตลาดส่งออก กระตุ้นเศรษฐกิจด้วยการเพิ่มรายได้และการบริโภคของมวลชนรากหญ้า/สนับสนุนการส่งออก ไปพร้อมกัน อันเป็นที่มาทางการเมืองของโครงสร้างสวัสดิการสังคมและประชานิยมเพื่อกระตุ้นการบริโภคของมวลชนระดับรากหญ้าต่าง ๆ

อย่างไรก็ตาม นอกจากแง่การเมือง แนวการพัฒนาแบบประชานิยมของรัฐบาลทักษิณยังมุ่งรับใช้ทุนในแง่เศรษฐกิจด้วย ตั้งแต่เบื้องต้นที่สินเชื่อจากภาครัฐ ซึ่งกระจายไปถึงมือชาวบ้านชนบทมักถูกนำไปจับจ่ายซื้อหา สินค้าคงทนในประเทศ เช่น รถมอเตอร์ไซด์ รถปิคอัพ บริการ โทรศัพท์มือถือ เครื่องใช้ไฟฟ้า เป็นต้น ทำให้ธุรกิจของกลุ่มทุนบางภาคส่วนที่เกี่ยวข้องพลอยเติบโตกระเตื้องขึ้นมา ดังที่คอลัมนิสต์ Chang Noi แห่งหนังสือพิมพ์ Nation วิเคราะห์ว่าเป็น

นโยบายที่ “ออกแบบมาช่วยคนรวยโดยให้ดูเหมือนช่วยคนจน” (designed to help the rich by appearing to help the poor)

แต่ที่ไปลึกและไกลกว่านั้นมากคือ นโยบายแปลงสินทรัพย์เป็นทุน ซึ่งสินทรัพย์ที่ตกเป็นเป้าหมายจะถูกแปลงเป็นทุนที่สำคัญที่สุดได้แก่ ที่ดิน แนวทางปฏิรูปที่ดินแบบแปลงสินทรัพย์เป็นทุนของรัฐบาลทักษิณอาจสรุปรวบยอดได้ว่าเป็นการ “เอาที่ดินจากรัฐจากหลวงมาให้คนจนในตลาดซึ่งคนจนอาจสูญเสียที่ดินนั้นไปให้คนรวยได้ในท้ายที่สุด” (เกษียร เตชะพีระ 2547 (ก): 50-51)

ผลต่อระบบเศรษฐกิจอีกด้านหนึ่งคือ ทำให้โครงสร้างทางเศรษฐกิจมีปัญหา รัฐบาลเป็นหนี้เพิ่มขึ้นและประเทศต้องพึ่งพาต่างประเทศมากขึ้น ซึ่งผลในช่วงแรกอาจจะมองไม่เห็นแต่ในอนาคตก็จะมีปัญหาตามมา คือทำให้เศรษฐกิจเกิดการชะลอตัว ดังความเห็นที่ว่า

“ทำให้โครงสร้างทางเศรษฐกิจมีปัญหาเยอะ ระยะสั้นอาจจะยังมองไม่เห็น เนื่องจากหมุนเงินเก่ง คนมีเงินจับจ่ายใช้สอย เงินจับจ่ายใช้สอยเกิดจากการกู้เงินการเป็นหนี้ ทำให้รัฐบาลเป็นหนี้ในประเทศมากขึ้น ปล่อยหนี้ให้ประชาชน สั่งให้ธนาคารของรัฐให้ปล่อยเงินกู้มากขึ้น เช่นธนาคารกรุงไทย กระตุ้นให้ประเทศไทยเป็นหนี้ต่างประเทศมากขึ้น เปิดเสรีการค้าการลงทุน ต่างชาติมาลงทุนมากขึ้น ประเทศพึ่งพาต่างประเทศมากขึ้น การทำให้เงินหมุนเวียน เศรษฐกิจเจริญเติบโต ช่วงแรก ๆ คนมองไม่เห็น ทำให้คนพอใจ ยกย่องรัฐบาล พอปี 48 49 เศรษฐกิจเริ่มมีปัญหา เริ่มชะลอตัว” (รองศาสตราจารย์ วิทยากร เชียงกุล คณบดีวิทยาลัยนวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต สัมภาษณ์ 28 มีนาคม 2550)

การบริหารประเทศโดยการใช้ นโยบายประชานิยม ในขณะที่เดียวกันกลุ่มทุนเครือข่ายก็แสวงหาประโยชน์และกอบโกยเงินเพื่อเข้ากุมอำนาจรัฐอย่างเบ็ดเสร็จ และสร้างความชอบธรรมในการบริหารประเทศของตน จนสื่อมวลชนให้ฉายารัฐบาลว่าเป็น “รัฐบาลกินแบ่ง” กล่าวคือ ด้านหนึ่งได้ใช้ความพยายามสร้างความชอบธรรมในการบริหารประเทศเพื่อให้ได้รับความนิยมนิยมจากประชาชน เพื่อให้ได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งเป็นรัฐบาลต่อ นั้น รัฐบาลได้ใช้นโยบายแบบธุรกิจการค้า คือ แบบ “ลด แลก แจก แถม” ทุกรูปแบบเพื่อเอาใจผู้มีสิทธิเลือกตั้ง โดยกระตุ้นการใช้จ่ายภาครัฐบาล และของภาคเอกชน รวมตลอดทั้งองค์กรเอกชนและรัฐวิสาหกิจของรัฐบาล และการใช้จ่ายโดยการสร้างหนี้ของประชาชนเอง ซึ่งเป็นนโยบายการเอารายได้ในอนาคตมาใช้ในเวลาปัจจุบัน (เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม 2548 (ก): 97) อันจะนำไปสู่ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจในอนาคต

กล่าวโดยสรุป นโยบายของรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ จะเน้นด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก ในช่วง พ.ศ. 2544-2548 เน้นการขยายการลงทุนและการบริโภคของทั้งภาครัฐและภาคเอกชน

การเปิดเสรีทางการค้า การลงทุนกับต่างประเทศ การแปรรูปรัฐวิสาหกิจให้เป็นบริษัทเอกชน การลงทุนสาธารณูปโภคและโครงการกระตุ้นเศรษฐกิจประเภทต่าง ๆ เพื่อกระตุ้นการใช้จ่ายและทำให้ผลิตภัณฑ์มวลรวมเติบโตในอัตราสูง

นโยบายเหล่านี้ ในด้านหนึ่งก็ทำให้เศรษฐกิจโดยรวมเจริญเติบโต ทำให้เกิดการจ้างงาน การเพิ่มรายได้และสินเชื่อ เพิ่มการบริโภคในหมู่ประชาชน แต่ในอีกด้านหนึ่งก็ทำให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชัน และการหาผลประโยชน์ทับซ้อนของกลุ่มทุนนิยมเครือข่ายที่ทั้งจากนักการเมือง เจ้าหน้าที่รัฐ เพิ่มขึ้นเป็นอย่างมาก การพัฒนาโดยรวมทำให้มีการกระจุกตัวของทรัพย์สินในคนกลุ่มน้อย ไม่กระจายสู่คนส่วนใหญ่อย่างทั่วถึงเป็นธรรมดา

การกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรมนอกจากแสดงถึงอำนาจทางเศรษฐกิจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างกลุ่มรายได้ต่าง ๆ แล้ว ยังแสดงถึงอำนาจทางการเมืองหรือการกำหนดนโยบายของกลุ่มคนต่าง ๆ ไม่เท่าเทียมกันด้วย เพราะการปกครองในระบบประชาธิปไตยที่เงินมีบทบาทสำคัญในการเลือกตั้ง และการขาดพลังอำนาจการตรวจสอบ หรือคานอำนาจที่มีประสิทธิภาพแล้ว อำนาจทางการเมืองย่อมตกอยู่ได้กลุ่มทุนนิยมเครือข่ายที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจ ซึ่งจะทำให้การเปลี่ยนแปลงทิศทางและโครงสร้างการกระจายรายได้ของสังคมเป็นไปได้ยาก จนไม่สามารถแก้ปัญหาความยากจนของคนในประเทศได้เลย

4.3 ผลต่อระบบสังคม

วิทยากร เชียงกูล (2547: 185-187) กล่าวว่า สภาพการผลิตและการบริโภคแบบทุนนิยมอุตสาหกรรมทำให้คนอพยพเข้ามาใช้ชีวิตในเมืองหรือใช้ชีวิตแบบต้องพึ่งพาเงิน พึ่งพาระบบตลาดแบบคนในเมืองมากขึ้น สังคมไทยสมัยก่อนซึ่งเคยเป็นแบบครอบครัวขยาย คือผู้แต่งงานที่ยังคงอยู่บ้านเดียวกับพ่อแม่ เด็ก ๆ มีปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อาช่วยดูแล เปลี่ยนมาเป็นสังคมแบบครอบครัวเดี่ยวที่อยู่กันเฉพาะพ่อแม่ลูกมากขึ้น แม่ต้องออกมาทำงานนอกบ้านมากกว่าสมัยก่อนเพราะรายได้ที่พ่อได้คนเดียวไม่พอใช้จ่าย หรือเพราะครอบครัวต้องการรายได้เพิ่ม ต้องการยอมรับจากสังคมว่าการทำงานหาเงินจับจ่ายใช้สอยเป็นเรื่องสำคัญ ทำให้วิถีชีวิตคนไทยเปลี่ยนไป แม่ไม่สามารถให้นมลูกได้เอง เด็กต้องดื่มนมสำเร็จรูปซึ่งมีคุณค่าทางอาหารน้อยกว่า ทั้งแม่ก็มีเวลาดูแลลูกน้อยลง เด็กต้องอยู่ตามสถานเลี้ยงเด็ก หรืออยู่กับคนงานบ้านที่ไม่สามารถดูแลเด็กได้อย่างมีคุณภาพพอ ทำให้เด็กขาดความอบอุ่นและความรู้สึกมั่นคง มีพัฒนาการสู่เด็กสมัยก่อนที่ได้รับการดูแลเอาใจใส่จากพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย อย่างใกล้ชิดคิดว่าไม่ได้

ชีวิตของชาวชนบทเปลี่ยนไป คนอพยพเข้าเมืองมากขึ้น ประชากรในเขตเมืองเพิ่มขึ้นความเจริญทางวัตถุ ถนน ไฟฟ้า วิทยุ โทรทัศน์ จักรยานยนต์ รถกระบะ ฯลฯ ขยายไปสู่

อำเภอตำบล หรือแม้แต่หมู่บ้าน ชาวชนบทรวมทั้งเด็กเยาวชนจำนวนมากที่อพยพมาทำงานในเมือง มักต้องใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนแออัดหรือในโรงงานแบบตึกแถวซึ่งมีสภาพไม่ถูกสุขลักษณะและมีสภาพแวดล้อมที่ก่อให้เกิดปัญหาทั้งทางสุขภาพและทางเศรษฐกิจสังคมหลายประการ เช่น ปัญหาอาชญากรรม ยาเสพติด การพนัน การติดสุรา และการทะเลาะวิวาท ฯลฯ

วิถีชีวิตแบบเป็นกันเอง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ในชนบทของคนไทยส่วนใหญ่ได้เปลี่ยนแปลงเป็นแบบแก่งแย่งแข่งขันตัวใครตัวมันแบบชาวเมืองมากขึ้น วิถีชีวิตในเมืองที่ต้องแข่งขันกันทำงานหาเงิน การจรรยาบรรณ ค้ำจุน ความเป็นอยู่แออัด ทำให้คนมีความเครียด นิยมความเป็นตัวของตัวเองแบบเห็นแก่ตนมากขึ้น การเลียนแบบวัฒนธรรมตะวันตกที่เน้นการบริโภค การเสพสุข ทำให้คนหนุ่มสาวมีความสัมพันธ์ทางเพศโดยไม่ได้แต่งงานหรือโดยไม่ได้วางแผน ทำให้เกิดครอบครัวแบบไม่ได้วางแผน ตลอดจนเด็กถูกทอดทิ้งมากขึ้น การแตกร้างหย่าร้างหรือแยกกันอยู่ในคู่แต่งงานมีมากขึ้น พ่อแม่ที่ยากจนและหรือมีปัญหาใช้วิธีการส่งลูกไปฝากปู่ ย่า ตา ยายที่ยากจนในชนบทให้เลี้ยงดูแบบตามมีตามเกิดมากขึ้น

ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวคนรุ่นปัจจุบันเพิ่มขึ้น เวลาและความสัมพันธ์ที่คนในครอบครัวมีให้ต่อกันเปลี่ยนแปลงไปในทางเลวลง เพราะปัญหาการแข่งขันได้เข้าทางเศรษฐกิจซึ่งไม่ใช่เฉพาะปัญหาคนยากจนเท่านั้น แต่เป็นปัญหาสำหรับคนชนชั้นกลางและคนชั้นสูงด้วยเช่นกัน สภาพแวดล้อมสังคมโดยทั่วไปที่มีลักษณะแก่งแย่งแข่งขันกันบริโภค มุ่งเอาเปรียบ มุ่งค้ากำไรกันมากขึ้น เป็นผลเสียต่อพัฒนาการของเด็ก เยาวชน และชีวิตครอบครัวอย่างมาก

การที่เศรษฐกิจสังคมไทยได้เปลี่ยนไปในทางการผลิตสินค้าเพื่อการหาทำไรมากขึ้น การพัฒนาทางเศรษฐกิจมีลักษณะไม่สมดุล การกระจายทรัพย์สินและรายได้มีความไม่เป็นธรรมมากขึ้น ได้ก่อให้เกิดปัญหาต่อวิถีชีวิตครอบครัวทั้งทางตรงและทางอ้อม พ่อต้องทำงานหนักขึ้น เครียดมากขึ้น รวมทั้งกินเหล้า เที่ยวเตร่ มีเมียน้อย ฯลฯ บางคนก็ต้องจากครอบครัวไปทำงานขายแรงงานในต่างประเทศหรือในเมืองอื่น แม้ก็ต้องทำงานนอกบ้านด้วย ทำให้มีเวลาดูแลลูกลดลง เพราะลำพังพ่อคนเดียวทำงานได้ไม่พอกินพอใช้ พ่อบางคนก็ไม่รับผิดชอบ ทั้งพ่อและแม่มีความเครียดกับการแก่งแย่งแข่งขันหาเลี้ยงปากเลี้ยงท้องและแข่งขันในทางบริโภคมากขึ้น

ชีวิตครอบครัว โดยเฉพาะครอบครัวที่มีปัญหาทางเศรษฐกิจหรือความขัดแย้งระหว่างพ่อกับแม่สูง มีปัญหาการหย่าร้างหรือแยกกันอยู่ ความรักความอบอุ่นในครอบครัวลดลง เพราะสภาพแวดล้อมทำให้คนเน้นเรื่องหาเงินหารายได้มาก เด็กเอง โดยเฉพาะเด็กยากจนก็ถูกเอาเปรียบทั้งในเรื่องแรงงานและการตกเป็นสินค้าทางเพศมากขึ้น เฝืออยู่กับสภาพแวดล้อมที่เป็นมลภาวะและเสี่ยงอันตรายมากขึ้น มีชีวิตที่เครียดกับการแข่งขันแบบตัวใครตัวมันตั้งแต่ในวัยเด็กมากขึ้น การสร้างสรรค์และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมกลายเป็นแบบเพื่อการค้ามากขึ้น

ขาดความสนใจและขาดการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เพราะภาคธุรกิจรวมทั้งสื่อมวลชนซึ่งกลายเป็นส่วนสำคัญของภาคธุรกิจสนใจวัฒนธรรมตะวันตกแบบมวลชนเพื่อประโยชน์ทางการค้ามากกว่าเพื่อการสนองความเจริญของงามทางจิตใจของประชาชนและชุมชน

จากรายงานของสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่ผ่านมาก็ได้ระบุไว้ชัดเจนแจ้งว่า ปัญหาทางสังคมคือ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินน่าเป็นห่วงมากกว่าปัญหาเศรษฐกิจ โดยปริมาณคดีที่ได้รับแจ้งเกี่ยวกับการประทุษร้ายต่อทรัพย์สินและการทำร้ายชีวิตร่างกาย และเพศมีจำนวนเพิ่มขึ้นต่อเนื่อง

โดยไตรมาสแรกปี 2547 มีคดีประทุษร้ายต่อชีวิตและทรัพย์สิน จำนวน 27,607 คดี มากกว่าไตรมาสเดียวกันของปี 2546 นี้เป็นเพราะการกระตุ้นเร้าจากรัฐบาลที่ทำให้ประชาชนเป็นนักบริโภคนิยมมักง่าย อยากได้อะไรก็ให้ไปสู้เงินมาซื้อ โดยไม่คำนึงว่าสิ่งนั้นจะจำเป็นหรือไม่ สั่งให้แบงก์รัฐปล่อยกู้ง่าย ๆ (นงนุช สิงหเดชะ 2548: 123)

นอกจากนี้ 2-3 เรื่องใหญ่ที่ปรากฏอย่างสม่ำเสมอ ในบทความและบทวิจารณ์ของสื่อต่างประเทศและองค์กรต่างประเทศ คือ

1. เรื่องผลประโยชน์ทับซ้อน (ทับซ้อนแยกไม่ออกระหว่างผลประโยชน์รัฐกับส่วนตัว)

2. การปกครองที่มีแนวโน้มอำนาจนิยม

3. การไม่เคารพสิทธิมนุษยชน ในขณะนี้ อาจเรียกได้ว่า 2,500 + 107 ศพ (2500 ศพ คือจำนวนผู้เสียชีวิตในนโยบายปราบปรามยาเสพติด และ 107 ศพ มาจากเหตุการณ์ก่อความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ กรณีมีเหยื่อกรือเซะ) กลายเป็นโลโก้ติดตัวนายกฯ และประเทศไทยไปแล้วในสายตาต่างประเทศ

สังคมไทยถูกรัฐบาลกระตุ้นเร้าให้เป็น “นักใช้จ่าย” “นักบริโภค” มากกว่าการเป็น “นักออม” หน้าที่กระตุ้นให้เงิน “หนี” นำเงินในอนาคตมาใช้จ่าย ลบล้างคำสั่งสอนที่ดีงามของบรรพบุรุษ กระทรวงการคลังคงต้องเหนื่อยในการรณรงค์ให้คนออมเงิน ซึ่งในขณะนี้เห็นชัดว่าระดับการออมของคนไทยค่อนข้างต่ำ (นงนุช สิงหเดชะ 2548: 159) สังคมไทยกำลังเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่เป็นวิกฤตกับประเทศ เพราะระบบธรรมเนียมหายไป กลายเป็นระบบเงินนิยม (ธนบัตรนิยม) คนส่วนใหญ่มีทัศนคติว่า เงินสามารถซื้ออะไรได้หมด ฉะนั้น จึงไม่รู้สึกบาปกับพฤติกรรมการโกง เพราะว่า จะทำให้รวยได้ นอกจากนี้ คำสั่งสอนก็เปลี่ยนจากมัชฌิมนิยม ที่สอนให้คนรู้จักเก็บออม กลายเป็น “บริโภคนิยม” รวมไปถึงการหันไปชื่นชมต่างชาติมากกว่าไทยด้วยกันเอง (เกษม วัฒนชัย อ้างถึงใน ปราชญา กล้าผจญ 2549: 253)

ผลต่อระบบสังคม ที่นำไปสู่สังคมที่เป็นบริโภคนิยม ด้วยการเน้นโครงการทำให้ประชาชนมีเงินใช้เร็ว ๆ เงินที่ได้จากโครงการของรัฐบาลถูกนำไปใช้เป็นเบี้ยหัวแตก ดังที่รองศาสตราจารย์ วิทยากร เชียงกูล กล่าวว่า

“นำไปสู่สังคมที่เป็นบริโภคนิยมมากขึ้น เน้นการปล่อยเงินกู้มาก ทำให้คนพอมีเงินมาจับจ่ายใช้สอย มองความเจริญเติบโตของเศรษฐกิจด้านเดียว คือมองว่าเศรษฐกิจดี คือเศรษฐกิจโต ขอให้โต เน้นการบริโภค ไม่เน้นการผลิต โครงการต่าง ๆ ของเขา เน้นให้ประชาชนมีเงินจับจ่ายใช้สอย คือให้รีบใช้เร็ว ๆ โครงการกองทุนหมู่บ้าน ทำโครงการภายใน 2-3 เดือน ให้เสร็จภายในหนึ่งปี เน้นโครงการย่อย ๆ ประชาชนไม่รู้จะทำอะไร ก็เอาเงินมาซื้อของ แทนที่จะเอามาทำโครงการใหญ่รวมกัน เช่น ทำโรงสี กลายเป็นโครงการย่อย ๆ ให้เงินไป ห้ำพั้น หมั้น สองหมั้น กลายเป็นการเอาไปใช้จ่าย เป็นเบี้ยหัวแตก” (รองศาสตราจารย์ วิทยากร เชียงกูล คณบดีวิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต สัมภาษณ์ 28 มีนาคม 2550)

นอกจากนโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาลได้สร้างความเติบโตให้กลุ่มทุนของตระกูลชินวัตรอย่างรวดเร็วแล้ว นักวิชาการที่ศึกษาการพัฒนาของชาวบ้านมองว่านโยบายของรัฐบาลที่อ้างว่าช่วยเหลือรากหญ้า เช่น แปลงสินทรัพย์เป็นทุน เป็นการทำลายทรัพยากรของชาวบ้าน ทำให้หนี้ของประชาชนสูงขึ้น และที่ดินหลุดมือและยังทำให้ภาคประชาชนและชุมชนอ่อนแอลงและหมดหนทางเลือกมากยิ่งขึ้น

ซึ่งถ้าพิจารณาจากหนี้สินต่อครัวเรือนตั้งแต่ พ.ศ. 2537 ถึง พ.ศ. 2545 หนี้สินครัวเรือนเพิ่มขึ้นอย่างมากจาก 30,000 บาทต่อครัวเรือน ไปถึง 84,000 บาทต่อครัวเรือน และถ้าไปดูกลุ่มครัวเรือนที่ยากจนที่สุดมีหนี้สินต่อครัวเรือนเพิ่มขึ้นจาก 11,000 บาท ไปถึง 24,000 บาท แล้วในส่วนหนี้ที่เด่นคือ หนี้ที่เกิดจากการบริโภคมากกว่าการลงทุน หนี้ส่วนนี้เพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ และถ้าคิดหนี้สินที่เพิ่มขึ้นนี้เป็นจำนวนเท่าของรายได้ ในปี 2537 มีหนี้อยู่ 3.7 เท่าของรายได้ต่อเดือนของครัวเรือนนั้น พอถึงปี 2545 เพิ่มขึ้นเป็น 6 เท่ากว่า (สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ 2547: 95) ทำให้เป็นสังคมแห่งหนี้สิน และจากตัวเลขการลงทะเบียนคนจนทั่วประเทศเมื่อเดือนเมษายน 2547 พบว่ามีประชาชนเป็นหนี้ในระบบสถาบันการเงิน 4.5 ล้านคน คิดเป็นมูลค่าหนี้ 5.6 แสนล้านบาท และมีประชาชนเป็นหนี้นอกระบบ จำนวน 1.7 ล้านคน คิดเป็นมูลค่าหนี้ 1.3 แสนล้านบาท ซึ่ง พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี ตั้งเป้าไปที่การปรับโครงสร้างหนี้นอกระบบก่อนเนื่องจากพบว่าประชาชนได้รับความเดือดร้อน ต้องกู้เงินเสียดอกเบี้ยสูงถึง 10-20 เปอร์เซ็นต์ต่อเดือน ส่วนลูกหนี้ในระบบยังคงต้องปล่อยให้เป็นเรื่องของสถาบันการเงินกับลูกหนี้ (วิษณุ บุญมาร์ตัน 2549: 71)

ยิ่งพิเคราะห์ดูโครงสร้างทางสังคมภายใต้ระบอบเศรษฐกิจแบบทักษิณ (Taksinization) แล้ว ประชาชนได้รับความสนใจและบางพวกก็ถูกค้อนให้ไปสู่การพึ่งพารัฐสูงกว่า

การพึ่งตนเอง และการพึ่งพิงอิงกัน ในชุมชนลดน้อยถอยลง นี่คือ ระบบอุปถัมภ์โดยรัฐ ที่พอจะพูดได้ว่า สมบูรณ์มากกว่าทุกรัฐบาล และอาจพอ ๆ กับระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็ได้ (เทิดธรรม ทรงไทย 2547: 126)

ประเทศไทยในยุคที่มี พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี ได้เกิดปรากฏการณ์ทางการเมืองที่น่าสนใจและหวาดหวั่นในขณะเดียวกัน กล่าวคือ สังคมของประชาชนไทยได้มีการแบ่งกลุ่มจัดขั้วออกเป็น 2 ฝ่ายที่ค่อนข้างชัดเจน คือฝ่ายที่สนับสนุนนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร และอีกฝ่ายหนึ่ง ได้แก่ ฝ่ายที่ไม่เอาทักษิณ หรือต้องการขับไล่ทักษิณออกจากการเป็นผู้บริหารประเทศ โดยมองว่า รัฐบาลทักษิณที่จัดตั้งขึ้นได้ใช้นโยบายประชานิยม ใช้เงินงบประมาณแผ่นดิน แสวงหาการสนับสนุนทางการเมืองจากประชาชนระดับล่าง ซึ่งเป็นผู้ที่ไม่มีความรู้ หรือความรู้น้อย โดยกลุ่มต่อต้านทักษิณ มองระบอบการปกครองในลักษณะนี้ว่าเป็น “ระบอบทักษิณ”

การคอร์รัปชันและการมีผลประโยชน์ทับซ้อนของ พ.ต.ท. ทักษิณ และครอบครัวได้กลายเป็นเรื่องอื้อฉาวไปทั่วโลก จากผลการสำรวจของบริษัทที่ปรึกษาด้านความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ และการเมือง (เพิร์ก) ที่ฮ่องกง ที่รวบรวมมาจากความเห็นของนักธุรกิจระดับชาติ เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการคอร์รัปชัน ในสมัยรัฐบาลทักษิณ ซึ่งให้เห็นว่า ระดับการคอร์รัปชันของรัฐบาลชุดนี้เพิ่มขึ้นจาก 7.22 ใน พ.ศ. 2545 กลายเป็น 7.64 ใน พ.ศ. 2549 (ระดับศูนย์หมายถึงไม่มีคอร์รัปชัน และระดับสิบหมายถึงคอร์รัปชันมากที่สุด) กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ ระดับการคอร์รัปชันของรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ เริ่มต้นใน พ.ศ. 2545 ก็กลายเป็นสีดำแล้ว และยิ่งนานวันเข้าก็ยิ่งเป็นสีดำมากขึ้นไปอีก จนกลายเป็นสังคมแห่งการคอร์รัปชัน

ปัญหาทุจริตคอร์รัปชัน ส่งผลกระทบต่อสังคมไทยโดยรวมอย่างน้อย 2 ประการ คือ

- 1) เกิดวิกฤตศรัทธาต่อสังคมไทยในเรื่องความโปร่งใสทั้งจากคนไทยด้วยกันเองและคนต่างชาติ
- 2) เป็นปัจจัยส่วนหนึ่งที่มีส่วนทำให้เกิดวิกฤตของประเทศ ที่มาจากทั้งการทำกิจกรรมทางการเมือง เศรษฐกิจ หากมีการทุจริตแล้ว ประเทศชาติอาจจะพังได้ (ปราชญา กล้าผจญ 2549: 280)

ตลอดห้าปีของการมีอำนาจการปกครอง นอกจากไม่มีการปรับปรุงมาตรการทางด้านกฎหมาย ด้านสังคม และด้านการเมือง เพื่อต่อสู้กับปัญหาคอร์รัปชันที่เลวร้ายลงเป็นลำดับแล้ว เพิร์กยังตั้งข้อสังเกตว่า รัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ยังกลับมีการแก้ไขกฎหมายเพื่อเอื้อประโยชน์ให้แก่ธุรกิจขนาดใหญ่ของหลายบริษัท ที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับนักการเมืองที่ทรงอิทธิพลในประเทศอีกด้วย (สังคีต พิริยะรังสรรค์ 2549: 53)

ผลจากการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมไทยแบบทุนนิยมไม่สมดุล ไม่เสมอภาค ไม่เป็นธรรมและไม่ยั่งยืนนับแต่สมัยระบอบสฤษดิ์สืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน ทำให้เกิดการถ่ายเทและ

เปลี่ยนแปลงการใช้ทรัพยากรขนาดใหญ่ ส่งผลให้รัฐใหญ่ ทุนขยาย เมืองโต แต่ชนบททึบ
สังคมไทยเกิดช่องว่างแตกต่างห่างจากกันเป็น 2 เสียง ระหว่างชนบทกับเมืองใหญ่โดยเฉพาะ
กรุงเทพมหานคร

ความแตกต่างนี้นำไปสู่สภาพไม่เข้าใจและมองต่างมุมทางวัฒนธรรมการเมือง
ซึ่งกันและกัน ระหว่างชนบทที่ถูกคนกลางในเมืองมองเป็น “ทรราชของเสียงชนบทข้างมาก” (the
tyranny of the rural majority) ที่ส่งนักเลือกตั้งเจ้าพ่อผู้มีอิทธิพลมาโกงบ้านกินเมือง กับเมือง
โดยเฉพาะกรุงเทพฯ ที่ถูกชาวนาชาวไร่ในชนบทมองเป็นสังคม “สังคมอนารยะ” (uncivil society)
ที่ส่งพ่อค้าผู้รับเหมา นักลงทุน นักบริโศค นักท่องเที่ยวมาแย่งชิงทรัพยากรชนบทแล้วใช้อย่างทิ้ง ๆ
ขว้าง ๆ และไม่ยั่งยืน (เกษียร เตชะพีระ 2547 (ก): 39)

การครอบงำของทุนนิยมเครือญาติ ทำให้ค่านิยมของสังคมไทยที่ยึดถือความ
ถูกต้องและความดีงามในการดำรงชีวิตและการทำงาน ได้ค่อย ๆ เสื่อมถอยลง จนทำให้พลังสังคม
ไม่สามารถ เหนี่ยวรั้งความไม่ถูกต้อง หรือความไม่ดีงามได้ ทำให้คนเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวเพิ่ม
มากขึ้น ทำให้คนในสังคมทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้องในสังคมมีมากขึ้น เช่น ความมีชื่อเสียงของคนมักวัด
ด้วยฐานะของความร่ำรวยหรือการมีอำนาจ เป็นต้น ในขณะเดียวกัน ผู้นำทางสังคมหรือ
นักการเมืองก็มักจะขาดความรู้สึกรับผิดชอบต่อการทำหน้าที่ของตน หรือทำตนให้เป็นตัวอย่างที่ดี
ของสังคม

นอกจากผลต่อระบบการเมือง ระบบเศรษฐกิจ และระบบสังคมแล้ว ยุคกลุ่ม
ทุนนิยมเครือญาติเข้าควบคุมการเมืองไทยได้ก่อให้เกิดปัญหาคอร์รัปชันกันอย่างกว้างขวาง ซึ่งจรัส
สุวรรณเวลา (2546: 21-29) ได้แสดงความเห็นว่าเหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นจาก

1. ความเลวร้ายทางการปกครองที่ประกอบด้วย การฉ้อราษฎร์บังหลวง การเอา
พรรคพวกเข้าสวมตำแหน่งต่าง ๆ การเล่นพรรคพวกสร้างอิทธิพล และการเลือกปฏิบัติ
2. การบริหารจัดการที่ผิดพลาด เช่น การลงทุนที่ไม่คุ้มค่า การประพฤติปฏิบัติ
ที่สิ้นเปลืองและฟุ่มเฟือยประสิทธิภาพของงานต่ำ และการผลัดวันประกันพรุ่ง เป็นต้น
3. ปัจจัยจำเป็นพื้นฐานไม่เพียงพอ ทั้งปัจจัยทางกายภาพและทรัพยากรบุคคล
ทั้งหมดนี้เป็นผลมาจากการขาดการปกครองที่ดี หรือธรรมาภิบาล ทั้งในส่วนของรัฐ ของ
บริษัทเอกชน และขององค์กรเอกชน

จรัส สุวรรณเวลา ได้กล่าวต่อไปว่า สิ่งที่น่ารังเกียจที่สุดคือ คอร์รัปชัน หรือการฉ้อ
ราษฎร์บังหลวง ซึ่งเกิดขึ้นทั่วไปสำหรับนักการเมืองและผู้บริหารระดับสูงของหน่วยราชการต่าง ๆ
อำนาจของนักการเมืองมีมาก โดยเฉพาะการปลดหรือย้ายข้าราชการระดับสูง จึงมีการใช้อำนาจ
บังคับทั้งทางตรงและทางอ้อม ให้ข้าราชการหาผลประโยชน์จากโครงการต่าง ๆ โดยเฉพาะการใช้

เงินงบประมาณแผ่นดิน หรือเงินโครงการต่าง ๆ ในระยะหลัง มีการกำหนดเปอร์เซ็นต์ที่ต้องได้รับ ด้วย หากข้าราชการชั้นรองลงมาไม่ร่วมมือก็อยู่ไม่ได้ ผู้ที่ร่วมมือก็คือ โอกาสหาผลประโยชน์ไปด้วย กระทั่งลงไปสู่ระดับต่างลงไปอีก จนเสื่อมถอยไปทั้งระบบ การใช้จ่ายเงินของแผ่นดินซึ่งก็คือเงิน ของประชาชน จึงไม่ได้ผลเต็มเม็ดเต็มหน่วย โครงการที่ดีแต่ไม่ได้จ่ายเงินได้โตะ ก็ไม่สามารถ เกิดขึ้นได้ ส่วนโครงการที่ได้รับอนุมัติและเกิดขึ้นก็มีไม่น้อยที่ไม่เหมาะสมหรือไม่คุ้มค่าหรือไม่ ได้ผลตามต้องการ

รูปแบบของคอร์รัปชันได้พัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ด้วยอัตราเร่งของยุคทุนนิยม และยุคโลกาภิวัตน์ และที่สำคัญประชาชนเจ้าของประเทศตามไม่ทัน เพราะขาดความรู้ ความเข้าใจ และยิ่งกว่านั้น การที่รัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร จะจริงจังกำจัดและทำลายโรคนี้ให้หมดไป กลับทำเพียงรูปแบบและสร้างภาพ หรือทำกับประชาชน หรือคู่แข่งทางการเมืองเท่านั้น ในขณะที่ ตัวเองกลับคิดและเสนอรูปแบบการคอร์รัปชันเชิงซ้อน คอร์รัปชันเชิงนโยบายที่มีขนาดใหญ่ ได้เงิน หรือผลประโยชน์ก้อนใหญ่ อีกทั้งใช้กระบอกเสียงของรัฐบาล หรือสื่อเอกชนที่สามารถควบคุมได้ สร้างภาพให้ตนเอง และบิดเบือนข้อเท็จจริง (ชัยวัฒน์ สุรวิชัย 2546: 13-15)

ในปัจจุบัน การทุจริตคอร์รัปชันมีหลายรูปแบบ ประกอบไปด้วยสิ่งต่อไปนี้ (วิทยากร เชียงกุล 2549 (ช): 26-27)

1) การยักยอก (Embezzlement) ได้แก่ การแอบเอางบประมาณหรือทรัพย์สิน ของรัฐไปเป็นของตน

2) การที่เจ้าหน้าที่รัฐเรียกร้อยเงินจากธุรกิจ (Extortion) หรือการที่ธุรกิจ เอกชนให้สินบน (Bribery) หรือผลประโยชน์ภายหลัง (Kickback) แก่เจ้าหน้าที่รัฐ ให้ตัดสินใจทำ หรือไม่ทำอะไรบางอย่างที่ทำให้ได้รับผลประโยชน์ หรือ ไม่ทำอะไรบางอย่างที่ทำให้ผู้ให้สินบน ได้รับผลประโยชน์เหนือคู่แข่งรายอื่น

3) การเลือกข้างหรือแต่งตั้งญาติและพรรคพวกตน (Nepotism)

4) การทำสัญญาจ้างหรือให้สัมปทานเฉพาะพรรคพวกผู้สนับสนุนตน

(Cronyism)

5) การใช้ข้อมูลภายใน เพื่อซื้อหรือขายหุ้นในตลาดหลักทรัพย์ (Insider trading) ซึ่งน่าจะหมายถึงการใช้ข้อมูลภายในเพื่อซื้อขายเงินตราต่างประเทศด้วย เช่น กรณี เจ้าหน้าที่ของรัฐระดับสูงรู้ล่วงหน้าว่ารัฐบาลจะตัดสินใจประกาศลดค่าเงิน และมีการบอกข้อมูลนี้ ให้กับธุรกิจและนักลงทุน ตั้งซื้อขายเงินตราต่างประเทศ เพื่อทำกำไรภายหลังที่มีการประกาศข่าว ต่อสาธารณะ เป็นต้น

6) การฟอกเงิน (Money laundering) ได้แก่ การโยกย้ายถ่ายเทเงินที่ได้จากการทุจริต นอฉลหรือได้มาโดยผิดกฎหมายหรือศีลธรรม เช่น การพนัน การขายของเถื่อน กิจการโสเภณี การเป็นนายหน้าค้าแรงงาน ฯลฯ ไปเข้าธนาคาร สถาบันการเงิน หรือธุรกิจที่ถูกกฎหมายเพื่อลบร่องรอยแหล่งที่มาที่ไม่ถูกต้องของเงิน มีทั้งการโยกย้ายไปต่างประเทศและภายในประเทศ

7) การใช้ตำแหน่งหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐเอื้อประโยชน์ให้บริษัทตนเองและพรรคพวก ซึ่งอาจเรียกว่าเป็นผลประโยชน์ขัดแย้งหรือผลประโยชน์ทับซ้อน (Conflict of Interest)

8) การเอื้อประโยชน์ (Trading Influence) ได้แก่ การที่บริษัทให้สัญญาจะให้ผลประโยชน์แก่เจ้าหน้าที่รัฐทางอ้อม เช่น ให้ตำแหน่งในบริษัท เมื่อเจ้าหน้าที่รัฐผู้นั้นปลดเกษียณหรือพ้นจากตำแหน่ง ให้ตำแหน่งงานแก่ญาติ หรือให้ผลประโยชน์ทางอ้อมอื่น ๆ แก่เจ้าหน้าที่รัฐ เพื่อแลกกับการที่เจ้าหน้าที่รัฐเอื้อประโยชน์ให้กับธุรกิจ

แม้ว่าการคอร์รัปชันจะมีหลายรูปแบบ แต่ที่สำคัญ ๆ มีอยู่ 2 ประเภท ประเภทแรกคือ ภาษีคอร์รัปชัน ซึ่งนักการเมืองและข้าราชการเก็บจากพ่อค้า นักธุรกิจ และประชาชน ในรูปของค่าคอมมิชชัน และส่วยต่าง ๆ นอกจากนี้ ยังมีการรั่วไหลของเงินงบประมาณแบบอื่น ๆ ภาษีคอร์รัปชันเหล่านี้ทุกคนรู้จักกันดี และ ประเภทที่สอง มีความซับซ้อนมากกว่าประเภทแรก เพราะว่าเป็นการคอร์รัปชันที่เกิดจากการทับซ้อนของผลประโยชน์ หรือการขัดกันระหว่างผลประโยชน์สาธารณะและผลประโยชน์ส่วนบุคคลที่ภาษาอังกฤษ เรียกว่า Conflict of Interest ที่เห็นกันเสมอ ๆ คือ รายได้ซึ่งนักการเมืองและพรรคพวกเพื่อนพ้อง ได้รับจากการตั้งราคาสินค้า หรือบริการซึ่งพวกเขาทำการผลิตอยู่ในราคาสูง เนื่องจากเป็นธุรกิจผูกขาดหรือกึ่งผูกขาด ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเช่น บริษัท ก. ได้สัมปทานจากรัฐในธุรกิจโทรศัพท์มือถือ และรัฐให้สัมปทานบริษัทไม่กั้แห่งให้ทำธุรกิจนี้ ดังนั้น บริษัท ก. จึงสามารถคิดค่าบริการเป็นรายเดือน (retaining fees) นอกเหนือจากค่าใช้โทรศัพท์จริง ๆ ในอัตราสูงกว่าที่เก็บกันในประเทศอื่น ๆ นี้หมายความว่า บริษัท ก. สามารถทำกำไรได้มากจนเจ้าของบริษัทเขยิบฐานะเป็นมหาเศรษฐีหมื่นล้านได้ในเวลาประมาณ 5 ปี (ผาสุกพงษ์ไพจิตร 2546: 161)

ประเด็นที่อยู่ในขอบข่ายของความขัดแย้งกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนตนและผลประโยชน์ส่วนรวม มี 8 ประเภท ดังนี้ (Kenneth Kernaghan 1990: 114-118 อ้างถึงใน สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน 2546: 12-13)

- 1) การรับสินบน
- 2) การใช้อิทธิพลส่วนตัว
- 3) การใช้ข้อมูลลับ
- 4) การดำเนินธุรกิจที่เกี่ยวกับการเงิน

5) การรับของขวัญ

6) การทำงานนอกเวลา

7) อดีตพนักงาน หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐที่พ้นจากตำแหน่งไปได้รับการว่าจ้างให้มาทำงานกับบริษัทเอกชน

8) การเกี่ยวพันทางเครือญาติ

ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการคือ ประการแรก มีประเด็นเรื่องผลประโยชน์ส่วนบุคคล ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผลประโยชน์ทางการเงิน ประการที่สอง เป็นเรื่องของการใช้ดุลพินิจในการปฏิบัติหน้าที่ ประการที่สาม เป็นการปฏิบัติหน้าที่โดยใช้สถานะและขอบเขตอำนาจของเจ้าหน้าที่หรือพนักงานของรัฐ (Michael McDonald)

ความขัดแย้งกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนตนและผลประโยชน์ส่วนรวม เป็นสถานการณ์ที่บุคคลในฐานะพนักงานหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ใช้ตำแหน่งหรืออำนาจหน้าที่ในการแสวงหาประโยชน์แก่ตนเอง กลุ่มหรือพวกพ้อง ซึ่งเป็นการละเมิดทางจริยธรรม และส่งผลกระทบต่อหรือความเสียหายต่อประโยชน์สาธารณะ

กล่าวโดยสรุป ความขัดแย้งกันระหว่างผลประโยชน์ส่วนตนและส่วนรวมเป็นคอร์รัปชันประเภทหนึ่ง ส่งผลกระทบต่อประโยชน์สาธารณะ ทำให้ผลประโยชน์หลักขององค์กร หน่วยงาน สถาบันและสังคมต้องเสียไป อาจเป็นผลประโยชน์ทางการเงิน คุณภาพ การบริการ ความเป็นธรรมในสังคม ตลอดจนคุณค่าอื่น ๆ ที่ดีงาม รวมไปถึงโอกาสในอนาคตด้วย

ในยุคสมัยรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ คนไทยต้องสมათานเบญจคอร์รัปชัน เป็นปัญหาที่รุนแรงที่สุด ซึ่งสามารถมองพัฒนาการของคอร์รัปชันได้จาก 2 มุมคือ มุมคุณภาพและมุมปริมาณ (ธีรยุทธ บุญมี 2547 (ข))

1) มุมมองด้านคุณภาพของการคอร์รัปชัน ได้พัฒนาสูงขึ้นเป็นเบญจคอร์รัปชัน คือ

(1) การคอร์รัปชันเชิงนโยบาย

(2) การคอร์รัปชันบูรณาการ ซึ่งร่วมมือกันทุกระดับ

(3) การคอร์รัปชันแบบผลประโยชน์ทับซ้อน

(4) การคอร์รัปชันเชิงช่องว่างระหว่างสังคมไทยกับระบบโลก กลุ่มทุนใหญ่ได้เปรียบในการฉวยประโยชน์จากช่องว่างในการเข้าถึงข้อมูลและทิศทางการเปลี่ยนแปลง

(5) การคอร์รัปชันทางศีลธรรม คือการกร่อนทำลายการยึดมั่นในศีลธรรมเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

2) มุมมองด้านปริมาณของการคอร์ปชัน การคอร์ปชันยุคนี้เป็นแบบ SML และ T คือการคอร์ปชันทุกขนาด ทั้งเล็ก (ระดับผู้นำท้องถิ่น หัวคะแนน) กลาง (ระดับนักการเมือง กินคอมมิชชัน ค่าปรึกษาโครงการ) ใหญ่ (เชิงนโยบาย ผลประโยชน์ทับซ้อน) และยังเป็นแบบหนา (T, thick) คือการโกงกินอย่างโจ่งแจ้งเปิดเผย ไม่ฟังเสียงสังคมหรือสำนักคุณธรรม ขอให้อยู่ในอำนาจและถูกระเบียบก็พอ สรุปรู้ก็คือ เล็กก็เอา กลางก็เอา ใหญ่ก็เอาและหนาด้วย

ลักษณะของการทุจริตในระบบทักษิณมีอย่างน้อยที่สุด 10 รูปแบบ ดังต่อไปนี้ (สังคีต พิริยะรังสรรค์ 2549: 66-67)

1. การแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจหรือส่วนเกินจากการผูกขาด การให้สัมปทาน และการสร้างความขาดแคลนในตลาด (เช่น การขาดแคลนน้ำตาล ฯลฯ)
2. การฉกฉวยทรัพยากรของรัฐมาเป็นของครอบครัวและพวกพ้องคนใกล้ชิด โดยการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ (เช่น ป.ต.ท.)
3. การมีผลประโยชน์ทับซ้อน เช่น การขายหุ้นของกลุ่มชินคอร์ปให้แก่กองทุนเทมาเสก โดยไม่เสียภาษี เป็นต้น
4. การใช้อิทธิพลทางการเมืองหาผลประโยชน์จากตลาดหลักทรัพย์ เช่น การปั่นราคาหุ้นของบริษัท ปิกนิกของอดีต รมช. พาณิชย์ และหุ้นของนักการเมืองที่ทรงอิทธิพล เป็นต้น
5. ปกปิดการบริหารงานที่ไม่ถูกต้อง ทั้งการปิดบังข้อมูลและให้การเท็จ เช่น การทุจริตกรณีลำไยและกล้วย เป็นต้น
6. การใช้นโยบาย กฎหมาย กฎเกณฑ์ ข้อยกเว้นต่าง ๆ อย่างมีอคติและลำเอียง (เช่น กรณี CTX และการตรวจสอบคุณภาพข้าว เป็นต้น)
7. การใช้อิทธิพลทางการค้า แสดงบทบาทเป็นนายหน้าหรือมีผลประโยชน์ทับซ้อน จากการค้าต่างตอบแทน การแลกเปลี่ยนสินค้าเกษตรกับประเทศคู่ค้า เช่น การแลกเปลี่ยนเครื่องบินรบของรัสเซีย เป็นต้น
8. การใช้ทรัพยากรของรัฐไปในทางมิชอบ การปลอมแปลงเอกสารการนำออก การใช้กองทุนของรัฐไปเพื่อผลประโยชน์ทางการเมือง เช่น การธนาคารของรัฐในโครงการประชานิยม เป็นต้น
9. ไม่กระทำการตามหน้าที่ แต่ใช้ลัทธิพรรคพวกแทน เช่น การจัดฮั้วประมูล เป็นต้น
10. การให้และการรับสินบน การขู่บังคับและการให้สิ่งล่อใจ

อันเป็นการแสดงให้เห็นระบบอุปถัมภ์ที่เป็นเหตุให้นักการเมืองสามารถคอร์รัปชันได้มาก เกี่ยวข้องโดยตรงกับการแต่งตั้งโยกย้ายตำแหน่งในระบบราชการและในรัฐวิสาหกิจ รวมถึงการแต่งตั้งบุคคลใกล้ชิดของนักการเมืองให้ไปเป็นคณะกรรมการและอนุกรรมการต่าง ๆ ในองค์กรของรัฐ ยิ่งนักการเมืองสามารถแต่งตั้งพรรคพวก คนใกล้ชิด และบรรดาผู้ใต้การอุปถัมภ์ไปอยู่ในตำแหน่งหรือคณะที่เป็นผู้ตัดสินใจทางด้านนโยบายและการปฏิบัติได้มากเท่าไร นักการเมืองก็ยิ่งจะมีโอกาสรับรู้อาสาข้อมูลภายในหน่วยงานได้มาก และจะยังมีโอกาสคอร์รัปชันได้มากขึ้นตามไปด้วย

ระบบอุปถัมภ์แทรกซึมอยู่ทั่วไปในโครงสร้างของระบบราชการ มักทำให้การวินิจฉัยปัญหาต่าง ๆ ของคณะกรรมการของรัฐที่มาจาก การเลือกตั้ง โดยคณะรัฐบาลขาดความเป็นอิสระ ความเป็นกลางและง่ายต่อการเกิดผลประโยชน์ทับซ้อนระหว่างผลประโยชน์ของรัฐกับผลประโยชน์ของกลุ่มบุคคลที่กำลังมีอำนาจทางการเมือง ซึ่งเป็นกระบวนการตัดสินใจที่ขาดความเป็นประชาธิปไตย และความน่าเชื่อถือ Rose-Ackerman (1977 อ้างถึงใน สังคิต พิริยะรังสรรค์ 2549: 74) มองว่า รัฐบาลที่บริหารประเทศโดยไม่ฟังเสียงของประชาชน มักจะใช้การคอร์รัปชันเป็นเครื่องมือรักษาอำนาจ โดยการแจกจ่ายผลประโยชน์ให้แก่พวกพ้อง ในขณะที่ Gillespie & Okruhik (2000 อ้างถึงใน สังคิต พิริยะรังสรรค์ 2549: 74) เห็นว่า นักการเมืองมักจะใช้การคอร์รัปชันเป็นเครื่องมือในการซื้อความภักดีทางการเมือง (สังคิต พิริยะรังสรรค์ 2549: 73-74)

ความเลวร้ายในการปกครองบ้านเมือง ที่ประกอบไปด้วยการฉ้อราษฎร์บังหลวง การเอาพรรคพวกเข้าสวมงานตำแหน่งต่าง ๆ การเล่นพรรคพวกสร้างอิทธิพล และการเลือกปฏิบัติที่ก่อให้เกิดการคอร์รัปชัน มีความสัมพันธ์กันดังนี้ (จรัส สุวรรณเวลา 2546 : 21-29)

การเอาพรรคพวกเข้าสวมตำแหน่งการงาน (Nepotism) คนไทยเรียกว่าเด็กฝาก ได้แก่ ผู้มีอำนาจและอิทธิพลใช้อำนาจแทนหน้าที่และอิทธิพลนำคนที่ด้อยความสามารถเข้าไปรับตำแหน่งเพื่อประโยชน์ส่วนบุคคล แทนที่จะพิจารณาบุคคลเข้าสู่ตำแหน่งตามความสามารถและความเหมาะสม การซื้อขายตำแหน่งเป็นสภาพที่เลวร้ายที่สุดของรูปแบบนี้ ที่ใช้เงินเป็นเครื่องมือเข้าสู่ตำแหน่ง เมื่อบุคคลผู้รับผิดชอบหน้าที่การงานด้อยความสามารถ การงานนั้น ๆ ก็ถดถอย เจริญก้าวหน้าไม่ได้ ยิ่งประกอบกับการฉ้อราษฎร์บังหลวง ประสิทธิภาพของงานก็ถดถอยเสียหาย

ระบบโควตารัฐมนตรีน่าจะเป็นสุดยอดของความเลวร้ายนี้ โดยได้กลายเป็นประเพณี หรือวิธีปฏิบัติที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ได้รับการเลือกตั้งเข้ามาหลายสมัย หรือเป็นบุตรของอิทธิพลที่มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรคนอื่น ๆ สนับสนุนมากพอแล้ว จะมีสิทธิในการอ้างที่จะเป็นรัฐมนตรี ซึ่งมีหน้าที่บริหารราชการแผ่นดินในแต่ละด้านตามหน้าที่ของกระทรวงนั้น ๆ หาก

เหตุผลของการเป็นรัฐมนตรีเป็นไปเพื่อให้รัฐมนตรีที่รับผิดชอบงานเป็นผู้ที่รู้ปัญหาของประชาชนก็น่าจะดี แต่รัฐมนตรีเป็นผู้กำหนดและกำกับนโยบายและกิจการของกระทรวงต่าง ๆ ซึ่งมีหน้าที่เป็นการเฉพาะเมื่อผู้ที่ไม่รู้เฉพาะด้านนั้น มาเป็นรัฐมนตรี หากอาศัยข้าราชการประจำเป็นเครื่องมือในการวางนโยบายและดำเนินกิจกรรม โดยคอยดูให้ตรงกับความต้องการของประชาชนก็จะดี แต่ยังมีตัวอย่างรัฐมนตรีบางคนไม่สนใจในกิจการของกระทรวงที่ตนมีหน้าที่ คงรับตำแหน่งรัฐมนตรีเพียงเพื่อเป็นช่องทางในการหาผลประโยชน์ให้แก่ตนเองและพรรคพวก สิ่งที่น่าสนใจจึงมีเพียงจะมีการก่อสร้างหรือการจัดซื้ออะไรบ้างในกระทรวงที่จะมีทางหาผลประโยชน์

เมื่อรัฐมนตรีที่มีพฤติกรรมดังกล่าวเช่นนี้ และมีอำนาจในการแต่งตั้ง ปลัดกระทรวงก็มีการใช้อำนาจในการหาผลประโยชน์ เป็นที่สงสัยและเถลือเถลว่าปลัดกระทรวงที่ตั้งใหม่บางคนต้องจ่ายเงินจำนวนมากเป็นล้าน ๆ บาท ให้แก่รัฐมนตรี หรือสัญญาว่าจะจัดหาเงินจำนวนมากให้ เมื่อปลัดกระทรวงเป็นผู้ที่ถูกรัฐมนตรี ครอบครองนี้แล้ว การแต่งตั้งข้าราชการในระดับที่ต่ำลงไป เช่น อธิบดี รองปลัดกระทรวง ผู้ตรวจราชการกระทรวง ก็เป็นช่องทางหาผลประโยชน์โดยตรงและโดยอ้อม การล้วงลูกดังกล่าวนี้ อาจล้วงลึกลงไปในระบบราชการเป็นฐานะของระบบการฝากคนเข้ารับตำแหน่ง กระจายทั่วไปทั้งระบบ ลงไปถึงหัวหน้าส่วนราชการหรือตำแหน่งอื่น ๆ ในภูมิภาคด้วย เป็นฐานรองรับการฉ้อราษฎร์บังหลวงในวงราชการอยู่ทั่วไป

การเล่นพวกสร้างกลุ่มอิทธิพลใช้อำนาจบาตรใหญ่ ไม่เกรงกลัวต่อกฎหมายหรือกลไกสังคม เมื่อมีการเล่นพวกเอาบุคคลเข้าสวมตำแหน่งต่าง ๆ และทำการทุจริต ก็มีการรวมตัวเป็นกลุ่มใช้อิทธิพลในกิจการต่าง ๆ (Cronyism) การกดขี่ข่มเหงผู้มีกำลังน้อย การรักษากฎหมายก็อ่อนแอเพราะผู้รักษากฎหมายเองเข้าไปอยู่ในกลุ่มอิทธิพล แม้แต่การออกกฎหมายก็อาจมีอิทธิพลเข้าไปกำกับรายละเอียดของกฎหมาย เพื่อไม่ให้ตนเสียประโยชน์ สภาพของกลุ่มอิทธิพลมีทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น ในบางกรณีก็ใช้อำนาจมืด กระทำการอุกอาจข่มขู่ผู้อื่นด้วย

การเลือกปฏิบัติ (Favortism) เป็นการช่วยเหลือพรรคพวกให้ได้รับประโยชน์หรือไม่ถูกลงโทษ เป็นรูปแบบต่อเนื่องมาจาก nepotism และ cronyism ผู้ที่มีหน้าที่แทนที่จะกระทำตามหน้าที่อย่างตรงไปตรงมากับบุคคลและประชาชนโดยเสมอหน้ากัน อาจเลือกกระทำเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่พรรคพวกของตน เลือกใช้กฎหมายเฉพาะการลงโทษผู้ที่ไม่ใช่พรรคพวกของตน หากเป็นพรรคพวกของตน กระทำผิดกฎหมาย ก็หาทางกลบเกลื่อนหรือปิดบังเสีย การหวังผลประโยชน์นี้อาจเป็นการได้รับประโยชน์โดยตรงในขณะนั้นเลย หรือเป็นผลประโยชน์โดยอ้อมในระยะเวลาดต่อไปด้วย กรณีทำนองเดียวกันคือ ผู้ที่เป็นรัฐมนตรีมีหน้าที่ต่อคนทั้งประเทศ แต่กลับใช้วิธีการต่าง ๆ ดึงงบประมาณไปยังท้องถิ่นของตน เพื่อให้เป็นฐานเสียงในการเลือกตั้งของตน ก็เรียกได้ว่าเป็นการเลือกปฏิบัติอันเป็นพฤติกรรมที่ทุจริตต่อหน้าที่การเป็นรัฐมนตรี

นอกจากนั้น การคอร์รัปชันของนักการเมือง และเจ้าหน้าที่ของรัฐก่อให้เกิดผลเสียหายต่อปัจจุบันและอนาคตของประเทศไทยอย่างน้อย 4 ข้อ ดังนี้ (วิทยากร เชียงกุล 2549 (ข): 7-8)

- 1) ทำให้คนกลุ่มน้อยคดโกงทรัพยากรของส่วนรวมไปเป็นของตนอย่างผิดกฎหมายและจริยธรรม การเมืองไม่ได้พัฒนาเป็นประชาธิปไตยแบบที่ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคอย่างแท้จริง
- 2) ทำให้เกิดการบิดเบือนการใช้ทรัพยากรของประเทศที่ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ไม่ได้รับประโยชน์สูงสุด เช่น มีงบเพื่อพัฒนาการศึกษาและสาธารณสุขน้อยลง การก่อสร้างถนนหรือถาวรวัตถุต่าง ๆ มีคุณภาพต่ำ ต้องซ่อมแซมบ่อย อายุใช้งานน้อยกว่าที่ควรเป็น ประชาชนได้บริการคุณภาพต่ำ ฯลฯ
- 3) ทำให้เกิดการผูกขาดโดยนักธุรกิจการเมืองขนาดใหญ่ ไม่ส่งเสริมการแข่งขันที่เป็นธรรมและมีประสิทธิภาพ นำไปสู่ความอ่อนแอ ความด้อยพัฒนาล้าหลังขององค์กรทั้งภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชน
- 4) ทำให้เยาวชนและประชาชนมีค่านิยมแบบยกย่องความร่ำรวย ความสำเร็จ โดยถือว่าการโกงเพื่อให้ตนเองได้ประโยชน์ เช่น การโกงข้อสอบ การใช้สิทธิ เล่นพวก โกงเล็ก โกงน้อยต่าง ๆ เป็นเรื่องปกติที่ใคร ๆ ก็ทำกัน ทำให้ประชาชนขาดจริยธรรม ศิลธรรม คิดแต่ในเชิงแก่งแย่ง แข่งขันเอาเปรียบกันอย่างไม่เคารพกติกา ไม่มีวินัย ไม่มีจิตสำนึกที่จะทำงานร่วมกันเพื่อหมู่คณะ กลายเป็นคนเห็นแก่ได้ที่อ่อนแอ ไร้ความภาคภูมิใจ ไร้ศักดิ์ศรี ดังนั้น การจะพัฒนาคน ชุมชน และประเทศชาติ เพื่อจะร่วมมือและแข่งขันกับประเทศอื่น ๆ จึงเป็นไปได้ยาก

5. บทสรุป

รัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ เป็นรัฐบาลที่เข้ามาตามระบอบกติกาของประชาธิปไตย ที่ได้รับการยอมรับจากประชาชนอย่างล้นหลาม มิได้มีลักษณะเพียงรัฐบาลของตัวแทนกลุ่มการเมืองเท่านั้น แต่ยังมีลักษณะเป็นรัฐบาลของการรวมกลุ่มทุนหลายกลุ่ม เช่น นายทุนอุตสาหกรรม นายทุนโทรคมนาคม นายทุนสื่อสาร ซึ่งกลุ่มทุนต้องการเข้าไปมีอิทธิพลในกระบวนการกำหนดนโยบายเพื่อให้เกื้อกูลผลประโยชน์ต่อกลุ่มธุรกิจของตน สังคมทุนนิยมที่เดินบนเส้นทางประชาธิปไตย จึงยากที่จะสกัดอิทธิพลของกลุ่มทุนในกระบวนการทางการเมืองได้ จึงเป็นระบอบการปกครองของกลุ่มผลประโยชน์ โดยกลุ่มผลประโยชน์ และเพื่อกลุ่มผลประโยชน์ ที่มีบรรดากลุ่มทุนนิยมเครือข่ายเข้ามาเกี่ยวข้องเป็นจำนวนมาก

ในด้านสภาพเศรษฐกิจและสังคมของรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร นับเป็นยุคของกระแสโลกาภิวัตน์ ที่ใช้เทคโนโลยีสื่อสารสนเทศระดับสูง สามารถติดต่อถึงกันทั่วโลกด้วยการแพร่หลายของระบบอินเทอร์เน็ต พ.ต.ท. ทักษิณ ได้นำพาประเทศก้าวไปสู่ระดับโลก ที่มีตลาดหลักทรัพย์เป็นแหล่งระดมเงินมาทำการลงทุน มีเป้าหมายหลักในการกอบกู้วิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นใน พ.ศ. 2540 โดยมุ่งเน้นการกระตุ้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่มีเป้าหมายทางการเมือง โดยเน้นฐานการเมืองในระดับรากหญ้า จึงเกิดนโยบายประชานิยมรูปแบบต่าง ๆ ที่เอาใจประชาชนทุกกลุ่มอาชีพ โดยรัฐบาลได้ให้ความสำคัญต่อบริษัทการใช้จ่ายเป็นจำนวนมาก ในขณะที่เดียวกันรัฐบาลก็ได้พยายามรักษาความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศ เพื่อให้ให้นักลงทุนต่างประเทศเชื่อถือในเสถียรภาพทางเศรษฐกิจและเข้ามาลงทุนในประเทศ

5.1 ลักษณะความสัมพันธ์ของระบบทุนนิยมเครือญาติ

เป็นการรวมตัวของกลุ่มทุนขนาดใหญ่ ที่อาศัยระบบอุปถัมภ์ เป็นขอบข่ายทุนนิยมเครือญาติที่มีขอบข่ายกว้างขวาง มีทั้งนักการเมืองมืออาชีพ นักธุรกิจคนสำคัญ และกำลังทุนขนาดใหญ่ ที่มีมากกว่าพรรคการเมืองอื่น ๆ ซึ่งเป็นการร่วมมือของกลุ่มผลประโยชน์ 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มธุรกิจ กลุ่มการเมืองและกลุ่มเทคโนโลยี กลุ่มธุรกิจต้องการอาศัยอำนาจรัฐของกลุ่มการเมืองในการปกป้องธุรกิจของตนที่มีมูลค่าสูง เพื่อลดความเสี่ยง จึงต้องการเข้ามาบีบบังคับและครอบงำอำนาจรัฐด้วยตนเอง ส่วนกลุ่มการเมืองมักจะมีธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับงบประมาณแผ่นดิน เป้าหมายของนักการเมืองเหล่านี้จึงต้องการเข้าร่วมรัฐบาลเป็นสำคัญ เพราะทำให้เข้าถึงงบประมาณได้ง่ายขึ้น สำหรับกลุ่มเทคโนโลยีเข้ามาเพราะ พ.ต.ท. ทักษิณ ต้องการนำเสนอให้มีการรวบรวมนักวิชาการและบุคคลผู้มีชื่อเสียงจากวงการต่าง ๆ มาร่วม เพื่อให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่นนั่นเอง โดยกลุ่มทุนนักธุรกิจจะบริจาคเงินสนับสนุนพรรคการเมือง และเข้าสู่การเมืองโดยตรง และเข้าดำรงตำแหน่งสำคัญทางการเมือง ความสัมพันธ์ของกลุ่มทุน จึงมีอยู่ 3 สาย คือ เครือญาติสายโลหิตของ พ.ต.ท. ทักษิณ กลุ่มทุนธุรกิจใกล้ชิดที่เป็นฐานสนับสนุนทางการเมือง และกลุ่มนักการเมืองมืออาชีพที่มีความเชี่ยวชาญทางการเมือง เป็นความสัมพันธ์ในลักษณะต่างตอบแทน เป็นการเข้าสู่การเมืองทางตรงของกลุ่มธุรกิจ ที่มีความสัมพันธ์แนบตั้ง โดยกลุ่มธุรกิจเป็นผู้นำแล้วอาศัยกลุ่มการเมืองเป็นตัวสนับสนุนความสำเร็จทางการเมืองของกลุ่มธุรกิจ

5.2 บทบาทและอิทธิพลของระบบทุนนิยมเครือญาติต่อนโยบายรัฐบาล

เมื่อกลุ่มทุนนิยมเครือญาติเข้าครอบครองอำนาจทางการเมือง จะแต่งตั้งบุคคลใกล้ชิด ให้ดำรงตำแหน่งสำคัญทางการเมืองและราชการ หลังจากนั้นจะผลักดันนโยบายที่เอื้อประโยชน์ต่อกลุ่มทุนเครือญาติที่ใกล้ชิดเท่านั้น เช่น การกำหนดนโยบายที่มีผลต่อคะแนนเสียงในการเลือกตั้งในประเทศ นโยบายที่มีผลต่อความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งนโยบายเหล่านี้มีวาระซ่อนเร้นในเรื่อง “คอร์ปชันเชิงนโยบาย” ในการแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจ และผลประโยชน์ทับซ้อนส่วนใหญ่ก็เพื่อประโยชน์ทางธุรกิจของกลุ่มทุนขนาดใหญ่ แต่อ้างว่าเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจสำหรับคนทั้งประเทศ โดยที่การเติบโตของธุรกิจหลายอย่างนั้นเห็นได้ชัดว่าเป็นประโยชน์ต่อประชาชนน้อยมาก มีการลงทุนในโครงการขนาดใหญ่ที่เรียกว่า เมกกะโปรเจกต์ (MEGAPROJECT) โครงการประชานิยมหรือเอื้ออาทรต่าง ๆ เพื่อช่วยกระตุ้นให้เกิดการหมุนเวียนของการใช้จ่าย และเศรษฐกิจโดยรวมเจริญเติบโต แต่ผลที่ได้รับกลับได้แก่ กลุ่มทุนนิยมเครือญาติที่มีสายสัมพันธ์กับรัฐบาลเท่านั้น อันสืบเนื่องมาจาก นักธุรกิจการเมืองได้ลงทุนไปในการให้ได้ว่าซึ่งการได้รับการเลือกตั้ง ฉะนั้นเมื่อเข้ามาแล้วก็จะหาผลประโยชน์จากงบประมาณแผ่นดิน ที่แตกต่างจากรูปแบบเก่า ๆ โดยการใช้ประโยชน์จากการมีอำนาจในการตัดสินใจ การควบคุมองค์กรที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการตรวจสอบ และการออกกฎหมายต่าง ๆ ที่เอื้อประโยชน์ให้กับกลุ่มทุนตนเอง ซึ่งเป็นการเข้ามามีบทบาทต่อการกำหนดนโยบายรัฐบาลด้วยกลุ่มทุนเองโดยตรง

5.3 ผลต่อระบบการเมือง ระบบเศรษฐกิจ และระบบสังคม

ผลต่อระบบการเมือง เป็นการเมืองที่เต็มไปด้วยข่าวการซื้อตัวผู้สมัครรับเลือกตั้ง การทุจริตในการซื้อสิทธิ์-ขายเสียง การใช้กลไกที่แบบยล เป็นยุคของธนาภิบาลเมือง ที่เงินเป็นทรัพยากรของอำนาจทางการเมืองที่สำคัญ รวมไปถึงการใช้อำนาจที่มีอยู่ในทุกวิถีทาง เป็นช่วงที่การเติบโตและเฟื่องฟูขึ้นอย่างรวดเร็วของวัฒนธรรมอำนาจนิยม การปรับ ครม.เป็นไปเพื่อเหตุผลทาง “การเมือง” เพื่อตอบแทนผู้มีบุญคุณทางการเมือง โดยรัฐบาลให้การสนับสนุนธุรกิจขนาดใหญ่โดยตรง อย่างมีนัยสำคัญ ในระบบรัฐสภา มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างอำนาจจากที่เคยกระจุกตัวอยู่ที่เจ้าพ่อท้องถิ่น อิทธิพล ขยายมารวมอยู่ที่พรรคการเมืองขนาดใหญ่ที่มีเงินทุนอุดหนุนหนาแน่น มีการเปลี่ยนระบบพรรคการเมืองไทย และการวางหลักนโยบายพรรคที่แตกต่างจากเดิมคือ สร้างนโยบายประชานิยมเพื่อทุนนิยม ที่ขายตรงให้กลุ่มคนชนบทชั้นรากหญ้า เป็นการอุปถัมภ์โดยรัฐอย่างถูกกฎหมาย นำไปสู่รัฐบาลชนชั้นนายทุนโดยตรง ไม่ใช่โดยอ้อมผ่านทหารข้าราชการ เทคโนโลยี และนักการเมืองดั่งเคย ซึ่งอาจเรียกว่า เป็นเผด็จการรัฐสภาโดยกลุ่มทุนชาติ โดยกลุ่มทุนนิยมเครือญาติได้เปลี่ยนแปลงระบอบประชาธิปไตย ที่ใช้เงินและการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์

เป็นปัจจัยสำคัญในการได้มาซึ่งอำนาจรัฐ หลังจากนั้นจะใช้เพื่อเอื้อประโยชน์ให้แก่พรรคพวกกลุ่มตนเอง ทำให้ขาดการพัฒนาทางด้านประชาธิปไตยและสร้างระบบบริหารจัดการที่ดี ประชาชนขาดความเชื่อมั่นในการนำและบริหารของรัฐ ขาดความเชื่อมั่นในเรื่องกฎหมายและความถูกต้อง ขาดแรงจูงใจและมีจิตสำนึกที่เป็นพลเมืองดีในการต่อต้านการคอร์รัปชัน และที่สำคัญทำให้ระบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยถูกเว้นวรรคเปิดโอกาสให้ทหารกลับเข้ามาสู่อำนาจทางการเมืองอีกครั้ง

ผลต่อระบบเศรษฐกิจ มีการใช้เงินภาครัฐทั้งในและนอกงบประมาณไปกระตุ้นและเน้นความสำคัญของตลาด-อุปสงค์-เศรษฐกิจในประเทศมากกว่ารัฐบาลชุดที่ผ่าน ๆ มามุ่งรับใช้ทุนในแง่เศรษฐกิจ ทำให้รัฐบาลเป็นหนี้เพิ่มขึ้นและประเทศต้องพึ่งพาต่างประเทศมากขึ้น ซึ่งจะทำให้เศรษฐกิจเกิดการชะลอตัว อีกด้านหนึ่งก็ทำให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชัน และการหาผลประโยชน์ทับซ้อนของกลุ่มทุนนิยมเครือญาติ ทั้งจากนักการเมือง เจ้าหน้าที่รัฐ เพิ่มขึ้นเป็นอย่างมาก การพัฒนาโดยรวมทำให้มีการกระจุกตัวของทรัพย์สินในคนกลุ่มน้อย ไม่กระจายสู่คนส่วนใหญ่อย่างทั่วถึงเป็นธรรม อำนาจทางการเมืองตกอยู่ได้กลุ่มทุนนิยมเครือญาติที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจ ซึ่งจะทำให้การเปลี่ยนแปลงทิศทางและโครงสร้างการกระจายรายได้ของสังคมเป็นไปได้ยาก จนไม่สามารถแก้ปัญหาความยากจนของคนในประเทศได้เลย สิ่งที่สำคัญคือนำไปสู่การผูกขาดระบบอภิสิทธิ์ ขัดขวางการแข่งขันอย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นธรรม ทำให้ต้นทุนสูงสำหรับธุรกิจที่ไม่ใช่พรรคพวก ทำให้ผู้ประกอบการขาดการพัฒนาประสิทธิภาพในระยะยาว และธุรกิจโดยรวมจะแข่งขันสู้ต่างประเทศได้ยากขึ้น

ผลต่อระบบสังคม เปลี่ยนมาเป็นสังคมแบบครอบครัวเดี่ยว ที่ต้องแสวงหาเงินเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิต ส่งผลให้เกิดปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวคนรุ่นปัจจุบันเพิ่มขึ้น ได้ก่อให้เกิดปัญหาต่อวิถีชีวิตครอบครัวทั้งทางตรงและทางอ้อม มีปัญหาการหย่าร้างหรือแยกกันอยู่ ความรักความอบอุ่นในครอบครัวลดลง เพราะสภาพแวดล้อมทำให้คนเน้นเรื่องหาเงินหารายได้ วิถีชีวิตแบบเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ในชนบทของคนไทย ได้เปลี่ยนแปลงเป็นแบบแก่งแย่งแข่งขันตัวใครตัวมันแบบชาวเมืองมากขึ้น ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินลดลง การประทุษร้ายต่อทรัพย์สินและการทำร้ายร่างกาย ชีวิต และเพศมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง สังคมไทยถูกรัฐบาลกระตุ้นรื้อให้เป็น “นักใช้จ่าย” “นักบริโภคนิยม” มากกว่าการเป็น “นักออม” หน้าซ้ำกระตุ้นให้เป็น “หนี้” นำเงินในอนาคตมาใช้จ่าย นำไปสู่สังคมที่เป็นบริโภคนิยม ประชาชนได้รับการจูงใจให้ไปสู่อุปถัมภ์โดยรัฐ มากกว่าการพึ่งตนเอง และการพึ่งพิงอิงกันในกลุ่มชนลดน้อยถอยลงไปกลายเป็นระบบอุปถัมภ์โดยรัฐ นอกจากนี้ยังทำให้สังคมไทยแตกแยกเป็นสองฝ่ายอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน รวมไปถึงเป็นสังคมแห่งการคอร์รัปชันที่ประชาชนยอมรับ จนทำให้พลังสังคมไม่สามารถเหนี่ยวรั้ง

ความไม่ถูกต้องหรือความไม่ยุติธรรมได้ ทำให้คนเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว ในขณะที่เดียวกันผู้นำทางสังคมหรือนักการเมืองก็ขาดความรู้สึกรับผิดชอบต่อการทำหน้าที่ของตนหรือทำตนให้เป็นตัวอย่างที่ดีของสังคมได้

ตอนที่ 3 การเปรียบเทียบระบบทุนนิยมเครือญาติในรัฐบาล จอมพลถนอม กิตติขจร กับ รัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร

รูปแบบการปกครองในระบบทุนนิยมเครือญาติ สมัยรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร กับรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร มีความแตกต่างกัน เนื่องจากการปกครองในสมัยรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร มีการปกครองในระบบอำมาตยาธิปไตย ซึ่งเป็นการปกครองของเผด็จการทหาร แต่ในขณะที่รัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร เป็นการปกครองในระบบประชาธิปไตย เป็นรัฐบาลที่เข้ามาตามระบอบกติกาของประชาธิปไตย ที่ได้รับการยอมรับจากประชาชนจำนวนมาก ส่วนที่เหมือนกันคือ การรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ผู้นำเพียงคนเดียวที่มีอำนาจสูงสุด

สภาพเศรษฐกิจและสังคมในสมัยรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร มีอัตราการเติบโตในภาคการเกษตร เป็นสังคมชนบท ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งแตกต่างจากสมัยรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ซึ่งเศรษฐกิจของโลกมีการปรับตัว เป็นระบบทุนนิยมแบบโลกาภิวัตน์ ประชาชนหันมาประกอบอาชีพที่ใช้แรงงานเนื่องจากการขยายตัวของธุรกิจอุตสาหกรรม ส่งผลให้สังคมต้องเปิดรับอิทธิพลแห่งการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยต่าง ๆ อันหลากหลายทั้งภายในและภายนอกประเทศ นอกจากนั้นยังมีการเปลี่ยนแปลงด้วยอัตราเร่งในโลกยุคสังคมข่าวสาร จากการขยายตัวของเทคโนโลยีสารสนเทศ สังคมไทยในยุคนี้จึงเปิดกว้าง มีการขยายตัวทางธุรกิจ ตลอดจนการสื่อสารมวลชนเป็นอย่างมาก เป็นสังคมที่คนมีระดับการศึกษาสูงขึ้น รัฐบาลกับสังคมมีการสื่อสารกันอย่างใกล้ชิด ทุนที่เกี่ยวกับเทคโนโลยีและทุนจากหุ้นเป็นทุนที่มีความสำคัญในระบบเศรษฐกิจ แทนระบบธนาคารที่เคยเป็นทุนที่สำคัญในสมัยรัฐบาลจอมพลถนอม และที่สำคัญรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ได้นำพาประเทศก้าวไปสู่ระดับโลก ที่มีตลาดหลักทรัพย์เป็นแหล่งระดมเงินมาทำการลงทุน ซึ่งในสมัยรัฐบาลจอมพลถนอม ยังไม่มีตลาดหลักทรัพย์ ดังนั้นสภาพเศรษฐกิจและสังคมในสมัยรัฐบาลจอมพลถนอมกับรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ จึงมีความแตกต่างกันเป็นอย่างมาก

ลักษณะความสัมพันธ์ของระบบทุนนิยมเครือญาติในรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร จะเป็นความผูกพันที่มีต่อเนื่องกันมา ในบรรดากลุ่มทหารที่ทำการปฏิวัติมาด้วยกัน และมีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติจริง ระหว่าง พ่อ-พ่อตา-ลูกเขย ขณะที่ความสัมพันธ์โดยตรงกับเอกชนยังปรากฏไม่เด่นชัด ส่วนใหญ่จะเป็นความสัมพันธ์อยู่ในรัฐวิสาหกิจ โดยมีลักษณะเป็นทุน

นิยมขุนนางมากกว่า ด้วยความอยากได้ผลประโยชน์ นักธุรกิจจะให้การสนับสนุนนักการเมืองอยู่
 หลังจากไม่เข้ามาโดยตรง และจะใช้วิธีเชิญนักการเมืองเข้าไปเป็นคณะกรรมการ (Borad) เพื่อเป็น
 กระจุกคุ้มครองในการทำธุรกิจ อันเป็นจุดเริ่มต้นของระบอบทุนนิยมสมัยใหม่ที่เน้นการลงทุนของ
 ภาคเอกชน ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มธุรกิจกับผู้นำทางการเมืองและผู้นำในระบอบราชการ เป็น
 ความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์และพึ่งพา ต่างฝ่ายต่างประสานแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างกัน
 เป็นความสัมพันธ์ในแนวตั้ง ที่กลุ่มการเมืองเป็นผู้นำเหนือกลุ่มนักธุรกิจ และมีความสัมพันธ์เฉพาะ
 กลุ่มผู้นำทางทหารเท่านั้น แตกต่างจากลักษณะความสัมพันธ์ในระบบทุนนิยมเครือญาติของรัฐบาล
 พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ที่เป็นการผสมผสานระหว่างกลุ่มทุนขนาดใหญ่ กลุ่มทุนผูกขาด และ
 นักการเมือง “มืออาชีพ” ซึ่งเป็นการร่วมมือของกลุ่มผลประโยชน์ 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มธุรกิจ กลุ่ม
 การเมืองและกลุ่มเทคโนโลยี กลุ่มธุรกิจ ที่ดำเนินธุรกิจจากการได้รับสัมปทานจากรัฐ ต้องอาศัย
 อำนาจรัฐของกลุ่มการเมืองในการปกป้องธุรกิจของตนที่มีมูลค่าสูง จึงมีความสัมพันธ์กันทั้งเครือ
 ญาติทางสายโลหิต กลุ่มบุคคลใกล้ชิด กลุ่มธุรกิจและกลุ่มนักการเมืองเก่าที่มีจำนวนมาก ด้วยการ
 สร้างสายสัมพันธ์ ทั้งกลุ่มข้าราชการ ทหาร กลุ่มการเมืองและกลุ่มธุรกิจ ด้วยผลประโยชน์ต่างตอบแทน
 โดยกลุ่มธุรกิจสนับสนุนเงินทุนให้พรรคการเมืองและเข้าสู่การเมืองโดยตรง พร้อมทั้งเข้า
 ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เป็นความสัมพันธ์แนวตั้ง เช่นเดียวกับรัฐบาลจอมพลถนอม แต่แตกต่าง
 ที่กลุ่มนักธุรกิจเป็นผู้นำแทนกลุ่มการเมือง

บทบาทและอิทธิพลของระบบทุนนิยมเครือญาติก่อนนโยบายรัฐบาล ในสมัยรัฐบาล
 จอมพลถนอม กิตติขจรเป็นการใช้นโยบายตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งเบื้องหลังการนำนโยบายไป
 ปฏิบัติ มีเพียงผู้นำทางการเมือง พวกพ้อง และนักธุรกิจที่ใกล้ชิดเท่านั้นได้รับผลประโยชน์ บทบาท
 ของกลุ่มทุนนิยมเครือญาติ ยังไม่มีอะไรโดดเด่นเป็นพิเศษ เพียงแต่เป็นไปตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ
 แห่งชาติเท่านั้น อาจจะได้รับผลประโยชน์บ้างในการเจริญเติบโตตามปกติ ส่วนรัฐบาล พ.ต.ท.
 ทักษิณ ชินวัตร เป็นผู้กำหนดนโยบายที่มีผลต่อคะแนนเสียงในการเลือกตั้ง และกำหนดนโยบาย
 เพื่อตอบสนองผลประโยชน์ของกลุ่มธุรกิจที่ใกล้ชิดทั้งหลายด้วย ซึ่งมีบทบาทและอิทธิพลมากกว่า
 ด้วยการเข้าไปกำหนดนโยบายเอง และมีการแสดงออกให้เห็นได้อย่างชัดเจนกว่าในหลายนโยบาย
 ด้วยกัน

ผลต่อระบบการเมือง ระบบทุนนิยมเครือญาติของทั้งสองรัฐบาลมีผลทำให้เกิดการ
 เปลี่ยนแปลงทางการเมือง เหมือนกัน แต่มีความต่างกันว่า รัฐบาลจอมพลถนอม ระบอบ
 การปกครองอำมาตยาธิปไตยโดยคณะเผด็จการทหารสิ้นสุดลง และนำไปสู่การปกครองระบอบ
 ประชาธิปไตย แต่รัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ เป็นการสิ้นสุดของระบอบการปกครองแบบ
 ประชาธิปไตยและนำไปสู่การรัฐประหารโดยคณะทหาร โดยในรัฐบาลจอมพลถนอม เป็นยุคของ

การใช้อำนาจบีบบังคับผู้คน เพื่อผลประโยชน์ของระบบเผด็จการกับผู้นำล้วน ๆ ลักษณะการใช้ อำนาจเป็น ไปเพื่ออำนาจของตัวเองอย่างโจ่งแจ้ง มีการพยายามผูกขาดและสืบต่ออำนาจของ “กลุ่มถนอม-ณรงค์-ประภาส” ก่อให้เกิดการแตกแยก และเป็นจุดจบของเผด็จการคณะปฏิวัติโดย คณะทหาร ทำให้มีการถ่ายเทอำนาจทางการเมืองจากกลุ่มข้าราชการไปสู่กลุ่มธุรกิจ ที่เกิดจากการ เสื่อมอำนาจลงของกลุ่มข้าราชการ ในขณะที่กลุ่มธุรกิจเริ่มมีอำนาจทางการเมืองมากขึ้นและทำให้ เป็นที่มาของการก่อตัวของ “ระบอบประชาธิปไตย” ที่เงินเริ่มเข้ามามีบทบาทในการเมืองไทยโดยมี การใช้เงินในแทบทุกขั้นตอนของกระบวนการทางการเมือง นับตั้งแต่กระบวนการขั้นตอนซื้อเสียง จนกระทั่งมีการใช้อำนาจทางการเงินเพื่อให้ได้มาซึ่งตำแหน่งทางการเมืองระดับสูง และหลังจากนั้น ใช้ตำแหน่งทางการเมืองเป็นฐานในการทำธุรกิจและหาเงินจากการอนุมัติโครงการ ส่วนในรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ทำให้ระบบพรรคการเมืองไทยเปลี่ยนแปลงไป พรรคไทยรักไทยได้สร้าง นโยบายประชานิยมเพื่อทุนนิยม ที่ขายตรงให้คนชนบทรากหญ้า นำไปสู่ รัฐบาลของชนชั้นนายทุน โดยตรง ระบบการเมืองทั้งระบบถูกปิดกั้น ทั้งฝ่ายค้านและผู้เห็นต่างในทางปฏิบัติ และอยู่ภายใต้ การนำแบบองค์กรเดียวของพรรคใหญ่ที่สุด ภายใต้อำนาจรวมศูนย์เด็ดขาดของท่านผู้นำพรรค สิ่งที่ตามมาคือ วงจรอุบาทว์ ที่ถือว่า “ทุน/ เงิน” เป็นทรัพยากรของอำนาจทางการเมืองที่สำคัญ แสดงให้เห็นถึงความล้มเหลวของการปฏิรูปการเมือง กลุ่มทุนนิยมเครือข่ายได้เปลี่ยนแปลง ระบอบประชาธิปไตย ที่ใช้เงินและการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์เป็นปัจจัยสำคัญในการ ได้มา ซึ่งอำนาจรัฐ นอกจากการใช้เงินเพื่อการเลือกตั้งแล้ว ยังมีการซื้อและจ่ายเงินประจำให้แก่ ส.ส. ที่เข้ามาอยู่ในกลุ่มหรือพรรค ทำให้เงินเข้ามามีบทบาทและอิทธิพลต่อชัยชนะในการเลือกตั้ง และการช่วงชิงอำนาจรัฐ จึงทำให้การทำกิจกรรมทางการเมือง กลายเป็นการทำธุรกิจการเมือง และรัฐบาลสามารถครอบงำอำนาจฝ่ายนิติบัญญัติอย่างมั่นคง ในยุคที่กลุ่มทุนเครือข่ายเข้าควบคุมการ เมืองไทยได้ก่อให้เกิดปัญหาคอร์ปชันกันอย่างกว้างขวาง และส่งผลให้รัฐบาลถูกคณะปฏิรูป การปกครองทำการรัฐประหารในลำดับต่อมา

ผลต่อระบบการเมืองที่สำคัญคือ การคอร์ปชันที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทาง การเมือง โดยในด้านของการคอร์ปชันรัฐบาลของจอมพลถนอมนั้น ผู้ที่ถูกกล่าวหาว่ามีการทุจริต อย่างเด่นชัดมีเพียงสามรายคือ จอมพลถนอม กิตติขจร จอมพลประภาส จารุเสถียร และ พ.อ. ณรงค์ กิตติขจร ส่วนในรัฐบาลของ พ.ต.ท. ทักษิณ ผู้ที่ตกเป็นเป้าหมายว่าทุจริต มิได้มีแต่นายกฯ เพียงผู้ เดียว หากแต่การกล่าวหาซึ่งครอบคลุมถึงภรรยา บุตรชาย บุตรสาว น้องชาย น้องสาว และหลาน ๆ ของนายกฯ ด้วย รวมทั้งบรรดารัฐมนตรีที่เป็นนายทุนของพรรค ผู้ช่วยรัฐมนตรีกระทรวงต่าง ๆ ซึ่ง ล้วนแล้วแต่มาจากตระกูลที่ให้การสนับสนุนทุนในการเลือกตั้งแก่พรรครัฐบาลทั้งสิ้น

เมื่อพิจารณาจากจำนวนญาติพี่น้องและพวกพ้องคนใกล้ชิดของ พ.ต.ท. ทักษิณ ที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจการทุจริตในเรื่องต่าง ๆ แล้ว ก็ต้องถือว่ามีความมากกว่าในยุคจอมพลถนอมค่อนข้างมากทีเดียว เพราะในยุคของจอมพลถนอม ผู้ที่มีโอกาสจะทุจริตได้เป็นจำนวนมาก ๆ ล้วนแล้วแต่ต้องเป็นนายทหารชั้นผู้ใหญ่ ซึ่งมีอำนาจและอิทธิพลสูงจริง ๆ ซึ่งมีจำนวนไม่มากและการทุจริตก็เป็นเรื่องของการกินหัวคิวจากงบการจัดซื้อจัดจ้างในโครงการงบประมาณแผ่นดินเป็นหลัก การทุจริตจึงมีลักษณะกระจุกตัวอยู่ในชนชั้นนำของประเทศจำนวนหยิบมือเดียวเท่านั้น แตกต่างจากการทุจริตในสมัย พ.ต.ท. ทักษิณ ที่ไม่เพียงแต่เป็นเรื่องการกินหัวคิวโครงการจัดซื้อจัดจ้างของรัฐบาลเท่านั้น แต่นักการเมืองที่มาจากภาคธุรกิจเอกชนยังมีนวัตกรรมใหม่ ๆ ในการทุจริตที่แปลกแหวกแนวกว่าในสมัยรัฐบาลจอมพลถนอมมาก อย่างไม่อาจเปรียบเทียบกันได้เลย อย่างเช่น การคอร์รัปชันเชิงนโยบายและผลประโยชน์ทับซ้อน กล่าวโดยสรุปก็คือ การทุจริตที่อาศัยอำนาจของฝ่ายการเมืองแพร่กระจายทั่วไปครอบคลุมทั้งหน่วยราชการ รัฐวิสาหกิจ ในธุรกิจเอกชน ธุรกิจในตลาดหลักทรัพย์ และธุรกิจข้ามชาติ ฯลฯ

ในด้านการล่มสลายของรัฐบาลนั้น วิฤตความชอบธรรมทางการเมืองของจอมพลถนอม กิตติขจร มาจากระบบการปกครองที่เป็นแบบเผด็จการทหาร การขาดกติกาการปกครองที่ชัดเจน ไม่มีรัฐธรรมนูญ มีการทุจริตคอร์รัปชันอย่างกว้างขวางของสมาชิกในครอบครัวจอมพลถนอมและจอมพลประภาส จารุเสถียร และความสามารถในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจเรื่องราคาข้าว น้ำตาลและน้ำมันที่สูงอย่างรวดเร็วในระหว่าง พ.ศ. 2515-2516

ส่วนวิฤตความชอบธรรมของ พ.ต.ท. ทักษิณ มาจากปัญหาการคอร์รัปชันเป็นหลัก การคอร์รัปชันเชิงนโยบาย การแก้ไขกฎหมายเพื่อให้เอื้อประโยชน์กับธุรกิจกลุ่มชินคอร์ป การผูกขาดการประมูลในโครงการขนาดใหญ่ของทุกกระทรวง ทูกรัฐวิสาหกิจ และการปันหุ้นในตลาดหลักทรัพย์เพื่อสร้างความร่ำรวยเป็นข่าวอื้อฉาวในวงวิชาการ และตามหน้าหนังสือพิมพ์มาโดยตลอด ในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2544-2548 ฟางเส้นสุดท้ายที่ทำให้เกิดวิฤตทางการเมืองอย่างร้ายแรงของ พ.ต.ท. ทักษิณ มาจากการขายหุ้นชินคอร์ป จำนวน 73,000 ล้านบาท ให้แก่กองทุนเทมาเสกของรัฐบาลสิงคโปร์ โดยไม่เสียภาษีแม้แต่บาทเดียว

ผลต่อระบบเศรษฐกิจ ในสมัยรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร มีการกำหนดนโยบายที่ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการได้รับโอกาสในการส่งเสริมการพัฒนา ซึ่งทำให้เมืองหรือเขตพื้นที่ที่มีความพร้อมสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจทุนนิยมสามารถสร้างความเข้มแข็งและก้าวหน้า และแทนที่จะจูงใจให้เขตอื่นเจริญรอยตามกลับมีพลังดึงดูดเอาแรงงานจากภาคอื่น ๆ อพยพเข้าไป ซึ่งในสมัยรัฐบาลจอมพลถนอม ฐานอำนาจเศรษฐกิจของผู้นำทางการเมืองในยุคนี้คือ ธุรกิจด้านการเงิน โดยเฉพาะธนาคารพาณิชย์และประกัน ตลอดจนธุรกิจที่ได้รับการส่งเสริม BOI ก่อให้เกิด

ทุนนิยมผูกขาด ส่วนในรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร มีการเอื้อประโยชน์ให้กับกลุ่มพวกพ้อง ทำให้มีการเติบโตอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะกลุ่มทุนโทรคมนาคม กลุ่มทุนสื่อสาร กลุ่มทุนอุตสาหกรรมรถยนต์ กลุ่มทุนการเกษตรรายใหญ่ ซึ่งล้วนสนับสนุนผลประโยชน์ของกลุ่มทุนที่เป็นสมาชิกพรรคไทยรักไทยและเป็นผู้สนับสนุนพรรคไทยรักไทยทั้งสิ้น ที่นำไปสู่การผูกขาดทางการค้าในอนาคต ซึ่งจำนวนของพวกพ้องที่ได้รับประโยชน์มีจำนวนกลุ่มมากกว่าของรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร

ผลต่อระบบสังคม ในรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ก่อให้เกิดช่องว่างทางสังคม มีลักษณะของการกระจุกตัว และกระจายรายได้อย่างไม่เป็นธรรม ผู้ได้รับประโยชน์คือคนส่วนน้อย ผู้ที่เสียประโยชน์คือคนส่วนใหญ่ของสังคม และมีผลกระทบต่อเนื่องมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน เป็นสังคมแห่งการเล่นเส้นเล่นสาย จนเกิดค่านิยมที่ไม่ดี มีปัญหาชุมชนแออัด แหล่งเสื่อมโทรมในเมือง แหล่งช้อปปิ้งผิดกฎหมาย อาชญากรรม สิ่งเสพติด ฯลฯ ทำให้ส่งผลกระทบต่อปัญหาด้านการศึกษา ความเป็นอยู่และสาธารณสุขขั้นพื้นฐานของประชาชนไม่ทั่วถึง จึงเป็นระบบที่เปิดโอกาสให้คนในสังคมเอารัดเอาเปรียบ ขาดเมตตาธรรมและความมีน้ำใจและไม่เกื้อกูลต่อกัน มีความโลภนำสติปัญญา ขาดจริยธรรม คุณธรรม แม้แต่ผู้นำก็ขาดหลักธรรมาภิบาล ส่วนในรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร เป็นสังคมบริโภคนิยม ด้วยการพึ่งพารัฐ ประชาชนไทยได้มีการแบ่งกลุ่มจัดขั้วออกเป็น 2 ฝ่ายที่ค่อนข้างชัดเจน คือฝ่ายที่สนับสนุน กับฝ่ายที่ไม่เอาทักษิณ ระดับการคอร์รัปชันของรัฐบาลชุดนี้เพิ่มขึ้นเป็นอย่างมาก ทำให้ค่านิยมของสังคมไทยที่ยึดถือความถูกต้องและความดีงามในการดำรงชีวิตและการทำงานได้ค่อย ๆ เสื่อมถอยลง ในขณะเดียวกัน ผู้นำทางสังคมหรือนักการเมืองก็มักจะขาดความรู้สึกรับผิดชอบต่อการทำหน้าที่ของตน หรือทำตนให้เป็นตัวอย่างที่ดีของสังคมได้ จะเห็นได้ว่าปัญหาทางสังคมในสมัยรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร มีจำนวนเพิ่มขึ้นมากกว่าสมัยรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ระบบทุนนิยมเครือญาติในการเมืองไทยทั้งลักษณะความสัมพันธ์ บทบาทและอิทธิพล และผลต่อระบบการเมือง ระบบเศรษฐกิจ และระบบสังคม ในสมัยรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร มีจำนวนที่มากกว่าและมีการแสดงออกให้เห็นเด่นชัดกว่าสมัยรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ซึ่งระบบทุนนิยมในการเมืองไทย ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ แต่ถ้าเป็นทุนนิยมเครือญาติ และเป็นศูนย์รวมอำนาจแบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ซึ่งเกิดขึ้นไม่บ่อยครั้งนักในการเมืองไทย จะนำไปสู่การใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์พวกพ้อง เป็นการสร้างความไม่พึงพอใจและคับข้องใจให้กับกลุ่มผู้นำกลุ่มต่าง ๆ และกลุ่มทุนที่อยู่ตรงกันข้าม ทำให้เกิดการต่อต้านและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในท้ายที่สุด

ซึ่งสิ่งที่ทำให้ระบบทุนนิยมเครือญาติของรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร มีความหนาแน่น มั่นคง แข็งแรง และเป็นที่ต้องการของประชาชน เพราะมีองค์ประกอบหลายปัจจัยที่

ส่งเสริมซึ่งกันและกัน อันประกอบด้วยปัจจัยหลักในการเข้าสู่ระบบการเมืองด้วยความมั่นคง และปัจจัยเสริมในการดำรงอยู่ ดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยหลักในการเข้าสู่ระบบการเมืองด้วยความมั่นคง

ประการแรก คือ กลไกของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ที่มีความลำเอียงต่อขนาดของพรรคการเมือง และต้องการให้มีฝ่ายบริหารที่เข้มแข็งและนายกรัฐมนตรีที่เข้มแข็ง ผ่านระบบการเลือกตั้ง ทั้งแบบบัญชีรายชื่อและแบบแบ่งเขต เป็นการส่งเสริมอำนาจของกลุ่มทุนใหญ่ที่สามารถเข้าไปเป็นผู้สนับสนุนพรรคการเมืองและต่อรองตำแหน่งรัฐมนตรีได้

การเลือกตั้งแบบบัญชีรายชื่อ ที่ตัดสิทธิพรรคเล็กที่ได้คะแนนเสียงต่ำกว่า 5 เปอร์เซ็นต์ มิให้ได้รับส่วนแบ่ง ส.ส.ประเภทบัญชีรายชื่อ เป็นการเปิดช่องให้พรรคใหญ่ได้สัดส่วนที่นิ่ง ส.ส.ประเภทบัญชีรายชื่อมากกว่าคะแนนที่พรรคได้จริง

การเลือกตั้งแบบเขตเดียวเบอร์เดียว ทำให้พรรคไทยรักไทยที่ได้คะแนนรวมทั้งประเทศประมาณ 30 เปอร์เซ็นต์ เท่านั้น แต่กลับมีที่นั่ง ส.ส.ในสภาเมื่อเข้ามามากกว่าครึ่ง

และเมื่อรัฐธรรมนูญกำหนดว่าคนที่จะเป็นนายกรัฐมนตรีต้องมาจากหัวหน้าพรรคการเมืองที่ได้เสียงข้างมาก พรรคการเมืองใดก็ตามที่ได้เสียงข้างมาก จะรวบอำนาจนี้ได้มาก ซึ่งโครงสร้างทางการเมืองแบบนี้เอื้อให้กับกลุ่มทุนระดับชาติ จนทำให้พรรคการเมืองขนาดใหญ่ที่มีนักการเมืองเดิมเข้ามาร่วมมาก ก็จะมีคามได้เปรียบมากขึ้น ประกอบกับ ส.ส.ต้องสังกัดพรรคการเมือง ไม่สามารถสมัครอิสระได้ เป็นสภาพการณ์ที่ทำให้ระบบทุนยิ่งเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น

อีกประเด็นหนึ่งในรัฐธรรมนูญก็คือ การระบุให้ประชาชนไปใช้สิทธิเลือกตั้งเป็นหน้าที่ (มาตรา 68) ทำให้ประชาชนที่อยู่นอกภูมิภาคต้องมาใช้สิทธิเลือกตั้ง ซึ่งไม่เคยได้รับข่าวสารจากผู้สมัครในพื้นที่ จึงตัดสินใจเลือกพรรคการเมืองที่ตนมีโอกาสได้รับประโยชน์จากการเลือกตั้งมากกว่า ซึ่งพรรคที่สามารถทำความเข้าใจและนำเสนอ นโยบายต่อประชาชนในวงกว้างได้มาก ย่อมมีโอกาสได้รับเลือกตั้งมากกว่า ซึ่งก็คือพรรคที่มีเงินทุนในการโฆษณา และทำการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อจำนวนมาก

นับได้ว่ารัฐธรรมนูญเป็นกลไกหลักที่เปิด โอกาสให้กลุ่มทุนนิยมเครือญาติเข้ามามีครอบครองอำนาจรัฐได้อย่างเบ็ดเสร็จ

ประการที่สอง กระแสโลกาภิวัตน์ วิฤตเศรษฐกิจ พ.ศ. 2540 ได้สร้างความเสียหายให้กับกลุ่มธุรกิจเดิม เศรษฐกิจที่พังลงได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกลุ่มทุนที่อยู่ข้างหลังคือ กลุ่มการเงิน วิฤตเศรษฐกิจได้ทำลายกลุ่มทุนธนาคาร ทำลายทุนนิยมธนาคาร ทุนนิยมการเงินลงและทำให้บรรดานักเลือกตั้งอ่อนกำลังทุนลงมาก เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มทุนที่แวดล้อมพรรคไทยรักไทย

ซึ่งยังมีกำลังทุนเข้มแข็งและพ้นจากวิกฤตครั้งนั้นไปได้ พร้อมกับความเบื่อบริษัทอัดทนไม่ได้กับระบบราชการที่เข้ามายึดรัฐไทยเป็นเวลานาน และได้ถูกกัดกร่อนมาตลอดในช่วงเศรษฐกิจเฟื่องฟู ระบบราชการสมองไหลไปเกือบหมด ส่วนที่เหลือก็อยู่กันไปวัน ๆ ทำให้ภาคการเมืองขึ้นมามีบทบาทนำข้าราชการแทน ซึ่งความเบื่อบริษัทระบบราชการสะท้อนให้เห็นเด่นชัดในรัฐธรรมนูญที่เปิดโอกาสให้แก่ข้าราชการได้ง่ายขึ้น

ทุนนิยมยุคโลกาภิวัตน์ที่เป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายการผลิตระบบโลกนั้น เน้นการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจ การรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ การแปรรูปรัฐวิสาหกิจ และการลดการควบคุม ซึ่งล้วนแต่สนับสนุนให้ภาคเอกชนเป็นตัวนำการพัฒนาทั้งสิ้น บุคคลที่อยู่ในภาคธุรกิจมีภาพพจน์ของความทันสมัยและเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของระเบียบโลกใหม่ตามกระแสโลกาภิวัตน์ได้ดีกว่าภาคการเมือง จึงส่งผลให้การตัดสินใจของประชาชนในการเลือกตั้งจะพิจารณาบุคคลที่อยู่ในภาคธุรกิจมากกว่าภาคการเมือง ส่งผลให้พรรคการเมืองที่ประกอบด้วยบุคคลภาคธุรกิจด้วยสัดส่วนที่มากกว่าหรือมีหัวหน้าพรรคเป็นนักธุรกิจรุ่นใหม่จะมีภาพพจน์และความน่าเชื่อถือที่ดีกว่า ในสายตาของประชาชน

ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ในบริบทของอุดมการณ์เสรีนิยม การลดบทบาทรัฐเป็นเรื่องสำคัญและเป็นสิ่งที่ทุกประเทศพึงกระทำ รัฐบาลในยุคใหม่จึงมีหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนต่อการพัฒนาความสามารถในการแข่งขันของกลุ่มธุรกิจที่มีศักยภาพ อันเป็นที่มาของความสามารถในการแข่งขันของประเทศในเวทีโลก แต่ในส่วนของกลุ่มทุนพรรคไทยรักไทยนั้นประกอบด้วยกลุ่มธุรกิจที่เป็นบริษัทที่อยู่ในภาคการผลิต ที่มีผู้ประกอบการจำนวนน้อยรายและได้รับการคุ้มครองสูง มีความเสี่ยงต่อการปรับตัวของกลุ่มธุรกิจเพราะกรอบการค้าเสรี ประกอบกับเป็นบริษัทขนาดใหญ่ เมื่อพิจารณาขนาดจากสินทรัพย์ ซึ่งโดยปกติกลุ่มนี้มีสายสัมพันธ์กับรัฐบาลอยู่แล้ว ทำให้ต้องมารวมกลุ่มเพื่อเข้าสู่การเมืองเพราะจะทำให้มีโอกาสเข้าไปบริหารนโยบายรัฐบาลมากกว่า และไม่ต้องเผชิญความเสี่ยงจากการผิดสัญญาของกลุ่มการเมือง การรวมตัวในช่วงดังกล่าวมีสาเหตุส่วนหนึ่งมาจากการมีอำนาจต่อรองมากขึ้นของกลุ่มธุรกิจภายหลังวิกฤตเศรษฐกิจด้วย การรวมกลุ่มของกลุ่มทุนระดับชาตินี้ก็เพื่อช่วยให้การแสวงหาผลประโยชน์ต่าง ๆ มีโอกาสบรรลุเป้าหมายได้ง่ายขึ้น นอกจากนี้การรวมกลุ่มระหว่างกลุ่มธุรกิจด้วยกันเอง ยังช่วยให้ลดต้นทุนในการแสวงหาและจัดสรรผลประโยชน์ และการร่วมมือกับกลุ่มการเมือง ก็เพื่อให้พรรคพวกของตนได้รับเลือกตั้งหรือชนะการตัดสินใจได้อีกด้วย

นอกจากนั้นการเข้าสู่การเมืองทางตรง ยังสามารถทำให้จัดสรรผลประโยชน์ได้ด้วยตนเอง มีต้นทุนต่ำ และมีโอกาสที่จะได้เป็นรัฐบาลสูง ซึ่งสามารถปกป้องค่าเช่าในการประกอบธุรกิจที่ได้รับสัมปทานจากรัฐบาลได้ นอกจากนี้สามารถมีบทบาทในการสร้างมูลค่าหุ้นในตลาด

หลักทรัพย์ด้วยการขึ้นตลาดได้ รวมไปถึงมีโอกาสเข้าครอบงำกิจการมากกว่า ด้วยการอาศัยความ
ได้เปรียบที่ตนเองทำธุรกิจผูกขาดมาก่อน และสามารถขยายตลาดระหว่างประเทศได้ ในยุค
โลกาภิวัตน์การขยายตลาดต่างประเทศต้องทำผ่านกลไกการเจรจาทำการตกลงเขตการค้าเสรี
ระหว่างรัฐบาลต่อรัฐบาล และยังสามารถใช้อำนาจในการแปรสัญญาสัมปทานต่าง ๆ ได้ ซึ่งการเข้า
สู่การเมืองโดยตรงสามารถกำหนดและควบคุมทิศทางของธุรกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่า
ทั้งรัฐธรรมนูญและกระแสโลกาภิวัตน์ ต่างก็เอื้อหนุนเสริมกัน เปิดโอกาสให้กลุ่ม
ทุนนิยมเสรีเข้ามามีส่วนในระบบการเมือง ที่สำคัญ พ.ต.ท. ทักษิณ รู้จักเลือกหยิบฉวยใช้ประโยชน์
แปรวิกฤตให้เป็นโอกาส มาเสริมสร้างอำนาจให้แก่พรรคไทยรักไทยได้อย่างดียิ่ง

ประการที่สาม ปัจจัยทางด้านสภาพการเมือง วิกฤตเศรษฐกิจได้ทำลายความน่าเชื่อถือ
ของพรรคประชาธิปัตย์ และทำลายความน่าเชื่อถือของระบบราชการลง ที่จากเดิมระบบพรรค
การเมืองเป็นลักษณะของพรรคอุปถัมภ์ในระบอบเลือกตั้งบนฐานรัฐรวมศูนย์ แต่รัฐราชการไทยมี
โครงสร้างรัฐรวมศูนย์สูง แต่ขาดเอกภาพ ในขณะที่สัมพันธ์ภาพทางอำนาจระหว่างภาครัฐและ
ภาคเอกชนกับภาคประชาชนขาดสมดุล คือ อำนาจเอนเอียงไปทางภาครัฐเมื่อเทียบกับสังคม และ
เอียงไปทางภาคเอกชน เมื่อเทียบกับภาคประชาชน ประกอบกับประชาชนขาดแคลนตัวแทนปาก
เสียงที่จะเรียกร้องผลประโยชน์ในสถาบันการเมืองทางการเมืองของรัฐ ทั้งระดับชาติและท้องถิ่น ซึ่ง
พฤติกรรมในการแข่งขันทางการเมืองในช่วงนั้น มีแต่พรรคประชาธิปัตย์ที่เข้มแข็งเท่านั้น แต่
เนื่องจากไม่สามารถสร้างผลงานให้เป็นที่ยอมรับในหมู่ประชาชนทั่วไป จึงเปิดโอกาสให้พรรค
ไทยรักไทย “คิดใหม่ ทำใหม่ เพื่อไทยทุกคน” ได้เสนอตัวเป็นทางเลือกใหม่ให้กับประชาชนได้
เหมาะสมกับจังหวะเวลาพอดี ในขณะเดียวกันผู้นำพรรคการเมืองเดิมมีแต่ภาพของผู้นำที่ล้มเหลว
ในการบริหารบ้านเมือง และพรรคประชาธิปัตย์ถูกโจมตีอย่างหนักถึงการอุ้มคนรวย การเดินตาม
แนวทาง IMF การแก้ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำไม่มีประสิทธิภาพ ซึ่งการนำเสนอตนเองในช่วงที่พรรค
อื่น ๆ อ่อนแอทำให้สามารถเข้าถึงกลุ่มประชาชนที่เป็นเป้าหมายได้ง่าย และทำให้ พ.ต.ท. ทักษิณ
ก้าวขึ้นมาเป็นทางเลือกที่น่าสนใจของประชาชน

ประกอบกับโครงสร้างทางการเมืองในขณะนั้นมีการกระจุกตัวสูง เนื่องจากการเลือก
ส.ส. นั้น ประชาชนให้ความสำคัญต่อภาพพจน์ของพรรคการเมือง และประชาชนมีความยึดติดและ
จงรักภักดีต่อตัวของผู้สมัครมาก จึงส่งผลให้ผู้สมัคร ส.ส. ที่เคยได้รับเลือกตั้งมีความได้เปรียบ
ผู้สมัคร ส.ส. หน้าใหม่ นอกจากนี้ยังมีความได้เปรียบในแง่ของประสบการณ์การบริหารจัดการและ
การวางตำแหน่งข้าราชการในพื้นที่ ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองอีกด้วย

ประการที่สี่ ปัจจัยทางด้านการเงิน ในระบบเศรษฐกิจทุนนิยมประกอบกับสภาวะ
ทางการเมืองที่มีการนำเอากลยุทธ์ทางธุรกิจเข้ามาใช้นั้น เงินมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการได้รับการ

เลือกตั้ง เพราะต้องใช้กลยุทธ์ด้านการสื่อสารการตลาด การประชาสัมพันธ์ และบริหารจัดการทรัพยากรภายในพรรค เงินทุนจึงเป็นปัจจัยสำคัญอย่างมาก โดยเงินทุนภายในของพรรคไทยรักไทย ได้จากการรับบริจาคจากกลุ่มทุนธุรกิจ ส่วนเงินทุนภายนอกได้จากกลุ่มทุนที่มีมูลค่าหุ้นอยู่ในตลาดหลักทรัพย์ เมื่อพรรคไทยรักไทย มีกำลังทุนสูงกว่าและพร้อมมากกว่าจึงเป็นที่หมายปองของบรรดานักเลือกตั้งทั้งหลาย จึงกลายเป็นจุดดึงดูดให้บรรดาอดีต ส.ส. เข้ามาสังกัดเป็นจำนวนมาก

ประการที่ห้า ปัจจัยด้านการตลาด พ.ต.ท. ทักษิณ เป็นผู้นำกลยุทธ์การตลาดอย่างเต็มรูปแบบมาใช้ในการหาเสียงเลือกตั้งครั้งแรก โดยอาศัยภาพพจน์และจุดขายที่มีเหนือกว่าคู่แข่งั้น ประกอบกับมีงบประมาณที่จะใช้ในการโฆษณาอย่างเหลือเฟือ และเป็นผู้ครอบครองธุรกิจสื่อจำนวนมาก และในการโฆษณาก็จะเป็นการกระตุ้นการมองโลกในแง่ร้าย อันเป็นจิตสำนึกของปัจเจกบุคคลทั่วไป เช่น ปัญหาบ้านเมืองถูกสะสมไว้มาก พรรคไทยรักไทยขอประกาศสงครามกับความยากจน ยาเสพติด และคอร์รัปชันทุกรูปแบบ 3 ปีผ่านไปอย่าให้ชาติต้องเสียหายไปมากกว่านี้ หรือ สี่ปีซ่อมสี่ปีสร้าง เป็นต้น ซึ่งเป็นปัญหาที่ประชาชนประสบอยู่ทุกวัน และรอผู้ที่จะอาสาเข้ามาแก้ไขปัญหเหล่านี้ จึงเป็นการเสนอสิ่งที่ตรงกับความต้องการของประชาชน

ประการที่หก คุณลักษณะเฉพาะตัวของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ที่มีลักษณะนิสัยและความชำนาญที่ส่งผลต่อความเป็นผู้นำที่ดูโดดเด่น หลายประการ เช่น มีภาพพจน์ของการเป็นนักธุรกิจที่ประสบผลสำเร็จ และเป็นธุรกิจสมัยใหม่ที่มีความเกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีขั้นสูง อีกทั้งจบการศึกษาระดับปริญญาเอก ก็ยังทำให้ภาพพจน์เป็นที่ยอมรับเพิ่มมากขึ้น

การเป็นนักธุรกิจที่มีทักษะในการทำงานกับระบบราชการและระบบการเมือง จากอดีตที่ผ่านมาที่เป็นนักธุรกิจและนักการเมือง และมีประสบการณ์ในฐานะนักธุรกิจที่เติบโตมากับระบบสัมปทาน ทำให้ พ.ต.ท. ทักษิณ มีความเข้าใจปัญหาของแต่ละระบบดีกว่านักการเมือง ข้าราชการหรือนักธุรกิจทั่วไป

และการที่เคยทำงานทั้งในระบบราชการ การเมือง และธุรกิจ ทำให้มีการสร้างสายสัมพันธ์กับบุคคลต่าง ๆ และพัฒนามาเป็นระบบอุปถัมภ์ ภายใต้เครือข่ายอันเป็นประโยชน์ต่อการเข้าสู่การเมืองในที่สุด

นอกจากนี้ พ.ต.ท. ทักษิณ ยังมีทักษะในการสื่อสารมาก จากการที่สังคมไทยเป็นสังคมที่อาศัยสื่อสารมวลชนมาก และทุกอย่างต้องขึ้นอยู่กับกระแสข่าวประชาสัมพันธ์ พ.ต.ท. ทักษิณ สามารถหยิบขึ้นมาใช้ได้ทันที สิ่งที่ พ.ต.ท. ทักษิณ พูด สามารถต่อดึงกับการรับรู้ของประชาชน มีความสามารถที่จะตอบรับ/ต่อสู้นับพัน เปลี่ยนกลยุทธ์ได้ทุกเมื่อ และสามารถเลือกใช้ข้อมูลที่ต้องการแล้วจัดการเอามาปั่นด้วยวิธีการทางการตลาด โดยการทำซ้ำ ๆ ย้ำ ๆ และถูกขยายความต่อไปเรื่อย ๆ โดยอาศัยสื่อและนักหนังสือพิมพ์ ทำให้สามารถเข้าถึงประชาชนส่วนใหญ่ได้

ภาพพจน์ของนักธุรกิจที่ประสบผลสำเร็จ และการมีสายสัมพันธ์ทั้งในระบบราชการ การเมือง ธุรกิจ และทักษะในการสื่อสารของ พ.ต.ท. ทักษิณ ได้สร้างความเชื่อมั่นให้กับประชาชนเป็นอย่างมาก และตัดสินใจลงคะแนนให้กับพรรคไทยรักไทยมากเป็นประวัติการณ์

2. ปัจจัยเสริมการดำรงอยู่ของระบบทุนนิยมเครือญาติ ของรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ
ชินวัตร

ประการแรก การแบ่งปันจัดสรรผลประโยชน์อย่างทั่วถึง ไม่ว่าจะเป็นภาคประชาชน กลุ่มทุนธุรกิจ หรือกลุ่มนักการเมือง ดังที่ พ.ต.ท. ทักษิณ เคยกล่าวว่า “ทุกคนได้ ผมก็ได้” โดยภาคประชาชนได้รับผ่าน โครงการประชานิยมต่าง ๆ ที่หลากหลาย ทั้งในแง่ของรายได้และกลุ่มอาชีพ โดยนโยบายประชานิยมเข้าถึงประชาชนทั้งในระดับกลางและล่าง ที่สามารถช่วยลดแรงต้านจากประชาชนที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้นโยบายเอื้อประโยชน์ต่อกลุ่มอื่น ๆ ได้อีกด้วย พรรคไทยรักไทย ได้สร้างให้ประชาชนเป็นผู้รู้ และสร้าง พ.ต.ท. ทักษิณ เป็นผู้ให้รู้ ซึ่งคนในชนบทจะขึ้นตรงต่อคนให้รู้ เมื่อมีการเลือกตั้งในหมู่บ้าน เขาจะเลือกคนให้รู้ จากเดิมที่เป็นธนาคาร หน่วยราชการ หรือกองทุน แต่เดี๋ยวนี้นเขามองว่าคนให้รู้คือ พ.ต.ท. ทักษิณ ความสวามิภักดิ์ของประชาชนต่อ พ.ต.ท. ทักษิณ จึงมีความแข็งแกร่งมาก

สำหรับการแบ่งปันผลประโยชน์ให้กลุ่มธุรกิจ จะผ่านระบบการอุดหนุนของรัฐที่มีต่ออุตสาหกรรม ผ่านนโยบายอุตสาหกรรม เช่น การให้เงินอุดหนุน การยกเว้นภาษี หรือการให้สิทธิพิเศษต่าง ๆ การส่งเสริมหรือคุ้มครองอุตสาหกรรมภายในประเทศโดยการให้การสนับสนุนจากรัฐ การให้สัมปทานผูกขาดหรือการกำจัดการแข่งขันจากสินค้านำเข้า โดยการเพิ่มกำแพงภาษี เป็นต้น

แม้แต่ในตลาดหลักทรัพย์ พ.ต.ท. ทักษิณ ก็สามารถส่งสัญญาณได้ โดยแต่ละครั้งจะช่วยให้กลุ่มทุนที่ใกล้ชิดสามารถซื้อหรือขายหุ้น ที่สามารถทำกำไรได้หมด รวมทั้งกลุ่มธุรกิจของครอบครัวด้วย เป็นการกระจายความมั่งคั่งออกไปโดยใช้วิธีส่งสัญญาณ คือการปั่นหุ้นอย่างถูกกฎหมายโดยอาศัยนโยบายเป็นตัวนำ

ส่วนนักการเมือง ก็จะได้ผลตอบแทนด้วยการดำรงตำแหน่งและจากการดำเนินโครงการของรัฐบาลในแต่ละกระทรวง ซึ่งปรากฏให้เห็นในลักษณะของการคอร์ปชั่นเงินนโยบายจากโครงการขนาดใหญ่ของรัฐที่มีมูลค่าสูง นับได้ว่า พ.ต.ท. ทักษิณสามารถบริหารจัดการแบ่งปันส่วนให้กับทุกกลุ่ม ทุกฝ่ายได้รับผลประโยชน์อย่างทั่วถึง

ประกอบกับการพังทลายของระบบเศรษฐกิจที่ผ่านมามีทำให้ประชาชนรู้สึกช็อกกับวิกฤตมาก และโหยหาความรุ่งเรืองดังอดีต ซึ่ง พ.ต.ท. ทักษิณ สามารถนำอดีตนั้นกลับมาได้ ภาพความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่กลับมาใหม่ กลายเป็นจุดอ้างอิงและจุดสร้างความชอบธรรม

ให้กับ พ.ต.ท. ทักษิณ เป็นผู้สามารถสร้างประโยชน์ให้กับทุกคนได้ จนไม่มีใครรู้สึกจะสามารถหรือออกไปได้แย่งต่อต้านหรือขัดขวาง พ.ต.ท. ทักษิณ ได้ นอกจากรับใช้

ประการที่สอง การรวมศูนย์อำนาจ และการใช้อำนาจแทรกแซงควบคุมกลไกต่าง ๆ จากการรวบรวมกลุ่มทุนในการตั้งพรรคไทยรักไทยล้วนเป็นกลุ่มทุนใหญ่ระดับชาติที่มีการประกอบการมักเป็นแบบสัญญาสัมปทานผูกขาดกิจการกับรัฐ หลายกลุ่มทำธุรกิจด้านสื่อสารที่ใช้เทคโนโลยีระดับสูง และกลุ่มที่นำบริษัทในเครือเข้าจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ที่มีมูลค่าหุ้นค่อนข้างสูงในระดับต้น ๆ เท่ากับเป็นการมอบอำนาจในการนำพาธุรกิจให้กับ พ.ต.ท. ทักษิณ เป็นผู้นำไปโดยปริยาย

การรวบรวมกลุ่มการเมืองต่าง ๆ ในพรรคไทยรักไทยยังเป็นการเพิ่มอำนาจของตัวนายกรัฐมนตรีและลดอำนาจต่อรองของกลุ่มการเมืองจำนวนมากในพรรค รวมทั้งทำให้การต่อรองทางการเมืองเป็นเรื่องภายในพรรค ซึ่งเห็นได้จากกรณี นายเสนาะ เทียนทองกับนายจาตุรนต์ ฉายแสง เคยทะเลาะกัน ในพรรคความหวังใหม่ นายสุวิทย์ คุณกิตติกับนายสมศักดิ์ เทพสุทินเคยทะเลาะกัน ในพรรคกิจสังคม แต่กลับมารวมกันอยู่ในพรรคไทยรักไทยได้ นอกจากนั้นการที่สามารถดึงกลุ่มเทคโนโลยีจากนักวิชาการและบุคคลที่มีชื่อเสียงจากวงการต่าง ๆ ซึ่งล้วนแต่เป็นบุคคลที่ประสบความสำเร็จและมีชื่อเสียง เข้ามาเป็นทางเลือกใหม่ ทำให้สามารถคัดเลือกบุคคลในการดำรงตำแหน่งได้ และสร้างความน่าเชื่อถือให้กับประชาชนได้อีกด้วย ก็เป็นการสร้างภาพผู้นำให้เห็นเด่นชัดขึ้น

การปรับคณะรัฐมนตรีหลายครั้ง แสดงให้เห็นถึงจำนวนกลุ่มต่าง ๆ ที่มีมากในพรรคไทยรักไทย ที่ย่อมต้องมีการเวียนรับตำแหน่งที่อาจจะโยงกับผลประโยชน์ต้องเป็นไปเร็วขึ้นกว่ารัฐบาลในอดีต และถูกปรับออกจากตำแหน่งเมื่อมีคุณประโยชน์ลดลงและไม่มีการยอมรับ ซึ่งความถี่ในการปรับคณะรัฐมนตรียังเป็นการส่งเสริมให้เกิดการกุมอำนาจเบ็ดเสร็จของตัวนายกรัฐมนตรี ที่สามารถปรับเปลี่ยนตัวบุคคลที่ดำรงตำแหน่งได้ตามต้องการ และรัฐมนตรีที่ถูกปรับออกแล้ว ก็ไม่มีตำแหน่ง ส.ส. รองรับ จึงทำให้รัฐมนตรีขาดพลังในการโต้แย้ง นายกรัฐมนตรีไปด้วย เพราะกลัวตนเองจะถูกปรับออกจากตำแหน่ง

การใช้อำนาจแทรกแซงในการควบคุมกลไกกำกับดูแลตามรัฐธรรมนูญ และการควบคุมกลไกการให้ข่าวสารกับสังคม ทำให้ศูนย์รวมอำนาจอยู่ที่นายกรัฐมนตรีเพียงคนเดียว ไม่ว่าจะเป็นการควบคุมกลไกกำกับดูแลตามรัฐธรรมนูญต่าง ๆ เช่น

องค์กรฝ่ายนิติบัญญัติ วุฒิสภา มี ส.ว. สายรัฐบาล เพื่อให้สามารถออกกฎหมายที่ต้องการ ซึ่งบางฉบับมีจุดประสงค์เพื่อเอื้อประโยชน์ต่อตนเองและพรรคพวกได้โดยง่าย และเพื่อให้สามารถแต่งตั้งบุคคลบางกลุ่มที่อาจจะเป็นประโยชน์ต่อตนเอง เข้าไปดำรงตำแหน่งสำคัญด้วย

และสภาผู้แทนราษฎร จัดตั้งรัฐบาลด้วยเสียงสนับสนุนมากที่สุด ดังนั้นนโยบายต่าง ๆ ของรัฐบาล จึงมักไม่มีปัญหา ทำให้การทำงานภายใต้กระบวนการกำกับดูแลตรวจสอบของอำนาจนิติบัญญัติ ไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ฝ่ายค้านไม่มีเสียงสนับสนุนพอที่จะเปิดอภิปรายนายกรัฐมนตรีได้เลย

องค์กรฝ่ายตุลาการ แทรกแซงผ่านกระบวนการสรรหาตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ การสร้างเครือข่ายอุปถัมภ์ในกระทรวงยุติธรรม (ผ่านนายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ ผู้เป็นน้องเขย ซึ่งดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงยุติธรรม)

องค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ เช่น คณะกรรมการเลือกตั้ง แทรกแซงผ่านกระบวนการสรรหา ดังที่เคยกล่าวว่า “กกต. ก็ของเรา” คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ด้วยการสรรหาบุคคลเข้ามาดำรงตำแหน่งผ่านตัวแทนในการสรรหาที่มีบุคคลจากเฉพาะพรรค รัฐบาลเท่านั้น

องค์กรที่รัฐบาลเป็นผู้กำกับดูแล เช่น สำนักงานตำรวจแห่งชาติ มีการแต่งตั้งเพื่อนร่วมรุ่น บุคคลใกล้ชิด กองทัพ ก็แต่งตั้งเพื่อนร่วมรุ่นขึ้นคุมหน่วยทหารที่สำคัญ องค์กรภาคประชาชน ก็ใช้กระบวนการทางศาลกดดันฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายในจำนวนที่สูง และการตรวจสอบทรัพย์สิน สื่อมวลชน

ในส่วนของการควบคุมกลไกการให้ข่าวสารกับสังคม ได้แก่

องค์กรที่รัฐบาลเป็นผู้กำกับดำเนินนโยบาย เช่น คณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ก็ถูกกดดัน แทรกแซงเพื่อให้ข้อมูลข่าวสารต่อประชาชนเป็นไปในทิศทางที่รัฐบาลต้องการให้มากที่สุด

สื่อมวลชน เช่น ด้านสื่อโทรทัศน์ อาศัยความสัมพันธ์และใช้ให้เสนอข้อมูล ด้านหนังสือพิมพ์ ด้วยการตรวจสอบทรัพย์สิน การแทรกแซงผ่านการจัดสรรงบประมาณ โฆษณา และแทรกแซงโดยการกดดันต่อหนังสือพิมพ์

ฝ่ายค้าน การจัดตั้งรัฐบาลด้วยเสียงสนับสนุนจำนวนมากปิดโอกาสฝ่ายค้านในการตรวจสอบรัฐบาล สร้างความขัดแย้งกันของการรับรู้ข่าวสารของฝ่ายค้าน โดยการให้ข่าวสารได้แย้งกับสิ่งที่ฝ่ายค้านเสนอตลอดเวลา และลดความน่าเชื่อถือด้วยการย่ำถึงความล้มเหลวในการบริหารงาน ที่ผ่านมาของฝ่ายค้าน

ส่วนนักวิชาการ จะใช้การตอบโต้เพื่อลดความน่าเชื่อถือ และมักใช้ถ้อยคำรุนแรงในการตอบโต้ เพื่อให้เป็นข่าวและเป็นคำที่ประชาชนจดจำได้ง่ายอีกด้วย

ฉะนั้นเมื่อหน่วยงานต่าง ๆ ถูกแทรกแซง ควบคุม ครอบงำ ก็เปิดโอกาสให้นายกรัฐมนตรีเป็นจุดศูนย์รวมของอำนาจในทุกด้านได้ ซึ่งทำให้ พ.ต.ท. ทักษิณ สามารถทำหลาย ๆ เรื่องที่ไม่ถูกกฎหมาย กลายเป็นถูกกฎหมาย หรือการใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบ

สังคม ด้วยการสร้างบรรยากาศแห่งความกลัว เช่น ความกลัวของข้าราชการที่อาจจะถูกย้ายเมื่อไรก็ได้ พ.ต.ท. ทักษิณสามารถใช้อำนาจการบริหารราชการที่มีอยู่ในมือ ในการคุกคามคนที่เป็นศัตรูอยู่ตลอดเวลา และได้สร้างจนประสานเป็นระบบที่ลึกซึ้ง ทำให้คนรู้สึกว่ หากมาชี้แนะอะไรในสังคมหรือต่อต้านรัฐบาลหรือทักท้วงอะไรก็แล้วแต่ จะเป็นผลร้ายต่อตัวตนเอง

นอกจากนี้ การสร้างตลาดจากเหตุการณ์ด้วยตัวนายกรัฐมนตรีเอง ไม่ว่าจะเป็นการถ่ายทอดสดการประชุมคณะรัฐมนตรีผ่านสื่อ โทรทัศน์ หรือคณะรัฐมนตรีสัญจรที่เป็นรายการทัวร์นกดมึนและนำงบประมาณแจกจ่ายสู่ประชาชนโดยตรง อีกทั้งยังตอกย้ำด้วยการพูดคุยผ่านรายการวิทยุ “นายกฯ ทักษิณ คุยกับประชาชน” รายงานสิ่งต่าง ๆ ให้ประชาชนได้รับรู้ทุกสัปดาห์ จึงเป็นการสร้างกระแสและความยึดติดของประชาชนให้อยู่กับตัวนายกรัฐมนตรีคนเดียวเท่านั้น

ความสามารถในการใช้อำนาจที่สร้างระบบความสัมพันธ์ทางอำนาจใหม่ระหว่างนายกรัฐมนตรีกับประชาชนโดยตรง ทำให้การเมืองในส่วนของกระบวนการประชาชนที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการเมืองและฝ่ายบริหารมีลักษณะหยุดชะงักหรือถูกจำกัดลง ไร้พลังซึ่งการต่อรองไปด้วย

นอกจากนั้น รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 ยังเปิดโอกาสให้เกิดอำนาจนิยม ที่ส่งเสริมให้มีการใช้อำนาจอย่างเด็ดขาดจนนายกรัฐมนตรีกลายเป็นศูนย์รวมอำนาจ คือ มาตรา 217 ให้อำนาจนายกรัฐมนตรีมีอำนาจเบ็ดเสร็จสมบูรณ์ในการปลดรัฐมนตรี ส่งผลให้หัวหน้าพรรคใหญ่มีอำนาจต่อรองเหนือหัวหน้าผู้่งการเมืองต่าง ๆ ได้ และการกำหนดให้ ส.ส. ที่ออกจากสมาชิกพรรคจะขาดการเป็น ส.ส. ยิ่งทำให้ระบบพรรคที่รวบรวมโดยกลุ่มทุนชาติเข้มแข็งขึ้น หรือมาตรการที่ต้องสังกัดพรรคก่อนการเลือกตั้ง 90 วัน ก็สามารถใช้เป็นเครื่องต่อรอง เป็นที่ควบคุมนักการเมืองไม่ให้แตกแถวได้ ยิ่งไปกว่านั้นใน มาตรา 218 ยังเปิดช่องให้นายกรัฐมนตรี อาศัยช่องว่างทางกฎหมาย ที่ให้นายกรัฐมนตรีสามารถตราพระราชกำหนดได้ มาเป็นการตราพระราชกำหนดที่เอื้อประโยชน์ต่อกลุ่มทุนของตนเอง อำนาจเด็ดขาดของพรรคไทยรักไทย ทำให้กลุ่มธุรกิจต่าง ๆ ถือว่า “อำนาจคือความสำเร็จ” ที่มุ่งหวังเข้าร่วมกับพรรคไทยรักไทย จึงทำให้ไม่กล้าคัดค้านหรือทำการต่อรองกับ พ.ต.ท. ทักษิณ แต่ในอีกด้านหนึ่ง อำนาจอันเบ็ดเสร็จของ พ.ต.ท. ทักษิณ ก็ย้อนกลับมาทำลายตัวเองในท้ายที่สุดด้วย

ประการที่สาม การดำเนินนโยบายของรัฐบาล ที่มีลักษณะประชานิยมแบบไทย ๆ เน้นการใช้งบประมาณและการผันทรัพยากรไปสู่ชนบท มีการนำเสนอหุดของนโยบายที่มีความเป็นรูปธรรมมากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับภาระเลียงในอดีต ที่มีการครอบคลุมประชาชนทุกกลุ่ม และสอดคล้องกับความต้องการของประชาชน การนำเสนอนโยบายที่ล้าแล้วแต่เน้นในด้านของการแจกเงิน การพักชำระหนี้ และการสร้างหลักประกันความมั่นคงอื่น ๆ ในชีวิต การโฆษณาหาเลียงที่

เน้นความเชื่อมโยงระหว่างความมั่นคงทางการเงินและความมั่นคงของชีวิต การหยิบยืมฐานทรัพยากรในอนาคตมาสร้างตัวเลขการเจริญเติบโตในปัจจุบัน กลายเป็นฐานของการสร้างภาพลักษณ์ทางการเมืองที่เน้นประสิทธิภาพ ข้อมูล ความรวดเร็วฉับไว กล้าตัดสินใจ ความทันสมัย การเจริญเติบโต และการสนองตอบต่อปัญหาของประชาชนทุกกลุ่ม ทุกวงการ เป็นการตอกย้ำให้ประชาชนรู้สึกเหมือนกับว่ารัฐบาลได้ทำงานอย่างต่อเนื่องและหนักแน่น เพื่อแก้ปัญหาการเงินการคลังของประเทศ รวมถึงการเน้นให้เห็นถึงความเฉียบขาด กล้าตัดสินใจในปัญหาทุก ๆ และความมั่นคงจริงจังของรัฐบาลและตัวผู้นำ อันแสดงให้เห็นว่าทุกคนโยบายสามารถทำได้จริง ซึ่งเดิมไม่ปรากฏการดำเนินนโยบายตามที่เคยให้สัญญาไว้กับประชาชน

การดำเนินนโยบายที่ให้และสร้างความหวังแบบไม่สิ้นสุด ซึ่งความหวังไม่สิ้นสุดนี้ก็เป็นสิ่งเสียดสี โดยเฉพาะนโยบายใหม่ ๆ ที่มีมาเรื่อย ๆ ทำให้สังคมไม่มีทางเลือก คือพยายามทำให้เห็นว่า สังคมไทยไม่มีทางเลือกอื่น นอกจาก พ.ต.ท. ทักษิณ โดยเฉพาะความรวดเร็วของการปรับตัวเข้าสู่ความรู้สึกนึกคิดของประชาชนได้ดี ที่เป็นลักษณะ โคนใจประชาชนด้วยการดำเนินนโยบายถึงประชาชนโดยตรงอย่างเป็นระบบและประสบผลสำเร็จ ประชาชนจึงรอรับและเห็นชอบไปกับการดำเนินนโยบายของรัฐบาล

ทั้งปัจจัยหลักและปัจจัยเสริมที่ พ.ต.ท. ทักษิณ สามารถนำมาใช้ในระบบการเมืองไทย ด้วยกลยุทธ์ทางการตลาดขององค์กรธุรกิจ ภายใต้กลุ่มทุนนิยมเครือญาติ ที่มีการเคลื่อนไหวอย่างไม่หยุดนิ่งและสร้างสิ่งใหม่ ๆ ออกมาตลอดเวลา จึงทำให้เป็นที่สนใจของประชาชนและฝังรากลึกอยู่ในสังคมไทย ถึงแม้ พ.ต.ท. ทักษิณ จะหมดอำนาจไป แต่ประชาชนก็ยังโหยหาสิ่งที่ พ.ต.ท. ทักษิณ ได้นำมาใช้กับระบบการเมืองการปกครองของไทยต่อไป